

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**



**OKULLARDA YOKSUL ÖĞRENCİLERE OKUL BÜTÇESİ
DIŞINDA YAPILAN YARDIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ**

ŞERİFE ÇİÇEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. HÜSEYİN YOLCU

**EKİM - 2021
KASTAMONU**

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

ŞERİFE ÇİÇEK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OKULLARDA YOKSUL ÖĞRENCİLERE OKUL BÜTÇESİ DIŞINDA YAPILAN YARDIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

ŞERİFE ÇİÇEK

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN:PROF. DR. HÜSEYİN YOLCU

Bu çalışmada kamu ilkokul ve ortaokullardaki okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında kendi çaba ve girişimleri ile yürüttükleri yardımların türü, sıklığı, yardım temini için hangi kaynaklara başvurdıkları, dağıtım için uyguladıkları politikaları, karşılaştıkları güçlükler ve yardımları yapmaya iten nedenler üzerinde durulmuştur. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde ele alınan araştırmada fenomenolojik (olgubilim) desenine başvurulmuştur. Araştırmada Kastamonu il merkezindeki kamu ilkokul ve ortaokullarda görev yapan 24 okul yöneticisinden bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik, kartopu örnekleme ve ölçüt örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Nitel çalışma kapsamında görüşme yöntemi ile yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin olanaklarından yararlanılan araştırmanın amacı kamu okullarındaki okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere bütçe dışındaki yaptıkları yardımlarını değerlendirmektir. Katılımcılara uzman görüşleri sonucu oluşturulan Yönetici Görüşme Formu ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Görüşme yöntemi kullanılan araştırmadan elde edilen bulgular içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan metinler birçok kez okunduktan sonra okul yöneticilerinin kimlik bilgileri gizli tutulmak amacıyla kodlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, yoksul öğrencilerin oranının, bu öğrencilere yapılan yardım türlerinin, yardım kaynaklarının, okul yöneticilerinin yardım temininde ve dağıtımında göz önünde bulundurdıkları ölçütlerin ve karşılaşılan güçlükler ile okulların SED’i bakımından farklılaştığı ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELE:Yoksulluk, Eğitim, Sosyoekonomik düzey

Ekim 2021, 208 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****EVALUATION OF AIDS REGARDING POOR STUDENTS AT SCHOOLS
APART FROM THE SCHOOL BUDGET****ŞERİFE ÇİÇEK****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****EDUCATIONAL SCIENCES DEPARTMENT****SUPERVISOR:PROF. DR. HÜSEYİN YOLCU**

In this research, school administrators' aids which are provided by their own effort and apart from the school budget regarding the poor students are evaluated at public primary and secondary schools. It is emphasized that the types and frequency of aids, the funds of aids, school administrators' policies at the distribution of aids, the difficulties that they have experienced and school administrators' reasons that they want to provide aids.

In this qualitative study, phenomenological (phenomenology) pattern was used. To collect data, the participants were involved 24 school administrators working at the public primary and secondary schools in central region of Kastamonu. The participants were selected through the maximum diversity sampling, snowball sampling and criterion sampling method of the purposive sampling techniques. The data of the study were obtained through semi-structured interviews. The purpose of this study is to evaluate of aids regarding poor students at schools apart from the school budget. The participants were applied the personal demographic information form and interview form of administrators, developed by some experts' opinions. This study was carried out with interviewing method. The results were analyzed using content analyses technique. After reading the texts so many times, the school administrators' identity informations were coded to concealed.

The research findings show that there is a significant difference about the SEL of schools and the rate of the poor students, the types of aids provided for them, the funds of aids, the criterion that school administrators consider in supply and distribution of aids, the difficulties that school administrators have experienced.

KEYWORDS:Poverty, Education, Socioeconomic level

TEŞEKKÜR

Eğitim, bireyin sahip olduğu yeteneklerini geliştirerek kendine ve topluma faydalı bireyler olmasını amaçlayan ve böylece ülkelerin maddi ve manevi kalkınması için önemli bir unsurdur. Ancak toplumda yaşayan bireylerin çeşitli nedenlerden dolayı eğitim seviyesinin düşmesiyle yoksulluğa yakalanma oranı artmaktadır. Bireyin eğitim imkanlarına sahip olması yoksulluğu azaltıcı bir etki olarak görülürken yoksulluğun ortaya çıkmasındaki nedenlerden biri ise eğitim imkanlarına erişimin yetersizliğidir. Dolayısıyla eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında etkileşimli bir ilişki mevcuttur. Bu çalışmada Kastamonu il merkezindeki kamu ilkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında kendi çaba ve girişimleri ile yapılan yardımlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmamın her aşamasında değerli görüş ve öneriyle beni yönlendiren, sabrı ve özverisiyle yol gösteren, çalışmamın her evresinde sergilediği titiz tutumundan dolayı değerli hocam Prof. Dr. Hüseyin Yolcu'ya teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamın görüşme sürecinde tecrübeleri ve görüşlerini paylaşarak destek veren sayın okul yöneticilerine teşekkür ederim. Büyük destek ve katkısı olan sevgili aileme, hayatımın her döneminde güvenini ve desteğini hiç esirgemeyen eşim H. Barış ÇİÇEK'e sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım. Beni sevgileriyle besleyen, umutlarımı yücelten ve sabırla onlara ayırabileceğim vakti bekleyen sevgili çocuklarım Hamza Çağdaş ve Zümra ÇİÇEK'e teşekkürlerimi sunarım.

ŞERİFE ÇİÇEK

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırma Problemi	1
1.2 Amaç	4
1.3 Önem	5
1.4 Sayıtlar	6
1.5 Sınırlılıklar.....	6
1.6 Tanımlar	6
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1 Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Türleri.....	7
2.1.1 Yoksulluk Kavramı	7
2.1.2 Yoksulluk Türleri.....	10
2.1.2.1 Mutlak yoksulluk	10
2.1.2.2 Göreli yoksulluk.....	11
2.1.2.3 İnsani yoksulluk	13
2.1.2.4 Nesnel yoksulluk.....	14
2.1.2.5 Öznel yoksulluk	15
2.1.2.6 Kırsal yoksulluk	16
2.1.2.7 Kentsel yoksulluk.....	17
2.1.2.8 Birincil ve ikincil yoksulluk.....	18
2.1.2.9 Olağanüstü yoksulluk.....	19
2.1.2.10 Kronik yoksulluk.....	20
2.1.2.11 Dönemsel yoksulluk.....	21
2.1.2.12 Yeni yoksulluk	21
2.2 Yoksulluğa Neden Olan Faktörler.....	22
2.2.1 Küreselleşme.....	23
2.2.2 Ekonomik Nedenler	25
2.2.2.1 Büyüme ve gelir dağılımı.....	25
2.2.2.2 İşgücü piyasası ve işsizlik	27
2.2.2.3 Enflasyon ve ekonomik krizler	30
2.2.3 Sosyal ve Demografik Nedenler.....	31
2.2.3.1 Hızlı nüfus artışı.....	31
2.2.3.2 Hanehalkı yapısı.....	32
2.2.3.3 Eğitim durumu	35
2.2.3.4 Yerleşim yeri.....	39
2.2.3.5 Göç	41
2.2.4 Sosyal Dışlanma	42
2.2.5 Diğer Nedenler.....	44

2.3	Yoksulluğun Dünyadaki Genel Görünümü	46
2.3.1	UNDP Gelişme Endeksleri	50
2.3.1.1	İnsani gelişme endeksi	50
2.3.1.2	Eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişim endeksi	52
2.3.1.3	Cinsiyete dayalı gelişme endeksi	53
2.3.1.4	Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi	55
2.3.1.5	Çok boyutlu yoksulluk endeksi	56
2.4	Yoksulluğun Türkiye’ deki Genel Görünümü	58
2.5	Yoksullukla Mücadele Politikaları	62
2.5.1	Dünyada Yoksullukla Mücadele Politikaları	65
2.5.1.1	Dünya Bankası	65
2.5.1.2	Birleşmiş Milletler	67
2.5.1.3	Uluslararası Para Fonu	68
2.5.1.4	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü	69
2.5.2	Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları	70
2.5.2.1	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu	72
2.5.2.2	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	74
2.5.2.3	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	75
2.5.2.4	Vakıflar Genel Müdürlüğü	77
2.5.2.5	Milli Eğitim Bakanlığı	78
2.5.2.6	Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü	80
2.5.2.7	Belediyeler	81
2.6	Yoksulluk ve Eğitim ile İlişkisi	82
2.6.1	Eğitim Hakkı	84
2.6.2	Eğitime Erişim	86
2.6.3	Yoksulluk ve Eğitim ile İlgili Değişkenler	87
2.7	İlgili Araştırmalar	99
2.7.1	Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	99
2.7.2	Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	102
3.	YÖNTEM	106
3.1	Araştırma Yaklaşımı	106
3.2	Araştırma Deseni	107
3.3	Çalışma Grubu	107
3.4	Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi	111
3.5	Verilerin Toplanması	112
3.6	Verilerin Çözümlemesi	114
3.7	Geçerlik ve Güvenirlik	115
4.	BULGULAR	118
4.1	Yoksul Öğrencilerin Oranına İlişkin Bulgular	118
4.2	Yoksul Öğrencilere Okul Bütçesi Dışında Yapılan Yardımların Türüne İlişkin Bulgular	121
4.3	Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Sıklığına İlişkin Bulgular	131
4.4	Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Kaynağına İlişkin Bulgular	135
4.5	Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Sürecinde Dikkate Aldıkları Ölçütlere İlişkin Bulgular	143
4.6	Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Temin Etme Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklere İlişkin Bulgular	147
4.7	Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Dağıtım Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklere İlişkin Bulgular	148

4.8	Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yönelik Yaptıkları Şahsi Yardımlara İlişkin Bulgular	151
4.9	Okul Yöneticilerini Yoksul Öğrencilere Yardım Yapmaya İten Nedenlere İlişkin Bulgular	154
5.	TARTIŞMA/ SONUÇ/ ÖNERİLER	159
5.1	Tartışma	159
5.2	Sonuç	168
5.2.1	Yoksul Öğrencilerin Oranına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	168
5.2.2	Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardım Türlerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	169
5.2.3	Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Sıklığına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	170
5.2.4	Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Kaynağına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	170
5.2.5	Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Temini ve Dağıtım Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerle İlişkin Elde Edilen Sonuçlar .	171
5.2.6	Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım İçin Şahsi Bütçe Ölçütleri ve Nedenlerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	172
5.3	Öneriler	172
5.3.1	Uygulamaya Yönelik Öneriler	172
5.3.2	İleride Yapılması Öngörülen Araştırmalara Yönelik Öneriler	173
6.	KAYNAKLAR	174
EKLER		200
EK.1.....		201
EK.2.....		203
EK.3.....		204
EK.4.....		205
EK.5.....		208

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1 Hanehalkı Türlerine Göre Hanehalkı Sayısı ve Oranı, 2016	34
Tablo 2 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.....	35
Tablo 3 Hanehalkının Eğitim Durumuna Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı	38
Tablo 4 Ülke Gruplarına Göre Milli Gelirler (2017)	48
Tablo 5 GSMH'ye Göre Dünya'nın En Zengin ve En Yoksul 10 Ülkeleri	49
Tablo 6 İGE'nin 1990-2017 Yılları Arasında Ülkelere Göre Dağılım Oranları	51
Tablo 7 EUİGE, 2010-2017	52
Tablo 8 Ülkelerin CDGE, (2014, 2015, 2017).....	54
Tablo 9 Ülkelerin TCEE, (2011, 2015, 2017).....	55
Tablo 10 En Yoksul 10 Ülkenin ÇBYE (2006-2017).....	57
Tablo 11 Hanehalkı Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı (2013-2017).....	58
Tablo 12 Hanehalkı Fert Gelirine Göre, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Açığı.....	59
Tablo 13 Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyetine Göre Yoksulluk Oranları, (2005-2017).....	60
Tablo 14 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Gini Katsayısı, (2014- 2017).....	61
Tablo 15 Yıllara Göre Toplam Sosyal Yardım Harcamaları	73
Tablo 16 ÇHGM'nin 2018 Yılı Faaliyetleri.....	76
Tablo 17 ÇHGM'nin 2018'de Çocuğa Yönelik Hizmetleri.....	77
Tablo 18 Eğitim-Öğretim Desteği Verilecek Okul Türleri, Destek Tutarları ve Öğrenci Sayıları	79
Tablo 19 Yükseköğrenim Öğrencilerine Sunulan Yurt Hizmeti.....	81
Tablo 20 Türkiye'de Fert Geliri ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranı	89
Tablo 21 Eğitimle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	91
Tablo 22 OECD Genelinde Ülkelere Göre Yıllık Öğrenci Başına Harcama (2014 ABD\$)	92
Tablo 23 Eğitim Düzeylerine Göre Öğrenci Başına Eğitim Harcaması, (2011-2019).....	93
Tablo 24 Türkiye'de %20'lik Gruplarda Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı	94
Tablo 25 Öğretim yılı ve yaş gruplarına göre okullaşma oranı (2015-2020)	96
Tablo 26 Okula Hiç Gitmemiş veya Eğitimini Yarıda Bırakmış Çocuklar	97
Tablo 27 Okullara İlişkin Bilgiler	110
Tablo 28 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardım Türleri	121
Tablo 29 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Sıklığı	131
Tablo 30 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Kaynağı	136
Tablo 31 Okul Yöneticilerinin Temin Edilen Yardımları Dağıtma Ölçütleri.....	144
Tablo 32 Okul Yöneticilerinin Yardım Dağıtımında Karşılaştıkları Güçlükler	148
Tablo 33 Yoksul Öğrencilere Yardım Yapmaya İten Nedenler.....	155

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CDGE	: Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EUİGE	: Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organisation)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HDI	: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
HPI	: İnsani Yoksulluk Endeksi (The Human Poverty Index)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde
İHL	: İmam Hatip Lisesi
İHO	: İmam Hatip Ortaokulu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OAB	: Okul Aile Birliği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SED	: Sosyoekonomik Düzey
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞEYP	: Şartlı Eğitim Yardımı Programı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferleri
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nation Development Programme)
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
WB	: Dünya Bankası (World Bank)
WDR	: Dünya Kalkınma Raporu (World Development Report)
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
YURTKUR	: Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, varsayımlarına (sayıltıları), sınırlılıklarına ve tanımlarına yer verilmiştir.

1.1 Araştırma Problemi

Eğitim, hiç kuşkusuz bireylerin ve toplumların gelişmesi için her bireyin doğuştan ve eşit bir şekilde yararlanması adına devlet tarafından sunulan bir hizmettir. Bölgesel ve ekonomik faktörler olmak üzere bu hizmetten bireyler eşit bir şekilde yararlanamamaktadır. Bireyler ve toplumlar arasında görülen eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için eğitim; devletlerin başvurduğu önemli bir mekanizma olmuştur.

Bireysel ve sosyal bir varlık olan insanın hayatını devam ettirirken biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçları gibi bilgi sahibi olma ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Sosyal bir ortamla birlikte her toplumun talepleri, gereksinimleri, beklenti ve idealleri ile belirlenir. İnsanın bilgi edinme isteği ancak eğitim olgusu ile mümkün kılınmaktadır (Söyler, 2008). Toplumun eğitim gereksinimini karşılamak için oluşturulmuş kurumların başında ise okullar gelmektedir. Okul: “Her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı bilgi, beceri ve alışkanlıkların belli amaçlara göre düzenli bir biçimde öğretildiği ve kazandırıldığı eğitim kurumu” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005). Eğitimde okullar işlevsel kurumlardır. Eğitimin ve öğretimin doğrudan yerine getirildiği, öğrencilerin eğitim aldığı, somut ve soyut uygulamalar ve değerlerin kazandırıldığı yerler olan okullar toplumun ayrılmaz parçalarıdır. Okullar toplumları ayakta tutan dinamik bir taşıtır ve üzerine düşen görevleri yerine getirmek zorundadır (Cafoğlu, 1995).

Okulun üç temel işlevi bulunmaktadır. Birincisi; çocuğa yönelik her tür yardım ve desteğini öne çıkararak öğrenciler için yaşamı dış çevreden daha kolay hale getirmektir. Okulun ikinci işlevi; yaşamda kolay rastlanabilecek istenmeyen davranışların okula girmesine izin vermeyerek gençlerin zararlı etkilerle karşılaşmamasına olanak sağlamaktır. Okulun bir diğer görevi de çocuğun sosyal dışlanmışlığını engellemektir. Böylece toplumsal yaşamda olmayan dengeyi kendi sınırları içinde kurarak toplumunun barış ve huzur içinde yaşamasına yardımcı

olmaktır (Başar, 1996). Çubukçu ve Girmen (2006), okulun en önemli işlevlerinden biri sağlıklı, kendisiyle ve toplumla barışık bireyler yetiştirmektir. Başka bir ifade ile okulun en önemli işlevi hayattan zevk alan bireyleri topluma kazandırmaktır. Kaya (2019) ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) hiçbir çocuğu eğitim dışında bırakmayıp her çocuk için eğitime erişim ve kaliteli eğitim imkanlarını sunmakta olduğunu belirtmiştir.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerini yerine getirmek için kurulan okullar, kamu okulları ve özel okullar olmak üzere adlandırılmaktadır. Özel okullar; ihtiyaçlarının gerçek veya tüzel kişiler tarafından karşılanan, belli bir ücret karşılığında eğitim-öğretim hizmetini yerine getiren ve denetiminin MEB tarafından yapılan kurumlardır (MEB, 2016). Genelde özel okullara çocuklarını gönderen aileler, toplumun üst Sosyoekonomik Düzey'inde (SED) bulunmaktadır ve bu okullar homojen bir yapıya sahiptirler. Özel okul velileri ise imkânlarından dolayı öğrencilerinin beslenme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayarak fiziksel olarak hazır bulunuşluklarını kamu okullarına nazaran daha olumlu konuma getirmiştir (Ünsal ve Çetin, 2019). Eğitim günümüze değin eşitsizlikleri, sınıf farklılıklarını aza indirmeye çalışan, bireyi sosyalleştiren ve toplumu geliştiren bir mekanizma olarak ele alınmıştır. Ailelerin SED'i düşüp yoksulluk baş göstermeye başladığında eğitim imkânlarına erişim azalmakta, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk artış göstermektedir. Bu yüzden eğitim ve yoksulluk arasında kısır bir döngü mevcuttur (Alpaydın, 2008). Zengin aileler okul seçiminde geniş bir imkâna sahipken yoksul aileler ise tam tersi bir uygulamayla karşılaşmaktadırlar. Kamu okullarına çocuklarını gönderen aileler doğrudan parasal ödemelerle eğitim yönündeki beklentilerini karşılamaya çalışmaktadır. Böylece yaptıkları ödemelerle eğitim maliyetine katılan yoksul ve çok yoksul kesimlerin hanehalkı harcamaları varsıl ailelere göre daha az olmaktadır (Yolcu, 2011). Kamu okulları bünyesinde eğitimin herkese parasız olarak sunulduğu ve toplumun farklı SED'ine sahip ailelerin çocuklarına rastlanmaktadır. Bu çocukların bir kısmının da SED'inin düşük olması ya da yoksulluk sınırının altında yaşayan ailelerin çocuklarının olması eğitimde bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla yoksulluk ve eğitim arasında kaçınılmaz sarmal bir etkileşim mevcuttur.

Kayalıdere ve Şahin (2014), yoksulluğu; gelir eşitsizliği, azgelişmişlik sorunu, özel mülkiyete sahip olamama ve küresel dengelere kadar değişen birçok farklı olgunun

etkileşimi ile meydana gelmesi olarak açıklamaktadır. Gündüz'e (2006) göre ise yoksulluk; bireylerin temel asgari ihtiyaçlarının karşılanamayıp insanca yaşamak için gerekli gelirden yoksun olmaktır. Türkiye'de yoksullukla mücadele politikaları kapsamında Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası'nın 5., 41. ve 61. maddelerinde devletin temel amaç ve görevlerinin arasında ailenin, huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ile ilgili politikalar yerini almaktadır. İkizoğlu (2002) çalışmasında sosyal devlet anlayışı kapsamında eğitime erişim üzerine yapılan sosyal yardımların, eğitim hizmetinin kalitesinin artmasına ve yoksulluk üzerinde iyileştirici bir politika olarak etkililiğini sürdürmekte olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla yoksullukla mücadele çalışmalarında eğitim, sağlık ve sosyal güvence alanlarında yapılan harcamalar ve ayrılan bütçeler yoksulluğun etkilerini göreceli de olsa azaltmaya çalışmaktadır.

Devlet yoksullukla baş etmek için eğitim alanına yaptığı harcamaları yoksulluktan bir çıkış yolu olarak ele alıp üretken, girişimci, sağlıklı bireyler ve refah seviyesi yüksek toplumlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. MEB (2005), Okul Aile Birliği (OAB), okul ve aile arasında iletişimi ve işbirliğini oluşturup eğitim-öğretim çalışmaları desteklemek, okulun ve maddi imkanları yoksun öğrencilerin eğitim-öğretime yönelik zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için okulların bünyesindeki birliklerdir. Özdemir (2018), okulların görevi eğitim ve öğretimi gerçekleştirmekle birlikte velinin, öğretmenin, öğrencinin, yardımcı personelin de istek ve beklentilerini de karşılayabilmektir.

Okulların bünyesinde sahip oldukları OAB, hem eğitim kalitesini artırmakta hem de finans kaynağı olması açısından önemli bir işlev görmektedir. OAB bütçelerinden yoksul öğrencilere yardım yapması öngörülse de okulun SED'i okullar için belirleyicidir. Kamu ilkokulları ve ortaokullarının OAB bütçeleri olmasına rağmen bu bütçeler zaman zaman yoksul öğrencilerin ihtiyaçları için yetersiz kalmaktadır. Söz konusu bu durumda OAB'den elde edilen gelirin yetersiz kalması okul düzeyinde yoksul öğrencilere yapılacak yardımları sınırlandırmaktadır. Devletin uyguladığı yoksullukla mücadele politikalarına mikro seviyede destek vermek için okul yöneticileri gerek liderlik gerek yöneticilik anlayışları çerçevesinde yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım çalışmaları yapmaktadır. Bu dezavantajlı çocukların temel yaşamsal ihtiyaçlarından eğitim ve daha birçok sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının

karşılanması için farklı SED'deki ilkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri kendi çaba ve imkanları dahilinde yoksullukla mücadele çalışmalarında devletin yanında olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Bu çalışmanın problemi, okullarda bulunan yoksul öğrencilere yönelik okul yöneticilerinin kendi çabaları ve girişimlerine dayalı olarak okul bütçesi dışında yapmış oldukları yardımların değerlendirmesini yapmaktır. Bununla birlikte çalışmada, okul yöneticilerinin sağladıkları yardımların türleri, yardımların sıklığı, bu yardımların temin edilmesinde, ilgili öğrencilere ve ailelere dağıtılması sürecinde izledikleri yöntemler, deneyimler, karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur.

1.2 Amaç

Bu araştırmada, kamu okullarında görev yapan okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapmış oldukları yardımların ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmanın temel amacına bağlı kalınarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilerin oranına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Okul yöneticileri görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere;
 - a) hangi tür yardımlarda bulunmaktadır?
 - b) yapılan yardımların sıklığı nedir?
 - c) yapılan yardımların kaynağı nedir?
3. Okul yöneticileri görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere yardımda bulunurken hangi ölçütleri esas almaktadır?
4. Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere
 - a) yardım temin etme sürecinde karşılaştıkları güçlükler nelerdir?

b) yardım dağıtım sürecinde karşılaştıkları güçlükler nelerdir?

5. Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrenciler için oluşturdukları şahsi bütçe ölçütleri ve yardım yapmaya iten nedenler nelerdir?

1.3 Önem

Eğitim ve yoksulluk arasında meydana gelen döngüden dolayı eğitim imkanlarına erişim azalmakta ve bunun sonucunda eğitim düzeyi düşerek yoksulluk artış göstermektedir. Bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için bir mekanizma olarak görev yapan okullarda ise gerek kurum dışından gerek kurum içinden bu öğrenciler için çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Alanyazında yapılan araştırmaların yoksul öğrencilere yönelik okul bütçe kaynaklı yapılan yardımlar olduğu görülmektedir. Söz konusu bu çalışmalardan farklı olarak okul yöneticilerinin okul bütçesi dışında kendi çaba ve girişimleri ile yapmış oldukları yardımların ortaya konulması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla yapılan bu çalışma alanyazında eksik bırakılan bir boyutu tamamlar niteliktedir.

Araştırmada ele edilen bulguların okul yöneticilerinin okul bütçesi dışında kendi çaba ve girişimleri ile yoksul öğrencilere ne tür ve ne sıklıkla yardımlarda bulundukları, yardım temininde hangi kaynakları kullandıkları, yardım temininde ve dağıtımında karşılaştıkları güçlükler, yardımda bulunurken hangi ölçütleri esas aldıkları ve onları yardım yapmaya iten nedenlerin ortaya konulması bakımından oldukça önemli görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgu ve sonuçların eğitim uzmanlarının, sosyal hizmet uzmanlarının ve toplumla ilgili kişi ve kurumların yoksul öğrencilere yönelik yapacakları yardımlarda politika geliştirmelerine yardım edecektir.

Okullarda bütçe dışı kaynaklı yoksul öğrencilere yapılan yardımlar ile ilgili olarak Kastamonu ilinde yapılmış olan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, araştırmanın doğrudan Kastamonu ilini konu edinmesi ve ulaşacağı bulgularla,

Kastamonu'daki okulların SED'i ve okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere devletin uyguladığı yoksullukla mücadele politikalarına yardımcı olmak ve öğrencilerin yoksulluk problemine mikro seviyede çözüm getirmesi bakımından önemli olduğu

söylenbilir. Dolayısıyla bu ildeki araştırmanın bulguları diğer araştırmalar ile benzerlik gösterse bile, bazı yönleri ile Kastamonu'ya özgü ve Kastamonu ilinin yoksul öğrencilerine yönelik sorunlara çözüm bulması ve Kastamonu ilindeki eğitimin gelişmesine fayda sağlayacağı düşünülebilir. Bu çalışmanın karar alıcı ve politika geliştirici kişilere yönelik bulgular içermesi ve ışık tutması beklenmektedir.

1.4 Sayıtlar

1. Araştırmada kamu okullarında görev yapan okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrencilerin oranına ilişkin vermiş oldukları veriler/oranlar doğru olarak kabul edilmiştir.
2. Alt SED'de olmanın yanı sıra, asgarî ücret ve altında bir gelir kaynağına sahip aileler, bu araştırmada yoksul aile(ler) olarak kabul edilmiştir.

1.5 Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Araştırma kamu ilkokul ve ortaokullarında görev yapan yöneticilerin görüşleri ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma kamu ilkokul ve ortaokullarında öğrenim gören yoksul öğrencilere yönelik okul bütçesi dışında yapılan yardımlarla sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Okul bütçesi: Okula merkezi bütçeden aktarılan kaynaklar ve OAB kanalı ile elde edilen kaynaklar dışında, okulun kendi olanakları ile okul içi ve okul dışı kaynaklardan elde etmiş olduğu bütçedir.

Yoksul öğrenci: Alt gelir grubunda yer alan SED'i düşük ailelerin çocuklarıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde yoksulluk, yoksulluk türleri, yoksulluğa neden olan faktörler, Dünyadaki ve Türkiye’deki yoksulluk durumu üzerinde durulmuş, ardından yoksullukla mücadele yöntemleri ve yoksulluk-eğitim ile ilgili değişkenler ile ilgili tartışılmıştır.

2.1 Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Türleri

Bu başlık altında ilk önce yoksulluk kavramı ele alınmış ve ardından yoksulluk türlerine açıklık getirilmiştir.

2.1.1 Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, toplumların hemen hepsinde görülen, insanlık tarihinin en eski ekonomik, sosyal ve politik boyutlara sahip olması nedeniyle tanımlanması güç bir kavramdır. Yoksulluğun tarihi eskiye dayanmasına rağmen alanyazında görüş birliğine varılmış bir yoksulluk tanımı bulunmamaktadır. Çünkü çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir.

Seebom Rowntree tarafından ele alınan yoksulluk kavramı, bireyin asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır. Yoksulluğun açlık ve yeterli gıdaya sahip olamama tanımı üzerine yoğunlaşması yanlış bir algıdır. Çünkü insanın yemek ihtiyacı olduğu kadar giyim, barınma, eğitim, sağlık, altyapı, kültür gibi ortak yaşama gibi ihtiyaçları vardır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

Dünya Bankası’nın (World Bank, WB) 1990 yılında hazırladığı Dünya Kalkınma Raporu (World Development Report, WDR) ile yoksulluk, küresel ölçekte ve evrensel bir sorun olarak yer almıştır. Raporda; yoksulluğun uluslararası bir sorun olarak tartışılması ve yapılacak çalışmalara bir ivme kazandırması amaçlanmıştır (Eroğlu, 2010). WB, 1990 yılındaki raporda yoksulluğu gelir ve tüketim yoksulluğu, eğitim ve sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurlara yer vererek belirtmiştir. Yoksulluk kavramı 2000’li yıllardan sonra ise kırılganlık-savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü şeklinde ele alınmıştır (Coşkun ve Tireli, 2010).

TDK’ da (2005) yoksul kavramı; geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), yoksuz, fakir veya zengin, varıl karşıtı olarak tanımlanmıştır. Yoksulluk ise yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefalet, fakirlik demektir. Doğan’a (2014) göre; genel anlamda yoksulluk; toplumun belirlenmiş bir yaşam standardının altında kalma durumudur. Yoksulluğun kapsamı mekâna, zamana ve refah düzeyine göre farklılık ve buna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Parasal tanıma göre yoksulluk; kişilerin en temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığına göre ele alınıp kişi ve hane halkının gelir düzeyi ve tüketim harcamalarına göre ölçülmektedir. Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere, yoksulluk kavramı; insanların yaşamak istediği hayatı elde etme şansını ve yapabilirliğini engelleyen bir durum olarak algılanmaktadır.

Yoksullukla ilgili önceleri kişinin sadece temel gıda harcamaları dikkate alınırken daha sonraki çalışmalarda temel eğitim, sağlık, giyim ve barınma gibi ihtiyaçların karşılanamaması gibi durumlar ele alınmıştır (Atmaca, 2019). Bu çalışmaya paralel yapılan başka bir yoksulluk tanımı ise, kişilerin ve hanehalkının gelir düzeyine sahip olmama veya asgari yaşam standardındaki gereksinimleri için yeterli gelirin elde edilememesidir (Aktan, 2002). Yoksulluk geleneksel olarak göreceli yoksunluk olarak tanımlanmıştır. Başka bir deyişle, genel nüfusun çoğunluğu ile karşılaştırıldığında, yoksulluk yaşayanlar, maddi yoksunluğa yol açan kaynaklara, varlıklara ve gelirlere erişememektedir (Townsend 1979; Davidson ve Lees 1993; Alston, 2000). Örneğin; Alston (2000) yoksulluğun bir sebebi de devlet kaynaklarına erişim eksikliği olmasının yanı sıra maddi yoksunluğa sebep olan güçsüzlük, haysiyet kaybı ve özgür hareket edememe duygusunun da önemli bir nedeni olmuştur.

Yoksulluk; “açlıktır, “eğitimsizliktir”, “barınacak bir evinin olmamasıdır”, “hasta olmak ve tedavi olamamaktır”, “hiçbir işinin olmaması veya iyi bir işe sahip olamamaktır”, “kirli su yüzünden hasta olan çocuğunu kaybetmektir”, “yarın ne olacak korkusuyla yaşamak ve çocuklarının geleceğinden endişelenmektir”, “ümitsizliktir”, “eşit olmamaktır”, “özgür olamamaktır”, “siyasal yaşama dâhil olamamaktır” (Gündoğan, 2008). Yoksulluğun tanımlanmasında gelir/tüketim yaklaşımının yetersiz kaldığı sıkça gündeme getirilmiştir. Bu kapsamda asgari bir yaşam düzeyini elde etmek için kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlere erişim ile otonomi, haysiyet ve gurur gibi ölçütler de yoksulluğun belirlenmesinde hesaba katılmıştır (Aktan, 2002).

Yapılan tanımlarının çoğu, insanların hayatta kalması ve refahı için gerekli gereksinimlerin eksikliği ile ilişkilendirilebilir. Burada iki ana yaklaşım tartışılmaktadır. Bunlardan biri; yoksul grupları ortak bir refah endeksine göre sınıflandırmak için gelir, tüketim veya bir dizi sosyal göstergiyi kullanan geleneksel ekonomik tanımlardır. İkincisi; yoksulluğun anlamında yerel farklılaşmaya izin veren ve tanımı maddi olmayan yoksunluk ve sosyal farklılaşma algılarını kapsayan geniş yorumlardır (Wratten, 1995).

Yoksulluk, düşük düzeyde bir refahı yansıtan karmaşık ve çok faktörlü bir kavramdır. Ekonomistler ise kimin yoksul olup kimin olmadığını anlamak için gelir ve gider akışlarını bir refah olarak kullanmış ve yoksulluk sınırı kullanmışlardır (Barrett, 2005). Yoksulluk kaynak eksikliği olarak karakterize edilen küresel bir sorundur. Ekonomik terimlerle ifade edilirse; yoksulluk günde bir dolar geçimlik veya günde 1,25 Amerika Birleşik Devletleri Doları (\$) ile hayatta kalma geliri olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk ekonomik, sosyal ve demografik gibi nedenlerle ortaya çıkan dezavantajlı durumlarla ilgilidir (Cudia, 2015). Yoksulluk; ahlakı, bilgiyi, ekonomiyi, siyaseti ve karakteri de etkileyen genel bir terimdir. Bir bireyin ekonomisindeki yoksulluk, yiyecek, barınak, temiz su, giyim, ilaç, eğitim, elektrik gibi temel yaşam ihtiyaçlarından sürekli ve değişmez bir şekilde eksik olmaktır (Ewruhjakpor, 2015). Gelir ölçümünün bir kişinin refahını değerlendirmek için yeterli olmadığı bilinmektedir. Çünkü yaşam standardı hem kişisel hem de sosyal olarak birçok olası faktöre bağlıdır. Bu nedenle yoksulluk ve eşitsizlik yalnızca gelir veya tüketim ölçümüne ve hatta yaşamın çeşitli alanlarını göz önünde bulundurduğu için yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır (Baldini, Peragine ve Silvestri, 2017).

Yapılan kavramlara ve açıklamalara bakıldığında yoksulluk konusuna dair hala uzlaşılan bir tanım olmamakla birlikte hem ulusal hem de uluslararası ölçekte tüm toplumları yakından ilgilendiren çok boyutlu ve dinamik bir sorun olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, yoksulluk üzerine yapılan tanımlamalardan yola çıkarak yoksulluk türleri üzerinde durulması gerekmektedir.

2.1.2 Yoksulluk Türleri

Yoksulluk çok yönlü bir kavram olduğu için tek bir tanımının yapılması mümkün değildir. Bu yüzden yoksulluğu; mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, insani yoksulluk, nesnel yoksulluk, öznel yoksulluk, kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk, birincil ve ikincil yoksulluk, olağanüstü yoksulluk, kronik yoksulluk, döngüsel yoksulluk ve yeni yoksulluk şeklinde çeşitli başlıklarla sınıflandırarak açıklayabilmek mümkündür. Söz konusu bu yoksulluk türleri aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

2.1.2.1 Mutlak yoksulluk

Mutlak yoksulluk; bireyin asgari refah düzeyine erişememesi durumudur. Mutlak yoksulluğun ölçülmesi için öncelikle bireylerin asgari tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekir. Gelişmekte olan ülkeler ulusal bir yoksulluk sınırı belirlerken daha çok gıda yoksulluğu metoduna başvurmaktadırlar. Buna ilaveten uluslararası karşılaştırma yapabilmek için de WB tarafından belirlenen 1 ya da 2 \$ yoksulluk sınırlarından da yararlanılmaktadır (Gündoğan, 2008). Mutlak yoksulluk; bireylerin biyolojik olarak beslenme, barınma ve sağlık hizmetleri gibi temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan asgari gelir ve harcama düzeyleridir (Aksan, 2009). Mutlak yoksulluk, ihtiyaçların geçim, temel ev gereçleri ve su, temizlik, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel hizmetlere yönelik harcamaları sağlayan bir düzeyde sabitlendiği kabul edilmiştir. Mutlak tanım, WB ve hükümetler tarafından ortak kullanılmaktadır. Ayrıca, toplum içindeki gelir eşitsizliğinin boyutunu veya ihtiyaçların sosyal olarak belirlendiği ve zaman içinde değiştiği gerçeğini tanımlamamaktadır (Wratten, 1995).

Öztürk ve Çetin (2009), mutlak yoksulluk düzeyini belirleyen iki unsur olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki; hanehalkı sayısı ile mal ve hizmet ihtiyacı; ikinci ise, mal ve hizmet fiyatlarıdır. Burada para birimi olarak bahsedilen miktar yoksulluk çizgisini meydana getirmektedir. Bireyin geliri eğer yoksulluk çizgisi gelirinden az ise yoksul, fazla ise yoksul olmayanlar olarak bilinmektedir. İncedal (2013), günlük gelir olarak 2400 kalorilik besin almaya sahip olamayan kişilerin WB'e göre mutlak yoksul olarak kabul edildiğini ve oranının ise, belirtilmiş asgari refah düzeyine erişemeyen kişilerin toplam nüfusa oranı olduğunu belirtmektedir.

Asgari bir ihtiyaç sepeti satın alma maliyeti olarak tanımlanabilen bu yoksullukta yaşayan nüfusun geliri değişse bile sepet değişmeden kalabilmektedir. Sınırları zaman zaman güncellenebilmekte ve bu yüzden özet gelir/ gider istatistiklerine göre tanımlanan yoksulluk sınırlarından ayırt edilebilmektedir (Madden, 2000). Mutlak yoksulluk sınırının bir dizi olası yorumu vardır. Ülkeler arası karşılaştırmalar için uluslararası standartlara göre mutlak bir minimum kabul edilen bir ihtiyaç paketinin maliyeti seçilebilir. Hindistan'ın yoksulluk sınırı bu amaç için yaygın olarak kullanılmaktadır. En azından Hindistan'ın yoksulluk sınırının diğer ülkelerinkiyile nasıl karşılaştırıldığı ve yoksulluğun nasıl bir hassasiyetle ele alındığını bilinmelidir. İlkel olarak, gerçek yoksulluk sınırı, tüm ülkelerde sabit olan "mutlak" bir bileşen ve her ülkeye özgü "göreceli" bir bileşen olarak düşünülebilir. Mutlak yoksulluğun boyutunu ölçmeye çalışırken, sadece şu sorulabilir: Herhangi bir ülkede gözlemlenen en düşük gerçek yoksulluk sınırı nedir? Bu, mutlak yoksulluğun değerlendirilmesinde minimumun kabul edilebilir yoksulluk sınırının iyi bir göstergesi gibi görünmektedir (Ravallion, Datt ve Walle, 1991). Dünyanın her yerinde mutlak yoksul insanların olması kaçınılmaz bir hal almış olup yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari ihtiyaçlarının belirlenmesini gerekmektedir (Kuş, 2019).

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda mutlak yoksulluk; bireylerin en temel insani gereksinimlerini karşılayamama durumu ve asgari harcama yeteneğine sahip olamama şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu durumda insanların asgari ihtiyaçlarının tespiti gerekli görülmektedir.

2.1.2.2 Göreli yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı, yoksul olan hanehalkının o toplumdaki ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı arasındaki farkı göstermektedir. Daha açık bir ifade ile yoksul birey ile toplumdaki ortalama gelire sahip bir birey arasındaki gelir farklılığıdır (Yaşar ve Taşar, 2019). İnsanların sosyal bir varlık olduğu bilgisine sahip olduğumuz için bir toplumdaki asgari tüketim seviyesinin altında kalanlar göreli yoksul sayılmaktadırlar. Ancak bu tüketim seviyesinin ölçütü toplumların gelişmişlik seviyesine göre değişmektedir. Kişi sadece biyolojik bir varlık olduğu için değil sosyal bir varlık da olduğu için hayatını devam ettirirken ihtiyaç duyduğu tüketim seviyesinin hesaplanması gerekmektedir. Mutlak yoksulluk tanımında “muhtaç” gibi özel terimler

kullanıldığı için yoksulluk tanımıyla daha çok görelî yoksulluk tanımı çağrıştırmaktadır (Baysal, 2019).

Ekonomide öteden beri gelir veya tüketim yoksulluğu sınırlarının mutlak veya görelî olarak tanımlanması gerekîp gerekmediği konusunda bir tartışma bulunmaktadır. Çoğu uluslararası kuruluş, yoksulluk sınırını mutlak bir şekilde, insanların yaşamda kalabilmeleri bakımından gerekli olan ihtiyaçları satın almaları için gerekli olan gelir seviyesi olarak tanımlamıştır. Örneğin, 1985 Satın Alma Gücü Paritesi'nde (SAGP) "günde 1\$" çizgisi, 1990 WDR'den bu yana, yoksulluğun kapsamı, sosyo demografik profili ve dünyadaki ve belirli ülkelerdeki evrimi üzerine yapılan çalışmalarda "aşırı" yoksulluk sınırı olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Diğer uzmanlar, yoksulluk sınırını görelî olarak, analiz edilen ülkedeki ortalama veya medyan gelirin bir kısmı olarak tanımlamayı tercih etmektedir. Böyle bir tanımla, bazı yazarlar yoksulluktan ziyade 'görelî yoksunluğa' atıfta bulunmayı tercih etmiştir (Bourguignon, 1999).

Yoksulluk eşîğinin ülkenin ortanca gelirine dayanarak tanımlandığı anlamına gelen görelî yoksulluk, kendi ortanca bazında ülkelerin zenginlik veya iyi olma durumlarını karşılaştırmak, ülke çapında genel refah farklılıklarını yok saymaktadır. Aynı görelî yoksulluğa sahip iki ülkeyi ele alındığında; A ülkesinde, alt %30'un gelirleri nispeten kısa bir süre içinde (on yıl veya yirmi yıl) %20 artarken, üst %70'in gelirleri %30 artmakta ve B ülkesinde; gelirler ve gelir payları durgun kalmaktadır. B ülkesi düşük görelî yoksulluğa sahipken A ülkesindeki yoksullar B ülkesindekilerden daha varlıklıdır. Artan görelî yoksulluk varlık içindeki mutlak yoksulluğu azaltabilir veya ezebilirken bunu bir durum haline getirmek zordur (Scruggs ve Allan, 2006). Mutlak yoksulluğa göre daha esnek olan görelî yoksulluk toplumdaki yaşam standartları değıştikçe asgari ihtiyaçların gözden geçirilmesine izin vermektedir. Yoksulluğun aktif toplum üyeliğinden çekilmeyi veya dışlanmayı dayattığı görüşünü yansıtır (Wratten, 1995).

Görelî yoksullukta toplumdaki mevcut yaşam standardının altında yaşayanlar ve toplam geliri belli bir miktarın altında kalanlar yoksul olarak kabul edilmektedir ve ülkeden ülkeye değışiklik göstermektedir. Örneğin Avrupa Birliği'nde (AB), bireyin kazancı ortalama gelirin %60'ının altında ise görelî yoksul kabul edilirken Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise kişi başı tüketim harcamasını ortalama değerin %50'si

olarak belirlemiştir (Gündoğan, 2008). Mutlak yoksulluğa göre bir toplumda hiç yoksul olmayabilirken görelî yoksulluğuna göre ise toplumda mutlaka yoksul olan bir kesim mevcut olmuştur (Şenses, 2009).

Görelî yoksullukta nüfusun düşük gelire sahip kısmı olanlar ya da ortalama gelir seviyesinde bir sınır belirlenerek bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı bireylerin gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanılmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011). Bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasının toplumun diğer bireylerinin durumuna göre belirlenen bu yoksulluk türünde toplumun genel refah seviyesi ve sosyal topluluğun ortalama tüketim düzeyi gibi kavramlar da görelî yoksullukta önemlidir.

2.1.2.3 İnsani yoksulluk

İnsani yoksulluk ile gelir yoksulluğu arasında bir ilişki olmasına rağmen birbirinden farklıdır. Çünkü gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir üzerinden hesaplanırken, “insanî yoksulluk” kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, hastalıklara yakalanmak gibi temel yeteneklerden yoksun olmak şeklindedir. Buna göre insani yetenekleri sürdürebilmek için mal, hizmet, enerji, hijyen, eğitim, iletişim ve içme suyuna erişiminin yokluğu ya da kısıtlılığı insani yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı [BİB], 2009).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nation Development Programme, UNDP) tarafından 1990’dan beri her yıl yayınlanan İnsani Gelişme Raporu’nda (İGR) insani yoksulluk kavramı; insani yetenekler için gerekli olan parasal imkanlara ilaveten temel ihtiyaçlar için de iktisadi, sosyal ve kültürel bazı fırsatlara erişebilmenin gerekli olduğu fikrine dayanmaktadır. Aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek için İnsani Yoksulluk Endeksi (The Human Poverty Index, HPI) geliştirilmiştir. HPI, yaşam süresi kısalığı, temel eğitim ile kamu ve özel kaynaklara erişim eksikliği olmak üzere üç temel yoksunluk göstergelerini kullanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için HPI-1 ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) ülkelerindeki zengin ülkeler için HPI-2 olarak iki farklı insani yoksulluk endeksi ölçümü oluşturulmuştur (Güneş, 2009). HPI, düşük gelirlere odaklanan geleneksel personel sayımının aksine, yoksulluğu birden fazla

boyuttaki yeteneklerde bir başarısızlık olarak ölçmeyi amaçlayan, insan yaşamındaki yoksunluklara odaklanan karma bir yoksulluk endeksidir (Chakravarty ve Majumder, 2005).

İnsani gelişmenin ortalama bir ölçüsü olarak İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index, HDI) hesaplanması ve ülkeler için değerlendirmede kullanımı, 1990'dan bu yana UNDP tarafından basit ve zarif bir yaklaşım olmuştur. İlk yıllarda (1991-1993), ülkeler için yöntemini yaşam beklentisi, eğitim durumu ve düzeltilmiş gelir boyutlarında yoksunluk veya eksiklik perspektifi izlemiştir. Daha sonra HDI tasarımı bir ülkenin ne kadar iyi performans gösterdiğini bilmek için daha uygun olduğu düşünülmüştür (Mangaraj ve Aparajita, 2020). HDI hesaplama yönteminde refah standardı, eğitim standardı ve sağlık standardı olmak üzere üç kriter vardır. Refah standardı uygun bir yaşam elde etmek, sağlık standardı uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olmak ve eğitim standardı ise bilgi edinmek için kaynaklara erişmeyi sağlamaktır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

Yetersiz beslenme, sağlık, eğitim imkanlarına erişememe, okur-yazar durumundan yoksunluk ve evsizlik gibi problemleri ön plana çıkarmadığı için İnsani Yoksulluk diğer yoksulluk göstergelerinden farklıdır. Daha çok siyasi süreç, kararlara katılamama, yönetim ve kültürel faaliyetlerden dışlanma gibi yoksunluk değerlerini kapsamakla birlikte çocukların yetersiz beslenme ve temiz su kaynaklarına sahip olamaması da bu yoksulluk kapsamındadır (Çakılcı, 2019). İnsani yoksullukla insanca yaşam imkanlarına sahip olamamak eşdeğerdedir. Bu tanıma göre; yeterli beslenememe, sağlık imkanlarından yoksun olma, uygun konuşmayı bilememek, bir işi olmamak, gelecekte endişe duymak, içme suyuna erişememek, güçsüz ve özgürlüğün kısıtlı oluşu demektir (Sapancalı, 2001).

2.1.2.4 Nesnel yoksulluk

Objektif yoksulluk ya da refah yaklaşımı olarak da adlandırılan bu yaklaşım normatif değerlendirmeleri içererek yoksulluk ölçümü yapılırken başvuru tüm yöntemlerde asgari besin gereksinimi hemen hemen nesnel yaklaşıma göre ele alınmıştır. Bu yüzden yoksulluk değerlendirmesindeki kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları ölçütleri ile bireylerin ihtiyaçları uzmanlar tarafından belirlenmektedir (Aktan, 2002).

Bazı bireyler yaşamlarını idame ettirebilmek için gerekli olmayan yiyecek sepetini tercih etmektedir. Bu nedenle uzmanlar tarafından en düşük maliyeti gösteren mal ve hizmetleri satın alabilmek için asgari ihtiyaç düzeyi belirlenmektedir (Kaya, 2011). Yoksulluk sınırı ise bu belirlenen standart veya standartlar grubunun altında kalma halidir (Kuş, 2019). Nesnel yoksullukta uzun vadeli dinamikler önemli olmakla birlikte bu tür bilgiler zaman içindeki yoksulluğu ölçmek ve yoksulluk karşılaştırmaları yapmak için etkin bir şekilde kullanılabilmektedir (Alem, Köhlin ve Stage, 2014). Uzmanların görüş ve değerlendirmesi ile somut bir şekilde ele alınarak yoksulluğun nedenleri, çözüm yolları belirlenerek hanehalkı doğru yönlendirilebilir ve yoksulluktan kurtulabilir.

2.1.2.5 Öznel yoksulluk

Subjektif yoksulluk olarak da bilinen öznel yoksulluk, temel gereksinimlerin asgari düzeyde karşılanmasında yoksulların kendi algılarının esas alındığı ve yoksulluğun tanımlamasını hanehalkının değerlendirmesine bırakan yoksulluktur. Büyük ölçekli anketler yapılarak toplumun benimseyeceği asgari bir yaşam standardı belirlenerek refah düzeyleri ile gelirleri arasındaki bağlantı yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir (Ersungur ve Topçuoğlu, 2014).

Toplumun kabul edilen en düşük düzeydeki yaşam standardı ile ilgili olan bu yoksulluk türünde, anketler yapılarak toplumdaki bireylerin tercihlerine önem verilmektedir. Kişilerin tercihleri baz alınarak hangi tüketim alışkanlığının gerçekleşmediğinin ve bunun yol açtığı sorunun nasıl çözümlenebileceğini ile ilgili anketler yanıtladıktan sonra anketlerin doğruluk derecelerine bağlı olarak tercih edilmektedir (Kasalak, 2013). Öznel yoksulluk çok boyutlu olduğu için kişi yaşamın farklı alanlarında bu yoksullukla karşılaşabilir (Alem, Köhlin ve Stage, 2014). Yoksulluk olarak sayılan şey, sosyal olarak inşa edilir ve öznel yoksulluk böyle bir sosyal yapının yansımasıdır ve temel odak nokta; insanların kendilerini yoksul hissetme biçimleridir (Chen, 2020).

Öznel yoksulluğun kavramsallaştırılması ile katılımcıların yoksulluğu çeşitli sınırlamalarla değerlendiren duygu ve/veya düşünce olarak tanımladıkları görülmüştür. Yapılan çalışma sonrasında sekiz tema ile bu sınırlamalar belirtilmiştir.

Bunlar; finansal, maddi durum, ihtiyaçların karşılanması, yetkinlik, manevi veya dini değerler, duygusal ilişkiler, psikolojik sağlık yönleri gibi sınırlamalarla kategorize edilmiştir (Andayani, Hardjono ve Anggarani, 2018). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kişilerin yoksulluk tanımları dikkate alınarak hazırlanan yoksullukta; kişiler yapılan değerlendirmelerde kendileri için neyin en fayda sağlayacağını ya da neyin en doğru olduğunu belirleme yeteneğine sahip olamayabilir.

2.1.2.6 Kırsal yoksulluk

Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerin tarım alanında hızla çözülmesi sonucu gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesine dayanmaktadır. Uluslararası alışma rgt (International Labour Organization, ILO) kırsal yoksullaşma süreci ile istihdam açısından ilgilenerak “kırsal yoksulluk” (rural poverty) zerine çalışmaktadır. Kırsal yoksulluk, ILO’ya göre, kırsal alandaki gelir düzeyleri yüzünden ortaya çıkan açık veya gizli işsizlik ile görülen yoksullaşmadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001).

Kırsal alana ait olan kendine özgü üretim ve bölüşüm sisteminden kaynaklanan bir yoksulluk türüdür. Tarım ve hayvancılık gibi geçim kaynaklarında ortaya çıkan sıkıntıların asıl kaynağı olarak topraksız ve kalifiye olmayan işçiler gösterilmektedir (ztrk, 2008). Bu bağlamda geçim kaynağı olarak tarımsal üretimi gerçekleştirecek toprağa sahip olamamak ve ucuz emek birleştiğinde kırsal yoksulluk kendini göstermektedir. Kırsal alanda geçinme olanaklarının azalması ve umutların tükenmesiyle kitlelerin kente göç etmesi başka bir yoksulluk türüne dönüşmektedir (Erdugan, 2011). Kırsal yoksulluğun kentsel yaşama taşınmasıyla kentlerde oluşan gelir eşitsizlikleri ve sosyal eşitsizlikler beraberinde birçok problemi de su yüzeyine çıkarmaktadır. Söz konusu bu yoksulluk kentsel yoksulluktan daha yaygın görülmekte ve kentsel yoksulluk artışına zemin hazırlamaktadır (Topgl, 2013).

Yoksulluktan kaçınmak için ödenmesi gereken temel maliyetler kırsal ve kentsel hanehalkı için aynı olduğu varsayılmaktadır. Ancak bu ihtiyaçların maliyetleri kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha yüksektir. Temel ihtiyaçların maliyeti büyük ve zengin şehirlerde büyük olasılıkla en yüksek seviyede olacaktır. Hükümetlerin kentsel alanlardaki yaşam maliyetlerinin daha yüksek olduğu varsayımıyla kentsel ve kırsal alanlar için ayrı ayrı yoksulluk sınırı oluşturması daha yaygın hale gelmiştir

(Satterthwaite, 1997). Uluslararası piyasa güçleri, kırsal sanayinin yok edilmesi, hükümetlerin müdahalesinin olmaması ve bu artan yabancılaşıma ve umutsuzluk duygusuna yol açan toplumsal ihmalin bir sonucu olarak kırsal yoksulluk büyük ölçüde artmıştır. Genelde kötü hizmet verilen, çok az fırsata sahip olan ve durumlarını değiştirmek için güçsüz olan kırsal bir alt sınıf olanlara ise kırsal yoksulluk içinde yaşayanlar adı verilmiştir (Alston, 2000).

Yoksulluğun mekânsal ayrımını ifade eden kırsal yoksulluğun görünüşleri ve boyutları farklılaşırken başka bir yoksulluk kavramı olan kentsel yoksulluk karşımıza çıkmaktadır. Birbiri ile etkileşimde olup diğerinin oluşumuna ortam hazırlayan iki farklı yoksulluk türüdür.

2.1.2.7 Kentsel yoksulluk

Kentsel yoksulluk kavramı, 1996 yılında Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Yerleşimleri Programı raporunda kentlerde yaşayan bir kesimin çeşitli nedenler yüzünden asgari yaşam standardını sağlayamaması ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu olan bu kesimin yeterli kaynak ve konuma sahip olamaması ve barınma yoksulluğu ile birleşmiştir. Sonuç itibari ile kentsel yoksulluk; davranışsal ve toplumsal ilişkiler boyutunda sorunlara açık bir konumda olmak şeklinde açıklanmıştır (Batmaz, 2016).

Genel tanımıyla kent bünyesinde meydana gelen yoksulluk olarak tanımlanan kentsel yoksulluk ile kırsal yoksulluk karşılaştırıldığında kalori ihtiyacı eşit bile olsa, kentsel alanlardaki harcama kalıpları açısından farklılıklar oluşmaktadır. Ayrıca kentte yaşayanların tercih ve eğilimleri ile kırsal bölgelerde yaşayanların eğilimleri arasında da farklılık söz konusudur (Es ve Güloğlu, 2004). Kentsel yoksulluk beraberinde sağlık, eğitim, konut, güvenlik ve alt yapı ile ilgili yoksunlukları da getirmektedir. Kentsel yoksulluk etkisini insanlar üzerinde, özellikle yoksulların toplumdan soyutlanmasına ve bireyin psikolojisine de dokunabilmek olarak hissettirmektedir (İnceler, 2019).

Kentsel yoksulluk yaşayan insanlarda psikolojik refah düzeyi kırsal yoksulluk yaşayanlardan daha zararlı olduğu bilinmektedir. Kentsel yaşamla ilgili stres, yoksulluğu bu insanlar için daha da zayıflatıcı hale getirip zararını artırmıştır. Öte

yandan, kırsal yoksulların bulunduğu küçük kasabalardaki sosyal etkileşim daha fazla olduğu için kırsal kesimde sosyal destek ağları kentsel alanlardan daha güçlüdür (Amota ve Zuo, 1992).

Yerel makamlar yoksulluk stratejileri tasarlamak ve uygun düzenleyicileri yapmak için şehirlerdeki yoksulluğun nedenlerini, özelliklerini ve yerini değerlendirmeleri gerekmektedir. Kentli yoksullar istihdam fırsatları, iş piyasasına erişim, alt yapı, eğitim ve öğretim ve kötü sağlık, konut arzı ve mülkiyet hakkına erişememe gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedirler (Baharoğlu ve Kessides, 2001). Ülke çapında kentsel yoksulluğu değerlendirmek, genel yoksulluk düzeyini tespit etmek ve ayrıca bölgelerdeki ve kentsel alanlardaki yoksulluk eğilimlerindeki farklılıkları anlamak için gereklidir. Bu tür yerel farklılıkların belirlenmesi en yüksek düzeyde yoksunluğa sahip şehirlere ve bölgelere yoksullukla müdahale çalışmaları kapsamında yardımcı olacaktır.

2.1.2.8 Birincil ve ikincil yoksulluk

Birincil yoksulluk; mutlak yoksulluk ile de ifade edilen, ailelerin gelirlerinin fiziksel varlıklarını devam ettirmek için gerekli olan temel gereksinimlerinin karşılanamamasıdır. İkincil yoksulluk ise, ailelerin kazancının fiziksel yeterliliği idame etmek için yeterli olup temel ihtiyaçlar dışındaki harcamalara yetmemesi durumudur (Atmaca, 2019).

Birincil yoksulluk; toplumsal kazançları yalnızca fiziksel verimliliğin sürdürülmesi için gerekli asgari ihtiyaçları elde etmek için yeterli gelire sahip olamamaktır. İkincil yoksulluk ise; ailelerin toplam kazancının bir kısmı yararlı bir kısmı zararlı olan harcamalara göre değişiklik göstermiş ve gelir yetersizliğinden başka diğer nedenler yüzünden yani yanlış harcama ile ortaya çıkan yoksulluktur (Freeman, M. 2011). Temel fiziksel gereksinimlerin karşılanmasına yetecek para ya da gelirden yoksun olma durumu olarak tanımlanan birincil yoksulluk kavramının aksine İkincil yoksulluk ise, seviyesi yoksulluğu yani ailelerin harcama kalıpları/biçimine, alışkanlıklarına göre tanımlanan yoksulluktur (Güneş, 2016). Avrupa ülkelerinde fiziksel verimliliği ve hayatta kalmayı sürdürmek için asgari gereklilikleri elde etmek için yeterli olmamayı birincil yoksulluk olarak dile getirmiştir (Volkert, 2006). Başka bir ifade ile birincil

yoksulluk, asgari standart düzeye erişememeyi; ikincil yoksulluk ise gerekli olan harcamayı yapabilmek için gelire sahip olamama anlamına gelmektedir.

2.1.2.9 Olağanüstü yoksulluk

Olağanüstü Yoksulluk, WB tarafından “Ultra yoksulluk” olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre 1985 yılı satın alma gücüne kişi başı yıllık 270 \$’ın altında gelire sahip olan bireyler olağanüstü yoksul (extremely poor) olarak adlandırılmıştır. Günlük gelir değeri 0.74 \$ olan olağanüstü yoksulların sayısı 633 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT, 2001). Bu yoksulluk türüne ilişkin alanyazında farklı tanımları da yer almaktadır. Örneğin, Lipton (1983) olağanüstü yoksulluğu; bir kalori alım eşiğinde olan yani uygun bir yoksulluk sınırı kalori ölçütünün %80’ini veya daha azını alabilen bireylerin yaşadığı yoksulluk olarak tanımlamaktadır.

Olağanüstü yoksulluk, geleneksel yoksulluktan derinlik (yoksulluk derecesi), uzunluk (süre), genişlik (cehalet, kötülük vb.) açısından farklıdır. Olağanüstü yoksulluğun giderilmesine yönelik en kapsamlı ve yenilikçi yaklaşımlar 1972 yılında kurulmuş olan, 1974 yılında mikrofinansla başlayan ve halen çalışmakta olan Bangladeş Kırsal İlerleme Komitesi (Bangladesh Rural Advancement Committee) tarafından gerçekleştirilmiştir (Emran, Robana ve Smith, 2009). Mutlak yoksulluk tanımında geçerli olan asgari düzeydeki günlük kalori miktarının sadece %80’i karşılanabilmekte ve böylece yoksulluğun derinliği, şiddeti, yoksulluk düzeyinin ölçülmesi amaçlanmaktadır (URL-1). Olağanüstü yoksulluk içinde olan bireyler kronik yoksul olarak ta tanımlanmaktadır. Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization, FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO) gelirinin hepsini harcamasına rağmen günlük 2400 k/cal kalori miktarını karşılayamayan kişileri “olağanüstü yoksul” olarak adlandırmaktadır (Aksan, 2009). Dünyada 30 yıl öncesine göre en az 721 milyon daha az insan aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Aşırı yoksulluğun derinliği yani ortalama aşırı yoksul bir insanın günlük 1,25 \$ yoksulluk sınırından ne kadar uzakta olduğu, bir bütün olarak gelişmekte olan dünya için son 30 yılda %25 azalmıştır. Gelişmekte olan dünyanın geri kalanı için bugün aşırı yoksulluk içinde yaşayan bireyler, 30 yıl önce aşırı yoksulluk içinde yaşayanlar kadar yoksul görünmektedir. Yoksulları yoksulluktan kurtarmak ve aşırı

yoksulluğu 2030 yılına kadar sona erdirmek için dünyanın daha çok ve akıllı çalışması gerekmektedir (Olinto, Beegle, Sobrado ve Uematsu, 2013).

2.1.2.10 Kronik yoksulluk

Bireylerin beş yıldan daha fazla sürede olağanüstü yoksul konumunda kalıp durumunun düzeltilmesi mümkün gibi görülmeyip “kronik yoksul” kabul edilmiştir (DPT, 2001). Ekonomik yoksunluk ile sınırlı olmayan kronik yoksulluk, uzun yıllar boyunca devam etmekte olup genellikle bir nesilden diğerine devam etmektedir (Kothari, 2002). Maddi anlamdaki olanaklar ile hissedilen sürekli mahrumiyet duygusunun gelecek nesillere de ağır bir şekilde aktarılmasıdır. Yoksulluk onlar için; yetersiz kazanç, aç kalma, kötü beslenme, içme suyu, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, toplumsal dışlanmışlığa maruz olma veya bir insanın yaşamını devam ettirmek için temel insani gereksinimlerinden mahrum olma durumudur (Atmaca, 2019).

Yoksulluk ve insan yoksunluğu anlayışında yoksulları ayırtırmak ve farklı yoksul insanların yoksulluğuna neden olan faktörleri ve kombinasyonunu incelemek, yıllarca devam eden veya nesiller boyunca aktarılabilen bir yaşam seyri olan kronik yoksulluğu anlamının bir bileşenidir. Böylece özellikle kronik olarak fakir olanların küresel kalkınmanın faydalarından yararlanmalarını sağlayan bilgi yaratıp politika ve sosyal eylemi daha etkili hale getiren yoksulluk azaltılabilmektedir (Hulme ve Shepherd, 2003).

Gerçek anlamda bu yoksulluğu büyük çoğunlukta maddesel yoksulluğun yanında yeteneklerde de aşırı yoksun olma ve kırılganlık ile etkileşimli şekilde nitelendirmek daha doğrudur. Dolayısıyla maddi ve tüketim boyutundaki yetersizliğin yanı sıra sağlık, eğitim ve çevreden yararlanma yeteneklerinin – yapabilirliklerin (capability) olmaması gibi ölçütlerin de içinde olan bir yoksulluk türüdür (Temiz, 2008). Yoksullukla mücadelede yer alan önlemlerden biri kronik yoksulluğu önleyici; diğeri ise kurtarıcı olabilir. İnsanlar belirli bir eşik düzeyine kadar geçici olarak fakir hale gelebildikleri ve yine de kendi başlarına hızla iyileşebildikleri için sosyal dayanışma ağları, afet yardımı, işsizlik sigortası gibi hükümet ve dış ajanslar tarafından yapılan güvenlik ağları onları bu eşiği geçmekten yani kronik olarak yoksullaşmaktan

alıkoymaktadır. İkincisi ise; insanların yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olacak kurtarıcı biçimidir. Bunlar; arazi reformu, okul beslenmesi, mikrofinans veya tarımsal girdi projeleri gibi oluşturulacak ağlarla insanları kronik yoksulluktan çıkış yollarına yönlendirebilir (Barrett, 2005).

2.1.2.11 Dönemsel yoksulluk

Döngüsel Yoksulluk, yoksulluğun uzun süre bireylere etkisini hissettirmesi ya da yoksulluğun süresinin uzun olmasından ziyade döngüsel/ dönemsel olması durumudur. Kişi yaşam döngüsü içinde haneyapısına, medeni durumuna, yaşına ve değişik sebeplere bağlı olarak yoksulluğu yaşayıp ondan kurtulabilir. İlk yoksulluk araştırmalarında bir işçinin hem yoksulluk dönemlerini yaşadığını hem de görece bolluk dönemlerine sahip olduğunu fark edilmiş ve bir yoksulluk döngüsü tespit edilmiştir (Aksan, 2019).

Kişilerin hayat standartlarına ve refah seviyelerindeki meydana gelen dönemsel dalgalanmalar neticesinde ortaya çıkan bu yoksulluk türüne kısa süreli ya da dönemsel yoksulluk da denilmektedir. Ekonomik krizler, doğal afetler, mevsimlik ve geçici işsizlik durumları, yüksek enflasyon ve dışsal kaynaklı sebeplerden dolayı ortaya çıkan döngüsel yoksulluk ortalama gelir seviyesine sahip ya da üzerindeki kişileri dahi etkileyebilmektedir (Kaya, 2011).

2.1.2.12 Yeni yoksulluk

Neo-liberal politikalar, ekonomik krize karşı bir çözüm yolu olarak öngörölmüş ve devletin kamusal etkisini piyasa ekonomisi üzerine genişletme amacı taşımaktadır (Yolcu, 2010). Neo-liberal politikalar tüm dünyada üretim ve tüketim biçimlerini etkileyip değiştirmeye başlamasıyla eşitsizlikler artmış; yoksulluk olgusuna yeni bir boyut kazandırmıştır. Yoksulluk, kentlerde daha geniş kesimleri etkilemiş ve daha kalıcı niteliğe sahip olarak “yeni” olarak nitelendirilmiştir (İpek, 2015). Yeni yoksulluk kavramı, yoksulların sadece gelir düzeyi ve tüketim ihtiyaçlarından kaynaklanan sorunlarla yaşadıkları mutlak yoksulluk çizgisinden farklı olarak onların hayatlarını daha iyi hale getirecek olan yapabilirliklerinin kısmen ya da tamamen ortadan kalkması ile ilgilidir. Yeni yoksulların karşılaştıkları problem daha çok kronik

işsizlik, ekonomik, sosyal ve siyasal açılardan toplumdan dışlanmaktadır ve dolayısıyla bu yoksullukla mücadele etmek için hiçbir ümitleri kalmayanlardır (Topgül, 2013).

Tanımlanan bu yoksulluğun belli başlı bazı ortak özellikleri arasında; (1) Gelir ile ilgili olarak hem ulusal hem uluslararası düzeyde eşit olmayan kaynak paylaşımını içermesi, (2) Bütün ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmesi (3) sadece açlık ve az gelişmişlik durumuyla sınırlı olmaması (4) Bu yoksulluk sadece ekonomik açıdan ele alınıp işsizleri etkilememekte, aksine büyük oranda çalışan yoksulları da kapsamı (5) Ekonomik anlamda bir dışlanmanın yanı sıra çok boyutlu bir dışlanma sürecini de yansıttığı için yoksulluğun sadece istihdam politikaları ile çözümlenemeyeceğini de kanıtlaması (6) Yoksulluk olgusunun içinde bulunduğu bireylere yaşattığı olumsuzların bir şekilde bir sonraki kuşağa devredebilir nitelikte olması (7) Özellikle kadınları, çocukları, yaşlıları, özürlüleri etkileyen ve üzerinde durulması gereken bir durum olması yer almaktadır (Erdugan, 2010). Küresel, ulusal ve kurumsal baskıların bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni yoksulluk, özellikle zihinsel engelliler, bir dizi ilgisiz, evsiz ve savunmasız gruplar gibi bireylerin içinde bulundukları yoksulluktur (DeVerteuil, 2003).

Yoksulluk kavramı “yeni” değildir. Algılanış şekli ve bakış açıları, toplumsal ya da ekonomik yaklaşımlara göre şekil değiştirebilmekte ve farklılaşabilmekle birlikte, her dönem varlığını sürdüren bir olgu olduğu açıktır. Yoksulluk türlerini tartıştıktan sonra çalışmanın bu bölümünde tüm dünyada karşılaşılan zorluklardan biri olan yoksulluğa neden olan faktörlerle ilgili verilere yer verilmiştir.

2.2 Yoksulluğa Neden Olan Faktörler

Yoksulluk, 21.yüzyılda dünyanın karşı karşıya kaldığı belirleyici zorluklardan biridir. 2019’da 1,3 milyar insanın yoksulluk içinde olduğu tespit edilmiş ve 2030 Küresel Sürdürebilir Kalkınma Hedefleri Gündemi, dünyanın her yerinde her türlü yoksulluğun ortadan kaldırılması için çağrıda bulunmuştur. Çünkü yoksulluğun birbiriyle bağlantılı ve birbirini güçlendiren çok sayıda boyutu vardır. O yüzden yoksulluğa neden olan faktörler de değişkenlik göstermektedir (Gweshengwe ve Hassan, 2020). Yoksulluğun tanımında farklı değişken, görüş ve değerlendirmeler olduğu gibi yoksulluğun nedenleri ele alındığında da bu farklılıklar göze çarpmaktadır.

Bu görüşler ülkelere, eğitim seviyesine, dini inanç ve görüşe, yerleşim yerine, gelişmişlik düzeyi gibi parametrelere göre farklılık göstermektedir (İncedal, 2013).

Küreselleşme çağının temel sorunlarından biri olmaya devam eden yoksulluk, ülkenin ne kadar zengin olduğuna ve sosyoekonomik politikasının ne kadar etkili olduğuna bağlıdır. Dünya servetinin %82,3'ünün iki düzine ülkede yoğunlaştığını ve geri kalanının yalnızca %17,7 olduğunu söylenmektedir. Söz konusu veriler dünyanın 4/5'inde eşitsizlik üreten süregelen bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu yüzden olumsuz bir olgu olduğu ve ortadan kaldırılması için de ortaya çıkış nedenlerinin araştırılması gerekmektedir (Kvaratskhelia, 2019). İnsanların kaynakları kontrol etmelerini engelleyen ve böylece optimal seçimler yapma özgürlüğünü sınırlayan sosyal bir hastalıktır. Genellikle yoksulluk sınırı adı verilen bir eşikle ilgili olarak gelir veya tüketimdeki bir eksiklik gibi görülse de yoksulluk daha geniş bir perspektifte sağlık, eğitim ve yaşam standardı gibi refahta çok boyutludur. Bu yüzden nedenleri de çok boyutlu olarak ele alınmaktadır (Mishra, Kumar, Arif, Niyazi ve Kaur, 2020).

Çok boyutlu ve dinamik bir kavram olan yoksulluğun nedenlerine çoklu başlıklar şeklinde yer verilmektedir. Bunlar; küreselleşme, ekonomik nedenler (büyüme ve gelir dağılımı, işgücü piyasası ve işsizlik, enflasyon ve ekonomik krizler), sosyal ve demografik nedenler (hızlı nüfus artışı, hane halkı yapısı, eğitim durumu, yerleşim yeri, göç ve sosyal dışlanma gibi nedenler altında incelemek mümkündür.

2.2.1 Küreselleşme

Yeni teknolojik gelişmeler ve sağladığı imkanlar sayesinde toplumlar ve bireyler sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan oldukça yoğun bir etkileşim içerisinde iletişim, bilgi akışı, ulaşım ve tüketim alışkanlıkları bakımından birbirine yakın hale gelmektedir. Dünyadaki bu yakınlaşma sonucu maddi ve manevi değerlerle oluşan birikimlerin dünya üzerinde yayılması sürecine küreselleşme denilmektedir (Sapancalı, 2001). Kapitalizmin etkisiyle ortaya çıkan küreselleşme, birçok ulusun bir araya getirdiği ortaklık sayesinde Birinci Dünya Savaşı ülkelerini kalkındırmak amacını üzerinde taşıırken az gelişmiş ülkeleri ise yoksullaştırmıştır. Böylece dünyada en zengin ve en yoksul arasındaki mesafe örtülmeyecek düzeyde artmıştır. Türkiye de

neoliberal ekonomik politikaların hayata geçirilmesi ile 1980 yılı sonrası daha çok duyumsanmış ve birçok kârdan mahrum kalmıştır (İnceler, 2019).

Serbest ticaret ve küreselleşmenin de etkisi ile çok uluslu şirketler giderek büyümüştür. Çok uluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelere ve gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmış olması, istihdam sorununa çözüm getirirken bu ülkelerdeki emeği ucuza satın alıp emeği sömürmüş ve çevrede tahrip edici etkiler yaratmıştır. UNDP verilerine göre, örneğin 1994’ te Endonezya’nın Gayri Safi Milli Hasıla’sı (GSMH) 175 milyar \$; General Motors’ un o yıla ait satış hasılatı toplamda 169 milyar \$ dı. Çok uluslu en büyük üç firmanın 1994’te satış hasılatı 871 milyar \$ iken, tüm az gelişmiş ülkelerin GSMH’ sı 77 \$ olmuştur (UNDP, 1997).

Yeni olanaklar meydana getiren bu süreçte bir yandan da kentsel yoksulluk üzerinde ciddi boyutta tehlikeler yaratmaktadır. Çünkü ekonomik alanda oluşan yapılanmalar, finans pazarları ve yapısal uyum programları zaten işsiz ve temsil gücü sınırlı olan alt kesim sınıfları daha da yoksullaştırıp orta sınıfı da olumsuz olarak etkilemiştir. Teknolojik ve örgütsel yenilenme üretim süreçlerini değiştirerek çalışma koşullarını düzensiz hale getirmiştir. Bunun sonucunda devletlerin stratejileri zaten dengesiz olan kaynak, bilgi ve toprak dağılımı ile daha kötü hale gelmiş ve halkın aldığı hizmet, mal ve kamusal alanların sayısını azaltmıştır (Kule, 2004). Küreselleşme süreci ile gelişmiş ülkelerdeki ekonomi başarılı olurken az gelişmiş ülkelerin ekonomisi yeterince şekillenememiş ve söz konusu ülkeler kendi ekonomik ve sosyal yapılarını yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Bu programlar uygulanırken yoksullar eski gelir düzeylerini koruyabilmek için çok daha fazla çalışmak ya da düşük düzeydeki işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca işgücü piyasasındaki bu gelişmelerin etkisiyle gelir dağılımları da giderek bozulmuştur (Şenses, 2009).

Yoksullar arasında hem kazananlar hem de kaybedenlerin ortaya çıkmasına neden olan küreselleşme ile tek bir bölgede bile iki grup çiftçi zıt şekilde etkilenebilir. Aynı ülke veya hatta aynı bölge içinde, bir ticaret reformu, kırsal tarım üreticileri için gelir kayıplarına ve aynı malların kırsal veya kentsel tüketicileri için gelir kazançlarına yol açabilmektedir (Harrison, 2006). Yoksulluğun ve küreselleşmenin günümüzün en önemli konularının ikisi olup son yirmi yılda artarak son yirmi yıl küreselleşme yılları

olarak bilinmektedir. Bu yüzden yoksulluğu ve eşitsizliği otomatik olarak kötü etkilediği sonucu görülmektedir.

Bir yandan dünya piyasaları ve çok uluslu şirketler güçlü hale gelirken az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin de yoksullaşmasında küreselleşmenin etkisi bulunmaktadır. Küreselleşme ile dünya çok boyutlu bir vaziyete geçip en zengin ve en fakir arasındaki uçurumu artırmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012). Yoksul olan kesim gelir elde etmede problem yaşarken artan gelirden de yeterince yararlanamamaktadır. Sonuç olarak ülkeler içinde ve ülkeler arasında gelir dağılımı konusunda büyük farklılıklar yaşanıp gelir dağılımı eşitsizliği, işsizlik, toplumsal ve mekânsal kutuplaşma, kamu hizmet alanlarının azalması ve göç gibi yoksulluk olgusunu artıran durumlar ortaya çıkmaktadır (Yayla, 2018). İçinde yaşanan küresel dünyada zenginlik arttıkça yoksulluk da artmaktadır. Birbirinin zıttı olan bu iki kavramın birlikte hareket etmesinde bir çelişki görülse de büyüme ve gelir dağılımı faktörü de yoksulluğa neden olan faktörlerdendir.

2.2.2 Ekonomik Nedenler

Yoksulluk üzerinde etkili olan ekonomik nedenler arasında; büyüme ve gelir dağılımı, işgücü piyasası ve işsizlik, enflasyon ve ekonomik krizler yer almaktadır. Bunlar aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

2.2.2.1 Büyüme ve gelir dağılımı

Yoksulluğun azaltılması, beslenme, sağlık ve eğitim kazanımında bir gelişme anlamına gelebilmektedir. Genel gelir düzeyindeki bir artış, yetersiz beslenme, cehalet ve hastalıkta bir azalmayı garanti etmeyebilir. Ekonomik büyüme farklı politika önlemleri alınarak sağlanabilmekte ve her bir büyüme politikasının eşitsizlik üzerine farklı etkileri olmaktadır (Lin, 2003). Bu nedenle, büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkinliği gelirin nasıl dağıtılacağından etkilenmektedir.

Gelir dağılımı; ekonominin bir döneminde elde edilen gelirin oluşmasında katkısı olanların bu gelirden aldıkları paydır. Gelir dağılımının bozuk ve eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda geçim sıkıntısı, mutsuzluk ve sosyal buhranlar yaşanmakta

sağlıksız ve istikrarsız bir ekonomik yapı söz konusu olmuştur. Dolayısıyla böyle bir toplumda kötü beslenme, sağlıksız bir ortam, kalitesiz beşerî sermaye ve düşük eğitim seviyesi gibi sosyal huzuru bozabilecek etkileri görülmektedir (Yalçın, 2008). Ortay çıkmaktadır. Birincisi büyüme sürecinin gelir dağılımını ne yönde etkilediği; ikincisi ise büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin ortaya çıkaran faktörlerdir.

Ortalama gelir düzeyi, ekonomide büyüme ve gelir dağılımındaki eşitsizlik yoksulluk olgusu ile yakından ilişkilidir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde büyüme ile yoksulluk arasında ilişki önemlidir. Ekonomik büyüme ile yoksulluk düzeyinin aza indirilmesi yaygın bir şekilde bilinirken hızlı büyüme yoksullukla mücadelede en etkili yol olmuştur (Çakılcı, 2019). Ekonomik büyümedeki gelişme insani gelişmeyi ilerletir ve bu da ekonomik büyümeyi desteklerken yoksulluk üzerindeki etkileri ücretler konusunda farklı olabilmektedir. Büyümenin yoksulluğu ne ölçüde azalttığı, yoksulluğun derecesine ve yoksulların ekonomik faaliyetlere ne ölçüde dahil olduğuna bağlıdır. Bir ülkedeki gelir dağılımının göreceli eşitlikten eşitsizliğe ve ülke geliştikçe daha büyük eşitliğe doğru dalgalanmaları söz konusu olabilmektedir. Kişi başına düşen gelirin artmasıyla etkin bir şekilde ölçülen artan büyüme oranları bu bağlantıyı açık ve basit bir hale getirecek gibi görünmektedir. Bu da ekonomik büyümenin ve eşitsizliği azalttığı anlamına gelmektedir (Niyimbanira, 2017).

Ekonomik büyüme yoksulluğu gerçekten azaltmaya yardımcı olsa da yoksulluğun azaltılmasının gerçek kapsamı, ekonomik büyümenin nasıl tanımlandığına daha çok bağlıdır. Ekonomik büyüme, ortalama gelirdeki (tüketim) değişikliklerle ölçüldüğünde, büyüme ve yoksulluk arasında güçlü, olumsuz, istatistiksel bir bağlantı vardır. Bununla birlikte, ekonomik büyümede, kişi başına düşen GSMH değişikliklerle ölçüldüğünde, büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki istatistiksel ilişki çok daha zayıftır (Adams, 2004). Ekonomik büyüme hızı ve gelir dağılımı, yoksulluk üzerinde önemli derecede etkilidir. Örneğin başta Güney Kore olmak üzere, Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinde meydana gelen hızlı büyüme ile yoksulluk azaltılmıştır. Çünkü bu ülkeler eşitlikçi bir yapıya sahiptir ve gelir dağılımında eşitsizliğin söz konusu olduğu Latin Amerika ülkelerinde büyümenin yoksulluğun azaltılmasında etkisi az olmuştur (Şenses, 2009).

Ekonomik büyümenin olmaması ya da düşük oranlarda gerçekleşmesi yoksul kalma endişesini ortaya çıkararak nesillerin de etkilemesine de neden olmuştur (Sapancalı, 2008). Büyümenin yoksulluk olgusuna yaptığı etkiyi doğru bir şekilde ele alabilmek için ekonomik büyüme biçimlerine, büyüme unsurlarına ve büyüme kazanımlarını değerlendirmek gerekmektedir. Ayrıca bu değerlendirmede kadınlar, çocuklar, toplumdaki dezavantajlı gruplar ve en önemlisi işgücü piyasaları gibi temel ekonomik unsurların da göz önünde bulunması gerekir (Yayla, 2018). Bir ülkede meydana gelen büyüme eğer gelir dağılımı konusunda eşitsizliklere sebep olursa yoksulluk olgusunun olumsuz etkilerinin artmasına yol açacaktır (Şenses, 2009).

Ekonomik büyüme ile yoksulluk ilişkisi gelir dağılımı ile de açıklanmaktadır. Gelir dağılımının paylaşılması ve yoksul hanelere nasıl ulaştırıldığı gibi durumlar gelir dağılımı ile yoksulluk ve büyümenin ile gelir dağılımı ilişkisini göstermektedir (Gencer, 2019). Yoksulluk ve gelir eşitsizliği genelde birlikte bahsedilse de bunlar farklı kavramlardır. Dünya nüfusunun artan bir oranının ya da aşırı yoksulluk içinde olan bireyin kötü olduğu kabul edilirken, gelir eşitsizliğinin ekonomik kalkınma için bir tehdit oluşturduğu açıktır. Eşitsizlikteki artış, yoksulların kötüleşen durumundan veya zenginlerin durumunun iyileşmesinden kaynaklanabilir. Bu nedenle aşırı gelir eşitliğinin hem fiziksel hem de beşerî sermayeye yatırım yapma teşviklerini azaltma eğiliminde olduğu için ekonomi için iyi olmadığı iddia edilebilir. Bu anlamda gelir eşitsizliği yatırıma geri dönüş oranı olarak görülmektedir. Öte yandan aşırı eşitsizlik sosyal gerilim ve siyasi istikrarsızlık yaratabilmektedir (Santarelli ve Figini, 2002).

Türkiye’de 1963’ te nüfusun en alt %20’lik kesimin milli gelirden aldığı payı %4,5 iken 2010 yılında bu oran %6,2 olarak hesaplanmıştır. Bu oran 1963’te nüfusun en üst %20’sini temsi eden kesiminde %57 iken 1994’te %44,3 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu bu veriler dikkate alındığında Türkiye’deki en zengin ile en yoksul kesim arasındaki gelir farkı 50 yıllık zaman diliminde 15 kat büyüklükten 7,5 kata kadar düşmüş olduğu görülmektedir (TÜİK, 2010).

2.2.2.2 İşgücü piyasası ve işsizlik

Yoksulluk ile işgücü arasında yakın bir ilişki mevcut olmaktadır. Yoksul olan bireyler geçimlerini idame ettirmek için sabit bir işe sahip olamamakta ve işsizlik gibi

problemlerle karşılaşmaktadırlar (Gündoğan, 2008). Yoksulluğun, eşitsizlik ve işsizlik ile birbirine bağlı olduğu ve toplumlarda sıradan bir olgu haline geldiği açıktır. Ancak böyle bir gözlemi destekleyen önemli ampirik kanıtlar da vardır (Chibba ve Luiz, 2011). İşsizlik, yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan önemli bir etmendir. Ancak işsizlerin istihdam olanaklarına sahip olması ile yoksulluğun ortadan kalkması yeterli bir ön koşul olmamaktadır. İşçiler düşük ücretler ile çalışmaya başlasalar bile yoksulluk ile karşı karşıya kalabilmektedirler (İncedal, 2013).

Kapitalizmin etkili olduğu 18. ve 19. yüzyıl koşullarında geçerli olan işçi sınıfı yoksulluğu, neoliberal dönemde çalışma yoksulluğu olarak yeniden kavram haline gelmiştir. Dünyadaki ve Türkiye'deki yoksulluğu kontrol altına almaya çalışan politikalar, yoksulluğu ortadan kaldırmaktan ziyade çalışma yoksulluğunu yeniden kurtarmaya çalışmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014). Ekonomik gelişme, istihdam ve yoksulluk arasında meydana gelen bir etkileşim kaçınılmazdır. Ülkelerin ekonomik gelişimleri için yeni yatırımlar yapması gerekmektedir. Bunun için de işgücü piyasasına dahil olamayan kesimin çalışma fırsatına sahip olması ve daha çok kişinin bu işgücü piyasasına katılması demektir. İstihdamdaki bu olumlu gelişmelerle yoksul kesimde bir azalma görülmektedir (Yalçın, 2008).

İşsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiye bakıldığında işsizlerin yaşı, eğitim durumları, işsiz olduklarının nedenini, ne kadar süredir çalışmadıklarını, işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yoksulluk ve işgücü piyasalarındaki ilişki ise; bir işte aktif olarak çalışanlar ve çalışmayanlar ya da herhangi bir işte çalışıyor olmalarına rağmen yoksul olanlar yani “çalışan yoksullar” ve “işsizler” olarak farklı şekilde değerlendirilmektedir (Şenses, 2009). İstihdam ve işsizlik her ülkede ekonomik ve sosyal olarak doğurduğu sonuçları bakımından önemli bir sorun olarak ele alınmakta ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Ülkelerdeki gelişmişlik düzeyi arttıkça çalışan yoksulluk oranı da düşmektedir. İşsizliğe ilaveten ortaya çıkan düşük ücretler de işgücü piyasalarından kaynaklanan önemli bir yoksulluk sorunudur. Aile geliri üzerinde büyük etkisi görülen düşük ücret, gelir eşitsizliğini artırmakla beraber işgücüne katılım oranını da düşürmekte dolayısıyla yoksulluğu da artırmaktadır (Çakılcı, 2019). İşsizlik yoksulluk riskini artırmakta ve eşitsizliğe de katkıda bulunmaktadır. İşsizler kendileri, aileleri ve içinde yaşadıkları topluluklar üzerinde birçok zayıflatıcı sosyal etkiye yol açmaktadır. Yüksek ve kalıcı işsizlik refah

devletleri için iki yönden zorluk teşkil etmektedir. Birincisi; finansman tabanını zorlaması, ikincisi ise; yüksek işsizlikten kaynaklanan yoksulluk ve eşitsizliğin sonuçları nedeniyle refah programlarına talebi artırmıştır (Saunders, 2002).

Günümüzde sürekli iş bulmak ve işten çıkarılmak gibi durumlar yüzünden bazı insanlar ve toplumlar yoksullukla yüz yüze kalmışlardır. İşsizlik sorunu neredeyse tüm dünyayı ilgilendiren bir konu olduğu için yoksulluk açısından ele alındığında daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012). Üretimdeki gelişme ve istihdam arasındaki ilişkinin anlaşılması yoksullukla mücadele yönündeki politikaların tasarlanması açısından önemlidir. Çünkü büyüme arttıkça yoksul yanlısı sosyal politikaların da sürdürülebilirliği artacaktır. Üretimdeki büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi makro düzeyde olup büyümenin istihdam üzerinde de etkisi vardır. Üretimi artırmak için ne kadar çok insan istihdam edilirse yoksulluk azalır ve insanlar yoksulluktan kurtulabilir (Messkoub, 2008). Çünkü eğitim üretkenliği artırırken işgücü becerileri ve yetkinliklerinede olumlu katkı sağlamaktadır. Küresel kalkınmanın önemli bir bileşeni olan eğitim işgücü piyasası için önemli bir unsurdur (Yolcu ve Alaca, 2021).

İşsizlik ve yoksulluk arasında dikkat edilmesi gereken noktalar işsizlik profili ve işsizliğin devamlı olup olmadığıdır. İşsiz olanların vasıfları ile işsizliğin türü ve süresi ilişkinin temelinde yer almaktadır. Çünkü ülkelerdeki işsizlik; çalışacak iş bulamayan, çalışmaya gönüllü işsizler ya da bir kriz ve durgunluk anında işini kaybedenler ile başka bir ülkedeki seçici davranan ve yeterli maddi imkanlara sahip işsizler üzerinde değişmektedir. Öte yandan ise, düşük ücret eğilimleri hanehalkının gelirinin belirleyici unsuru olurken gelir dağılımı eşitsizliğini artırıp işgücüne katılımı da azaltarak yoksulluk üzerinde belirleyici olmaktadır (Kule, 2004).

Az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk ve işsizlik arasındaki ilişki ele alındığında tarımdaki çözülme ile kentlerde istihdam olanaklarının az olmasından dolayı işsizlikte artış görülmüş ve kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk da büyümüştür. Gelişmiş ülkelerde ise işsizlik artarken güvencesiz iş alanlarında istihdam artışı ortaya çıkmıştır. Örneğin 1993-2003 tarihleri arasında OECD ülkeleri AB bazında işsizlik oranları %8,8 iken, 2005' te bu oran %7,9 a; OECD genelinde ise %6,8 den %6,5 düşmesi işsizlik sorunu kapsamında iyiye yorumlanmaktadır (Koray, 2009). Renahy ve diğerleri (2018) işgücü

piyasasındaki işsizliğin en önemli sonuçlarından birinin piyasa ekonomilerindeki yaşam için gerekli ve önemli bir kaynak olan gelir kaybı olduğunu ifade etmişlerdir. İşsizlerin yaşadığı mali sıkıntılar başta sağlık olmak üzere yoksulların üzerinde birçok yaşama riski ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak işsizlikteki azalma ve ekonomideki büyüme hızı yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmakta olduğu ve olumsuz etkilediği görülmektedir.

2.2.2.3 Enflasyon ve ekonomik krizler

Enflasyon, bireyin belli bir miktar para ile daha önce alabildiği mal ve hizmetlerden fiyatların artması ile daha sonra aynı şekilde yararlanamamasıdır. Bir ülkede yaşanan enflasyon; bireyleri umutsuzluk ve çaresizliğe sürükleyip ihtiyaçlarını karşılamak ve daha fazla kazanmak isteği ile bireyler, kayıt dışı sektörlerde çalışmak veya suç işlemeye meyilli hale gelebilmektedir (Bilgiç, 2020). Fiyatların sürekli artmasıyla paranın değeri düşerek tüketicilerin satın alma gücünün azalması olarak ta tanımlanan enflasyon sonucunda genel olarak bütün fiyatlarda artış gözlenmektedir. Ekonomideki enflasyon oranı yüksekse, gelirin tamamını tüketime harcayan ve ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler artarak yoksullaşmaktadır. Böylece yoksullar daha yoksul; zenginler ise daha zengin duruma gelmektedir (Cerev ve Yenihan, 2018). Bu durumun ekonomi üzerinde de bir dizi olumsuz sonucu olmaktadır. Bunlardan ilki; enflasyon halkın satın alma gücünü aşındırmakta ve dolayısıyla ekonomik büyümede bir daralmaya neden olmasıdır. İkincisi; genel fiyatlardaki artış her enflasyon krizinde tüketim sepetlerinin önemli ölçüde azalmasıyla yoksullara daha fazla zarar vermesidir. Üçüncüsü ise enflasyon yerel para birimi değerlendirmesi üzerinde de olumsuz etkiye sahip olmasıdır (Khan ve Gill, 2010).

Ekonomideki gelir ve servet dağılımı enflasyon nedeniyle bozulduğu için yoksulluk da etkilenmektedir. Memur, işçi ve asgari ücretlilerin bir kısmı toplu iş sözleşmeleri veya pazarlıklarla tespit edildiği için enflasyon nedeniyle gelir kaybıyla sonuçlanmaktadır. Özellikle yoksul kesim bu enflasyon oranının artmamasına bağlı olarak yoksulluk riski ile yüzleşmektedir (Bayrakdar, 2020).

Ekonomik kriz, birden ortaya çıkarak ülke ekonomisini makro ve mikro düzeyde derinden etkileyen ekonomideki değişikliklerin ortaya çıkardığı sonuçlardır. Ülkelerin

özelliklerine göre ekonomik krizlerin etkileri farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır (İncedal, 2013). Siyasal, ekonomik, teknolojik ve ekolojik alanlarda meydana gelen hızlı değişimlerle ekonomik krizler ortaya yaşanabilmektedir. Üretimde hızlanan bir daralma, fiyatlarda ani düşme, işsizlik oranındaki artış, ücretlerde gerileme ve borsada görülen düşüş gibi hareketler ekonomik kriz örnekleridir (Aktan ve Şen, 2001). Toplumda çalışan ve çalışmayan tüm kesimi birçok ekonomik ve sosyal olumsuzluklara sürükleyip çeşitli panik ve huzursuzluk durumlarının yaşanmasına neden olan bu krizler ayrıca milli gelirin hızlıca düşmesine ve yoksulluğun da buna bağlı olarak artış göstermesine sebebiyet vermektedir. Özellikle makro-ekonomik krizlerin ortaya çıkmasıyla beşerî, mali ve fiziki sermaye birikimi yavaşlayıp ülke ekonomisi ve toplumsal refah olumsuz etkilenmektedir (Yalçın, 2008).

Hanehalkının geçim maliyeti ve satın alma gücündeki değişiklikler enflasyon ile farklılık göstermektedir. Bu bakımdan gelirde herhangi bir değişiklik olmaksızın enflasyondaki herhangi bir değişiklik hanehalkının satın alma gücünü etkileyebilmektedir (Çelik, 2020). Mal ve hizmetlerin genel fiyat düzeyindeki artışını ifade eden enflasyon yükselişe geçtiğinde eğer hanehalkının gelir seviyesinin sabit kalırsa bireyler satın alma gücünü kaybetmekte veya daha az mal alabilmektedirler.

2.2.3 Sosyal ve Demografik Nedenler

Yoksulluğa neden olan sosyal ve demografik nedenler arasında hızlı nüfus artışı, hanehalkı yapısı, eğitim durumu, yerleşim yeri, göç yer almaktadır. Bunlar aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

2.2.3.1 Hızlı nüfus artışı

Nüfus artışı; bir ülke, bir eyalet, şehir veya ilçe de ikamet eden insan sayısındaki artıştır. Nüfus artışı olup olmadığı belirlemek için; bir yerde meydana gelen doğum oranı ile göç sayısının toplamından yine o yerde meydana gelen ölüm oranı ve göç sayısı çıkarılarak hesaplanmaktadır. Nüfus artış hızı, belirli bir zaman diliminde bir nüfustaki birey sayısının artmasıdır. Pozitif bir büyüme oranı nüfusun arttığını gösterirken negatif bir büyüme oranı nüfusun azaldığını göstermektedir (Pawar, 2020). Nüfus artışlarının daha çok az gelişmiş ülkelerde ve yine gelişmemiş bölgeler ve kırsal

alanlarda yoğunluk göstermektedir. Bir ülkenin gelişmişlik göstergesi olan kişi başına düşen GSMH'ın yükselmesi nüfus artışı ile bağlantılıdır. Ülkenin ekonomik büyüme hızının nüfus artışından düşük olması, kalkınma düzeyinin de düşük olduğunu göstermektedir. Nüfus artış hızı aynı anda ekonomik artış ile paralel olmazsa milli gelirden azalma meydana gelmektedir (Başel, 2011).

Galor ve Weil'e (1999) göre, gelişmekte olan ülkelerde ise, teknolojik değişiklikler, beşerî sermaye ve yaşam standartlarının olumlu gelişmesi, kişi başına düşen geliri artıracığından nüfus üzerinde de artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Çünkü yaşam standartlarında görülen yükselmelerle doğumlar artmakta, ölümler ise azalma göstermektedir. Bilgiç (2020) ise, kişi başına düşen gelirdeki yükselme ile çocukları için daha fazla kaynak ayırabilen ailelerin çocukları için yaptıkları yatırımlar da nicelik ve nitelik olarak farklı olduğunu belirtmektedir. Aksi takdirde, bir toplumda meydana gelen gereğinden fazla bireyin artması milli gelirden aldıkları payın azalmasıyla birlikte nüfusun ihtiyaçlarının karşılanamama durumu ve olumsuz çevre şartları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bireyler devletin sunduğu sağlık ve eğitim hizmetlerine yeterli düzeyde erişemeyip yoksulluk onlar için kaçınılmazdır.

Ülke nüfusu eğer ekonomik kaynaklardan fazla ise yoksulluğun en temel sebebi olan işsizlik ortaya çıkarak eldeki mevcut sabit gelir daha çok kişiyle paylaşılacağı için toplumsal refah da azalmaktadır. Ayrıca ailelerin giderek kalabalık olması, aile bireylerinin yoksulluktan kurtulma şansını azaltarak yoksulluğa hizmet etmektedir (Yalçın, 2008). Artan nüfus artışı ekonomik kalkınma ile paralellik göstermezse nüfusun ihtiyaçları karşılanamaz ve milli gelirden aldıkları payın da düşmesiyle yoksulluk kaçınılmaz olmaktadır.

2.2.3.2 Hanehalkı yapısı

Yoksulluğun türü ve düzeyini belirleyen diğer önemli unsur da hanehalkı yapısıdır. TÜİK'e (2020) göre hanehalkı; aynı konutta yaşayan, temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişinin meydana getirdiği topluluktur. Hanehalkında bulunan fertler ve birbirine yakınlığına göre gruplara ayrılmaktadır. Bunlar çekirdek aile (çocuklu), çekirdek aile (çocuksuz), ataerkek veya geniş aile ve tek yetişkinli ailedir.

Hanehalkının evrensel bir tanımı yoktur. Hanehalkı kişileri; sadece ortak ikametgaha, görev odaklı bir birime veya ortak etkinlik alanındaki yakın aile ya da daha geniş akraba bağlarını içerebilir (Beanall ve Kanji, 1999). Demografik nedenler arasında yer alan hanehalkı yapısı yoksulluğun belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Çalışma çağında olmayan nüfusun fazla olması, hanedeki gelirin daha fazla fert tarafından paylaşılmasıyla fert başına düşen gelir azalacağından yoksulluk artacaktır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü yoksul kesimde 5-7 arasında; yoksul olmayan kesimde ise 3-8 arasında istatistiksel farklılık göstermektedir. Çocuk sayısının fazla olması yoksul kesimdeki hanehalkının büyüklüğünün en önemli sebebidir (Şeker, 2008).

İstihdam seviyesinin düşük ve yeni istihdam olanaklarının oluşmasının kısıtlı olduğu büyük hanehalklarında özellikle kırsal alanlarda yoksulluk daha çok görülmektedir. Bu yüzden miras yoluyla kişi başına düşen toprak miktarının azalmasıyla geçim düzeyinde üretim ve gelirin de elde edilmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca tek ebeveynli aileler ya da tek bireyli hanelerde yoksulluğun artış göstermektedir çünkü gelişmiş ülkelerde sosyal yapı hızla ve farklı yönde değişiklik göstermektedir (Ökten, 2009). İster gelişmiş ister az gelişmiş ülkelerde olsun, çocuklu ailelerle, dul veya hiç evlenmemiş kadın reisli hanehalklarının yoksulluk oranları diğerlerine nazaran daha yüksektir. Örneğin Güney İtalya’da güvenli bir işe sahip olmayan bir baba ile çalışma yaşındaki işsiz çocuklara sahip çocuklu büyük bir aile en büyük yoksullukla karşı karşıyadır. Kuzey İrlanda’da ise ikiden fazla çocuğa sahip aileler, yoksul kesimin oluşturduğu nüfus içinde büyük bir yoğunluğa sahiptir. Parçalanmış ailelerdeki çocukların durumu gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk nedenlerinden birini oluşturmuştur (Şenses, 2009).

Tablo 1’de hanehalkı türleri, hanehalkı sayısı ve toplam hanehalkı içindeki oranı gösterilmiştir.

Tablo 1

Hanehalkı Türlerine Göre Hanehalkı Sayısı ve Oranı, 2016

Hanehalkı tipleri	Toplam Hanehalkı	Toplam Hanehalkı İçindeki Oranı (%)
Toplam	22 206 776	
1) Tek kişilik hanehalkı	3 316 894	14,9
2) Çekirdek aileden oluşan hanehalkı	14 738 394	66,4
a) Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	3 148 643	21,4
b) Eş ve çocuklardan oluşan çekirdek aile hanehalkı	9 772 869	66,3
c) Yalnız ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1 816 882	12,3
d) Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	375 424	20,7
e) Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1 441 458	79,3
3) Geniş aileden oluşan hanehalkı	3 616 624	16,3
4) Çekirdek aile bulunmayan hanehalkı	534 864	2,4

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2016 yılı itibari ile Türkiye’deki toplam hanehalkı sayısı 22 206 776’dır. Türkiye’de toplam hanehalkı içinde en yüksek oran %66,4 ile çekirdek ailelerden oluşurken bu oranı %16,3 ile geniş aileden oluşan hanehalkı takip etmiştir. Tek kişiden oluşan hanehalkı toplam hanehalkı içindeki oranı %14,9 ve en son da ise %2,4 oranı ile çekirdek aile bulunmayan hanehalkı yer almıştır.

Yoksulluk sınırı, yoksul sayısı ve yoksulluk oranı ile bireyin geliri arasındaki farkla yoksulluk açığı hesaplanmıştır. Yoksulluk açığı oranının “100”e yaklaşması yoksulluğunun derinliğini, “0”a yaklaşması ise yoksulluğunun yüzeyselliğini

belirmektedir (Ayhan, 2016). Tablo 2’de 2006-2015 yılları arasında yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığına ilişkin veriler bulunmaktadır.

Tablo 2

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	%50									
Yoksulluk sınırı (TL)	2,351	3,041	3,164	3,522	3,714	4,069	4,515	5,007	5,554	6,246
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12,548	11,163	11,580	12,097	12,025	11,670	11,998	11,137	11,332	11,219
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7
Yoksulluk açığı	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3

Tablo 2’de 2006-2015 dönemlerine ait eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan geliri %50’si esas alınarak hesaplanmıştır. Tablodaki verilere göre, yoksulluk sınırı 2006 yılında 2,351 TL iken 2015 yılında 6,246 TL olarak her yıl artış göstermiştir. Buna karşılık yoksul sayısında artış ve azalışlar görülmektedir. Yoksulluk oranı ise 2009 yılından sonra %17,1 den 2015 yılına kadar azalış göstermiş, 2008 ve 2009 yıllarında artış gözlenilmiştir. Türkiye’de gelire dayalı hanehalkı yoksulluğunun açığı 2006 yılında %31,7 ve 2015 yılında %25,3 olarak hesaplanmış ve ortalama olarak %26,7 oranında var olduğu gözlemlenmiştir.

2.2.3.3 Eğitim durumu

Eğitim düzeyinin artmasıyla yoksulluğun etkisi azalmakta; yoksulluğun artması ise eğitime erişimi kısıtlayarak eğitim düzeyinin düşmesine neden olmuştur. Eğitim,

istihdam olanaklarının artmasına, bireyin sosyal ortamlara uyum sağlamasına, siyasal ve toplumsal katılımlarda rollere sahip olmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yüzden yoksullukla mücadele çalışmalarında eğitim olanaklarını artırmak en önemli adım olarak görülmektedir (Doğan, 2014).

Yoksulluk ve eğitim birbirini etkileyen iki dinamik süreçtir. Yoksul ailelerin okul masraflarını karşılayamamaları, ulusal gelir kaynaklarından eğitime yeterli payın ayrılamaması, çocukların okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalmaları bu ailelerin eğitim hakkını engellemektedir. Bu yüzden eğitimsiz kalmış bireyler için de yoksulluk kaçınılmaz olmuştur. Okul çağına gelmiş olmasına rağmen eğitilemeyen her çocuk yoksulluğa mahkûm olma tehlikesi yaşamakta ya da eğitim düzeyi düşük olduğu için işgücü piyasasında niteliksiz işgücü olarak nitelendirilen işle meşgul olup yeterli düzeyde gelir elde edememektedir (Canbay ve Selim, 2010). Eğitim bireyin yüksek ve düşük gelirli bir mesleğe sahip olmasını etkilemektedir. Eğitime yapılan yatırımlar da kişisel gelir dağılımını etkilediği için düşük veya yüksek gelirli mesleğe sahip olmakla doğrudan ilgili olmaktadır (Yumuşak ve Bilen, 2000).

Ebeveynlerin okuryazar olmamaları ya da düşük eğitime sahip olmaları çocukların da eğitimini olumsuz etkileyerek eğitime erişimleri kısıtlanmaktadır. Yoksulluğun bir miras gibi nesilden nesillere aktarılmasının önlenmesinde eğitim önemlidir (Dubrowa, 2007). Dünya çapında, daha yüksek eğitim seviyeleri ile iş bulma olasılığının arttığı ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip insanlar için kazançların daha yüksek olduğu bulunmuştur. İyi eğitilmiş bir hanenin fakir olma olasılığı daha düşüktür. Gelişmekte olan ülkelerde fakir olanlar genellikle düşük eğitim seviyelerine sahiptir. Gelişmiş ülkelerde ise bazen sosyal ana akımlardan dışlanan öğrenci grupları vardır. Bu faktörlerden bazıları yoksulluk (özellikle göreceli yoksulluk), dil, etnik azınlık statüsü veya göçmen statüsüdür. Eğitim yoksul gruplar için iş umutlarını iyileştirir, yoksulluğu azaltır (Berg, 2008). İlköğretimin yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynadığı ve üretkenliği artırmak gibi gelişimle ilgili sonuçlarla olumlu bir şekilde ilişkili olduğu düşünülmektedir (Rose ve Dyer, 2008).

Genel olarak eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riskinde azalma ve eğitim düzeyi düştükçe ise yoksulluk riskinin arttığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet olarak ele alındığında her iki cinsiyetin de eğitim durumlarına göre benzer yoksulluk oranlarına

rastlanmaktadır. Ancak Türkiye’de kadınlar erkeklere göre özellikle kırsal alanlarda yoksulluk, okula erişememe, kız çocuğunun okula gitmesini kısıtlama anlayışı, erken evlendirme ve aile gelirine katkıda bulunması gibi nedenler yüzünden daha dezavantajlı durumda olup yeterli eğitim alamamış ve yoksulluk riskiyle karşılaşmışlardır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012).

Türkiye’de yoksullukla hükümetler ve sivil toplum kuruluşları yakından ilgilenmektedir. Eğitimde verimlilik sınıfların kalabalık olması, kırsal alanlarda tarımdaki işgücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı çocukların okula gidememesi, yetersiz ulaşım, yetersiz beslenme gibi nedenlerden dolayı azalmaktadır (Alpaydın, 2008). Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 2002’ den bu yana uygulanan “Haydi Kızlar Okula”, “Baba Beni Okula Gönder” ve “Kardelenler” gibi projelerle %45 olan ortaöğrenim okullaşma oranı %83’e; yükseköğrenimde eğitim alan kız öğrenci %13 iken bugün %47,3’tür (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2019). Maddi imkansızlıklar veya kırsal yaşamda gelişen bazı olumsuz durumlardan kaynaklı kırdan kente göç etmiş yeterli eğitim alamayan kesim, kent yaşamında büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bunlardan bir kısmı niteliksiz iş gücünü oluştururken, bir kısmı iş imkânı bulmuş ya da işsiz olan grubu oluşturmaktadır. Kentlerde yaşayan eğitimsiz yoksul aileler çocuklarının okumalarını isterken kentteki eğitim kalitesinin okuldan okula farklılık göstermesi yüzünden yoksul kesimlerin eğitim gördükleri okulların kalitesi ve olanakları başka okullara nazaran düşmektedir (Müderrişoğlu, 2010).

Tablo 3’te 2006-2015 yılları arasındaki fert ortalama gelirinin %50’si bazında hanehalkının eğitim durumuna göre yoksul sayıları ve yoksulluk oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 3

Hanehalkının Eğitim Durumuna Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı

Göstergeler (15 yaş ve üstü, Bin kişi)	YILLAR									
	2006	2007	2008	2009 %50	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Okur-yazar olmayanlar	1,969	1,842	1,798	2,010	1,733	1,708	1,800	1,577	1,667	1,637
Bir okul bitirmeyenler	1,004	919	938	1,071	1,085	1,072	1,044	938	1,043	957
Lise altı eğitilmişler	3,783	3,392	3,647	3,916	4,055	3,789	3,948	3,696	3,731	3,808
Lise ve dengi okul mezunları	463	486	491	488	424	552	566	537	553	576
Yükseköğretim mezunları	24	31	29	54	50	55	66	115	90	129

Göstergeler (15 yaş ve üstü, (%))	YILLAR									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Okur-yazar olmayanlar	32.8	30.7	29.5	32.7	28.8	28.9	30.1	26.6	27.7	27.2
Bir okul bitirmeyenler	27.8	24.9	24.2	27.2	27.5	27	26.1	23.7	25.1	23.7
Lise altı eğitilmişler	5.4	12.5	13.3	13.9	14.3	13.1	13.5	12.4	12.5	12.8
Lise ve dengi okul mezunları	14.3	5.2	5.2	5.1	4.5	5.8	5.9	5.6	5.7	5.6
Yükseköğretim mezunları	0.7	0.8	0.7	1.2	1.0	1.1	1.1	1.8	1.3	1.6

Tablo 3'e göre; 2015 yılı itibarıyla 3,808 bin oranıyla en fazla yoksul kişinin lise altı eğitim alanlarındakilerin olduğu görülmüştür. Bu oranı 1,637 bin kişi ile okur-yazar olmayanlar, 129 bin kişi ile de yükseköğretim mezunlarının olduğu verilen tabloda belirtilmektedir. Ayrıca verilere göre 2006 ile 2015 yılları arasında lise altı eğitilmişler ile yükseköğretim mezunlarının yoksulluk oranlarında artış görülmektedir. Tablo 3'e göre her geçen yıl okur-yazar olmayanların ve okul bitirmeyenlerin oranlarının azalması ve yoksulluk oranlarının da azalması iyileşen eğitim sistemimizle sağlanmıştır. Çünkü 2006 yılında yoksul bireylerin %32,8'i okuma ve yazma

bilmezken, 2015 yılında bu oranın %27,2'ye gerilediği görülmüştür. Yine tablo 3'te 2006-2015 dönemlerinde yoksullar arasında lise ve dengi okul bitirenler ile yükseköğretim mezunu olanlarda yoksulluk oranının en düşük olduğu belirtilmiştir. Bu durumun Türkiye'deki bireylerin eğitim düzeylerinin yoksulluğa etkisinden bahsedilebilmektedir.

Genel hanehalkı tüketim harcamaları incelendiğinde farklı gelirlere sahip grupların eğitim harcamaları değişiklik göstermektedir. Hanehalkının gelir düzeyi arttıkça eğitim harcamalarına ayırdıkları pay da artmaktadır. Hanehalkının elde ettiği gelire ve ekonomik durumuna ilişkin yaptıkları harcamalar da farklılık göstermektedir. TÜİK (2018) hanehalkı bütçe araştırması sonuçlarına göre; Türkiye genelinde tüketim amaçlı yapılan harcamalar içinde %23,7 ile en yüksek payın konut ve kira harcamalarının aldığı görülmüştür. İkinci sırayı ise %20,3 ile gıda ve alkolsüz içecek harcamaları alırken en düşük payı alan harcama grupları ise %2,2 ile sağlık ve %2,3 ile eğitim hizmetleri olmuştur. Bu verilerden de yoksulluğun eğitime olumsuz yansıdığı ve etkilediği anlaşılmaktadır. Gencer'e (2019) göre, bir ülkede eğitim seviyesinin artması ile bireylerin kişisel ve sosyal açıdan olumlu etkileri olmuştur. Eğitim, ekonominin ihtiyacı olan nicelik, nitelik, üretim teknolojisindeki yeniliklere bilgi birikimiyle katkı sağlamaktadır.

Eğitim seviyesinin yükselmesi birçok olumlu iktisadi ve toplumsal gelişmeler sağlarken eğitim seviyesinin düşmesi de birçok olumsuzları beraberinde getirmektedir. Yoksulluk, ekonomik kalkınmanın sağlanmasına engel teşkil eden bir durumdur ve birçok ülke için yoksulluğun yaygınlaşmasına karşı birincil silah olarak ilan edilmiştir.

2.2.3.4 Yerleşim yeri

Yoksulluğun nedenlerinden bir diğeri de, bireylerin yaşadığı yerleşim yerleridir. Doğal ve iklimsel koşullar, altyapı, konut ve istihdam olanakları, kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesi ve ekonomik değişkenler gibi unsurlardan dolayı yoksulluk; ülke veya bölge içinde farklı yoğunluklar gösterebilmektedir. Özellikle yetersiz kaynaklar ve kötü iklim koşulları, altyapı olanaklarının ve işgücü potansiyelinin düşüklüğü ve suç işleme oranının yüksek olması gibi elverişsiz şartların bir araya gelmesi yerleşim yerlerinde yoksulluğu yoğunlaştırmaktadır (Şenses, 2009). Yer ve konum ile

yoksulluk arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yoksullukla ilgili olarak birinin yaşadığı yer, en azından işgücü piyasası fırsatlarının ve mevcut hizmetlerin türünü etkilediği için pek çok yönden önemlidir (Bernard ve Turner, 2011).

Ülkeler arasındaki refah farklılıklarının iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri coğrafya'dır. Bir toplumun coğrafyası; iklim, ekoloji, teknoloji ve sakinlerinin teşviklerini şekillendirmektedir. Ulusların yoksulluğundaki birincil faktör doğal olaylardır. Dünyanın en fakir yerlerine bakıldığında hemen hemen hepsinin periyodik ve şiddetli yağmurların yaygın olduğu çok sıcak bölgeler olan ekvadora yakın yerler olduğu görülmüştür (Acemoğlu, 2003). Yoksulluğun kuramsal çerçevesini; (1) bireysel eksiklikler, (2) yoksulluktaki alt kültürleri destekleyen kültürel inanç sistemleri, (3) politik-ekonomik çarpıtmalar, (4) coğrafi eşitsizlikler veya (5) kümülatif ve ikinci dereceden kökenler belirlemektedir. Bu birbiriyle yarışan yoksulluk teorilerinin her birini tam olarak anlamak, bunların farklı topluluk geliştirme yaklaşımlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir (Bradshaw, 2009).

Türkiye'de yoksulların büyük kısmı özellikle kırsal kesimde yaşamaktadır. Yoksulların en fazla istihdam edildiği sektör ise tarım sektörüdür. Bu yüzden yoksulluğun yoğunluğuna paralel olarak kırsal alanlarda da yoksulluk yoğunluğu kentlere göre fazla görülmektedir (Cennet, 2010). Bu alanlarda görülen farklı yaşam tarzları, beslenme ve tüketim alışkanlıkları, gelenek ve kültürleri, farklı gelir ve harcamaları, yerleşim yerinin özelliklerine bağlı olarak kırsal ve kentsel yoksulluğun nedenlerinde farklılık oluşturmuştur. Çünkü kırsal kesimde gelir düzeyi düşük, tüketim şekilleri dar, üretim teknolojileri ile iletişimde gelişmemişlik söz konusudur (İncedal, 2013). Buna karşılık istihdam yetersizliği, işsizlik, göç sorunu, fırsat eşitsizliği, ekonomik dalgalanmalar, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve dışlanma gibi nedenlerle kentlerde görülen yoksullukta ise yerleşim yeri faktörü etkin rol almıştır (Yayla, 2018).

Yerleşim yerinde meydana gelen doğal felaketler veya iklim koşullarının oluşturduğu tahripler, konut veya iş yerlerinin kötü yaşam koşullarıyla karşı karşıya kalması gibi durumlarda da yoksulluk riskleri artar. Bu olumsuzluklardan dolayı sağlıklı bir çevre koşullarına sahip olamayan bireyler zamanla yoksullaşırlar (Bilgiç, 2020). Yerleşim yeri, doğal olaylar, coğrafi konum, altyapı gibi faktörler yoksulluğun oluşmasında etkili olmakla beraber olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

2.2.3.5 Göç

Göç, birden çok faktörlerden kaynaklanarak ortaya çıkabilen, anlık ve statik bir olgu değil aksine süreç içinde değişebilen, etkileyen ve etkilenen dinamik bir hareketliliklerdir. Temelde nüfus ve coğrafî gibi nedenlerin olduğu bilinmesine rağmen etnik, ırksal, dinsel ve toplumsal cinsiyet temelli bir içeriğe sahiptir (Güneş, 2012). İnsanlar yüzyıllar boyu çeşitli nedenlere bağlı olarak yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Genelde ekonomik değişimlerden kaynaklanan göç hareketi, daha iyi yaşamak, iç karışıklık, savaş, şiddet veya yoksulluktan kaçınmak, evlenme, daha iyi eğitim fırsatlarına erişim gibi birçok çeşitli nedenlerle kişilerin bireysel veya kitlesel yer değiştirmesi söz konusu olmaktadır (Bayraklı, 2007).

Asgari bir hayat standardı sağlamak için bazı durumlarda yoksulluk, göçe neden olurken bazı durumlarda göç edenler arasında yoksulluğa sebep olabilir veya yoksulluğun hafiflemesine yardımcı olur. Dünyanın dört bir yanındaki fakir ülkeler ya da toplumlar genellikle daha zengin yerleşim alanları için göçmen nesiller üretir. Beş bağımsız değişken yüzünden göç politikası değişime uğramaktadır. Bunlar; demografik uygulamalar, ekonomik politikalar, çevre koşulları, politik sistemler ve sosyokültürel faktörlerdir (Oucho, 2002). En önemli iki sorunlardan biri olarak ele alınan göç ve yoksulluk, küreselleşme hareketi ile neo-liberal politikalar ile mekânsal olarak geçmişe kıyasla daha geçişken bir yapıya sahiptir. Bu süreç en çok kentlerde hissedilmiştir. Çünkü kentler bir yandan kırsal yoksulluğun taşındığı mekanlar olurken bir yandan da kapitalist sistemin etkisiyle ucuz işgücünün ve tüketimin yoğunlaştığı mekanlar haline gelmiştir (Tümtaş ve Ergun, 2014).

Yoksulluğu belirleyen temel unsurlardan biri olan göç ile yoksulluk arasındaki ilişki, tek boyutlu değildir. Farklı kesimdeki insanlar çeşitli nedenlerden dolayı göç etme eğiliminde bulunmuşlardır (Türk ve Ünlü, 2016). Göç hem yoksulluğa neden olmakta hem de yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde, nüfus hareketi ile yoksulluk hafifletilebilir ya da daha da kötüleşebilir. Aynı şekilde, bazı bölgelerde göç yoksulluktan kurtulmanın bir yolu olabilirken, diğerlerinde yoksulluğun genişlemesine katkıda bulunabilmektedir. Dünyanın en fakir ülkelerinin çoğu Sahra altı Afrika'da bulunduğu için, göç ve yoksulluk arasındaki ilişkilerin Doğu Asya'nın daha dinamik ekonomilerinden farklı olması muhtemeldir (Skeldon, 2006).

İnsanların hayatlarının tamamını veya bir bölümünü devam ettirmek amacıyla dinî, iktisadî, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı göç hareketini başlatabilirler. Genelde kırdan kente olmak üzere değişik yerleşim alanları arasında göçler yaşanmaktadır (Çakılcı, 2019). Bireyler ve gruplar, göçü bir yaşam tarzı olarak kabul edip kronik olarak fakir kalabilirler veya alternatif göçten faydalanıp kronik yoksulluktan kurtulabilirler. Aynı zamanda, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik dışlanmışlıklar insanları hareketsiz bırakabilir, hareket etmemeyi tercih edebilirler veya göçle karakterize bir ortamda da olsa kalmaya devam edebilirler. Bu nedenle, herkes kendi coğrafi ve kültürel çevrelerinin sınırları dışındaki diğer yerler ve fırsatlar hakkında bilgi eksikliği, onları kendi yerlerine bağlayan sosyal ve kültürel bağlar, fiziksel hareketsizlik, cinsiyet ve yaş gibi bir dizi nedenden dolayı benzer şekilde göç etmemektedirler (Kothari, 2002).

Yer değiştirme eyleminin yoksulluğu ne ölçüde etkilediğine dair iki tez bulunmaktadır. Bunlardan biri; kırsal kesimde yaşayan yoksulların düşük gelirlere sahip olması yüzünden kentlere göç etmeye mecbur kalmaktadırlar. Böylece göçler kent-kır farklılıklarının büyüklüğüne bağlı olarak artış göstererek yoksullaşma sürecine neden olmaktadır. İkincisi ise yoksulluğun kısıtlayıcı bir unsur olmasıdır. Kırsal bölgelerde yaşayan yoksullar, göç maliyetini karşılamayamadıkları için göçe en az başvuran grup olmuştur (Şenses, 2009). Yoksulluk sorunu ve göç arasındaki ilişki, çok boyutlu ve karmaşık olduğu için farklı açılardan ele alınabilmekte bu yüzden göçün yoksulluk üzerindeki etkileri bakımından net sonuçlara ulaşılması güçleşmektedir.

2.2.4 Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma; insanların maddi ve manevi yoksunluk içinde kalarak toplumsal haklarından uzaklaşması, haklarını korumak ve yaşamsal mücadelesini devam ettirmek için kurumlardan ve sosyal desteklerden mahrum olmasıdır. Sosyal dışlanmaya sebep olan unsurlar; başta ekonomik faktörler olmak üzere sosyal ilişkilerde azalma, sosyal destek veya kurumsal destek yoksunluğu olarak ele alınmaktadır. Bu faktörler, işgücü piyasasındaki değişim, gelir dağılımındaki farklılıklar, sosyal korumanın azalması ve yoksulluk ile artan eşitsizliklerdir (Çakır, 2002). İşgücü piyasasının marjinalliğinin yoksulluğa ve sosyal izolasyona yol açtığı sosyal dışlanma kavramının uzun vadeli işsizlik riskini artırdığı bir sarmal ilişki

mevcuttur. Sosyal dışlanma riski, ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık gösteren hanehalkı yapısı ve yerel sosyallik açısından daha geniş kültürel modellere bağlıdır (Gallie, Paugam ve Jacobs, 2003). Bireyin sosyal etkinliklerin dışında kalması, piyasa ve sermaye birikim sürecine dahil olamaması veya ekonomik büyümeden yeterli bir şekilde faydalanamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (DPT, 2007).

Yoksulluk ile sosyal dışlanma arasındaki ilişki gelişmekte olan ülkelerde de mevcuttur. Çünkü az gelişmişlikle yoksulluk beslenmeden barınmaya, eğitimden sağlık ve diğer hizmetlere erişimlerde yoksulluk ve fiziksel yoksulluk ile yeterli istihdamın olmaması ve diğer ayrımcılıklarla bir araya geldiğinde artmaktadır. Karar alma mekanizmasında dışlanma, siyasal süreçten dışlanma, çalışma hayatı ve kültürel faaliyetlere katılmada dışlanmaya ve dolayısıyla vatandaşlık haklarının kısıtlanmasına sebep olur. Böylece yoksulluğu kısır bir döngü içerisinde kalıcı hale getirmektedir (Geçgin, 2009). Kronik yoksulluk içerisinde kısır bir döngüde yaşayan bu kitleye ihtiyaç duyulmaması, bu kitlenin sistemle bütünleşme beklentisinin olmaması, aynı yaşam alanında ayrı dünyalar yaşanması ile sonuçlanmaktadır. Özellikle AB ülkelerinde görülen bu durum toplumsal birlikteliğe zarar verdiği endişesi ile tedavisi gerekli ve mümkün bir hastalık olarak ele alınmaktadır. Çünkü yoksullar sahip oldukları yetersizlikler ve yoksunluklar sebebiyle utangaç, kirli, içe kapanık veya saldırgan ruh hallerini yaşayarak kendilerini toplumdan dışlamış ve diğer insanlar tarafından da dışarıda görülme eğilimiyle karşı karşıya kalmışlardır (Karakas, 2010).

Sosyal dışlanma yoksulluğu tanımlamanın ve ölçmenin son boyutudur. İnsanlar yeterli gelirlere ya da hayatta kalmak için çeşitli araçlara, yiyecek, barınma ve giyim gibi ihtiyaçlarına yanıt verecek araçlara sahip olsalar da fakir olabilirler. Benzer şekilde yeterli gelir ve işlevlerini yerine getirmek için yeterli bir kapasiteye sahip olsa da politik, sivil ve kültürel faaliyetlerden dışlandığında yine o kişi zayıf olabilmektedir. Bu yüzden sosyal dışlanma; refahın ekonomik ve potansiyel açıklamalarının önüne geçen bir kavramdır (Wagle, 2002). Yoksulluğun sonucu ile ortaya çıkan sosyal dışlanma, toplumdaki gelir dağılımında, toplumsal ve siyasal fırsatlarda eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.2.5 Diğer Nedenler

Ülkelerin yoksul veya zengin olmasında dünyadaki konumlandığı bölge ve doğal coğrafyası belirleyici olmaktadır. Dünyanın coğrafik şekilleri, hareketi, kıta ve denizlerin durumu, enlem ve boylam konumu, yeryüzü şekilleri, iklimi, akarsuları, toprak ve bitki örtüsü, yeraltı kaynaklarına sahip olması gibi ülkelerin farklı coğrafi özelliklere ve doğal farklılıklara sahip olması yoksulluk seviyelerini doğrudan etkilemektedir (İncedal, 2013). Yoksulluğa neden olan dışsal faktörler içinde kişilerin ve hanelerin hayatta başlarına gelebilecek doğal felaketler ve durumlar da söz konusudur. Örneğin; tarımla ilgilenen bir kişi ani bir kuraklıkla karşılaştığında emek verdiği hasadını kaybedebilir ve bu kuraklığı durdurması için elinden hiçbir şey gelmeyip yoksullukla yüzleşmek zorunda kalabilmektedir (Gencer, 2019).

Doğal afetler yalnızca kaybedilen canlar açısından değil aynı zamanda hayatta kalanların geçim kaynakları açısından da yıkıcı olabilmektedir. Ayrıca ülkeler için küresel ekonomi büyümeyi yavaşlatan ekonomik krizlere yol açabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan bölgelerde yaşayan yoksul insanlar doğal afetlere karşı daha hassastırlar. Bu afetlere karşı savunmasızlık, yoksulluğu azaltmanın ve ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmanın önünde büyük bir engeldir (Sawada ve Takasaki, 2017). Sen (2003) tarafından yapılan bir ankette refahta bozulma yaşayan 94 haneden 31'i onu bir doğal afete veya doğal varlık kaybına bağlamıştır. WHO'a (2008) göre sağlık şokları da aynı zamanda iklim değişikliğinden etkilenmekte ve her 100 milyon insanı yoksulluğa sürükleyen temel bir faktördür (Hallegatte, Fay ve Barbier, 2018). İklim değişikliği, yoksulluğa düşen insanların hayatları için önem arz etmektedir. İnsanları yoksulluğa iten pek çok olay doğrudan veya dolaylı olarak çevre ve iklim olayları ile ilgilidir.

Kişilerin bazı temel becerilerden yoksun olması ve bu durumundan kaynaklı kendini dışlanmış hissederek iş gücüne yaptığı katkıda bir düşüş meydana gelmesi kişinin yoksullaşmasına neden olan dışsal faktörlerdendir. Ayrıca herhangi bir sosyal güvencesi veya sigortası yok ise kişi sosyal dışlanma ile de baş başa kalmaktadır (BİB, 2009). Savaş yaşanan bölgelerde savaştan sonra olumsuz koşullar meydana gelmesi, ailelerin maddi imkanlarını ya da hane reislerinin yaşamlarını yitirmesi gibi durumlar savaşın da yoksulluk üzerinde bir etkisi olduğunu ve derinleştirdiğini göstermektedir.

Ülkelerin savaş ve şiddette harcadıkları maddi ve insan gücü kaynakları da yoksulluğa neden olmaktadır. Dünyada ülkeler askeri harcamalar için milli gelirlerinden önemli bir bölümünü ayırmaktadırlar. Bu harcamaların istihdam üzerinde bir etkisi olmayıp ülkelerde dolaylı olarak işsizlik seviyesinin artmasına ve yoksulluğun meydana gelmesine neden olabilmektedir (Kesici, 2007). İç savaşlar, sermayenin yok olması, insanların yerlerinden edilmesi ve artan güvensizlik bir ülkenin savaştan etkilenen bölgelerinde yoksulluğa neden olmaktadır. Öte yandan, yoksulluk iç savaşların da bir nedeni olabilmektedir. Çünkü mikro ekonomik düzeyde potansiyel bir isyancı asker perspektifinden bir iç savaşın fırsat maliyeti, düşük gelir düzeyine sahip yoksul ülkelerde nispeten daha düşüktür (Elbadawi, 1999).

Yoksulluk üzerinde belirleyici olan diğer nedenlerden biri de; ayrımcılıktır. Hemen hemen her ülkede ve her dönemde ırk, milliyet, toplumsal cinsiyet vb. gibi konularda ortaya çıkan ayrımcılık, toplumun farklı kesimlerini farklı biçimlerde etkilemektedir. Birincisi; etnik, ırk, milliyet gibi nedenler ve diğeri ise toplumsal cinsiyet bazlı ayrımcılıktan oluşmaktadır. Etnik, ırk ve milliyet gibi nedenler en çok Amerika'da siyah ve beyaz ırklar arasında yoksulluğun ciddi anlamda farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Çünkü siyahi vatandaşların yoksul sınıfı içerisinde büyük bir paya sahip olduğunu görmekteyiz (Açıkgöz, 2010). Son yıllarda dünyanın giderek entegre haline gelmesi, insanların yeni yerlere göç etmesi, toplulukların giderek çeşitli hale gelmesi ile bir toplumdaki etnik gruplar çoğalmıştır. Çeşitlilikteki artış sosyal, politik ve ekonomik olarak etkilenmelere yol açmıştır (Neupane, 2012).

Etnik çeşitlilik ve yoksulluk arasında yapılan açıklamalar vardır. Doğrudan gelir kaybına ve dolayısıyla daha yüksek yoksulluk düzeylerine katkıda bulunmaktadır. Etnik parçalanma, daha yavaş ekonomik büyüme, kötü okullaşma, yavaş ilerleyen finansal gelişme, daha az fiziki altyapımı yatırımı, daha büyük döviz kuru bozulması dahil olmak üzere kötü uygulanan kamu politikası performansı da olabilmektedir (Churchill ve Smyth, 2017).

Yoksullukla ilişkili unsurlardan bir diğeri de; toplumsal cinsiyet olarak bakıldığında kadınların çalışma sürelerinin erkeklere oranla fazla olmasına rağmen yoksulluk oranlarının gelir ve paranın kullanımına bağlı olarak fazla olduğu durumudur. Kadınların elde ettiği gelir, az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha düşüktür

(Çakılcı, 2019). Kadınlar ve erkekler arasındaki rol ve sorumluluk farklılığı ailelerden, toplumlardan ve kültürden kaynaklanmaktadır. Cinsiyet kavramı, kadın ve erkeklerin özellikleri, tutumları ve davranışları hakkındaki beklentileri içerir ve cinsiyet analizini kolaylaştırmada büyük önem taşımaktadır. Her iki cinsiyetin de toplumda sahip olduğu farklı roller, haklar ve kaynaklar, eşitsizliklerin ve yoksulluklarının doğası ve kapsamının önemli belirleyicileridir. Kadınlarla erkekler arasında kaynaklara erişimde eşitsizlik en çok yoksul ve gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir (Chaudhry ve Rahman, 2009).

Yoksulluk ve cinsiyet eşitsizliği sorunları birçok toplumda birkaç yüzyıldır var olmuştur. Dünya insanlarının üçte ikisi yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu fakir insanlar Latin Amerika'daki bazı bölgeler, Asya'nın bazı kısımları ve Sahra Altı Afrika'yı kapsamaktadır. Nüfusun neredeyse yarısı Sahra Altı Afrika'da olan dünyadaki 7 milyar insanın Asya, Orta Amerika ve Karayipler'deki bazı bölgeler günde 2\$ daha az, 1,2 milyar insan ise günde 1\$ daha az parayla yaşamaktadır. Yoksulluk, özellikle anne yoksulluğu bebek ölümlerini etkilemektedir. Eğitim eksikliği yoksulluğu daha da kötüleştirebilmekte ve ilköğretime erişemeyen kız çocuklarının oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir (Dormekpor, 2015). Hem resmi hem de gayri resmi iş türlerinde kadınların ücretli işe katılımının önünde toplumsal cinsiyet yoksulluğuna katkıda bulunan engeller vardır. Bir kadının yaşı, eğitimi, evdeki çocuk sayısı, aile geliri ve refahı gibi faktörler cinsiyet yoksulluğuna ve eşitsizliğine yol açmaktadır (Morrison, Raju ve Sinha, 2007). Ülkelerin sahip olduğu beşerî ve doğal coğrafyası, savaşlar, ayrımcılık, etnik çeşitlilik ve cinsiyet eşitsizliği gibi faktörler hem gelişmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir.

2.3 Yoksulluğun Dünyadaki Genel Görünümü

Sanayi Devrimi, insanların yaşam standardını artırarak kaynakların daha verimli kullanılmasına yol açarken 18. ve 19. yüzyıllardan sonra bölgeler arasında farklılıklar oluşturmuştur. Bunun en açık göstergesi 19. yüzyıl sonlarında en zengin ülkelerin geliri ile en fakir ülkelerin geliri arasında ortaya çıkan üç kat oran farkı 20. yüzyılda da 15'e, günümüzde ise 46'a ulaşmıştır. Gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik, sağlık ve eğitim gibi alanlara yansıyor bu olanaklara sahip olamayan insanların diğer insanlara

göre iş bulmalarını zorlaştırmış ve gelir adaletsizliğinin artmasına neden olmuştur (Emin, 2016). Yoksulluk kavramı da küreselleşme ile değişikliğe uğramıştır. Küreselleşmeden önce yoksulluk sadece bireyin karnını doyurup doyuramaması ile ölçülürken günümüzde ise gelir azlığının yanında birçok olanaktan mahrum olma anlamına gelmektedir. Bunlar; gelir azlığı başta olmak üzere kamu hizmetlerinden mahrum olma, şiddete açık olma, adalet, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden daha az yararlanma, toplum dışına itilme ve eşitsizlik içinde yaşama şekilleridir (Aydın, 2015).

Yüksek ve artan küresel ortalama gelire rağmen, milyarlarca insan hala düşük yaşam beklentisi, sosyal dışlanma, kötü sağlık, okuryazarlık, bağımlılık ve etkili köleleştirme gibi yaşam boyu şiddetli yoksulluğa mahkumdur. Yoksullukla ilgili nedenlerden kaynaklanan yıllık ölüm sayısı, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana yaklaşık 270 milyon insan ölümlerinin yaklaşık 18 milyonu veya üçte biri civarında olduğu bilinmektedir (Pogge, 2005). Yeni ortaya çıkan küreselleşme ile az gelişmiş ülke insanların çoğu yoksullukla yüz yüze gelmiş bulunmaktadır (Sapancalı, 2001).

Dünyadaki toplam insanların %10'u mal ve hizmetlerden sadece %70'i üzerinde üretim yaparak dünyanın sahip olduğu gelirin %70'ini ele geçirebilmektedir. Öte yandan dünyada yaşayan nüfusun yarısı hayatlarını günlük 2\$ yoksulluk sınırının altında geçirmektedir. Yine bu nüfusun beşte biri günlük 1\$ yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Zengin ve fakir ülkelerdeki çocuk ölüm oranları incelendiğinde zengin ülkelerde yaşayan 100 çocuktan 1'inin beş yaşına kadar hayatta kalamadığı görülmektedir. Öte yandan fakir ülkelerdeki 100 çocuktan 5'ten fazlasının beş yaşına kadar yaşayamadığı bilinmektedir. Ayrıca zengin ülkelerde yetersiz beslenme düzeyine sahip çocuk oranı %5 iken fakir ülkelerdeki ise %50'dir (Yaşar ve Taşar, 2019).

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), sağlık, eğitim, yaşam standardı, beslenme ve çocuk ölümleri, mutfak yakıtı, elektrik, su, tuvalet, konut ve mal varlığı gibi göstergeler ele almaktadır. ÇBYE (2019) raporuna göre, çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan insanların sağlık, eğitim ve ağırlaştırılmış yaşam standardındaki göstergelerden en az üçte birinde yoksulluk yaşadığı görülmektedir. Dünya çapında 1,3 milyar çok boyutlu yoksul insanın 886 milyonu (toplamın üçte ikisinden fazlası) orta gelirli ülkelerde; ÇBYE yoksullarının yaklaşık üçte biri ise (440 milyon) düşük

gelirli ülkelerde yaşamaktadır (UNDP, 2019). ÇBYE üzerine bir raporda yoksul olduğu belirlenen 1 milyar 300 milyon insanın yarısından 663 milyon kadarının, 18 yaşın altındaki çocuklar olduğu, 428 milyonun da 10 yaşın altında olduğu belirlenmiştir. Bu belirlenen yoksul çocukların büyük bir çoğunluğunun %85 oranında Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgesinde yaşadıkları kaydedilmiştir (Kamiloğlu, 2019).

Tablo 4’te ülke gruplarına göre yıllık kişi başına düşen milli gelirlerin ülke gruplarına göre 2017 yılı verileri görülmektedir.

Tablo 4

Ülke Gruplarına Göre Milli Gelirler (2017)

Ülkeler grubu	Yıllık kişi başı milli gelir (bin \$)
Afrika	1,99
Asya & Pasifikler	7,36
Avusturalya & Yeni Zelanda	54,7
Orta Amerika	5,88
Orta Asya & Kafkaslar	4,97
Doğu Asya	13,69
Doğu Avrupa	11,45
Avrupa	30,1
Orta Doğu	3,64
Kuzey Amerika	49,62
Güney Amerika	8,43
Güney Asya	2,09
Güneydoğu Asya	4,68
Alt Sahra Afrikası	1,68
Batı Avrupa	44,09
Türkiye	10,59

Tablo 4’te ülke gruplarına göre yıllık kişi başına düşen milli gelirin en alt düzeyde 1,68 bin \$ ile Alt Sahra Afrika’sı yer alırken en üst düzeyde ise 54,7 bin \$ ile Avusturalya ve Yeni Zelanda’nın yer almaktadır. Türkiye’nin ise yıllık kişi başına

düşen milli gelirinin 10,59 bin \$ olduğu görülmektedir. Tablo 4'teki veriler bir bütün olarak ele alındığında, dünya üzerinde milli gelirin eşit bir dağılım göstermediği ortaya çıkmaktadır.

Dünyada teknolojik alanlarda birçok olumlu gelişmeler ve iletişim kanalları yaygın halde kullanılırken maalesef eşit dağılım mümkün olmamıştır. Bir kısım insan bu imkanlardan yararlanırken bir kısım ise bu imkanlara erişim sağlayamamış ve yoksulluk artmıştır. En zengin ülkeler ile en fakir ülkeler arasında büyük uçurumlar görülmektedir (Gencer, 2019).

Tablo 5'te GSMH'nın dünyanın en zengin ve en yoksul 10 ülkesinin kişi başına düşen milli gelir verilerine yer verilmektedir.

Tablo 5

GSMH'ye Göre Dünya'nın En Zengin ve En Yoksul 10 Ülkeleri

En yoksul 10 ülke	Kişi başı milli gelir (\$)	En zengin 10 ülke	Kişi başı milli gelir (\$)
Burundi	740	Katar	124 130
Orta Afrika Cum.	870	Makau	112 480
Kongo Dem. Cum.	900	Singapur	94 500
Nijer	1.030	Brunei Darüsselam	85 790
Mozambik	1.300	Kuveyt	83 390
Malavi	1.310	Lüksemburg	80 640
Sierra Leone	1.520	Birleşik Arap Emirlikleri	75 300
Madagaskar	1.580	İsviçre	69 220
Togo	1.760	Hong Kong	67 700
Gine Bissau	1.790	Norveç	66 390

Tablo 5'e göre Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti ülkelerine ait GSMH 1000 \$'dan düşüktür. Tablo 5'teki veriler göz önünde bulundurulduğunda, kişi başına düşen GSMH oranı en yüksek ülke Gine Bissau olarak

belirlenmiştir. En zengin ülke olarak ise Katar kişi başına düşen GSMH bakımından 124 130 \$ ile ilk sırada yer almaktadır. Ülkeler kıyaslandığında ise GSMH oranları en zengin ülkeler ve en fakir ülkeler karşılaştırıldığında yaklaşık 170 kat fark olduğu ortaya çıkmıştır.

2.3.1 UNDP Gelişme Endeksleri

UNDP gelişme endekslerine göre; HDI, Eşitsizliğe Uyarlanmış Gelişme Endeksi (Inequality-adjusted Human Development Index, EUİGE), Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender Development Index, CDGE), Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index, TCEE) ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (Multidimensional Poverty Index, ÇBYE) olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır.

2.3.1.1 İnsani gelişme endeksi

İnsani gelişme fırsatların genişletilmesi, insani gelişmenin temelindeki uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam, iyi yaşam imkânları, özgürlük, saygınlık ve özsaygıya sahip olmak anlamına gelmektedir. İnsani yoksulluk ise, toplumda bulunan yoksul insanların durumları ve gelişmeleri ile ilgilenmektedir. HPI ile İGE ile benzerlik gösteren temel insani gelişim ölçütlerini kullanarak yoksunluğu ölçmektedir (Tosuner, 2007). Ülkelerin gelişmelerini değerlendirip sonuçlarını görmek ve politika seçeneklerini öğrenmek için kullanılan İGE aynı GSMH' ya sahip ülkeler için farklı sebeplerden dolayı farklı değerlere sahip olabilir (UNDP, 2018).

Tablo 6'da İGE'nin 1990 ile 2017 yılları arasında ülkelere göre dağılım oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 6

İGE'nin 1990-2017 Yılları Arasında Ülkelere Göre Dağılım Oranları

Bölgeler	Yıllar	1990	2000	2010	2014	2015	2016	2017
Arap Devletleri		0,557	0,613	0,675	0,690	0,694	0,697	0,699
Doğu Asya ve Pasifikler		0,517	0,597	0,692	0,720	0,725	0,730	0,733
Avrupa ve Orta Asya		0,653	0,668	0,733	0,761	0,764	0,767	0,771
Latin Amerika ve Karayipler		0,626	0,686	0,731	0,751	0,754	0,757	0,758
Güney Asya		0,439	0,503	0,584	0,618	0,625	0,634	0,638
Sahra Altı Afrika'sı		0,398	0,421	0,498	0,526	0,531	0,534	0,537
Dünya		0,598	0,642	0,698	0,718	0,722	0,726	0,728

Tablo 6'daki verilere göre, 1990 yılında Arap Devletlerinin İGE değeri açısından 0,557 ile Dünya ortalamasının altında kalırken 2000 yılında yine 0,613 değerini alıp Dünya ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. 2010 yılında Arap Devletleri, Sahra Altı Afrika'sı ve Güney Asya bölgelerini İGE verilerine göre geride bırakmıştır. Lakin 0,675 değer ile Doğu Asya ve Pasifikler, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler bölgelerinin gerisinde kalmıştır. 2014- 2017 yılları arasında İGE değerlerinin aynı seviyelerde kaldığı görülmüştür. Doğu Asya ve Pasifik bölgesi 1990 yılında insani gelişme endeksi açısından 0,517 değer ile Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgelerinden daha iyi durumda olduğu görülürken Avrupa ve Orta Asya ile Latin Amerika ve Karayipler bölgelerinin gerisinde kalmıştır. İGE değeri 2000 ve 2010 yılında pek değişmezken 2014 yılında 0,720 olan değer endeksi ile Dünya ortalamasının üzerine çıkmıştır. 2015, 2016, 2017 yıllarında ise İGE değerinde fazla değişiklik olmamış, aynı düzeyde kaldığı görülmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi, 1990 yılında 0,626 olan İGE değeri; 2000 yılında 0,686'ya yükselmiş ve 2010 yılında 0,731 ile yükselmeye devam etmiştir. 2014-2017 yılları arasında ise İGE değeri dünya ortalamasının biraz üstünde seyrettiği belirtilmiştir. Güney Asya bölgesi, 1990 yılında 0,439 İGE değerini almış ve 2000

yılında 0,503' e yükselmiştir. 2010 yılında 0,584 İGE değerine sahip olarak 2014-2017 yılları arasında 0.618'den 0,638'e yükselen İGE değerinin yine de diğer bölgelere göre düşük seviyelerde olduğu görülmektedir.

Sahra Altı Afrikası'nın bölgeler arasında İGE değeri bakımından en düşük bölge olduğu görülmektedir. 1990 yılında 0,398 olan İGE değeri, 2000 yılında 0,421, 2010 yılında 0,498 değerlerine sahip olduğu belirtilmiştir. 2014- 2017 yılları arasında ise 0,526'dan, 0,537'ye yükselmiş ancak diğer bölgelere ve Dünya ortalaması İGE değerlerinin çok altında kaldığı görülmektedir. Dünya ortalamasına göre 1990 yılında 0,598 değerini alan İGE değerleri, 2017 yılında da 0,728 oranında artış göstermiştir.

2.3.1.2 Eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişim endeksi

İGE, insani gelişme boyutundaki davranışları değerlendirilirken, EUİGE toplumdaki insanlar arasındaki kazanımlara odaklanarak dağılımların ele alan insani gelişme düzeyidir. EUİGE eşitsizlik olmadığı takdirde İGE' ye eşittir, lakin eşitsizlik artarsa İGE'nin seviyesinin altına düşmektedir. Hükümetlerin nüfus içindeki eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklerden ortaya çıkan insani gelişme seviyesindeki genel kayba katkılarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı kılavuz niteliğindedir (UNDP, 2018).

Tablo 7'de EUİGE'nin yıllara göre dağılım oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 7

EUİGE, 2010-2017

Bölgeler	2010	2015	2017
Arap Devletleri	0,426	0,498	0,523
Doğu Asya ve Pasifikler	0,505	0,581	0,619
Avrupa ve Orta Asya	0,607	0,660	0,681
Latin Amerika ve Karayipler	0,527	0,575	0,593
Güney Asya	0,361	0,449	0,471
Sahra Altı Afrikası	0,261	0,355	0,372

Tablo 7'e göre, Arap devletleri 2010 yılında EUİGE değerinin İGE değeri ile arasındaki fark 0,24 olmuş, 2015 yılında fark azalarak 0,19'a inmiştir. 2017 yılında ise bu değer biraz daha düşerek 0,17 değerinde fark oluştururken EUİGE değerinde iyileşme yönünde olumlu bir artış olmuştur. Doğu Asya ve Pasifikler bölgesinde İGE 0.692 olan değer ile arasındaki fark 2010 yılında 0,18 olmuş, 2015 ve 2016 yıllarında 0,14 ve 0,11'e düştüğü görülmektedir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesinde EUİGE değeri ile İGE değeri arasındaki fark diğer bölgelere göre oldukça düşüktür. 2010 yılında 0.12 değerinde fark bulunurken, 2015 yılında bu fark 0,10 olarak düşüş göstermiş ve 2017 yılında 0.9'a düşerek iyileşme yönünde gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde EUİGE ile İGE değeri arasındaki fark 2010 yılında 0,20 olarak gerçekleşmiş, 2015-2017 yıllarında ise bu fark azalarak 0,17 ve 0,16'ya gerilediği görülmüştür. Güney Asya bölgesinde 2010 yılında 0.22 değerinde bir fark görülürken ekonomik büyüme gerçekleşen ülkelere sahip olması bölgedeki farkı azaltmış, 2015 yılında fark 0,17 değerine; 2017 yılında ise 0,16'ya düşüş göstermiştir. Sahra Altı Afrika'sı bölgesinde 2010 yılındaki fark yüksek olup 0,23 değerini almıştır. 2015 yılında bir miktar düzelme meydana gelmiş olup bu fark 0,17'ye düşmüştür. 2017 yılındaki EUİGE değerlerine bakıldığında düzelmenin devam ettiği ve 0,16 oranında fark meydana gelmiştir.

2.3.1.3 Cinsiyete dayalı gelişme endeksi

CDGE, kadın ve erkek kazanımlarında görülen farklılıkları insani gelişmenin üç temel boyutuna göre ölçmektedir. Bunlar; sağlık, eğitim ve ekonomik kaynaklara hakimiyettir. Sağlık boyutu ile kadın ve erkeklerin doğuştan beklenen yaşam süresi; eğitim ile; beklenen öğrenim süresi; ekonomik kaynaklara hakimiyet ise kadın ve erkeklerden tahmini kazanılan gelir ile ilgili değerler ölçülmektedir (UNDP, 2018)

Tablo 8'de ülkelerin CDGE verilere yer verilmektedir.

Tablo 8

Ülkelerin CDGE, (2014, 2015 ,2017)

Bölgeler	2014	2015	2017
Arap Devletleri	0,849	0,856	0,855
Doğu Asya ve Pasifikler	0,948	0,956	0,957
Avrupa ve Orta Asya	0,945	0,951	0,956
Latin Amerika ve Karayipler	0,976	0,981	0,977
Güney Asya	0,801	0,822	0,837
Sahra Altı Afrika	0,872	0,877	0,893

Tablo 8’de Arap Devletleri ve Güney Asya bölgelerinin CDGE’lerinin en düşük değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak ise özellikle Arap Devletleri bölgesinde toplumun gelenekçi yapısının etkisine bağlı olarak erkek baskın aile yapılarının daha çok yer almasının etkisi olduğu düşünülebilir. Arap Devletleri bölgesindeki CDGE, 2014-2017 yılları arasında 0,849 değerinden 0,855 değerine yükseldiği görülmektedir. Güney Asya 2014 yılında 0,801 değerinden 2017 yılında 0,837 değerine yükselmiştir.

Tablo 8’deki verilere göre, Doğu Asya ve Pasifikler ile Avrupa ve Orta Asya bölgelerinin CDGE değerlerinin 2014-2017 yılları arasında ortalama 0,945- 0,955 değer aralığında orana sahip olup birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Tabloya göre Latin Amerika ve Karayipler’in en yüksek CDGE oranlarına sahip olduğu belirtilmiştir. 2014 yılındaki 0,976 olan değer 2015 yılında 0,981 oranında artış göstererek 2017 yılında ise 2014 yılı ile aynı seviyelerde kalmış ve 0,977 olarak görülmektedir. Sahra Altı Afrika’sı 2014 yılında 0,872 değerini alırken 2017 yılında 0,893 oranında değer almıştır. CDGE verilerine bakılarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha iyi anlaşılması sağlanmakta ve bu eşitsizlikleri azaltmak ya da gidermek için politikaların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

2.3.1.4 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi

TCEE, kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizlikle ilgili olup üreme sağlığı, güçlenme ve ekonomik durum olmak üzere üç boyutta insani gelişme kaybını göstermektedir. Sağlık boyutunda; anne ölüm oranları ve erken doğurganlık oranlarını, güçlenme boyutunda en az ortaöğretime sahip kadın ve erkek nüfusu ile meclisteki kadın ve erkek sandalye oranını; ekonomik durum ile ise kadın ve erkek işgücüne katılım oranları incelenmektedir. 0 ile 1 arasındaki değerlere bakılarak ele alınan endekste değer yükseldikçe eşitsizliğin arttığı, değer azaldığında ise eşitsizliğin azaldığı anlaşılmaktadır (UNDP, 2018). Yoksulluk konusunu toplumsal cinsiyet ile ele alan TCEE, insani gelişme endeksi kapsamında yaşam beklentisi, eğitim ve reel gelir değişkenleri kadın ve erkekler için ayrı hesaplanmaktadır. Ortaya çıkan değerin 1.0 olması temel kapasite kazanımlarının mükemmel olduğunu göstermektedir. Endeks değerinin düşmesi; kazanımlar arasındaki eşitsizlik arttığını ve endeks değerinin yüksek olması ise daha eşitlikçi bir toplumu göstermektedir (Tosuner, 2007).

Tablo 9’da ülkelerin TCEE verilerine yer verilmektedir.

Tablo 9

Ülkelerin TCEE, (2011, 2015, 2017)

Bölgeler	2011	2015	2017
Arap Devletleri	0,563	0,535	0,531
Doğu Asya ve Pasifikler	--	0,315	0,312
Avrupa ve Orta Asya	0,311	0,279	0,270
Latin Amerika ve Karayipler	0,445	0,390	0,386
Güney Asya	0,601	0,520	0,515
Sahra Altı Afrikası	0,610	0,572	0,569

Tablo 9’a göre İGE’nde 2011 yılında 0,675 değerine sahip Arap Devletleri 2011- 2017 yılları arasında TCEE endeksinde 0,563 değerinden 0,531’e düşerek cinsiyet eşitsizliğinde azalma meydana geldiği görülmektedir Doğu Asya ve Pasifikler

bölgesinde 2015 yılında 0,315 değerinde çıkan TCEE endeksi 2017 yılında 0.312' ye düşüş göstererek cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması yönünde olumlu bir gelişme yaşandığı belirtilmektedir. Avrupa ve Orta Asya bölgelerinde 2011 yılında 0,311 oranında görülen endeks 2015-2017 yıllarında diğer bölgelerin içinde en düşük değerlere sahip olup 0,279 ve 0,270 olarak görülmüştür. Başka bir ifade ile bölgede toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en az yaşandığı anlaşılmaktadır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde 2011 yılında 0,445 değerinde gerçekleşen endeks, 2017 yılında 0,386'ya düşerek cinsiyet eşitsizliğinde iyileşme gerçekleştiği görülmektedir.

Güney Asya bölgesinde 2011 yılında 0,601 olan değer, 2017 yılında 0,515'e düşerek endeksin düzelme yönünde olumlu seyrettiği anlaşılmaktadır. Sahra Altı Afrika'sı bölgesinde olumsuz yaşam koşullarını etkisi olduğu düşünülen endeks, diğer bölgelere göre daha düşük oranlarda çıkmıştır. 2011 yılında 0,610 değerinde ortaya çıkan değer, 2017 yılında biraz iyileşme göstererek 0,569'a gerilemiştir.

2.3.1.5 Çok boyutlu yoksulluk endeksi

ÇBYE sağlık, eğitim ve yaşam standardı olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Sağlık boyutu açısından incelendiğinde beslenme ve çocuk ölümleri; eğitim boyutundan ele alındığında öğrenim yılı/ okula devam eden ve yoksulluğun yoğunluğu, yaşam standardı olarak ise mutfak masrafı, elektrik, su, tuvalet, konut ve mal varlığı incelenmektedir (UNDP, 2018).

Tablo 10'da 2006 ile 2017 yılları arasındaki en yoksul on ülke için çok boyutlu savunmasız yoksul nüfus ve çok boyutlu şiddetli yoksul nüfus değerlerine yer verilmektedir.

Tablo 10

En Yoksul 10 Ülkenin ÇBYE (2006-2017)

	Yıl	Değer	Çok Boyutlu Savunmasız Yoksul Nüfus	Çok Boyutlu Şiddetli Yoksul Nüfus	Sağlık	Eğitim	Yaşam Standardı
Burundi	2006-2017	0,404	16,2	45,4	23,4	27,4	49,2
Orta Afrika Cumhuriyeti	2010	0,465	13,1	54,7	27,8		46,5
Kongo Dem. Cum.	2013-2014	0,378	17,7	42,2	25,0	18,9	56,2
Nijer	2012	0,591	5,0	74,9	20,4	37,2	42,4
Mozambik	2011	0,412	13,5	49,2	17,4	32,4	50,2
Malavi	2015-2016	0,244	28,4	18,5	20,8	23,1	56,2
Sierra Leone	2013	0,422	14,4	48,4	23,3	27,7	49,0
Madagaskar	2008-2009	0,453	11,8	57,3	17,6	31,7	50,7
Togo	2013-2014	0,250	21,8	24,4	21,8	28,3	49,9
Gine Bissau	2014	0,373	19,1	40,5	21,4	33,9	44,7

Tablo 10’da ÇBYE verileri dikkate alındığında; Nijer, Madagaskar, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sierra Leone gibi ülkelerin çok boyutlu şiddetli yoksul nüfus yüzdelерinin %74,9 ile Nijer, %49,2 ile Mozambik, %48,4 ile Sierra Leone gibi ülkelerin yoksulluğunun oldukça yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. Yoksulluğa karşı savunmasız nüfus yüzdesine bakıldığında %28,4 ile Malavi, %21,8 ile Togo, %19,1 ile Gine Bissau yüksek değerlere sahip olması dikkat çekmektedir. Şiddetli nüfus yüzdesi yüksek değerlere sahip ülkelerde ise savunmasız yoksul nüfus düşük çıkmaktadır.

Tablo 10’da görüldüğü gibi, en yoksul 10 ülkenin eğitim, sağlık ve yaşam standardı boyutları bir arada değerlendirildiğinde Orta Afrika Cumhuriyeti Ülkesinde %27,8 ile en yüksek değerde sağlık boyutundaki yoksulluk; Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Burundi, Sierra Leone, Togo, Gine Bissau gibi ülkelerinde sağlık boyutlarının %20’nin üzerinde değerler aldığı görülmektedir. Eğitim boyutunda Nijer’in %37,2, Gine Bissau %33,9, Mozambik %32,4 ile eğitimde en yüksek değerlere sahip olduğu gözlenmektedir. Yaşam standardı boyutunda en yüksek değeri alan ülkeler Malavi ve

Kongo Demokratik Cumhuriyeti %56,2, Madagaskar %50,7, Mozambik %50,2 gibi yüksek değerlerle yaşam standardındaki yoksunlukları gösterilmiştir. Yoksulluğun dünyadaki görünümü ele alındığında bu sorunun az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri de etkisi altına aldığı verilerle desteklenmiş ve açıklığa kavuşturulmuştur.

2.4 Yoksulluğun Türkiye’ deki Genel Görünümü

Yoksulluk kavramı, başta ekonomik ve sosyal bir olgu olup dünyada olduğu gibi Türkiye’ de de varlığını hissettirmektedir. Türkiye geneli yoksulluğun gelişimini incelemek için Tablo 11’de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan gini katsayısı ve P80/P20 oranları incelenmiş; yoksulluk sınırı, yoksul kişi sayısı ve yoksulluk açığı oranları değerlendirilmiştir.

Tablo 11

Hanehalkı Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Gini katsayısı	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405
P80/P20 oranı	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5

Tablo 11’e göre, 2017 yılı içerisinde Türkiye'deki en zengin yüzde 20'lik grubun elde ettiği gelir düzeyi en yoksul yüzde 20'lik grubun gelirinin 7,5 katına denk gelmiştir. Gini katsayısı ise, önceki yıla göre 0,001 puan artışa geçerek 0,405 olduğu görülmüştür.

Tablo 12’de 2016 ve 2017 yılları için eşdeğer hanehalkı fert gelirine göre, yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığına yer verilmektedir.

Tablo 12

Hanehalkı Fert Gelirine Göre, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Açığı

Yoksulluk riski	Yoksulluk sınırı (TL)		Yoksul sayısı (Bin kişi)		Yoksulluk Oranı (%)		Yoksulluk açığı	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
% 40	5 693	6 355	6 482	5 865	8,4	7,4	20,8	20,0
% 50	7 116	7 994	11 026	10 622	14,3	13,5	24,3	22,6
% 60	8 539	9 532	16 328	15 864	21,2	20,1	26,5	25,8
% 70	9 963	11121	22 096	22 171	28,7	28,1	28,5	27,2

Tablo 12’de ortalama gelirin %40’ı dikkate alınarak yoksulluk oranı, yoksul sayıları ve yoksulluk açığı hesaplanmıştır. Söz konusu dönem içerisinde %8,4 olan yoksulluk oranı %7,4 e düşerek 1,0 puanlık düşüş gerçekleşmiş ve yoksul kişi sayısı ise yaklaşık 6 bin kişi olan yoksul sayısı 5 bin kişiye düşüş göstermiştir. Ortalama gelirin %50’sine göre belirlenen yoksulluk sınırı bir önceki yıl %14,3 ten %13,5 düşüş göstererek 0,8 değerinde belirlenmiştir. Ayrıca göreceli yoksul oranının 11 bin kişiden 10 bin kişiye düştüğü görülmüştür.

Ortalama gelirin %60’ına göre belirlenen yoksulluk sınırına göre, bir önceki yıldaki yoksul kişi sayısında 16 bin kişiden 15 bin kişiye düşüş ile 1,1 puan azalarak %20,1 olmuştur. Ortalama gelirin %70’i dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,8 düşüş ile %28,1 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca yoksulluk oranında düşüş gerçekleşmiş ve yoksul kişi sayısı artmıştır.

Tablo 13’de 2005 ile 2017 yılları arasındaki 15-64 yaş aralığındaki kadın ve erkeklerin hanehalkı fertlerinin işgücüne katılım oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 13

Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyetine Göre Yoksulluk Oranları, (2005-2017)

	Kadın	15-64 Yaş Kadın İşgücüne Katılma Oranı	Erkek	15-64 Yaş Erkek İşgücüne Katılma Oranı
2005	21,01	--	19,97	--
2007	18,26	--	17,33	--
2009	19,03	--	17,10	--
2011	16,7	--	16,0	--
2013	16,3	--	15,6	--
2015	16,1	35	15,5	77
2016	14,7	36,2	15,8	77,6
2017	15,1	37,6	13,9	78,2

Tablo 13'e göre; 2005 yılında kadın yoksulların toplam nüfusa oranı %21,01 olduğu görülürken 2007 yılında bu oranda bir düşüş yaşanarak %18,26 oranına gerilemiştir. Ancak, 2009 yılında bu oran 1 puanlık artış göstererek %19,03'e yükselmiş, 2011-2015 dönemlerinde ise %16 seviyesini korumuştur. Diğer yandan 2016 yılında ise %14,7'ye düşmüş, 2017 yılında ise artış gösteren kadın yoksulluk oranı %15,1 olmuştur. Yine Tablo 13'ün verilerine göre 2015 yılında %35 olan kadınların işgücüne katılma oranı 2017 yılında %37,6'ya yükselmiştir. 2015-2016 dönemlerinde yoksulluk oranı düşerek işgücüne katılım oranının arttığı ifade edilmektedir.

Erkek fertlerin yoksulluk oranları incelendiğinde kadın fertlerdeki yoksulluğun daha düşük seviyelerde olduğu belirtilmektedir. 2005 yılında erkek fertlerin yoksulluk oranı %19,97 iken 2007 yılında %17,33'e gerilemiş ve 2009 yılında ise yoksulluk oranı aynı seviyede kalmış ve %17,10 oranlarında seyretmiştir. 2011 yılında yoksulluk oranında az miktarda olumlu iyileşme yaşanıp %16,0 düzeyinde olduğu gözlenirken 2013-2016 yıllarında erkek yoksulluk oranları aynı seviyede kalarak %15 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında yoksulluk oranı %13,9'a gerileyerek iyileşme yaşandığı görülmektedir. 2017 yılı erkeklerin işgücüne katılım oranı %77; 2016 yılında ise işgücüne katılım oranında çok az bir yükseliş gerçekleşmiş ve %77,6 olmuştur. Yoksulluk oranlarında 2015-2016 dönemi işgücüne katılım oranı ile ilgili bir değişiklik yaşanmadığı ve seviyelerini koruduğu görülmektedir. 2017 yılında ise işgücüne katılım oranı artarak %78,2 olmuştur. Türkiye' deki yoksulluğun kadın ve erkek hanehalkı fertlerine göre yoksulluk oranlarında farklılık göstermektedir. Tablo

14'te 2014 ile 2017 yılları arasında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin göre Gini katsayısının Türkiye 'nin bölgelerine göre oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 14

Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Gini Katsayısı, (2014- 2017)

	2014	2015	2016	2017
Türkiye	0,391	0,397	0,404	0,405
TR1 İstanbul	0,367	0,397	0,413	0,443
TR2 Batı Marmara	0,333	0,353	0,364	0,371
TR3 Ege	0,358	0,363	0,361	0,363
TR4 Doğu Anadolu	0,336	0,339	0,330	0,342
TR5 Batı Anadolu	0,395	0,386	0,395	0,372
TR6 Akdeniz	0,395	0,396	0,398	0,382
TR7 Orta Anadolu	0,355	0,341	0,357	0,334
TR8 Batı Karadeniz	0,340	0,344	0,340	0,335
TR9 Doğu Karadeniz	0,309	0,332	0,356	0,325
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,400	0,380	0,353	0,324
TRB Ortadoğu Anadolu	0,386	0,380	0,388	0,369
TRC Güneydoğu Anadolu	0,379	0,380	0,369	0,358

Tablo 14'te 2017 yılı itibarıyla hesaplanan gini katsayısının hesaplarına bakıldığında en düşük değerler 0,324 ile Kuzeydoğu Anadolu ile 0,325 ile Doğu Karadeniz Bölgeleri yerini almıştır. İstanbul, gelir dağılımındaki bozulmanın en yüksek olduğu bölge olup 0,443 ile gini katsayısının yüksek olduğu görülmektedir. Daha sonra 0,382 ile Akdeniz, 0,372 ile Batı Anadolu ve 0,371 ile Batı Marmara takip etmiştir. Gini katsayısının yıllara dağılımı ele alındığında yıllara dağılımında dalgalanmalar gözlenmektedir.

Türkiye ekonomisi 2000 sonrasında hızlı ve istikrarlı bir büyüme ile devam etmiş olsa da istihdamın artması ve yoksulluğun azaltılması konusunda çok büyük başarılar elde edilememiştir. Özellikle işsizlik ve yoksulluk kırsal bölgelerde tarım dışı sektörlerde kentlere oranla daha fazla görülmekte olup kırsal tabanlı yoksulluğun önlenmesi için çalışmalar yeterince etkili olmamıştır. İstihdamın düşük olmasına karşın yeni iş imkanlarının teşvik edilmesi ya da bu işlere ulaşımın kolay hale getirilmesi büyüme - istihdam ilişkisini güçlendirmek için gerekli olmalıdır (Baysal, 2019).

Yoksulluk, tüm dünyanın başa çıkması gereken önemli bir sorundur. Dünyada ve Türkiye’de de önemli bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluğun ülkedeki durumu ekonomik nedenler başta olmak üzere birçok nedenlerden kaynaklanmaktadır. İnsanların geliştirdiği ve uygulamaya çalıştığı Dünyada ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalar değerlendirilerek ele alınmıştır.

2.5 Yoksullukla Mücadele Politikaları

Küresel olarak her geçen gün artarak devam eden yoksulluk ekonominin en önemli ilgi odağı olmuştur. Yoksullukla mücadelede en önemli uygulanması gereken nokta; sürdürülebilir bir büyümenin varlığıdır. Yoksullukla mücadelenin başarısında daha yoğun ve bir küresel iş birliğinin geliştirilmesi mücadeleyi etkin kılabilir.

Yoksulluğun çok boyutlu bir problem olması sebebiyle yoksullukla mücadelede izlenilecek uygulamaların zamana ve ülkelerin sosyoekonomik koşullarına göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla yoksullukla mücadele politikalarının uygulanmadan önce ve hazırlık aşamasında yoksulluk türünün ve yoksulluk profilinin çerçevesi hakkında doğru kararlar alınması gerekmektedir (Gündoğan, 2008). Günümüzde yoksullukla mücadele yerel birimlerden uluslararası birimlere kadar hemen hemen tüm kurumları ilgilendiren küresel bir sorun haline gelmiştir. Bütün kentsel ve bölgesel boyutlarıyla temel hedef “kalkınma” dır. Bu yüzden her ülke yönetim düzeyinde sosyal sorumluluk projeleriyle yoksulluğu önleme stratejileri önemli olmuştur (Gürler, 2010).

Günümüzde yoksulluk insanlığın karşı karşıya olduğu problemlerin başında gelmektedir. Aşırı yoksulluk içinde yaşamını sürdüren insanlar 1990’dan 2015 yılına

kadar 1,9 milyardan 836 milyona düşerken hala çok sayıda insan temel gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Dünya genelinde günde 1,25 \$ daha az gelirle yaşam mücadelesi vermektedir. Yine aşırı yoksulluk içinde olan Güney Asya ve Sahraaltı Afrikası gibi bölgelerin %80'i için yoksullukla mücadele daha çok önem arz etmektedir. Yoksulluğu bitirmek, en korunmasız durumda olanlara hizmet ulaştırmak, iklim temelli afetlere karşı toplumları korumak gibi hizmetlerle destekleme çalışmaları yapılmaktadır (URL-2).

Yoksulluğun tanımı ve nedenlerine dair çeşitli tanımlar olduğu gibi yoksullukla mücadele yöntemlerinin belirlenmesinde de çeşitli yaklaşımlar olabilir. Yoksullukla mücadele politikalarına ilişkin yaklaşımlar iki grupta incelenmektedir. Bunlar; (a) Doğrudan Mücadele Yöntemleri (b) Dolaylı Mücadele Yöntemleri' dir. Yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren başta beslenme, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara yönelik olarak devlet tarafından uygulamaya konulan somut program ve politikalar yardımıyla yoksul kesime sağlanan transferi kapsamaktadır. Avrupa'da ve Türkiye'de yoksullukla mücadelede doğrudan (dolaysız) yaklaşım modeli olarak kamu harcamaları ele alınabilir. Bu sosyal koruma sistemi ile yoksul kesime karşı geniş bir güvenlik ağı oluşturulmaktadır (Kaya ve Özcan, 2009). Bu yaklaşım ile vergiler, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar, sağlık ve eğitim gibi politikalar uygulanarak gelirin ikincil dağılımına müdahale etmek amaçlanmaktadır. Bu müdahale yöntemleri; istihdamı artırmak için yapılan çalışmalar ve önlemler, asgari ücret uygulamaları, çocuk ve beslenme eğitici programlar ile yoksullara yapılan yardım uygulamaları ve yoksulların mal ve hizmetlerine sübvansiyon verilmesi gibi çalışmalardır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011). Özsoy'a (2019) göre doğrudan müdahale yaklaşımının başarılı olabilmesi için devlet gerekli olan bütün politika araçlarını kullanarak gelirin yeniden bölüşümünü sağlamak, yoksullukla mücadele etmek için politikaların uygulandığı yoksul kesimin doğru belirlenmesi ve yoksullukla ilgili politikaların desteklemesi gerekmektedir. Doğrudan mücadele yaklaşımında; yoksullara yapılan yardımların bireyde alışkanlık yaratıp onları tembelleştirme endişesi bu kapsamda eleştirilen bir konu olmuştur.

Dolaylı yaklaşım ise, bir ülkedeki kaynakların kullanılarak büyüme yoluyla yoksul kesimdeki gelirin ve yaşam standardının iyileştirilmesi amacıyla hizmet vermektir. Ayrıca büyüme sürecinde ortaya çıkan gelir dağılımı değişikliğine ve büyümenin

yoksulluk üzerindeki etkisine de değinmektedir (Şenses, 2008). Bu yaklaşımda ekonomik büyüme sağlanarak sosyal alanlarla ilgili birçok konularda da olumlu gelişmeler yaşandığı için toplumların refah seviyesinde ve kalkınmasında oldukça etkili olmaktadır. Ekonomisi iyi olan toplumlarda gelir dağılımı eşitsizliği yaşanmadığı için bireyler kendilerini ruhen iyi hissederken gelir dağılımı eşitsizliğinin, yoksulluğun ve işsizliğin olduğu bir ülkede yaşan birey ise insanca yaşamadığını düşünüp sosyal alanlarda da olumsuzluklara neden olmaktadır (Bilgiç, 2020). Söz konusu bu yaklaşımda; ekonomik büyüme sağlanarak yoksul bireyler için istihdam olanaklarının artması, gelir eşitsizliklerinin olmaması, yoksulların gelirlerinin artması gibi yoksulların faydalarına yönelik ekonomik politikalar üretmek amaçlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler daha çok sanayinin hızlanmasına ve altyapıya yapılan yatırımların artırılmasına önem vererek dolaylı yaklaşım çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca yoksulluğu azaltmak için ekonomik büyümenin yanı sıra kayıt dışı iş olanaklarının azaltılması, özellikle kadınlara gelir getiren imkanlar sunulması ve istihdamın artırılması gibi çalışmalar yapılmalıdır (Yaşar ve Taşar, 2019).

Dünyada birçok ülkede sosyal koruma mekanizmalarına çeşitli biçimlerine rastlanmaktadır. Genel olarak bu sosyal koruma mekanizmalarının dört amaç üzerine çalışmaktadır: Sürekli geliri ve/veya yaşam standartlarını korumak, yoksulluğu indirgemek, ekonomik eşitliği sağlamak ve sosyal dışlanmayı önlemektir. Kurumsallaşma düzeyi de ele alındığında Avrupa ülkelerinde sosyal devlet uygulamalarının yaygın olduğu ve bu alandaki mekanizmaların oluşturulmasına öncülük ettiği görülmektedir (Lindert, Skoufias, Shapiro, 2006). Yoksullukla mücadelede Dünyada ve Türkiye’de çeşitli politikalar ve düzenlemeler yürütülerek, pek çok kurum ve kuruluşlar bir araya gelip yoksulluğu engellemeye çalışmıştır. Uluslararası alanda özellikle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve WB gibi kurumlar yoksullukla mücadeleyi ekonomik olarak ele alırken Birleşmiş Milletler (BM) daha çok özgürlük, sağlık, saygınlık ve kendine güven gibi beşeri gelişim konularına değinmiştir. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanı sıra dünyadaki yoksulluk oranları incelendiğinde ülkeler arasında büyük farkların olduğu dikkat çekmektedir (Türk ve Ünlü, 2016).

Yoksullukla mücadelede dolaylı mücadele yaklaşımının yanı sıra doğrudan mücadele yaklaşımı da kullanılmalıdır. Çünkü sadece ekonomik büyümeyi sağlamak yoksulluğu

azaltmak için başvuru olan yöntem değildir. Çeşitli politikalar ve uygulamalarla da ekonomiye müdahale etmek yeterli olmaktadır. Bu yüzden doğrudan mücadele yaklaşımı ile dolaylı mücadele yaklaşımı birbirini desteklemektedir. Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda bu başlık altında Dünya’da ve Türkiye’de yoksullukla ilgili mücadele politikalarına yer verilmiştir.

2.5.1 Dünyada Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksul insan sayısı dünya genelinde artmaya devam ettiği için yoksullukla mücadele de oldukça önem kazanmaktadır. Dünya genelindeki mücadele yöntemleri ülkelerin ekonomik ve sosyal politikaları ve programlarına göre değişiklik göstermektedir. Yoksullukla mücadelede tüm dünya ülkelerinin yapmak istediği uygulama, ekonomide düzeni sağlayarak yoksulluğu azaltmaktır.

Yoksulluk ve yoksulluğun neden olduğu olumsuzlukların nesilden nesile aktarılmasını önlemek, ortadan kaldırmak veya azaltmak ve gelirin eşit derecede bölüşülmesini sağlamak için yoksullukla mücadele çalışmaları kapsamında her ülkenin uyguladığı strateji ve yöntemler farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler yoksullukla mücadeleyi sivil toplum kuruluşları ile bazıları ise WB ve UNDP ile ya da çeşitli politikalarla uygulamaya çalışmıştır (Daşlı, 2018). Sadece ekonomik bir sorun olarak değil de uluslararası kuruluşlar ve bütün dünya ülkeleri yoksulluk problemini ortadan kaldırmayı ve daha mutlu bir yaşama sahip olmayı hedeflemişlerdir. Dünyada farklı yoksulluk ve refah göstergeleri esas alınarak yoksulluğun boyutları incelenmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

Dünyadaki yoksullukla mücadele politikalarında ülkelerin kendi konumlarına göre çeşitli uygulamaları olsa da bazı uluslararası kuruluşlar bu alanda etkili çalışmalar yaparak ön plana çıkmayı başarmışlardır. Bunlara örnek olarak WB, BM, IMF, OECD gösterilebilir. Bu kurumlardan belli başlıcalarından birisi de WB’dir.

2.5.1.1 Dünya Bankası

WB, 1944’te Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası olarak kurulmuştur. Başlangıçta krediler İkinci Dünya Savaşında yenilen ülkelerin yeniden inşasına yardımcı olmak ve

daha sonraları altyapı çalışmaları için kullanmıştır. 1956 yılında Uluslararası Finans Kurumu'nun kurulmasıyla gelişmekte olan ülkelerdeki özel şirketlere ve finansal kurumlara borç verebilmiştir. 1960 yılında Uluslararası Kalkınma Derneği'nin kurulması, yoksulluğun ortadan kaldırılması politikasına daha fazla önem vermiş ve banka grubunun ana hedefi haline geldi (WB, 2020).

WB, 1960'lı yıllarda yoksullukla mücadele politikasında; gelişmekte olan ülkeler için sanayileşmeye ivme katmak ve altyapıya yatırım yapmanın en iyi yol olduğunu belirtmiştir. 1970'li yıllarda ise yoksullukla mücadelede etkili olduğunu için kırsal gelişmeye önem vermiştir. İlk defa 1978 yılında yayınladığı WDR ile araştırma kurulunun görüşlerini yayınlayan banka 1980'li yılların sonunda her on yılın rapor konusunun yoksulluk ile ilgili olmasına karar vermiştir. 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkeler borç miktarının artması ve döviz gelirinin azalması gibi ekonomik sorunlarla karşılaşınca yoksullukla mücadele yerine ekonomik dengeyi sağlamaya çalışmıştır. 1990'larda yoksullukla mücadeleyi ana gündem maddesi haline getirmiştir. Böylece 1990 ve 2000 yıllarında WDR' nin konusunu yoksulluk oluşturmuştur (Uzun, 2003). Yoksulluk; WB tarafından hazırlanan WDR ile temel konu olarak ele alınmasıyla yoksulluk çalışmaları hız kazanmıştır ve yoksulluğu yenmek için üç temel strateji üzerine çalışma yapmaktadır. Bunlar: yoksullar için olanakları artırmak, onlara yetki verip güçlendirmek ve böylece yoksulların güvenliğini sağlamaktır (Coşkun ve Tireli, 2010). 1980 ve 1990 yıllarında yayınlanan WDR ile WB'nin yoksulluğu ele alışındaki temel değişikliği yansıtılarak yoksulluk gelir bazında ifade edilmiştir. Bu rapor yoksulluğun gündeme taşınması açısından önemli olmuştur (Tosuner, 2007).

WDR ise 2000/1 de yeni bir yoksulluk tanımı yapıp bir üçlü saç ayağı belirlemiştir. Bunlar: 1) yoksullar için iş olanakları sunmak ve bunun için eşitsizliklerin azaltılması 2) kurumsal engellerin ortadan kaldırılması için yoksulların siyasal mekanizmalarına katılımını artırmak 3) yoksulların olumsuz gelişmelere karşı güvenliğinin sağlanmasıdır (WB, 2000).

WDR'nin 2000 yılı raporu ele alındığında 1990'lı yıllarda yoksullukla ilgili yapılmış olan çalışmaların gerçekleştirildiği görülebilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla ilişkili uygulamalarda bazı problemlerin ortaya koyması kaçınılmaz olmuştur (Uzun, 2003).

1,90\$ olarak güncellenen yoksulluk sınırı, yoksul ülkelerde uygun görülmesine rağmen gelişmiş ülkelerde asgari gereksinimleri karşılama maliyetinin yüksek olması nedeniyle uygun olmamıştır. Bu eksiğin giderilmesi ve yoksulluğun her türünün ortadan kaldırılması amacıyla WB 2018’de yayımladığı raporda; alt-orta gelir grubu ülkeleri için günlük kişi başı 3,20 \$ ve üst-orta gelir grubu ülkeleri için ise 5,50 \$ olarak belirlenmiştir. Bu iki mutlak yoksulluk sınırı ile birlikte, çok boyutlu bir yoksulluk endeksi de geliştirmiştir (Arabacı, 2019). Bugün 189 üye ülke, 120’den fazla bölgede, 170’den fazla ülkeden gelen personel ve ofisleri ile WB, yoksulluğu indirgemek ve gelişmekte olan ülkelerde ortak refah seviyesini artırmak ve sürdürülebilir çözümler için çalışmaktadır. Dünya nüfusunun aşırı yoksulluk içinde yaşayan kesimini 2030’a kadar %3’lük orana düşürmeyi hedeflemektedir (WB, 2020).

2.5.1.2 Birleşmiş Milletler

BM, yoksullukla ilgili evrensel politika geliştiren ve önleme politikaları geliştiren önemli uluslararası kurumlardan biridir. Sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu azaltma konusunda politikaların çerçevelerini belirleyen BM, yoksulluğu azaltma yöntemlerinde insan haklarını baz alan yaklaşım benimsemiştir (Skogly, 2002).

Dünya Devletleri yeni, geniş kapsamlı ve etkili bir örgüt kurmaya karar verip 1945 yılında BM’yi kurmuştur. Kuruluş amaçları; devletler arasında iş birliğini sağlamak, ekonomik ve sosyal sorunları çözmek, insan haklarına sahip çıkmak ve geliştirmek vardır. Ayrıca dünya barışını ve güvenliğini sağlamak, yaşam standartlarını her zaman yükseltmek, insan hakları ilkesini hayata geçirmek, devletlerin savaşlarını ve barışa dönük tehditleri önlemek ve devletler için uluslararası ekonomik ve sosyal iş birliğini sağlamak temel amaçlarıdır (Çeliksöz, 2019). UNDP’e göre yoksulluk, bireyin hayatını idame ettirebilmek için gereksinim duyduğu temel ihtiyaçların karşılanmasından ziyade insani gelişim için gerekli olan imkanlara erişememesidir (Türk ve Ünlü, 2016).

Yoksulluğun görülme diğer faktörlerin yanı sıra işgücüne bağlanma, aile, yaşam düzenlemesi ve ikamet yerine göre nüfus genelinde büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Yoksulluk ölçümü yaklaşık 50 yıl kadar önce gerçekleştirilmiş ve 1969’ da ABD resmi yoksulluğun istatistiksel ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Yoksulluk

sınırı yaklaşık yarım yüzyıl önsesi geliştirilen ile aynıdır. Resmi yoksulluk tanımına göre; yıl için vergi öncesi nakit geliri 23,492 \$'ın altında ise ortalama dört kişilik bir aile 2012 de yoksul olarak kabul edilmiştir (Gabe, 2013).

BM'nin yoksulluğa son vermek için ortaya koyduğu hedefler şunlardır: Günde 1,25\$ dan daha az gelire hayatını devam ettiren bireylerin sayısı 2030'a kadar her yerde ve her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranlarının azaltılmasına ve ortadan kaldırılması için mücadele etmeye çalışılmaktadır. Ayrıca herkes için temel mal ve hizmetler dahil edilerek koruma ve önlemler alınıp yoksul ve kırılgan bireyler için çalışmaları mevcuttur (URL-3).

2.5.1.3 Uluslararası Para Fonu

ABD, Uluslararası Para Fonu (IMF)'i Temmuz 1944'te 44 ülkenin katılımıyla, uluslararası ekonomik işbirliği için bir çerçeve oluşturmaya çalıştı. IMF'in birincil misyonu, ülkelerin ve vatandaşlarının birbirleriyle işlem yaparak ödemeler sistemi olan uluslararası para sisteminin devamını sağlamaktır. 190 üye ülkesi tarafından yönetilmekte olup uluslararası ticareti kolaylaştırmaya, istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemeye çalışan IMF, uluslararası finansal istikrarı ve parasal işbirliğini destekleyip küresel yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmaktadır (IMF, 2021).

IMF, uluslararası iş birliğini güçlendirerek ticaretin dengeli gelişmesini sağlamak ve parasal denge sorunlarını halletmek için kurulmuştur. Ancak, dünya ekonomisindeki gelişmeler yüzünden IMF'in rolünde değişiklikler olmuştur. 1980'li yıllara kadar daha çok ödemeler dengesi sorunları ile ilgilenen IMF, 1980 sonrasında ise uygulamaları denetleme ile devam etmiştir. Ayrıca finansal kriz durumunda da kriz yöneticisi olarak rol oynamıştır (Öztürk, 2002). Bünyesinde olan üye hükümetlerin küreselleşmenin getirdiği imkanlardan faydalanmalarına ve güçlüklerin üstesinden gelebilmeleri için yardım etme konumuna sahiptir. Ayrıca küresel ekonomik eğilimleri ve performansları takip etmek, sorunlar çıktığında üye ülkelerini uyararak güçlüklerin nasıl üstesinden gelmeleri hakkında bilgi vermek, politik tavsiyeler ve finansman yardımları sağlamak, onların ekonomik istikrara ulaşmalarına ve yoksullukla mücadele etmelerine yardımcı olmak görevleri arasındadır (IMF, 2014).

2.5.1.4 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

Tüm endüstriyel refah devletlerindeki nüfusun büyük bir kısmı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Uluslararası yoksulluk analizinde kullanılan en yaygın standartlara göre OECD üye ülkelerinde yaklaşık on kişiden biri göreceli yoksulluk içinde yaşamaktadır (Caminada, Goudswaard ve Koster, 2012). OECD, yoksullar için istihdam garantisi, çocuk ve engelli ödeneği, emekli maaşı, kırsal kesimlerde ekonomik iyileşmeye teşvik edilmesi gibi konular üzerinde hizmet vererek yoksullukla mücadele eden önemli bir kurumdur (Dışişleri Bakanlığı, 2014). Bireylere daha iyi yaşam sunmak için politikalar oluşturan OECD, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlara çözüm üretmek için üye ülkeler, hükümetler, politika yapıcılar ve vatandaşlarla uluslararası standartlarda hizmet vermektedir (OECD, 2021).

Demokrasi hükümetlerinin küreselleşmeden kaynaklı ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklarını ele almak için bir arada toplanan OECD eşsiz bir forumdur. Hükümetlerin kurumsal yönetim, bilgi ekonomisi ve küresel ekonominin zorlukları gibi ortaya çıkan yeni gelişmelere ve endişelere yanıt vermelerine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Örgüt, ayrıca hükümetlerin politika deneyimlerini karşılaştırabilecekleri, ortak sorunlara yanıt bulabilecekleri, iş birliği içinde çalışabilecekleri bir ortam sağlamaktadır (OECD, 2005).

Yoksul hanehalklarının yaşam standartlarını iyileştirmek ve toplumsal refahını yükseltmek için çalışan OECD ülkeleri, yoksullukla mücadele çalışmalarını uygulamaktadır. Yoksulluğu azaltmak için devletler yoksullara yönelik düzenlemeler ile yoksulluk artışını biraz azaltmaya çalışmışlar ancak tamamen yok edememiştir (Yılmaz ve Cural, 2009). Dünyada yapılan yoksullukla mücadele çalışmalarının yanı sıra Türkiye’de de yoksullukla mücadele politikalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda bireyler arasında eşitliği sağlamak, toplum refahını yükseltmek ve yoksulluğu azaltmak için devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının uygulamalarına yer verilmiştir.

2.5.2 Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Türkiye sosyal devlet kapsamında bireyin refahını sağlamak ve toplumsal sorunları gidermek için yoksullukla mücadele politikaları uygulamış ve söz konusu bu yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Sosyal devlet; bir devletin toplumda yaşayan bireyleri için gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltarak onlara asgari düzeyde bir yaşam sağlayıp toplumun refahını yükseltmektir. Başka bir ifade ile yardıma muhtaç olan bireyleri tespit ederek gelirin toplumda eşit bir şekilde dağıtılması, risk ve zararların topluma eşit bir oranda bölünmesi gibi görevleri bulunmaktadır (Kayalıdere ve Şahin, 2014). Devlet bireylerin insanca yaşaması için toplumsal hayata aktif olarak müdahale ederek milli geliri eşit dağıtmaya ve toplumda sosyal adaleti sağlamaya çalışmaktadır (Gümüş, 2010).

Sosyal harcamalar ve vergiler sosyal devletin kullandığı ve onu ayakta tutan araçlardır. Yapılan harcamalar ile toplumdaki bireylere eğitim, sağlık, emeklilik gibi alanlardan eşit bir şekilde faydalanmasını amaçlamaktadır. Bir diğer araç ise vergilerdir. Sosyal devlet, bireyler arasında adil ve oranlı bir vergi sistemi oluşturmuştur (Aydın ve Çakmak, 2017). Toplumun sosyal refahını artırmayı amaçlayıp bireylerin hayat seviyesini yükseltme ve kalkınmayı sağlama faaliyetlerini üstlendiği için sosyal refah devleti ve sosyal devlet anlayışı kavramı çoğunlukla birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık ve özel girişimlerin riskli olduğu alanlara yatırım yapılarak toplumdaki kaynak israfı önlenabilmekte ve sosyal adalet sağlanabilmektedir (Albayrak, 2017).

Yoksulluk sorununun azaltılması ya da giderilmesi için Türkiye’de de gerçekleştirilen uygulamalardan biri kısa süreli veya uzun süreli de yapılabilen sosyal yardımlar olup yoksul, yaşlı veya engellilere nakit para desteği, ücretsiz sağlık hizmeti, işsizlik ödeneği gibi yardımları kapsamaktadır. Yoksulluğun bölgesel profilinin çıkarılıp daha sonra yoksulluğun yoğun olduğu bölgelere yönelik uygulamalar geliştirilmektedir. Ayrıca yoksulluğa müdahale etmek için kaynaklar oluşturularak para yardımları bütçesi, etkinlikleri ve yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak politikaların uygulanmasına önem verilmelidir (Zengin ve Öztaş, 2009).

T.C.'nin ilanından sonra sürekli vatandaşların yaşamlarını devam ettirmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için devletin sosyal yardım politikalarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 1980'li yıllarda ise dünyadaki gelişmeler neticesinde sosyal yardımlar konusundaki sorumluluk belediyelere ve özel sektöre aktarılmıştır (Yay, 2015). Yoksullukla mücadele politikaları 1980 sonrasındaki liberal politikalar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Yoksullukla mücadelede araç olarak görülen büyüme, sosyal yardım ve transferler bu politika doğrultusunda ele alınmaktadır (Şenses, 2008). Türkiye'de yoksullukla mücadele etmek için yoksulluk sorunuyla ilgili mikro ve makro alanlarda çalışmalar ve politikalar uygulanmıştır. Devletin düzenlediği sosyal politikalar ve yasalar ile yoksulluk içindeki bireylere ücretsiz eğitim, beslenme, barınma, sağlık hizmetleri ve nakdi yardımları gibi birçok uygulamalar hayata geçirilmiştir. Ayrıca kamu hizmetleri ve sivil toplum kuruluşları da yoksullukla mücadele etmek için çalışmalarda bulunmaktadır (Kuş, 2019). 2019 yılı verilerine göre 3 282 975 hane sosyal yardımlardan faydalanmıştır. Bu hanelerden 2 501 106'sı düzenli yardım, 2 106 961'i süreli yardım almıştır. Düzenli ve süreli yardımlardan yararlanan hane sayısının ise 1 309 895 olduğu görülmüştür. Türkiye genelinde yapılan sosyal yardımlardan yararlanan hane sayısı oldukça fazla olmuştur (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB], 2019).

Geçmişten günümüze uzanan zaman içinde ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımların dağıtılmasında çeşitli motivasyonlar uygulanmıştır. Örneğin bireylerin sahip olduğu zenginlikle din ve vicdan duyguları da önemli bir yere sahiptir. Yoksulluğun bireylerde yarattığı tahribata duyarsız kal(a)mayanlar bir araya gelerek sorumluluk hissiyatı ile güdüleyici bir rolle hareket etmişlerdir. Dolayısıyla sosyal yardımlara ihtiyaç duyan bireylerin ve ailelerin bu yardımlarla buluşması ve yardımların kamu/devlet eliyle dağıtımına önem verilmiştir (Salim, 2020).

1982 Anayasasının 5., 41. ve 61. madde gereğince ailenin, özellikle ananın ve çocukların huzur ve refahının korunması ve yoksulların refah düzeyini yükseltmek amaçlanmaktadır. Eğitim imkanları geliştirilerek insan gücü planlaması, sosyal güvenlik sisteminin güçlenmesi, sağlıkta reformcu düzenlemelerin yapılması ağır basmaktadır (Gündüz, 2006). Türkiye'de yoksullukla mücadele kurumlarından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), ASPB, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), MEB,

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü (YURTKUR) ve Belediyeler’ in sağladığı yardımlar incelenmiştir. Sosyal devlet anlayışı ile yapılan yoksullukla mücadele çalışmaları ile ilgili olarak değerlendirilen kurumların başında SYDTF gelmektedir.

2.5.2.1 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

SYDTF, 14.06.1986 tarih ve 19134 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanıp yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile T.C. Merkez Bankası nezdinde T.C. Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş ve Türkiye’deki sosyal yardımlar bu fon ile yürütülmektedir. 1961-1982 Anayasasındaki “Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir” ilkesi ile yürürlüğe giren bir uygulamadır. T.C. Anayasasının 2. maddesi “...Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir” hükmü ile SYDTF’ nin yasal dayanağı oluşturulmuştur. T.C. Anayasasının 5. maddesi ile başka bir deyişle kişinin temel hak ve hürriyetlerini sınırlamayacak, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya çalışarak insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesine yardımcı olacak şartları hazırlamaya çalışmak hükmü ile de kuruluş amacı ortaya konulmuştur (Yay, 2015).

Gelir dağılımını adaletli bir şekilde yerine getirmek için sosyal adaleti destekleyen tedbirler alıp sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik eden SYDTF, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmayan ve bir gelire sahip olamayan vatandaşlar için geçici yardımlar sağlamak, eğitim ve öğretim hizmetlerini sunmak, bu kişileri üretken duruma geçirerek topluma faydalı hale getirmek gibi amaçlar doğrultusunda hizmet vermek için kurulmuştur (ASPB, 2014). İlk başlarda WB’nin finanse ettiği ardından Türkiye bünyesindeki bu vakıflar aracılığıyla gıda, giyim, yakacak, eğitim, sağlık yardımlarını gerçekleştirmektedir. Projenin büyük bir kısmı eğitim ve sağlık sektörünü de içeren Şartlı Nakit Transferleri’dir (ŞNT) (Şenel, 2010). Sağlığa ilişkin şartların en yaygınları; bebek ve çocukların sağlık kontrolü, büyüme ve gelişmelerinin düzenli takibi, aşılarının eksiksiz uygulanması, hamile kadınların düzenli sağlık kontrolü ve bilinçlendirme toplantılarına katılması yer almaktadır. Eğitime ilişkin şartlar ise okul çağındaki çocukların eğitimlerine devam etmesi, devamsızlık

yapmaması ve bazı uygulamalarda belli bir başarı düzeyine sahip olması önde gelen özelliklerdir (Sarıpek, 2017).

SYDTF kaynağını kullanarak yardıma muhtaç kişilere çeşitli proje destekleri de yürütülmektedir. Sosyal yardım programlarını; Aile Yardımları, Eğitim Yardımları, Sağlık Yardımları, Engelli Yardımları, Özel Amaçlı Yardımlar, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Sosyal Yardım Programı Kapsamında Yapılan Yardımlar, 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki İş ve İşlemler Dahilinde Yapılan Yardımlar, Genel Sağlık Sigortası Gelir Testi ve Prim İşlemleri Kapsamında Yapılan Yardımlar olarak sınıflandırmak mümkündür (ASPB, 2013).

Türkiye’de sosyal güvenceye sahip olmayan yoksul ve muhtaçların faydanabildiği sosyal yardım hizmetleri en işlevsel Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından gerçekleştirilmektedir. Hizmet verilen kamusal sosyal yardımlar; aile, eğitim, sağlık, yaşlı ve engelli, proje ve özel amaçlı yardımlardır. Tablo 15’te yıllara göre yapılan toplam sosyal yardım harcamaları gösterilmiştir.

Tablo 15

Yıllara Göre Toplam Sosyal Yardım Harcamaları

Yıllar	Ulaşılan hane sayısı	Tutar/Milyar TL
2016	3 154 069	32
2017	3 201 253	36
2018	3 494 932	43
2019	3 282 975	55

Tablo 15’te 2016-2019 yılları arasında SYDV’nin yoksul ve muhtaç bireylere ulaştırdığı sosyal yardımların yıllara göre ulaşılan hane sayısı ve miktarının dağılımı belirtilmektedir. Bu tabloya göre SYDV’nin 2016 yılında 32 TL olan yardım miktarı 2017’ de 36 TL, 2018 yılında 43 TL ve 2019 yılında ise 55 TL olarak giderek artış

gerçekleşmiştir. Ulaşılan hane sayısında 2016-2018 yılları arasında artış görülmesine rağmen 2018-2019 yılları arasında düşüş yaşandığı görülmektedir.

2.5.2.2 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

AÇSHB, ihtiyaç sahipleri çeşitli çalışmalarla belirlenip bütün yaş grubundaki bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ulaştırılmaktadır. Kamuya ait kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile birlikte hizmet veren gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır (URL-4).

633 sayılı kanun hükmünde kararname ile 2011 yılı itibaren sosyal yardım desteğinde bulunan kurum ve kuruluşlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) altında birleştirildi. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün (SYGM) hazırladığı sosyal yardım programları; aile yardımları, sağlık yardımları, barınma yardımları, yaşlı ve engelli yardımları, özel amaçlı yardımlar, proje destekleri ve istihdam yardımlarıdır (ASPB, 2014). Aile yardımları ailenin bütünlüğünü korumayı ve gelecekte güvenli bir ortam sunmayı amaçlayan isosyal bir devlet politikasıdır. Aileye uygulanan destekleme ve güçlendirme politikaları; eğitim ve danışma hizmetleri; ailesi olmayanlar için ailenin yerini tutabilecek kurumları geliştirmeye yönelik hizmetler yerine getirmektedir (Atatanır, 2011).

AÇSHB bünyesinde gerçekleştirilen aile yardımları şunlardır; beslenme yardımları, barınma yardımları, yakacak yardımları, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlar, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı, doğum yardımı ve elektrik tüketim desteği'dir. Eğitim yardımları; eğitim materyali yardımı, şartlı eğitim yardımı, öğle yemeği yardımı, ücretsiz ders kitabı dağıtımı, öğrenci taşıma barınma ve iâşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması ve yurt yapımı' dır. İstihdam yardımları kapsamında yer alan yardımlar; işe yönlendirme yardımını ve işe başlama yardımını kapsamaktadır.

Sağlık yardımları ise şartlı sağlık yardımı (sağlık ve gebelik), engelli ihtiyaç yardımı, genel sağlık sigortası, prim ödemeleri, genel sağlık sigortası katılım payı ödemesi, kronik hastalara yönelik yardım programı, çoklu doğum yardımı ve kronik hastalığı

nedeniyle cihaza bağımlı olan hastalara elektrik fatura bedeli ve kesintisiz güç kaynağı desteği olarak yapılan yardımlardır. Özel amaçlı yardımlar; günlük sıcak yemek veren aşevleri, afet/acil durum yardımları, terör zararı yardımları, yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı programı ve yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı programıdır. AÇSHB bünyesinde yapılan yaşlı ve engelli yardımları ise yaşlılık aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı (18 yaşından küçük engelliler) ve silikozis hastalarına yapılan yardımlardan oluşmaktadır. (AÇSHB, 2021).

2.5.2.3 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu kimsesiz ve yoksul çocuklara sahip çıkmak amacıyla 1917 yılında Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti adıyla kurulmuş ilk sosyal hizmet kurumudur. 1935 yılında yeni ismini aldıktan sonra 1963 yılında 225 sayılı Kanun ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü adı altında birleştirilmiştir. 1983 yılında ise 2828 sayılı Kanun ile SHÇEK Genel Müdürlüğü adını alarak faaliyetlerine devam etmiştir (AÇSHB, 2020).

Türkiye’de yardıma muhtaç ve yoksulluk içindeki kişilere yardım ederek yoksullukla mücadelede katkı veren önemli bir başka resmi kuruluş ise SHÇEK’dir. Korunmaya muhtaç çocuklara kurumsal bakım, evlat edinme, ekonomik ya da sosyal yoksunluk içinde muhtaç durumda olan yaşlı ve özürllülere, kuruluşlarda veya kendi ikametgâhlarında bakım gibi sosyal ve ekonomik destek programları yürütmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

Kurumun, geçmiş dönemlerde yerine getirdiği çeşitli uygulamalar olmuştur. Bunlar; korumaya muhtaç çocuk ve gençlerin ev ortamında yaşayabilmeleri amacıyla 10-12 çocuğun yaşayabilmesi için apartman dairelerine yerleştirilmesi projesi yürütülmüştür. 18 yaşını doldurmuş gençler için gençlik evleri kurulmuştur. Korumaya muhtaç çocukların denetim altında kreş ve gündüz bakımevlerinde çeşitli programlara katılmalarına olanak verilmiştir. Cezaevlerinde hükümlü veya tutuklu bulunan kadınların 0- 12 yaş arası çocukları da bu kurumun bakımevi hizmetlerinden faydalanmışlardır. Huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı dayanışma merkezleri ile yaşlı bireylere ve özürllülere de kadını ve aileyi kapsayan hizmetler verilmiştir (DPT, 2006).

SHÇEK, birçok nedenlerle muhtaç durumda olan çocukları bünyesinde korumaya almıştır. Bunlar; korunma kararı çıkarılmış olmasına rağmen yuvalara veya yurtlara yerleşemeyen çocuklar; doğal afetler yüzünden korunmasız kalan kişiler; olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza sonucu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar, hayati tehlike ihtimali olan bir ameliyatla karşılaşan kişiler; korunma kararı olduğu halde yaş sınırı yüzünden yetiştirme yurtlarından ayrılan çocuklar; yüksek öğrenimini maddi zorluklar nedeniyle bırakmak zorunda kalan gençlere yapılan yardım ve destek programları bu yasanın kapsamındadır (Şener, 2010).

Tablo 16’da Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün [ÇHGM] 2018’de yürütmüş olduğu faaliyetlere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 16

ÇHGM’nin 2018 Yılı Faaliyetleri

Yıl: 2018 Aralık	Kuruluş sayısı	Bakılan çocuk sayısı
Çocuk Evleri Sitesi	111	6 383
Çocuk Evleri	1 192	6 199
Çocuk Destek Merkezi	63	1 632
TOPLAM	1 366	14 214

Tablo 16’ a göre ÇHGM’nin yapmış olduğu hizmetler kapsamında kurulan 111 tane çocuk evleri sitesinde barınan çocuk sayısının 6 383; 1 192 çocuk evlerinde barınan çocuk sayısının 6 199; 66 çocuk destek merkezindeki çocukların ise 1 632 olduğu görülmektedir. Toplam hizmet veren kuruluşların sayısının 1 366 ve bu kuruluşlarda barınan toplam çocuk sayısının ise 14 214 olduğu gözlenmektedir.

Tablo 17’ de ÇHGM’nin 2018 Aralık ayı raporuna göre çocuğa yönelik hizmetlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 17

ÇHGM'nin 2018'de Çocuğa Yönelik Hizmetleri

Çocuğa yönelik hizmetler	Çocuk sayıları
Koruma bakımı altında bulunan	14 214
Koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen	119 537
Aileye döndürülen çocuk (2005-2017)	11 485
Toplam evlat edindirilen	16 809
Koruyucu aile yanında bakımı sağlanan	6 468
Koruyucu aile sayısı	5 289
Özel kreş ve gündüz bakım evlerinde ücretsiz bakılan	2 762

Tablo 17'e göre çocuğa yönelik yapılan hizmetler koruma altında bulunan çocuk sayısının 14 214; koruma altına alınmayarak aile yanında destek verilen 119 537; aileye döndürülen çocuk (2005-2017) sayısı 11 485; toplam evlat edinilen çocuk sayısı 16 809; koruyucu aile yanında bakımı yapılan çocuk sayısı 6 468; koruyucu aile sayısının 5 289 ve özel kreş ve gündüz bakım evlerinde ücretsiz bakımı yapılan çocuk sayısının ise 2 762 olduğu görülmektedir.

2.5.2.4 Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakıf kurumları, Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde başarılı çalışmalar sergileyip devletin çöküş sürecine girdiğinde yoksullukla mücadelede verimliliği azalmıştır. 19.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin modernist adımları neticesinde vakıf kurumları Evkaf Nezareti çatısı altında toplanmıştır. Yeni Türk devletinin kurulması ile 1924 tarihinde kapatılarak yerine Başbakanlık kurumuna bağlı VGM kurulmuştur. Bugün hizmetlerine Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde devam etmektedir (Salim, 2020). Yoksullukla mücadele çalışmaları kapsamında annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile %40 ve üzerinde engel durumu olan muhtaçlara; sosyal güvenceye sahip olmayıp herhangi bir gelir veya aylığı bulunmayanlara muhtaç aylığı bağlamakta ve yetersiz maddi duruma sahip ilk ve ortaöğretim öğrencilerine

burs sağlamaktadır. Ayrıca aşı ve hizmetleri ile yoksullara yiyecek dağıtmak hizmetini yerine getirmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile düzenlenen VGM her seviyeden eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları, sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşı ve hizmetleri gibi tesisler açmak, öğrencilere eğitim yardımı desteğinde bulunmak, muhtaç durumda olan insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve engellilere aylık bağlamak görevlerini yerine getirmektedir (İncedal, 2013). VGM kapsamında yoksul durumda olan bireylere yapılan yardımlar; muhtaç aylığı, imaret hizmetleri, eğitim yardımları ve tedavi yardımlarından oluşmaktadır.

Muhtaç Aylığı, muhtaç durumda bulunan annesi ya da babası olmayan çocuklar ile %40 ve üzeri engelli olanların yararlandığı yardımlardır. Eğitim yardımları, ailelerin maddi durumu elverişli olmayan ilköğretim ve ortaöğretime devam eden öğrencilerine yaptığı yardımlardır. Tedavi Yardımları, sağlık güvencesi olmayan ve fakir olduğu tespit edilen hastaların tedavilerinin ücretsiz yapılmasıdır (Vakıflar Yönetmeliği, 2008).

VGM'nin muhtaç aylığı kapsamında yaptığı destek ile 2018 senesinde, 2 090 adet yetim ve 2 247 kadar engelli olmak üzere toplamda 4 337 bireye 12 ay boyunca muhtaç aylığı yardımı sağlanmıştır. Eğitim öğretim destek çalışmaları kapsamında, 2018 senesinde ilköğretim ve ortaöğretimde yer alan 14 972 öğrenciye 9 aylık bir zaman zarfında, aylık 60 TL tutarında, 5 064 adet yükseköğrenim öğrencisine ise 8 aylık bir zaman zarfı için aylık 250 TL tutarında karşılıksız şekilde burs imkânı sunulmuştur (VGM, 2019).

2.5.2.5 Milli Eğitim Bakanlığı

MEB'in 2684 sayılı "İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun" ile Bakanlığa bağlı olarak ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında öğrenime devam eden öğrencilerin parasız yatılı veya burslu olarak okumaları ile ilgili görev ve sorumluluklara yer verilmiştir (Yıldırım, 2019).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren öğrencilere Parasız yatılılık ve bursluluk kontenjanlarının; %10'u, ailesinin oturduğu yerleşim biriminde ortaokul veya imam-hatip ortaokulu bulunmayan öğrencilere %5'i, çalışan, emekli olan veya vefat eden öğretmen çocuklarına %15'i ve diğer öğrencilere ise %70'i ayrılmaktadır. Bu öğrenciler eğitim, beslenme, barınma, diğer ilgili sosyal yardımlar ve aynı yardımlardan faydalanmaktadır (26932 Sayılı Yönetmelik, 2008).

Eğitim hakkına erişimleyen kamu ilköğretim ve ortaöğretim kurumları ile özel eğitim okul/kurumları öğrencilerin taşıma yoluyla eğitime erişimlerini sağlamaktadır (URL-5). Ayrıca MEB' e bağlı resmî ve özel okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilere ücretsiz ders kitaplarının dağıtılması sosyal yardımlaşma ve yoksullukla mücadele çalışmalarında önemli bir yere sahiptir.

Tablo 18'de eğitim-öğretim desteği verilecek okul türleri, destek tutarları ve öğrenci sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 18

Eğitim-Öğretim Desteği Verilecek Okul Türleri, Destek Tutarları ve Öğrenci Sayıları

Eğitim öğretim desteği verilecek okul türleri, destek tutarları ve öğrenci sayıları

Kurum türü adı	Destek tutarları	Destek verilmesi planlanan öğrenci sayıları
“Okul Öncesi”	3060	6 000
“İlkokul”	3680	15 000
“Ortaokul”	4280	15 000
“Ortaöğretim”	4280	24 000
“Temel Lise”	3680	15 000
Toplam		75 000

Tablo 18'e göre 2017-2018 eğitim- öğretim yılında destek verilen okul türleri, destek tutarları ve öğrenci sayıları dersliklere göre talebe miktarları görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere destek verilmesi planlanan öğrenci sayısının toplamda 75 000 olduğu ve destek tutarlarının ise 18 980 olduğu görülmektedir.

MEB'e göre yapılan eğitim ve öğretim desteği, her bir sınıf için ayarlan talebe miktarını aşmamak koşuluyla sağlanabilir. Eğitim ve öğretim desteğinin verilmesi her sene Maliye Bakanlığı ve MEB ile ortak kararlaştırılır. Bu destek sağlanırken göz önünde bulundurulması gereken noktalar vardır. Bunlar; bölgenin gelişmişlik düzeyi, öğrencinin ailesinin gelir seviyesi, destek verilen öğrenci ve okulunun başarı düzeyi'dir (Büyükcan ve Biçer, 2016).

2.5.2.6 Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü

YURTKUR'un amacı; yurt içinde ve dışında yükseköğrenim görmekte olan öğrenciler için yurtlar yapmak, beslenme yardımında bulunmak, kredi veya burs vermektir. Bu kurum; 351 sayılı kanun gereğince 1962 yılından itibaren öğrenim kredisi, 2547 sayılı yükseköğretim kanunu gereğince 1985 yılından itibaren katkı kredisi, 5102 sayılı yükseköğrenim öğrencilerine burs, kredi verilmesine ilişkin kanun gereğince 2004 yılından itibaren de burs ile destek vermektedir (URL-6).

Ülke içinde ve ülke dışında olmak üzere 2017 yılında toplam 1 190 856 adet öğrenciye 5 936 316 338 05 TL tutarında öğrenim kredisi veren YURTKUR, yine 432 500 adet öğrenciye 2 040 887 614 36 TL tutarında da burs imkânı sağlanmıştır. Ayrıca yine 2017 senesinde toplam olarak 1 623 356 adet talebeye öğrenim kredisi ve burs ödemesi yapılarak destek verilmiştir. T.C.' nin burs ve öğrenim kredisi harcamalarının toplam bütçe harcamalarına oranının %59,04 olduğu görülmektedir (YURTKUR, 2017).

Mevzuat gereğince YURTKUR; yurtlar yapmak, barınma hizmeti sunmak, beslenme yardımı yapmak, eğitim, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle öğrencilerin milli manevi gelişmelerine katkı sağlamak gibi yasal yükümlülükleri olan ve bu amaçla ilgili maddeler yönergesinde hizmet vermektedir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2018).

Tablo 19'da yükseköğrenim öğrencilerine sunulan yurt hizmeti hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 19

Yükseköğrenim Öğrencilerine Sunulan Yurt Hizmeti

Yükseköğrenim öğrencilerine sunulan yurt hizmeti (1961) - 5 182 yatak kapasitesi

Yükseköğrenim öğrencilerine sunulan yurt hizmeti (2019) - 677 413 yatak kapasitesi

Tablo 19'a göre yükseköğrenim öğrencilerine sunulan yurt hizmeti, 1961 yılında 5 182 yatak kapasitesi ile başlamış 2019 yılı sonu itibarıyla; 677 413 yatak kapasitesine ulaşarak yapılan hizmetlerde artış olduğu görülmektedir.

Sosyal devlet anlayışı kapsamında bu yurtlarda şehit ve gazi çocukları, devlet koruması altında olan, anne ve babasını kaybeden öğrenciler öncelikli olarak yurt imkanından yararlanması sağlanmıştır. Ayrıca bu öğrencilere günlük 24 TL beslenme yardımı yapılarak koruma altına alınmıştır. 2019 yılında yurtiçinde ve yurtdışında 1 190 200 öğrenciye 6 696 928 718 TL öğrenim kredisi ödemesi yapılarak sosyal yardım ve destek çalışmaları ile yoksullukla mücadele politikasına destek verilmiştir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2020). Burs; başarılı ama ihtiyaç sahibi yükseköğrenim gören öğrencilere 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs/ Kredi Verilmesine İlişkin Kanun, 1 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girerek burs/ kredi verilmesi hususunda destek vermektedir (Zengin, Şahin ve Özcan, 2012).

2.5.2.7 Belediyeler

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. ve 77. maddeleri ile sosyal yardım faaliyetleri olarak yardıma muhtaç olan yaşlılar için huzurevleri açmak, yaşlıların bakımı ve tedavisini yapmak, belediye otobüslerinin ücretsiz ya da daha az ücretli ödemelerini gibi görevleri bulunmaktadır. Ayrıca muhtaç ve yoksul durumda olan çocuk ve gençler için barınma, eğitim, danışma, sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri sunmaktır (Çiçek, 2012). Belediyeler sistemli ve düzenli yardım programlarına sahip değildir bu yüzden hizmet verdikleri kişi sayıları net ve sistematik değildir. Her belediye kendi belirlediği kriterler doğrultusunda sosyal hizmetler sunmaktadırlar (İncedal, 2013).

Belediye Yasası'nda belediyeler sosyal hizmet ve sosyal yardım niteliğinde Çocuk Merkezleri, Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma Evi, Gençlik Konukevi, aševleri, afet yardımları, Engelli Danışma Merkezleri, Kùltür Sanat ve Sosyal İşler, evlendirme, halk eğitim kursları, gıda yardımları, sağık hizmetleri, giysi, eşya ve mefruşat yardımları, ayni ve nakdi yardımlar gibi hizmetler sunarak yoksullukla mücadele politikalarını yürütmektedirler (Kesgin, 2019). Cumhurbaşkanlığı 2020 Yıllık Programı'na göre belediyeler dışındaki kamu kuruluşları sosyal yardım harcamalarından 17 milyona yakın kişiye yardımda bulunmuştur. Aynı raporda, belediyelerin tüm sosyal yardımları 2016'da 2,1 milyar TL, 2017'de 3,2 milyar TL ve 2018'de 4,9 milyar TL'ye ulaştığını belirtilmiştir (URL-7).

Türkiye' de yoksullukla mücadele politikaları kapsamında SYDTF, ASPB, SHÇEK, VGM, MEB, YURTKUR ve Belediyeler' in yaptığı yardımlar incelendiğinde sosyal devlet anlayışı ile eğitime büyük bir payın ayrıldığı gör÷lmektedir. Devletin yoksullukla mücadelesinde eğitime yaptığı yatırımlar toplumu olumlu geliştirecektir. Eğitim bir kamu hizmeti olarak sunulurken bireylerin insani gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Eğitim yardımı ile yetişen nitelikli insan gücü toplumların sosyolojik, ekonomik ve teknolojik gelişmesini hızlandırarak küresel bir iyileşme sağlamaktadır.

2.6 Yoksulluk ve Eğitim ile İlişkisi

Bireysel ve sosyal bir varlık olan insanın hayatını devam ettirirken biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçları gibi bilgi sahibi olma ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. İnsanın bilgi edinme isteğı ancak eğitim olgusu ile mümkün kılınmaktadır (Söyler, 2008). Eğitim, bireyin ussal ve toplumsal gelişimine katkıda bulunan ve bireyi özgürleştiren temel bir haktır. Devletin evrensel olarak kabul edilen ve asıl kamu hizmetlerinden biri olan eğitim; vatandaşlara dil, din, ırk, cinsiyet ayırımı gözetmeksizin sosyal, politik, kültürel ve entellektüel gelişimine yardımcı olmaktadır (Gök, 2004). İnsani gelişmenin önemli bir unsuru olan eğitim, yoksulluğun azaltılmasına, sosyal hareketliliğe ve ekonomik büyümeye de katkıda bulunmaktadır (UNESCO, 2015).

Eğitim bireyin sahip olduğı yeteneklerini geliştirerek bu yetenekleri kapsamında başarabileceğı mesleğe sahip olmasına yardımcı olmaktadır. Böylece eğitim, bireyin toplumsal yapı açısından şekillenmesini, onun toplum ve kendine faydalı bireyler

olmasını amaçlamayan bir kurumdur (Tekin ve Bolat, 2017). Bir ülkenin maddî ve manevî kalkınması için önemli unsurlarının başında gelen eğitim, sağlıklı ve çağdaş bir eğitim yardımı ile ülkelerin kalkınmasına yardımcı olurken gerekli olan sayı ve nitelikte insan gücünü yetiştirmektedir (Akyüz, 2001). Eğitimin temel amacı, o ülkede yaşayan insanların eğitilmesi, nitelik ve nicelikte bireylerin yetiştirilmesi, ekonomik ve teknolojik gelişmeyi hızlandırarak toplumu olumlu sonuçlara ulaştırmasıdır (Çallı, 2009). Bireyler toplumda etkin bir üye olabilmek için ihtiyaç duyulan konuşma, anlama, istekte bulunma, taleplere yanıt verme gibi kültürel süreçleri eğitim yoluyla öğrenir. Bu yüzden her birey formel ve informal şekilde eğitim hakkına sahiptir (Demirtaş, 2019).

Eğitim hakkına her vatandaş doğuştan sahiptir ve devletin eşit bir dağıtımla herkese sunması önemle gerekmektedir. Herkese eşit bir şekilde bu hizmeti sağlamak devletin sorumluluğundadır çünkü bireylerin insan onuruna yaraşır bir biçimde yaşamaya hakkı vardır (Gümüş, 2012). Eğitim hakkı; bireyin sahip olduğu yeteneklerini açığa çıkaran ve bu gizil güçlerin farkındalığını yaratan, bireyin özgüvenini sağlayıp onun toplumda uygun kazanımlar edinmesine yardımcı olan bir istemdir. Bireyin ve toplumunda yaşamına anlam verip zenginleştiren böyle bir hakkın herkes tarafından aynı nitelikte ve eşit olarak faydalanması en doğru olanıdır (Yolcu, 2007). Eğitimde fırsat eşitliği, toplumun tüm bireylerine bir ayırım yapılmadan yeteneklerini ve gizil güçlerini geliştirirken eğitim hizmetinin amaçlarından eşit ölçüde yararlanmaları anlamına gelmektedir. Günümüzde, insanlar yasalarla eğitim hizmetinden eşit derecede yararlanma hakkına sahiptir. Fakat bu tam eşitliğin sağlanmış olması demek değildir. Çünkü insanların gelir durumu eşitsizliği başta olmak üzere birçok sebepten dolayı herhangi bir hukuksal engel olmamasına rağmen eşit eğitimsel haklara sahip olamamaktadırlar. Bu yüzden hukuksal anlamda eğitimde fırsat eşitliğine sahip olmalarına ek olarak bu hakları eşit bir şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir ki bu da ekonomik sebeplerle ilgili olmaktadır (Kandemir ve Kaya, 2010).

Eğitim günümüze değin eşitsizlikleri, sınıf farklılıklarını aza indirmeye çalışan, bireyi sosyalleştiren ve toplumu geliştiren bir mekanizma olarak ele alınmıştır. Ailelerin SED’i düşüp yoksulluk baş göstermeye başladığında eğitim imkânları da azalmakta, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk artış göstermektedir. Bu yüzden eğitim ve yoksulluk arasında kısır bir döngü mevcuttur (Alpaydın, 2008).

2.6.1 Eğitim Hakkı

TDK'a göre hak kavramı “adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç şeklinde tanımlanmaktadır. Hukuksal bir tanım olarak hak “bir kimsenin isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği, devlet ve toplumun hukuk düzeni ve yasaları aracılığıyla güvence altına alınmış bir durumu” ifade etmektedir (Çallı, 2009).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM ve sivil toplum örgütleri eğitimin bireyin bir hakkı olduğunu iddia etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan anayasalarda eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeler üzerinde yoğunlaşmış ve eğitim alma hakkının vazgeçilmez bir hak olduğu anlayışı dünyadaki insan hakları anlayışının egemen kıldığı bir hak olmuştur. Eğitimin bütün vatandaşlara hak olarak sunulması, eğitimin en az temel eğitim düzeyinde ücretsiz olması, ortaöğretimde eğitimin çeşitlendirilmesi, yükseköğretimin fırsat ve imkânları ölçüsünde herkese açık olması gibi hükümler eğitim hakkı ile ilgilidir (Demirtaş, 2019). Eğitim hakkı; bireyin vatandaşı olduğu devletten kendisinin eğitmesini talep etmesi ve yasal yollarla belirlenen kişilerin başkalarını eğitme yetkisinden faydalanması demektir. İlk anlam eğitilme hakkından ikinci anlam ise eğitme hakkından söz etmektedir (Başaran, 2006).

Eğitim hakkını düzenleyen başlıca uluslararası antlaşmalardan BM Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde [İHEB] eğitim hakkı ele alınmıştır. Bu beyannamenin 26. maddesi ile her bireyin eğitim hakkına sahip olduğu; eğitimin ilk ve temel düzeyde ücretsiz olduğu; ilköğretimin zorunlu, teknik ve mesleki eğitimin herkese açık olduğu; yükseköğretimin ise bireyin kabiliyetlerine göre herkese açık olması gerektiği bildirilmiştir. 27 Mayıs 1949 tarihli Resmi Gazetede Türkiye'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ilgili Bakanlar Kurulu ile yürürlüğe girmiştir. Yine 1961 ve 1982 Anayasalarında da eğitim hakkına yer verilmiştir (URL-8).

Eğitim hakkı ile ilgili düzenlenen bir diğer belge ise 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Bu sözleşmede; hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı, devletin, eğitim ve öğretim ile ilgili görevlerini yerine getireceği, ebeveynlerin bu eğitim ve öğretimi sağlama haklarına saygı göstermesi gerektiği

şekilde yer verilmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi kabul ederek 10 Mart 1954 tarihli Resmi Gazetede yayınlarak yürürlüğe koymuştur (URL-9). Sözleşmenin 28. maddesinde devletin çocuğun eğitim hakkını üstleneceği ve fırsat eşitliğine bağlı olarak gerekli tedbirleri alacağını; yükseköğretimden herkesin eşit bir şekilde faydalanacağı dile getirilmiştir (URL-10).

Eğitim hakkı çoğu ülkenin imzaladığı birçok uluslararası anlaşma, bildiri ve anlaşmada geçerliliği olan evrensel insan hakları ile yakından bağlantılıdır. Oysa eğitim hakkı eğitim kalitesini ve öğrenme fırsatlarını içerir. Eğitim hakkı sadece hak olan algıdan fazlası olmalıdır (Spreen & Vally, 2006). Devlet bireyin eğitim hakkını kullanması ve bu haktan yararlanmaları için ortaya koyduğu kanunlarla ulusal ve uluslararası yasal dayanaklarla güvence altına alınmıştır (Gülbahar, 2019). İHEB, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile eğitim bir insan hakkı olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşmelerin tümünde, eğitim hakkının tüm çocuklar için ücretsiz ve zorunlu birincil eğitim alma hakkı olduğuna yer verilerek eğitimin amacının kişisel gelişimi teşvik ederek insan haklarına ve özgürlüklere saygıyı artırmak, bireylerin özgür bir topluma etkin biçimde dahil olmalarını sağlamak ve anlayışı ve hoşgörüyü teşvik etmek olduğundan bahsedilmiştir (Temel, 2019).

Milli Eğitim Temel Kanunu Sayı: 1973, 7. maddesinde eğitim hakkı ile ilgili olarak; “İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından ise vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar” şeklinde yer verilmiştir. Bu madde eğitim hakkı ile ilgili olarak uluslararası ilkelerle de hem paralellik göstermektedir. Yine 8.maddesinde fırsat ve imkan eşitliği olarak “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır. Maddi imkanları yetersiz ama başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim düzeylerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak için parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır” şeklinde yer almaktadır (URL-11).

Anayasa’nın 42. maddesinde “kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim, devletin başlıca gelen ödevlerindendir. İlköğretim, kız ve erkek bütün yurttaşlar için

erişme hakkıdır. Bu hedefe ulaşmak için, eğitimin erişilebilir ve kapsamlı zorunludur ve devlet okulları da parasızdır. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğrenim derecelerine çıkmalarını sağlamak amacıyla gerekli yardımları yapar” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Yukarıda belirtilen bu madde ile eğitim hakkının bireyin temel hak ve hürriyeti olduğu ve bu hakkını toplumdan ve devletten isteyebilme yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir. Sosyal devlet anlayışı ile bireylerin eğitimden yararlanması, anayasa ile zorunlu hale getirilmesi kanunlar çerçevesinde bir hak olarak hazırlanmıştır.

2.6.2 Eğitime Erişim

Erişebilirlik kavramı; bireyin ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye erişebilmesi, hizmetler ve olanaklardan yararlanabilmeyi ifade etmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerinin kullanımı ve erişimi ile yakından ilişkilidir (Çağlar, 2012). Eğitime erişim hakkı her çocuğun fırsat eşitliğine dayanarak ve herhangi ayrımcılığa uğramadan eğitim hakkına olması gerekmektedir. Eğitime erişim temelde birbirinden farklı niteliklere ve ihtiyaçlara sahip bireylerin ayrımcılığa uğramadan eşit bir eğitimden yararlanmaları durumudur (Temel, 2019).

Bireyin eğitim hakkına sahip olabilmesi için hiçbir engelle bakılmaksızın parasız, temel eğitime erişiminin sağlanması gerekmektedir. T.C. Anayasası, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile parasız temel eğitime erişim ve eğitim hakkı bireylere tanınmıştır (Karaman, 2013). Ancak bireyin eğitimini engelleyen farklı farklı unsurlar olabilmektedir. Eğitime erişimi engelleyen unsurların başında ailenin gelir düzeyi, ebeveynin istihdam durumu, devletin ekonomisi, bölgesel farklılıklar, köy-kent ayrımı ve cinsiyet farklılıkları gelmektedir. Aynı zamanda ailenin geliri hem alınan eğitimin çeşidini hem de süresini belirlemektedir. Çünkü yüksek gelir düzeyine sahip aileler çocuklarının eğitimi için daha çok bütçe ayırmaktadırlar. Öte yandan gelir düzeyi düşük aileler ise çocuklarının en kısa sürede bir mesleğe sahip olmasını istedikleri için bu yönde yatırım yaparlar (Tezcan, 1997). Tomul (2008) çocuğun eğitime erişiminde etkili olan değişkenlerin; anne/babanın eğitim seviyesi, hane halkı büyüklüğü ve gelir düzeyi olduğunu belirtmiştir. Gök (2004) ise, gelir düzeyi yüksek olan ailelerin özel okulları tercih ettiğini öte yandan

yoksul olan çoğunluğun ise kalabalık sınıf ve bozulan eğitim şartları ile mücadele ettiklerini belirtmiştir.

Türkiye’de gelir dağılımında görülen eşitsizlik, ücretli eğitim kurumlarının varlığı, bölgesel farklılıklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk gibi faktörler nedeniyle eğitime erişimin zorlaştığı görülmektedir. Buna karşın sosyal devlet anlayışı kapsamında uygulanan 12 yıllık kademeli zorunlu eğitimin ücretsiz olması, öğrencilere ücretsiz verilen ders kitapları, özel okullara gidecek öğrencilere verilen teşvik primleri çalışmaları, yükseköğretim sürecinde yurt sayısı, burs ve kredi miktarlarının artırılması gibi eğitim politikaları eğitime erişimi artırmaktadır (Aygül, 2018). Eğitimde eşitsizlik; eğitime erişim ve eğitimin kalitesi olarak iki boyutta ele alınmaktadır. Okullaşma, okula devamlılık, ortalama eğitim süresi gibi değişkenler eğitime erişim kapsamında; eğitim kalitesindeki eşitsizlik ise öğrenci başarısını ele alan sınavlara odaklanmaktadır (Dinçer ve Kolaçın, 2018).

Eğitime erişilebilirlik hem fiziksel hem de ekonomik olarak ele alınabilir. Eğitimin fiziksel olarak erişilebilir olması; çocuğun erişebileceği mesafede bir okulun bulunması yani yürüyerek veya ulaşım vasıtalarıyla da gidebilmesini içermektedir. Eğitimin ekonomik erişilebilir olması ise, eğitimin ücretsiz olmasını, yeterli burs imkanları bulunmasını ve eğitime ilişkin ek masrafların karşılanmasını ifade etmektedir. Mevzuatta zorunlu ve ücretsiz eğitimden bahsedilmesine rağmen çeşitli nedenlerden kaynaklı eğitime erişim kısıtlanmaktadır. Bunlardan biri de yoksulluktur (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2009).

2.6.3 Yoksulluk ve Eğitim ile İlgili Değişkenler

Yoksulluk, sadece gelir yetersizliği ile ifade edilen bir kavram olmayıp, eğitim, sağlık gibi temel yaşam kalitesinin düşük ve yetersiz olma durumudur. Eğitim ise hem verimliliği artırmakta hem de bireyler üzerinde birtakım değişiklikler yaratarak yoksulluğu etkilemiştir. Bu yüzden yoksulluk ve eğitim arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Aralarında döngüsel bir bağlantı olmakla birlikte eğitim yoksulluğu etkileyen birçok boyuta sahiptir.

Eğitim, farklı şekillerle iş potansiyelini, elde edilen geliri, iş kollarına uyum kabiliyetini ve iş fırsatlarını artırırken işverenler üzerinde de eleman seçimini etkilemektedir (Ahmad vd. 2006). Eğitim ile yoksulluk arasındaki bağlantının anlaşılması mümkün kılan iki önemli nokta vardır. Bunlar; a) yoksul bireylerin yeteneğini ve verimliliğini arttırması için yoksulluğu önleme politikası olarak eğitime yatırım yapması b) Yoksulluğun hem makro hem de mikro düzeyde eğitimin önündeki bir engel olarak kabul etmektir (Oxaal, 1997).

Bir ülkenin milli gelirinden eğitime ayrılan pay, gelişmişlik seviyesinin tayininde önemli bir göstergedir. Eğitim, insanın merkezinde olduğu sağlıklı, nitelikli ve verimli iş imkanları sağlayan bir yatırımdır. Sağlıklı, kaliteli ve verimli bir istihdamın kapılarını açmaktadır. Bireylerde gelişen mutluluk, istikrar, suç oranının az olması, sağlıklı ve güven odaklı iletişim toplumun refah seviyesini artırmaktadır. Başka bir deyişle; eğitim ile birlikte bireyin gelir düzeyi de iyileşmektedir (Baş, 2001). Yoksulluk ve eğitim birbirini etkileyen iki süreçtir. Hanehalkı üyelerinin eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk azaltıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük bireylerin işgücü piyasasında nitelikli iş bulma ihtimali oldukça azdır ve gelir düzeyleri de oldukça düşüktür. Yoksul aile bireylerinin eğitim hakkı; yoksulluk nedeniyle okul harcamalarını karşılayamamaları, milli gelirden ayrılan eğitim payının yetersiz olması ya da yoksul aile çocuklarının aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kalmaları yüzünden engellenmiştir. Dolayısıyla okul çağına gelmiş olmasına rağmen eğitim hakkına sahip olamayan çocuklar yoksulluğa mahkûm olmuş ve yoksulluk onlar için kaçınılmaz olmuştur (Canbay, 2010).

Bireylerin gelir elde etmesinde önem arzeden kaynak bilgidir. Bireyin eğitim seviyesi ile bilgi birikimi doğru orantılıdır. Bir toplumun ortalama eğitim kalitesinin istenilen düzeyde olmaması işgücünde emek piyasasının önemini artırmıştır. Ekonomi gelişme ve küreselleşme sürecinde istihdam imkânlarının gittikçe azalması ve ödenen ücretlerin düşmesi işsizliğin artış göstemesine neden olmuştur. Bireyin sahip olduğu eğitim seviyesinin düşük olması yoksulluğa yakalanma oranının fazla olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, yoksulluğun nedenlerinden en önemlisi, yetersiz eğitim seviyesi olup yoksullukla mücadelede eğitim seviyesinin yükseltilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır (DPT, 2000). Eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında etkileşimli bir ilişki vardır. Yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler daha çok nitelik gerektiren

işlerde çalışmakta ve daha yüksek kazanç elde etmektedirler. Bu nedenle, belli gelir seviyesinin altında kazanç durumu olarak tanımlanan yoksulluk durumu eğitim seviyesi ile ters oranda olması beklenmektedir. Eğitim kazançları artırarak yoksulluğu azaltmaya yardımcı olmaktadır. (Çalışkan, 2007).

Tablo 20’de Türkiye’de (2015-2019) eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine ve eğitim durumuna göre yoksul sayıları ve yoksulluk oranı gösterilmektedir.

Tablo 20

Türkiye’de Fert Geliri ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranı

Yıllar	Yoksulluk riski	Yoksulluk oranı (%)				
		Okuryazar olmayanlar	Bir okul bitirmeyenler	Lise altı eğitilmişler	Lise ve dengi okul mezunları	Yükseköğretim mezunları
2015	%50	27,2	23,7	12,8	5,6	1,6
2015	%60	36,3	34,1	20,3	10,2	2,7
2016	%50	26,2	24,1	12,5	6,2	1,7
2016	%60	35,3	33,5	19,6	10,4	3,2
2017	%50	25,4	21,7	11,7	5,5	1,5
2017	%60	35,1	30,9	18,5	9,6	3,3
2018	%50	27,5	23,6	12,1	5,8	2,2
2018	%60	36,2	33,2	19,8	10,3	3,7
2019	%50	26,1	22,4	13,4	6,9	2,5
2019	%60	35,2	32,8	20,4	11,9	4,2

Tablo 20’e göre, Türkiye, 2015-2019 verilerine göre okuryazar olmayan hanehalkının yoksulluk oranının tablodaki en fazla değerlere sahip olduğu görülmektedir. Tablo

20'deki veriler bireylerin eğitim seviyeleri ile yoksulluk oranlarının orantılı bir şekilde değiştiğini göstermiştir. Yine Tablo 20'de genel itibarıyla eğitim seviyelerinin yoksullukla ters orantılı olduğu anlaşılmaktadır. 2015-2019 yılları arasında bir okul bitirmeyenler okuryazar olmayanlara göre yoksulluk oranları düşüş gösterirken aynı şekilde lise altı eğitimliler grubunun ise bir okul bitirmeyenlere oranla daha az yoksulluk seviyesine sahip olduğu Tablo 20'de görülmektedir. Bireylerin eğitim seviyeleri arttıkça yükseköğretim mezunları grubunda yer alanların en az yoksulluk oranında oldukları Tablo 20'de gösterilmiştir. Okuryazar olmayan hanehalkının yoksulluk seviyesinin en fazla eğitimi almış olduğu düşünülen yükseköğretim mezunu bireye göre yoksulluk seviyesinin yaklaşık 8,5 katı oranında olduğu da Tablo 20'de görülmektedir. Okuryazar olmayan hanehalkının ve yükseköğretim mezunlarının yoksulluk oranları arasında önemli bir fark söz konusudur. Eğitim ve yoksulluk arasındaki ters orantı ile eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk azalmaktadır.

Tablo 20'de yükseköğrenimden mezun olanların yoksulluk oranı 2015 yılında %1,6; 2016 yılında %1,7; 2017 yılında %1,5; 2018 yılında %2,2; 2019 yılında %2,5 düzeyinde giderek arttığı görülmüştür. Bu durum, 2019 yılının yükseköğrenimden mezun olan işsizlerin oranıyla da belirtilebilmektedir. TÜİK verilerine göre 2019 yılında yükseköğrenimden mezun olanların işsizlik oranı 2,5'dir. Yükseköğrenimden mezun olup yoksulluk içinde kalan bireylerin en önemli sorunu, işsizliktir olmuştur ve işsizlik Türkiye'de oldukça yaygın olarak görülmektedir.

Bireylerin eğitimleri ile gelir düzeyleri arasında önemli bir ilişki vardır. Dünyada eğitim seviyeleri yüksek olan bireylerin istihdam durumları ve aldıkları ücret de artış göstereceği için genelde orantılı bir yükseliş kaçınılmaz olmuştur. Bireylerin gelir düzeylerinde görülen artışlar ile toplumların da refahlarındaki yükseliş yaşanmaktadır.

Tablo 21'de eğitim düzeyi ile gelir düzeyi arasındaki ilişki gösterilmiştir.

Tablo 21

Eğitimle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi	Gelir düzeyinde meydana getirdiği artış
Okuryazar	%8-16
Lise	%24
Yüksekokul	%47
Üniversite	%89

Tablo 21’de okuryazar grubunda olan bireyin gelir düzeyindeki artış %8-16 oranında iken lise düzeyinde eğitim seviyesine sahip bir bireyin gelir düzeyindeki artış %24’ e yükselmiştir. Bu artış yüksekokuldaki bir bireyin gelir düzeyinin %47’e ve üniversite bitiren bireyin ise gelir düzeyinin en üst sırada yani %89 oranında olduğu görülmektedir. Eğitimle gelir düzeyi arasındaki ilişki kapsamında elde edilen verilere göre bireyin eğitim seviyesi yükseldikçe gelir düzeyinde meydana getirdiği artış oranı da yükselmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim seviyesi yüksek olan insanlardan oluşan toplum olarak değerlendirildiğinde ise toplumun da gelir seviyesi artacaktır.

Bir ülkenin gelişmişlik seviyesi incelendiğinde milli gelirden eğitim için ayırdığı bütçe ve kaynak değeri önemli bir gösterge olmuştur. Ayrıca kalkınması ve eğitim arasında doğru bir orantı mevcuttur. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi yüksek ise eğitim harcamalarına ayırdığı pay da o ölçüde artmıştır (Güngör ve Göksu, 2013).

Tablo 22’de OECD genelinde ülkelere göre yıllık öğrenci başına yapılan harcamalara yer verilmiştir.

Tablo 22

OECD Geneline Ülkelere Göre Yıllık Öğrenci Başına Harcama (2014 ABD\$)

Ülke	Harcama	Ülke	Harcama
Lüksemburg	24 045	İrlanda	10 030
İsviçre	17 436	Kore	9 873
ABD	16 268	Slovenya	9 698
Norveç	15 510	İtalya	9 317
Avusturya	14 549	İspanya	8 752
İngiltere	13 906	Portekiz	8 516
Kanada	13 235	Estonya	8 389
İsveç	13 219	İsrail	7 758
Belçika	12 796	Çek Cumhuriyeti	7 751
Danimarka	12 785	Polonya	7 374
Hollanda	12 495	Slovak Cumhuriyeti	7 279
Almanya	12 063	Letonya	7 190
Japonya	11 654	Macaristan	6 126
Finlandiya	11 381	Şili	5 135
Fransa	11 184	Türkiye	4 259
Avusturalya	11 149	Meksika	3 703
İzlanda	10 782	OECD Ortalaması	10 759

Tablo 22'e göre, Türkiye'nin sahip olduğu 4 259 \$ ile Meksika'dan sonra OECD ülkeleri içerisinde harcama yapan ülke konumunda olduğu görülmektedir. Ancak OECD ortalamasının 10 759 \$ olduğu ve Türkiye'nin bu konuda sahip olduğu rakamın OECD ortalamasına göre 4 259 \$ olarak kalmış olduğunu görülmektedir.

Tablo 23'te 2011-2019 yılları arasındaki eğitim düzeylerine göre öğrenci başına yapılan eğitim harcamasına yer verilmiştir.

Tablo 23

Eğitim Düzeylerine Göre Öğrenci Başına Eğitim Harcaması, (2011-2019)

Eğitim düzeyi	Yıl	Eğitim harcaması (milyon TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (\$)
	2011	77 308	4 008	2 389
	2012	93041	4 729	2 626
	2013	106 041	5 242	2 751
	2014	122 741	5 941	2 710
	2015	135 249	6 426	2 358
	2016	160 733	7 498	2 477
	2017	176 452	8 111	2 220
	2018	219 363	10 005	2 075
	2019	259 220	11 769	2 071

Tablo 23’de öğrenci başına yapılan eğitim harcamalarına bakıldığında 2011 yılında 4008 TL, 2012 yılında 4729 TL olarak devam eden artışlar 2018 yılında 10 bin 5 TL olurken, 2019 yılında ise 11 bin 769 TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Öğrenci başına yapılan eğitim harcamasının yıllara göre ivmeli bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bir ülkenin eğitime yaptığı yatırımın artması bir ülkenin hem niceliksel hem de niteliksel bir gelişmişlik örneği olduğunun göstergesidir.

Tablo 24’te Türkiye’de 2014-2019 yılları arasında gelire göre sıralı %20’ lik gruplarda tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 24

Türkiye’de %20’lik Gruplarda Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı

Eğitim hizmetleri harcaması	Total	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
2014	2,4	0,6	1,0	1,4	1,8	4,2
2015	2,2	0,4	0,7	1,1	1,6	3,9
2016	2,3	0,6	0,8	1,3	1,5	4,1
2017	2,3	0,7	0,9	1,4	1,8	3,9
2018	2,3	0,5	0,9	1,2	1,9	3,9
2019	2,5	0,9	1,0	1,3	1,9	4,4

Tablo 24’te eğitim hizmetlerine yapılan harcamalara bakıldığında hanehalkının sosyoekonomik seviyelerine göre yaptığı harcamaların değiştiği görülmektedir. 1.% 20’lik dilimde yer alan hanehalkının yaptığı eğitim harcaması ile 5.%20’lik dilimde yer alan hanehalkı eğitim harcamasının arasında çok büyük farklar olduğu görülmüştür. 2018 yılındaki eğitim harcamaları en yoksul %20’lik dilimde 0,5 iken 5. %20’lik dilimdeki hanehalkı 3,9 oranında harcama yaparak yaklaşık dört katı oranında bir harcama yapmıştır. Yine 2019 yılında yılındaki eğitim harcamaları en yoksul %20’lik dilimde 0,9 iken 5. %20’lik dilimdeki hanehalkı 4,4 oranında harcama yaparak yaklaşık dört katı oranında harcama yapmıştır. Bu durumda SED’i en düşük ve en yüksek seviyede olan hanehalkı bireylerinin çocuklarının eğitime erişimi ve eğitimdeki hizmetlerden yararlanma düzeyleri arasında da fark bulunmaktadır.

Hanehalkının eğitim harcamalarını etkileyen unsurlar; kişisel ve kültürel algılar, kurumsal faktörler, ekonomik ve sosyodemografik etkenlerdir. Kişisel ve kültürel algılar; eğitimin kamu kaynakları dışında finanse edilerek toplumsal sınıf beklentilerinin etkili olmasıdır. Kurumsal etkenler; kamu okullarındaki eğitimin kalitesi, yasal düzenleme ve politika, kayıt ve öğrenim ücreti, öğrenciler için finansal

araçlar ve kariyer alanlarıdır. Ekonomik etkenler ise; işgücü piyasasının durumu, eğitimin getirisi ve ailenin gelir durumudur. Sosyo-demografik olarak ele alındığında ise ebeveynlerin eğitim düzeyi, meslekleri, yaş, ikametgâhları ve eğitime katılım seviyesi hanehalkının eğitime yapacağı ayıracağı harcama payı üzerinde belirleyici olmaktadır (Yolcu, 2011).

Eğitim sürecindeki en önemli unsur niteliklidir. Çünkü nitelikli eğitim sayesinde bireylerin ve toplulukların gelişmişlik ve hayat standartları yükselerek refah seviyesi artmıştır. Türkiye geçmiş yıllara göre eğitimde önemli adımlar atarak eğitimin sosyal bir hizmet olarak sunulduğu okul kurumu sayesinde okullaşma oranının da her düzeydeki öğrencinin erişiminin gerçekleşmesine imkân sağlamıştır. Özellikle de kız çocuklarının okuma oranlarında önemli bir artış gözlemlenmektedir (Durmaz, Boyacı ve Gencer, 2020). Günümüzde eğitim göstergesi haline gelen okullaşma oranı ülkeler için de önemli bir yere sahiptir. Çünkü okullaşma oranına göre ülkelerin farklı eğitim düzeyleri bazında eğitime katılımı, erişimi veya eğitimin yaygınlığı hakkında bilgi sahibi olunabilmekte ve eğitim çağındaki nüfusun eğitim ihtiyaçlarının ülkelerinde ne ölçüde karşılanabildiği de görülmektedir. Ayrıca okullaşma oranları; eğitim sistemleri ve bu sistemlerdeki eğitime erişim fırsatları hakkında bilgi verebilmektedir (Günay ve Günay, 2016).

Tablo 25’te 2015-2020 yılları arasında öğretim yılı ve yaş gruplarına göre okullaşma oranı gösterilmiştir.

Tablo 25

Öğretim yılı ve yaş gruplarına göre okullaşma oranı (2015-2020)

Öğretim Yılı	Cinsiyet	3 yaş	4 yaş	5 yaş	3-5 yaş	4-5 yaş	6-9 yaş	10-13 yaş	14-17 yaş
2015-2016	Toplam	11,74	33,56	67,17	39,54	50,46	98,81	99,05	85,31
	Erkek	11,67	33,62	67,42	39,63	50,61	98,72	99,11	85,14
	Kadın	11,81	33,50	66,91	39,45	50,30	98,90	98,98	85,49
2016-2017	Toplam	12,48	36,15	70,43	41,68	53,01	98,13	99,23	87,43
	Erkek	12,48	36,13	70,81	41,81	53,20	98,08	99,33	87,85
	Kadın	12,48	36,17	70,02	41,54	52,81	98,19	99,12	86,99
2017-2018	Toplam	12,37	38,11	75,14	44,02	56,62	98,35	98,62	87,64
	Erkek	12,43	38,11	75,48	44,15	56,78	98,28	98,71	88,10
	Kadın	12,31	38,11	74,79	43,89	56,46	98,42	98,53	87,15
2018-2019	Toplam	12,40	38,06	75,17	44,05	56,24	98,28	98,64	88,22
	Erkek	12,42	38,02	75,54	44,18	56,41	98,21	98,71	88,88
	Kadın	12,39	38,10	74,78	43,92	56,07	98,36	98,57	87,52
2019-2020	Toplam	13,31	33,42	75,10	43,20	54,36	97,96	98,64	89,19
	Erkek	13,39	33,42	75,46	43,36	54,56	97,88	98,70	89,71
	Kadın	13,21	33,42	74,71	43,02	54,16	98,05	98,58	88,65

Tablo 25’te Türkiye’deki net okullaşma oranına bakıldığında eğitim- öğretim yıllarına ve yaşlara paralel olarak okullaşma oranlarının da arttığı görülmektedir. Türkiye’de mevcut olan 4+4+4 eğitim sistemi ile 6-9 yaş aralığı ve sonrası yaş aralıklarındaki sayının ivmeli bir şekilde arttığı ve okullaşma oranının seviyesinin ilerlediği belirtilmiştir. Ayrıca kız çocuklarının okullaşma oranlarının 14-17 yaş aralığında

2015-'16 eğitim-öğretim yılında 85,49 oranından 2019-'20 yılı eğitim- öğretim yılında artış göstererek 88,65 oranına yükseldiği görülmüştür. Ancak 10-13 yaş grubundaki öğrencilerin okula katılımlarının 14-17 yaş grubuna geldiklerinde genel olarak okullaşma oranlarının azaldığı tablodaki verilerden anlaşılmaktadır. Yine 14-17 yaş grubundaki kız çocuklarının erkek çocuklara oranla okullaşma oranlarının yıllara göre değişiklik göstererek azaldığı görülmüştür. Bu düşüşün sebebi olarak başta ekonomik etmenler olmak üzere hanehalkı sayısı, eğitim masrafları, okul olmaması veya uzak olması, ailesinin okula gitmesine izin vermemesi, bir işte çalışmak zorunda olması, hanehalkı fertlerine ev işlerinde/ aile bireylerine bakımda yardım etmek zorunda olması, dini inanışlar veya töreler olmak üzere birçok etmenlerin varlığı söz konusu olmaktadır.

Tablo 26'da 2019 yılı IV. Çeyrek: Ekim -Aralıktaki yaş grubu, cinsiyet ve nedene göre okula hiç gitmemiş veya eğitimini yarıda bırakmış çocukların sayısı gösterilmiştir.

Tablo 26

Okula Hiç Gitmemiş veya Eğitimini Yarıda Bırakmış Çocuklar

Okula hiç gitmeme veya eğitimi tamamlamamanın esas nedeni	Cinsiyet Erkek (5-17 yaş)	Cinsiyet Kadın (5-17 yaş)
Yaşının küçük olması	577	563
Uzun süreli bir sağlık engelinin olması	83	51
Okul olmaması/ çok uzak olması	29	33
Eğitim masraflarının karşılanamaması	98	133
Ailesinin okula gitmesine İzin vermemesi	23	45
Okula gitmenin yararına inanmaması	148	132
Okula gitmek yerine meslek öğrenmek istemesi	22	11
Bir işte çalışmak zorunda olması	19	9
Hanehalkı fertlerine ev işlerinde/ aile bireylerine bakımda yardım etmek zorunda olması	5	15
Derslerde başarısız olması	69	36

Tablo 26'daki verilerine bakıldığında okula erişimin engellendiği ya da yarıda kaldığı durumlar ve oranları anlaşılmaktadır. Okul olmaması/ çok uzak olması (33/29), eğitim

masraflarının karşılanamaması (133/ 98), ailesinin okula gitmesine izin vermemesi (45/ 23) gibi nedenlerden dolayı kız çocuklarının erkek çocuklara nazaran daha fazla miktarda okula hiç gitmediği veya eğitimini yarıda bıraktığı görülmektedir. Erkek çocuklarının ise yaşının küçük olması (577/563), uzun süreli bir sağlık engelinin olması (83/51), okula gitmenin yararına inanmaması (148/132), okula gitmek yerine meslek öğrenmek istemesi (22/11), bir işte çalışmak zorunda olması (19/ 9) ve derslerde başarısız olması (69/36) gibi nedenlerle okula hiç gitmemiş veya eğitimini yarıda bırakmış erkek çocuklarının sayılarının fazla olduğu görülmektedir. Yine Tablo 26'da okula erişimin sağlanmadığı ya da eğitimini yarıda bırakmış çocuklardan kız çocuklarının genelde sayısının fazla olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının okula erişim sağlayamaması veya yarıda kalmasının tüm Dünyada ve Türkiye'de çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

Kız çocuklarının okutulmamasında çeşitli etmenler vardır. Bunlar; toplumların sahip olduğu gelenek ve dini inançlar, cinsiyet rolleri, öğretim programları ve çocuk bakım-eğitiminde yeniden üretilen cinsiyet rolleri, toplumda genelde kabul görmüş kadının düşük statüsü, kız çocuklarının erken evliliğe zorlanması, eğitimin toplumda kabul edilen rollerle çelişkili görülmesidir (UNICEF, 2004). Türkiye'de kırsal bölgelerde ana babalar; erkek çocuklarının okula gitmeleri kız çocuklarına göre daha fazladır. Kız çocuklarının eğitime katılmalarını engelleyen durumlar daha çok yoğun ev işlerinde aileye yardımcı olmak ve kız çocuklarına verilen ikinci annelik rolünü üstlenmiş olamaya zorlanmalarıdır. Türkiye'de kadın ve erkek eğitim hizmeti dengeli dağıtılmamıştır (Tunç, 2009).

Aylar ve diğerleri (2007) kız çocuklarından beklenen toplumsal rol, kız çocuğunun eğitimine verilen önemin ve ilginin azlığı, kız çocuğunun işgücüne yardımcı olması, ailenin ekonomik durumunun yetersizliği ya da gelirlerinin süresizliği, okul güvenliği ve sağlığı ile ilgili kaygılar, aile, kültürel özellik ve değerleri, yaşanılan sosyal çevre, anne-babanın özellikle annenin öğrenim düzeyinin düşük olması, erkek çocukların eğitimine öncelik verilmesi, anne-babanın ayrı ya da ölmüş olması, çocuğun aile yanında bulunmaması, aileyle iletişim sorunları, aileye kız çocuğunun eğitiminin öneminin kavratılamaması gibi nedenlerden dolayı okullaşması engellenmiştir.

Yoksullukla mücadelede kapsamında değerlendirilen eğitim politikasının temel hedefi yoksulluk riski taşıyan öğrencilerin eğitime erişimlerinin kolaylaştırmak için bir planlaması yapılmalıdır. Eğitime erişim hem niceliksel hem de niteliksel bir göstergedir olmuştur. Temel eğitimin yoksulluk alanlarındaki boyutuna bakıldığında, eğitime erişim ve eğitimi engelleyen temel sorunlar; yetersiz beslenme, sağlık, barınma imkanları ile düzenli aile ortamı eksikliği ya da okullarda sınıf mevcutlarının yüksekliği gibi durumlar söz konusu olmuştur (Alpaydın, 2008). Bireyin eğitim imkanlarına sahip olması yoksulluğu azaltıcı bir etki olarak görülürken yoksulluğun ortaya çıkması ise eğitim imkanlarına erişimi azalttığı görülmüştür.

Eğitim; ekonomi, gelişme, istihdam ve yoksulluk arasındaki ilişki oldukça yüksek derecelidir. Çünkü eğitim, bireyleri istihdam alanlarında geliştirirken gelirlerini arttırıp yoksulluktan kurtulmaları için çeşitli faydalar sağlamaktadır. Kişisel faydaların yanı sıra toplumun da gelişmesine yansımıştır; bu da eğitimin dışsallık yönü anlamına gelmektedir. Eğitime yapılan yatırımlar ülkenin kalkınması ve yoksullukla mücadele için büyük bir önem arz etmektedir (Atmaca, 2019).

2.7 İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında yoksullukla ilişkili olarak yurt dışında ve yurt içinde yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.7.1 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Connel (1994), çalışmasında çeşitli endüstriyel ülkelerde yoksulluk içindeki çocukların okullaşması incelenmiştir. Araştırmada sosyal ve eğitimsel varsayımı sorgulayarak yoksulluk içindeki çocukların eğitimi hakkında daha farklı bir yerel düşünme tarzı önermiştir. Hedeflenen programların sosyal adalet için daha geniş bir yer kaplamadıkça büyük bir etkiye sahip olma ihtimalinin düşük olduğu sonucuna varmıştır.

Tilak (2002) araştırmasında, eğitim ve yoksulluk arasındaki ilişkiye kısa bir genel bakış sunarak eğitim gelişimine yönelik üç yaklaşımı gözden geçirmiştir. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı, eğitimi temel veya asgari bir ihtiyaç olarak ve aynı zamanda diğer

ihtiyaçların yerine getirilmesinde yardımcı olan temel bir ihtiyaç olarak tanımaktadır. Eğitim ve gelir yoksulluğu ile ilgili olarak, bu araştırmada eğitimin yoksulluğu, üretkenlik ve kazanç üzerindeki etkisi ile nasıl azaltılabileceği ve yoksulluğun eğitim yoksunluğuna nasıl yol açtığını açıklamaktadır.

Carey (2002), çalışmasında devlet yoksulluğuna dayalı eğitim finansmanı programlarının mevcut durumunu açıklayarak bunların nasıl uygulanacağını veya geliştirileceğini belirtmiştir. Araştırmacı, birden fazla okul bölgesine sahip 49 eyalette eğitim finansmanı yetkililerini araştırdıktan sonra verilerin devlet politika yapıcılar arasında yoksul çocuklara hizmet veren okul bölgeleri için yeterli fon sağlama konusundaki ilginin aktif olduğunu ve devlet yoksulluğuna dayalı eğitim finansman programları, boyut, odak ve finansman yöntemine göre önemli ölçüde değişmekte olduğunu göstermiştir.

Brown and Park (2002), “Education and poverty in rural China” adlı çalışmasında yoksulluğun, hanehalkı içi karar vermenin ve okul kalitesinin eğitim yatırımları (kayıt kararları) ve Öğrenme Çıktıları (test puanları ve sınıf tanıtımı) üzerindeki etkilerini incelemek için Altı Çin eyaletindeki yoksul ilçelerden hanehalkı ve okul anket verilerini analiz etmiştir. Yapılan analiz sonucunda servetin (kişi başına düşen harcamalarla ölçülen) etkileri ile kredi kısıtlamaları arasında bir ayrım yaparak, birincisinin öğrenmeyi geliştirdiğini ve ikincisinin eğitim yatırımlarını azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Çoğu erkek ortaokulda çalışmaya devam ederken, akademik olarak zayıf kızların ilkokuldan ayrılma olasılığının daha yüksek olduğu cinsiyet önyargı hikayesine dair kanıtlara da ulaşılmıştır.

Oghuvbu (2007) çalışmasında eğitim hedefleri, yoksulluğun nedenleri ve kalkınma üzerindeki etkisi konularına odaklanarak eğitimin üzerindeki yoksulluk ve bunların gelişiminde nasıl bir etkisi olduğu incelenmiştir. Yoksulluğun tespit edilen nedenleri arasında; siyasi istikrarsızlık, insan gücü, israf, cehalet, zayıf liderlik, zihinsel kölelik olduğu belirlenmiştir. Yoksulluk, eğitim ve gelişimi arasındaki ilişkiyi olumlu bir şekilde çözebilecek olası çözümlerin iyi formüle edilmiş işgücü politikası, işçiler için hizmet içi program, hükümet tarafından temel ihtiyaçların sağlanması, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik ihtiyaçlarımızın yeniden değerlendirilmesi gibi sonuçlar olduğu belirtilmiştir.

Berg'e (2008) göre, yoksulluk ve eğitim arasındaki ilişkinin iki yönde işlediği yaygın bir şekilde bilinmektedir. Yoksul bireyler genellikle yeterli bir eğitime erişemezler ve yeterli bir eğitim alamayan insanlar genellikle yoksulluk dolu bir yaşamla sınırlıdır. Yapılan çalışmada eğitimin yoksulluğu azaltabileceğine dair önemli kanıtlar olduğu belirlenmiştir. Bunlar; üç mekanizma aracılığıyla eğitim ve yoksulluk arasındaki bağlantıyı çalıştırmaktadır. Birincisi, daha eğitilmiş insanlar ekonomik büyüme ve dolayısıyla ekonomik fırsatlar ve gelirleri artırmak; ikincisi, daha fazla ve özellikle daha kaliteli kazanmak ve üçüncü olarak ise; eğitim yoksulların ekonomik kalkınma ve özellikle bu durum düşük doğurganlık olarak geliştirmek ve daha geniş sosyal faydalar sağlamak ve işgücü içinde kadınların, çocukların, sağlık ve daha fazla katılımlarını geliştirmek gibi sonuca ulaşılmıştır.

Rose ve Dyer (2008) araştırmasında; ilköğretimin yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynadığı ve üretkenliği artırmak gibi gelişimle ilgili sonuçlarla olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu düşünerek eğitimin yoksulluğun nesiller arası iletimini tam olarak nasıl kesintiye uğrattığına dair kanıt tabanının, kurumlar tarafından emin bir şekilde tekrarlanmasından daha zayıf olduğunu göstermek için bir dizi metodolojik gerginlik ve zorluk olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, eğitimin yoksulluğu etkilediği süreçlerin, nesiller arası yoksulluğun iletilmesiyle ilgili olarak yeterince anlaşılmadığını savunmaktadır.

Awan, Malik, Sarvar, Wagas (2011) çalışmasında; yoksulluğun, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında engel teşkil eden bir durum olduğunu ve bu yüzden Pakistan'da farklı eğitim seviyelerinin yoksulluk üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu çalışma, istihdam edilen bireylerin (işverenler, serbest çalışanlar, ücretli çalışanlar ve ücretsiz aile çalışanları) farklı eğitim, deneyim ve cinsiyet düzeylerinin yoksulluğun belirleyicileri olarak etkisini değerlendirmektedir. Elde edilen verilere dayanarak, bir bireyin bağımlı değişken olarak zayıf olma olasılığı ve açıklayıcı değişkenler olarak bir dizi eğitim seviyesi, deneyim ve cinsiyet olasılığı ile bir lojistik regresyon modeli tahmin edilmektedir. Deneyim ve eğitim başarısının her iki yılda da yoksulluk olayı ile olumsuz ilişkili olduğu bulunarak daha yüksek bir eğitim seviyesine geçildiğinde, bir kişinin fakir olma şansının arttığı ve erkek olmanın yoksulluk seviyesinin üzerinde bir pozisyon tutmada bir avantaj sağladığını ortaya koymaktadır.

2.7.2 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

İlgili yazında yapılan çalışma sonucunda, bu araştırmanın konusuyla benzerlik gösteren çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Karayılmazlar (2006) küreselleşme sürecinde yoksulluk ve eēitim konusunda yaptıēı araştırma ile küreselleşmenin yoksulluk üzerine etkilerini tartışmak ve küreselleşme sürecinde yoksulluk ile eēitim arasındaki ilişkiyi irdelemeyi amaçlamıştır. Yoksulluk ve eēitim arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan bu araştırmada yoksulluēa sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılması ve yoksullukla mücadele için etkin çalışmaların yapılmasının önemi belirtilmiştir.

Çalışkan (2007) ise TİİK'in işgücü ve yoksulluk verilerini kullanarak, Türkiye'deki eēitim seviyesi ile işsizlik ve yoksulluk oranları arasındaki ilişkileri analiz ederek Türkiye'de, eēitimin cinsiyete göre önemli farklılıkların bulunduēu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca araştırmasında eēitim seviyesi ile işgücüne katılım ve yoksulluk oranları arasında teorik beklentileri karřıladıēını ve ancak işsizlik oranları açısından eēitim sisteminin beklentileri karřılamadıēını bulgularında belirtmiştir.

Yolcu (2007) araştırmasında; ilköēretimin bütçe dışı kaynakların bir çözümlemesini yaparak bütçe dışı kaynak oluşturma sürecinin ilköēretim okulları arasında yarattıēı farklılıkları ve sorunları şube müdürleri, okul yöneticileri, ēretmenler ve ērenci velilerinin görüşlere dayalı olarak deēerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu doērultuda elde ettiēi bulgulara göre bütçe dışı gelir kaynaklarının miktarı okulların bulundukları çevrenin SED'ine göre farklılaşmaktadır. Buna göre, alt SED'deki okulların sahip oldukları bütçe dışı gelir kaynaklarının sayısı çoktan aza doēru deēiřmektedir. Bu durumda alt ve orta SED'de bulunan okullara göre daha çok türde bütçe dışı kaynak arayışına gidilmiş olduēu vurgulamıştır.

Alpaydın (2008) alışmasında, Türkiye'de eēitim ve yoksulluk ilişkisini ele alıp yoksulların oranlarını incelemiştir. Türkiye'de eēitim durumuna göre istihdam farklı gelir gruplarında ve bölgelerde eēitim harcamaları, eēitimin finansmanı gibi niceliksel veriler deēerlendirildikten sonra eēitimlerin niteliēinin farklı okul ve bölgelerde

önemli değişiklikler gösterdiğine dikkat çekmiş ve kamu eğitim yatırımlarının yoksulluğu azaltıcı etkisine vurguda bulunmuştur.

Yolcu (2013) okul yöneticilerinin görüşlerine göre velilerin okula gönüllü olarak yaptıkları ancak doğrudan parasal olmayan katkılarını ortaya koymak ve ölçeğin alt boyutları ve diğer değişkenler açısından değişiklik gösterip göstermediğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu çalışmada velilerin okul yönetimine, eğitim ve sosyo-kültürel faaliyetlere parasal olmayan ancak gönüllü yaptıkları katkıların okulun bulunduğu SED'e göre başka bir ifade ile alt SED'den üst SED'e doğru gidildikçe arttığı gözlenmiştir.

Bacaksızlar (2014) araştırmasında; yoksulluk ve eğitim olanakları arasında bir sistem dinamiğinin olup olmadığını ve yoksullarda kuşaklar arası yukarı doğru sosyoekonomik hareketliliğin olup olmadığını ortaya çıkarmak için görüş bildirmektedir. Eğitimdeki ve istihdamdaki fırsat eşitsizliğinin yoksulluk döngüsünün kırılmasına engel teşkil ettiğini gösteren araştırmada, eğitim fırsatlarındaki eşitsizliğin yoksulların yüksek kalitede eğitim alıp yüksek vasıflı işgücüne dahil olmasını ve yüksek maaşlı işlerde çalışabilmelerini imkansızlaştığını da göstermiştir.

Duman (2016) yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal politika aracı olarak şartlı eğitim yardımlarının yoksulluk ve istihdam üzerindeki etkisini Şanlıurfa ili örneği ile ele alarak sosyal yardım alan mevsimlik tarım işçisi kadınların %30- %40'ının ŞNT yardımı almaya devam etmeleri koşulu ile kayıtlı istihdama katılmaya eğilimli olduklarını araştırmasında göstermiştir. Bu durumun kayıtlı istihdam üzerine artıcı bir etkisinin olduğu ve böylece sanayi ve hizmet sektörüne mevsimlik tarım işçiliğinden geçiş sağladığı tespit edilmiştir.

Karagöz ve Karagöz (2017) yaptıkları çalışmada yoksulluğa neden olan etmenlerin başında kadınlara sunulan eğitim imkânlarının yetersizliği ve kırsal alandaki ailelerin eğitime karşı olan olumsuz davranışları gösterilmiştir. 2000-2016 yılları arası kırsal alan kadınlarının eğitimi, yoksulluğu, iş gücüne katılımı ve istihdamı üzerine yapılmış 16 makaleleri inceleyerek yaptıkları bu araştırmada kırsal alan kadınlarının eğitimi ile yoksulluk arasında ters orantı, eğitim ile istihdam arasında ise doğru orantı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Karagöl, Koca ve İlgün (2018), dünyadaki ve Türkiye’deki yoksulluk oranları ele alarak yoksulluk ve eğitim arasındaki ilişki ortaya koymaya çalışılmışlardır. Yapılan araştırmada; eğitime harcanan paylara bakılmış, Türkiye’deki eğitim ve yoksulluk ilişkisi ele alınmış, bu ilişkinin cinsiyet, kırsal, kent kapsamındaki boyutları değerlendirilerek Türkiye’de bireyleri yoksulluğa sürükleyen nedenlere değinilmiştir.

Aygül (2018), araştırmasında üniversite gençliğinin eğitime erişimini, yoksullukla mücadele ve formel/enformel işgücü kullanımı üzerinden ele almaktadır. Böylece bu çalışmada; üniversite öğrencilerinin istihdam edildikleri alanların ve koşullarının tespit edilmesi, yoksulluk ve eğitime erişim arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; üniversite öğrencilerinin eğitim yaşamlarını devam ettirebilmek, “mutlak” ve/veya “görel” yoksulluklarını telafi etmek, formel/enformel sektörlerde güvencesiz, düşük ücretli, geçici/mevsimlik işgücü olarak çalışmak zorunda kaldıkları belirlenmiştir.

Özbaş (2018) çalışmasında, zorunlu eğitim sürecinde çocukları öğrenim gören dezavantajlı ailelerin sosyoekonomik özelliklerini belirlemeyi ve dezavantajlı ailelerin çocuklarının zorunlu eğitim sürecini etkileyen sosyolojik değişkenlerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmada, dezavantajlı mahalleler ile okullaşmalarında çok problem yaşanan öğrencilerin bulunduğu okullar dikkate alınmıştır. Araştırma bulgularına göre, dezavantajlı ailelerin büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenceden yoksun olduğu ve dezavantajlı sosyolojik tabakalarda eğitimin, temel bir ihtiyaç olarak algılanmadığı ortaya çıkmıştır.

Aslan (2019), Tokat ilinde 2016-2017 öğretim yılında farklı kademelerde görev yapan 55 okul yöneticisi ve 19 öğretmenden oluşan çalışma grubu ile sosyoekonomik düzeyi düşük yoksul öğrencilere yönelik okullarda izlenen yardım politikalarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Yaptığı araştırmada; okullarda SED’i düşük yoksul öğrencilere yönelik olarak izlenen düzenli ortak politikaların olmadığı, politikaların okul bütçelerine ve okulun çeşitli yollarla yarattığı bütçe dışı özel gelir kaynaklarına bağlı kaldığı tespit edilmiştir.

Atmaca (2019), yoksulluk sarmalına takılmış insanların bu çıkmazdan kurtulabilmeleri için eğitim politikalarının, eğitim sistemlerinin, eğitimin öneminin ve

etkinliğinin gerekenlerinden bahsetmiştir. Ayrıca eğitimin ile ekonomi, kalkınma, beşerî sermaye ve yoksullukla nasıl ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Yapılan yurt dışı ve yurt içi araştırmalarına bakıldığında okul ve eğitime yönelik kişi veya kurumların yaptıkları yardımların çok fazla olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırma, doğrudan doğruya okullarda okul yöneticileri tarafından yoksul öğrencilere yönelik yürütülen yardım çalışmalarını ele alması bakımından farklılaşmaktadır. Yapılan diğer araştırmalar ile benzerliklere sahip olsa bile, nitel bir çalışma olması bakımından da farklılık göstermektedir. Bazı yönleri ile Kastamonu’ya özgü bulgulara hakm olan alışma, Kastamonu ilinde yoksul öğrencilere yönelik sorunlara çözüm bulmayı hedefleyerek bu öğrencilere hangi kaynaklardan yardımların elde edildiği, okul yöneticilerinin ve kurumların hangi beklentiler ve duygular içerisinde bu yardımları yapmalarını konu edinmesi bakımından farklılık göstermektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma yaklaşımı, araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Araştırma Yaklaşımı

Bilimsel araştırmalar temelde nicel ve nitel olmak üzere iki paradigma ile sınıflandırılmaktadır. Nicel yaklaşım, verilerin toplanması sürecinde niteliklerin niceliklere dönüştürülerek bilginin geçerli ve güvenilir olması için öznellikten uzaklaşıp nesnel olmasına önem vermesidir. Üstün olan özellikleri; nesnellik, görgüllük, gerçeğin tek, genellenebilir ve kesin olmasıdır. Öte yandan insan davranışlarının anlamını kavramayı mümkün kılacak zengin verileri sağlayamama ve sosyal olgularda bireylerin etkileşimleri ile ortaya çıkan değişimleri görememe gibi sınırlılıklara sahiptir (Şimşek, 2015).

Nitel araştırma, varsayımlar veya birey ya da sosyal çalışmaları doğal ortamlarda çoklu biçimlerde veri toplayarak tümevarım ve tümdengelim yollarıyla yorumlayan ve analiz eden bir yaklaşımdır (Creswell, 1994). Nitel araştırmalar psikolojik ölçümler ve sosyal durumlarla ilgili daha detaylı ve derinlemesine bilgi sunmaya yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda nitel araştırmanın sağladığı avantajlar şunlardır; (a) araştırmanın doğal ortamlarda sürdürülebilmesi (b) farklı yollarla elde edilen verilerin zengin tanımlamalarla ifade edilebilmesi (c) detay parçaların anlama ve kavrama yoluyla tümevarımcı süreci tümdengelimli becerilerle analize başvurulması (d) katılımcıların kendi düşüncelerine göre öznel anlamlandırılmasıdır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Nitel yaklaşımın sınırlılığı ise geniş bir örneklem kitlesine temsil etmediği için genellenebilir olma özelliğinin düşük olmasıdır (Silverman, 2000). Nicel araştırmaların tekrar edilebilir özelliğe sahip olması, bulguların başka araştırmacılar ile tekrarlanıp onaylanabilmesi ve nesnelliğinin sağlanması nispeten mümkün olabilmektedir. Nitel araştırmalar ise insan davranışının ve sosyal yaşamdaki değişikliklerin bir bütün halinde anlaşılmasını sağlayarak detaylı veriler sunabilmektedir (Şavran, 2012).

Yapılan bu çalışmada, okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapmış oldukları yardımlara yönelik algı, deneyim ve görüşlerinin detaylı bir şekilde ortaya konulması amaçlandığından dolayı nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

3.2 Araştırma Deseni

Okullarda okul bütçesi dışında yoksul öğrencilere yapılan yardımların değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik (olgubilim) deseni benimsenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre olgubilim deseni; farkında olunan ancak daha ayrıntılı bir anlayışa hâkim olunmadığı durumlarda olgulara odaklanmak için başvurulacak bir desen olarak açıklanmaktadır. Yılmaz ve Şahin (2016) olgubilim deseninde gerçekleştirilen araştırmalarda göreceli olarak az sayıda katılımcının deneyimlerine yüklenen anlamların betimlendiğini belirtmektedir. Merriam (2013), olgubilim bir nitel araştırma deseni olarak gerçeği bulmaya yönelik deneyimin altında yatan temel yapıyı elde etmek için başvurulacak bir desendir. Araştırmacının bu desende kişisel yargıların, bakış açılarının ve varsayımların farkında olmak için kendi deneyimlerini keşfetmesi gerekmektedir.

Saban ve Ersoy (2016), olgubilim desenine katılımcıları seçerken göz önünde bulundurulacak etmenlerin katılımcıların yaşı, dini, kültürel ve etnik yapısı, cinsiyeti, ekonomik durumunun yanı sıra olguya ilişkin deneyime sahip olmaları ve araştırmaya gönüllü olmalarını ifade etmiştir. Bu araştırmada, kamu okullarında görev yapan okul yöneticilerinin okul bütçesi dışında yoksul öğrencilere yapılan yardımlara ilişkin deneyimleri, yaşantıları, düşünceleri, bakış açıları ve yardım yapmaya iten nedenlerin neler olduğunun ortaya konulması bakımından olgubilim deseninde bir araştırmadır.

3.3 Çalışma Grubu

Araştırmada, Kastamonu il merkezindeki kamu ilkokul ve ortaokullarda görev yapan 24 okul yöneticisinden oluşan bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu oluşturulurken maksimum çeşitlilik, kartopu örnekleme ve ölçüt örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır. Gök ve Şahin'e (2009) göre maksimum çeşitlilik yöntemine başvurmadaki amaç, genelleme yapabilmek için bu çeşitliliği sağlamaya

çalışmak değil, aksine çeşitlilik gösteren durumlar ya da paylaşılan olguları bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemi ortaya koymaktır. Yıldırım ve Şimşek (2011), maksimum çeşitlilik yöntemini, farklılık gösteren durumlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak için başvurulan bir yöntem olduğunu belirtmiştir. McNabb'e (2015) göre araştırmacı, yürüttüğü çalışmasında maksimum çeşitliliği sağlamak için incelemek istediği olguya ilişkin bir veya daha fazla ölçüt kullanır. Bu doğrultuda araştırmaya kamu ilkokullarının yanı sıra, genel ortaokulları ile İmam Hatip Ortaokulları (İHO) da dahil edilmiştir. Bununla birlikte gerek ilkokullarda gerekse ortaokullarda yoksul öğrencilere yönelik yürütülen yardım çalışmalarını yürüten okul yöneticilerinin deneyimlerini, algılarını, karşılaştıkları sorunları ve bu sorunları çözmek bakımından izledikleri yöntem, strateji ve tekniklerdeki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak için farklı SED'deki okullar mümkün olduğunca araştırmanın çalışma grubuna dahil edilmiştir.

Araştırmanın çalışma gurubunu oluşturan okul yöneticilerine ulaşmada başvurulan bir diğer örnekleme kartopu yöntemidir. Merriam'e (2013) göre bu yöntem ile çalışmada yer alan ölçütlere kolayca uyum sağlayabilen katılımcılara yer vermeye çalışılmaktadır. Katılımcılarla görüşülürken onlara diğer katılımcılar da kastedilerek soru sorulmaktadır. Böylece insanların diğerleri ile de konuşması gerçekleşerek kartopu büyür ve bilgi elde edecek yeni durumlar ortaya çıkmaktadır. Gegez (2007) ise kartopu yöntemini, ulaşılmak istenen ana temanın belirlenmesinin zor olduğu ve araştırmacının fazla sayıda örnek bireyi kapsamadığı durumlarda başvurulduğunu ifade etmektedir. Groenewald (2004) araştırmaya görüşme için katılımcılar tarafından görüşlerinin faydalı olacağı düşünülen bir diğer katılımcının tavsiye edilmesini örneklemin çoğaltılma yöntemi olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda katılımcılardan mesleki kıdemleri, hayata bakış açıları, görev yaptıkları okulların SED'indeki farklılıklar yönünden, kişisel ve mesleki değer uygulamalarındaki farklılıklar bakımından araştırma için faydalı olacağını düşündükleri başka yöneticilerin isimleri ve erişim bilgileri elde edilerek örnekleme genişletme yoluna gidilmiştir.

Çalışma gurubunu oluşturan okul yöneticilerini bir araya getirmede başvurulan bir diğer örnekleme yöntemi ölçüt örneklemdir. Yağar ve Dökme (2018), ölçüt yöntemi, daha önceden belirlenmiş olan önem ölçütlerine göre hazırlanmış ve araştırmanın amacına uygun durumu karşılayan tüm durumları gözden geçirmek olduğu ifade

etmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubunda yer alan okulların sayısı ve SED'i bakımından ölçüt örnekleme başvurulmuştur. Buna göre çalışma grubunda bulunan okulların 12'si ilkokul, 12'si ortaokuldur. Bu okullardan ilkokulların dördü alt SED, dördü orta SED ve dördü üst SED'dir. Yine ortaokullardan dördü alt SED, dördü orta SED ve dördü üst SED'dir.

Çalışma grubunda yer alan okullara ilişkin veriler Tablo 27'de verilmiştir.



Tablo 27

Okullara İlişkin Bilgiler

Okul No	Düzeyi	SED türü	Okul mevcudu
O1	İlkokul	Alt SED	150
O2	İlkokul	Alt SED	64
O3	İlkokul	Alt SED	150
O4	İlkokul	Alt SED	357
O5	İlkokul	Orta SED	461
O6	İlkokul	Orta SED	390
O7	İlkokul	Orta SED	465
O8	İlkokul	Orta SED	712
O9	İlkokul	Üst SED	997
O10	İlkokul	Üst SED	643
O11	İlkokul	Üst SED	804
O12	İlkokul	Üst SED	790
O13	Ortaokul	Alt SED	420
O14	Ortaokul	Alt SED	150
O15	Ortaokul	Alt SED	190
O16	Ortaokul	Alt SED	346
O17	Ortaokul	Orta SED	240
O18	Ortaokul	Orta SED	532
O19	Ortaokul	Orta SED	669
O20	Ortaokul	Orta SED	940
O21	Ortaokul	Üst SED	958
O22	Ortaokul	Üst SED	579
O23	Ortaokul	Üst SED	700
O24	Ortaokul	Üst SED	470

Tablo 27'e göre çalışma grubunu oluşturan okul yöneticilerinin 12'si ilkokul ve 12'si de ortaokulda görev yapmaktadır. Araştırma grubunda yer alan okul yöneticilerinin görev yaptıkları bu okulların bulunduğu yakın çevrenin SED'leri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Buna göre, çalışmada bulunan 12 ilkokulun 4'ü alt SED, 4'ü orta SED, 4'ü de üst SED de bulunmaktadır. Yine aynı şekilde ortaokulda görev yapan okul yöneticilerinin görev yaptıkları okulun yakın çevresinin SED'ine bakıldığında ise, bu okulların 4'ü alt SED, 4'ü orta SED ve 4'ü de üst SED' de görev yapmaktadır. Bütün bunlara ek olarak yöneticilerin görev yaptıkları okulların öğrenci sayısı 64-997 arasında değiştiği görülmektedir.

Araştırmanın çalışma grubunda bulunan okul yöneticilerine ilişkin bilgiler EK-1'de Görüşme Kodları olarak yer almaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan okul yöneticilerinin katılımcı kodu, okul türü, cinsiyet, branş, yöneticilik ünvanı ve öğrenim düzeyi ele alınmıştır. Çalışma grubunda yer alan okul yöneticilerinin cinsiyet bakımından dağılımına bakıldığında 23'ü erkek ve biri kadın yöneticidir. Bunların on beşi okul müdürü olup dokuzu ise müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Okul yöneticilerinin yaşları 30-60 arasında değişmektedir. Diğer yandan okul yöneticilerinin 12'si sınıf öğretmenliği branşında olup beşi İngilizce öğretmenliği, üçü Türkçe öğretmenliği, ikisi Matematik öğretmenliği, biri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği ve biri de Görsel Sanatlar öğretmenliği branşına sahiptir. Yöneticilerin meslekteki kıdemleri 10-39 yıl arasında değişir iken yöneticilikteki kıdemleri 1-29 yıl olduğu gözlemlenmektedir. Çalışma grubundaki yöneticilerinin bulundukları okulda görev yaptıkları süre ise 1-16 yılları arasında olduğu görülmektedir. Eğitim durumu bakımından ise yöneticilerin 13'ü lisans mezunu ve 11'i ise lisansüstü mezunudur.

3.4 Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma verilerinin toplanmasına yönelik olarak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak bir görüşme formu geliştirilmiştir. Araştırmada yer alan nitel verilere ulaşmak için okul yöneticileri ve öğretmenlere yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan soruların oluşturulması sırasında ilgili yazın taranmış, uygulama içerisinde yer alan okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüş ve önerilerine başvurulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda taslak olarak hazırlanan görüşme formları, ayrıca alanda yer alan dokuz uzmanın görüş ve

önerilerine sunulmuştur. Böylece gerek uygulamada bulunan gerekse alan uzmanlarının görüş ve önerileri doğrultusunda, yarı yapılandırılmış görüşme formlarının “kapsam geçerliliği” sağlanmaya çalışılmıştır.

Görüşme formunda yer alan soruların hem anlaşılması, yorumlanması ve yanıtlanmasında herhangi bir problem ortaya koymak için hem de deneyim kazanmak düşüncesiyle iki okul yöneticisi ile ön görüşmelerde bulunmuştur. Yapılan ön görüşmeler sonucunda, görüşme formunda yer alan soruların anlaşılması, yorumlanması ve yanıtlanmasında herhangi bir sorun yaşanmadığı görülmüştür.

Bütün bu çalışmalar sonucunda “Okul Yöneticisi Görüşme Formu”na son hali verilmiştir (EK-4). Bunu takiben hazırlanan görüşme formu 22/01/2021 tarihinde etik kurul izni için Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü onayına sunulmuştur (EK-2). Söz konusu görüşmeye ilişkin etik onay izninden sonra araştırma izni Kastamonu Valiliği ve Kastamonu İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne gönderilmiştir (EK-3).

3.5 Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerin toplamında görüşme yöntemine başvurulmuştur. Karataş (2015) sosyal bilimlerde veri toplama yöntemi olarak en çok kullanılan yöntemlerden biri olan görüşme yöntemi, soru sorma ve yanıtlama şeklinde olan bir iletişim sürecidir. Görüşme, insanların bakış açılarını, kendilerine ait deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymak için başvurulmuş bir yöntemdir. Görüşme sürecinin, gözlem ve yazılı dokümanlarla desteklenmesi araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini arttırmaktadır.

Görüşme yöntemi ile insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygu ve algılarını değerlendirmek için oldukça güçlü veriler elde edilebilmektedir. Görüşmedeki temel yöntem sözlü iletişimdir. Söz konusu bu yöntemle, günlük yaşamda kullanıldığı gibi konuşarak veri elde edilmektedir. Görüşmeyi kullanan nitel araştırmacılar genellikle görüşme formlarının düzenlenmesi, test edilmesi, görüşmenin ayarlanması ve gerçekleştirilmesi gibi birçok konuda yoğun bir eğitim yaşamaktadırlar. Üç farklı görüşme tekniği bulunmaktadır; Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve

yapılandırılmamış görüşmedir (Yıldırım, 1999). Yapılandırılmış görüşme; hangi soruların nasıl sorulacağı ve verilerin ne şekilde toplanacağı bilgisinin önceden ayrıntılı olarak saptanma özelliğine sahiptir. Yapılandırılmamış görüşme ise, görüşmeciye görüş ve yargılarında esneklik ve serbestlik hakkı vererek konuşmaya cesaretlendirmektedir (Yıkılmış ve Vural, 2008).

Çalışmada yarı yapılandırmış görüşme tekniğine başvurulmuştur. Bunun nedeni, diğer görüşme teknikleri ile karşılaştırıldığında bazı avantajlar sağlamasıdır. Karataş'a (2015) göre bunlardan ilki, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya önceden sormayı planladığı sorulardan oluşan bir görüşme formu hazırlamasına ve görüşmenin gidişatına göre değişik yan ya da alt sorularla görüşme sürecini yönlendirmesine izin vermesidir. İkinci, görüşme sürecinde araştırmacı katılımcının yanıtlarını detaylandırmasını isteyebilmesine olanak vermektedir. Üçüncüsü ise eğer katılımcı bazı soruların yanıtlarını başka soruların içinde yanıtlamışsa bu durumda araştırmacı tekrar sormaya gerek duymamaktadır. Dördüncüsü de yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin belli bir düzeyde standartlık ve esnekliğe sahip olmasıdır.

Nitel araştırmalarda ağırlıklı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacının hazırladığı konu başlıkları önceden belirlenmiştir ve katılımcılara sorulan sorular benzer niteliktedir (Seggie ve Bayyurt, 2015). Görüşmeci bu yöntemi kullanırken görüşme formundaki soruları sorup bununla birlikte ayrıntılı bilgi almak isterse ek sorular da geliştirebilmektedir. Amaçlı sohbete de benzeyen yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeci, hazırlanan soruları belli bir öncelik sırasına göre sormak zorunda kalmayıp katılımcıyla olan etkileşimine bağlı olarak farklı sırada sorabilmektedir (Salı, 2015).

Yapılan yazışmalar (EK-2) sonucunda 08/02/2021 tarihinde alınan yazılı onaydan sonra araştırmanın nitel verilerini toplamak üzere, Kastamonu il merkezindeki kamu ilkokul ve ortaokul düzeyindeki okul yöneticilerine yönelik olarak geliştirilen görüşme formu ile görüşmelere başlanılmıştır. Görüşlerine başvurmak için okul yöneticilerine hangi tarihte ve saatte uygun oldukları sorulmuş ve iletişime geçilerek randevu alınmıştır. Belirlenen saatlerde okul yöneticileri ile okuldaki müsait oldukları yerlerde görüşmeler yapılmış ve COVID-19 salgınının devam etmesi nedeniyle HES kodu anlayışı ile çalışmaya dikkat edilmiştir. Görüşme esnasında okul yöneticilerinin çoğu

ses kaydına sıcak bakmadığını uygun bir dille belirtmiş ve not alma şeklinde görüşme devam etmiştir. Görüşmeye katılmayı kabul eden okul yöneticilerinin beşi ses kaydı alınmasına izin verirken diğer 19'u sadece not alınmasını uygun bulmuştur. Görüşmeye katılan okul yöneticileri kimlik bilgileri gizli tutulmak amacıyla kodlanmıştır. Buna göre; görüşme yapılan okul yöneticileri Y1, Y2 ...Y24 şeklinde kodlanmıştır (EK-1).

Araştırmanın çalışma grubunda yer alan okul yöneticileri ile görüşme sağlanırken COVID-19 pandemisi yüzünden maske-mesafe ve hijyen kurallarına özen gösterilmiştir. Yapılan görüşmelerin kapalı mekânda olmasını istemeyen okul yöneticilerinin beşi ile okulun bahçesinde görüşme yapılmıştır. İlkokullarda ve ortaokullardaki okul yöneticileri ile randevu alınarak yapılan görüşmelerde HES kodu uygulaması ile COVID-19 kurallarına uyulmuştur. Randevu alınmasına rağmen pandemiye yakalanan okul yöneticilerinin üçü ile daha sonraki tarihlerde tekrar randevu alınmış ve görüşmeler gecikmeli olarak yapılmıştır.

Görüşme sürecinde başvuru yapılmış görüşme tekniği olanaklarından yararlanılmıştır. Görüşme sürecinin başlangıcında, görüşme yapılan katılımcıya çalışmanın amacı, içeriği, görüşme süresinin yaklaşık kaç dakika süreceği ve paylaşılan verilerin asla üçüncü bir kimseyle paylaşılmayacağı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise görüşme sorularına geçilmiştir. Okul yöneticileri görüşlerini, düşüncelerini, deneyimlerini ve algılarını kendilerine yöneltilen sorular ile dile getirmişlerdir. Görüşme esnasında daha çok görüşme formunda yer alan soruların sırasına bağlı kalınmadan gönüllülük ve içtenlikle serbest bir söyleşi havasında görüşme gerçekleşmiştir. Ayrıca araştırmacı görüşme sırasında görüşme formunun dışında olmasına rağmen araştırma kapsamındaki farklı sorular da yöneltilmiştir. Araştırmacı görüşmenin konu dışına çıkılmamasına özen göstermiş ve konu bütünlüğünü korumuştur.

3.6 Verilerin Çözümlemesi

Yapılan görüşme kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilerek, bilgisayar ortamında yaklaşık 60 sayfalık bir görüşme metnine dönüştürülmüştür. Araştırmadan elde edilenler içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Kaya ve Usluel (2001), görüşme

sürecinde elde edilen verilerin çözümlenmesinde nitel araştırmalardan en çok başvuru alan veri çözümleme yaklaşımı olan içerik analizi olduğunu ifade etmiştir. İçerik analizi; metinlerin, belirli kurallar dahilinde, içerik kategorilerine dönüştürülmesinin sağlanarak sistemli ve tekrar edilebilen şekilde bir yöntemdir.

İçerik analizi yoluyla verilerin içindeki gerçekleri ortaya çıkarırken başvuru alan bir veri çözümleme tekniğidir. Dokümanlardan elde edilen nitel araştırma verilerinin işlenmesinde a) verilerin kodlanması b) temaların bulunması c) kodların ve temaların düzenlenmesi ve d) bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarına dikkat edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırmada elde edilen verilerden yola çıkarak temalar ve alt temalar oluşturulmuş ve çalışma çözümlenmiştir. Ayrıca araştırmada katılımcılara cinsiyetten, mesleklerden, okulların sosyal seviyelerinden, kıdemlerden alınan aktarımlar verilen kodlarla betimleyici bir şekilde sunulmuştur.

Bu doğrultuda öncelikle oluşturulan metinler birçok kez okunduktan sonra kodlamalar yapılmıştır. Yapılan kodlamalardan hareket edilerek okul yöneticilerinin görüşleri ana ve alt temalara yerleştirilmiştir. Bunun ardından ana ve alt temaların kolay anlaşılabilir olması için tablolara yerleştirilmiş, tablodaki veriler okul yöneticilerinden doğrudan alıntı yapılarak desteklenmiştir.

3.7 Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmaların değerlendirilmesinde başvuru alan verilerin analiz ve sonuçlarında geçerlik ve güvenirliliktir. Geçerlik, araştırmada kullanılan ölçme aracının hangi özelliği ölçmek için veya neyi ölçmek için geliştirilme yeterliliğidir (Şimşek, 2015). Araştırmacının sınırlı sayıdaki örneklemden elde ettiği verileri analiz edip sonuçlara ulaşmada kullandığı etkinliklerin doğruluğu ve dürüstlüğü geçerlik için önemlidir (Türnüklü, 2000). Geçerlik; iç geçerlik ve dış geçerlik olarak ikiye ayrılmaktadır. İç geçerlik; araştırma sürecinde çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmaya ilişkin yorumların gerçeği yansıtabilme yeterliliğidir. Dış geçerlik ise; araştırma sonuçlarının benzer gruplara ya da ortamlara aktarılıp genellenebilmesidir (Karataş, 2015).

Araştırmada iç geçerliği artırmak için kendi ön yargı ve değerlerden uzak durulup derinlemesine veri toplamaya çalışılmıştır. Dış geçerliği sağlamak için ise araştırma

süreci ayrıntılı bir şekilde tanımlanmaya çalışılmış, verilerin analizinde ayrıntılı betimleme ve katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre, araştırmanın geçerliliğini artırmak için nitel araştırmalarda “uzun süreli etkileşim”, “derin ve odaklı veri toplama”, “çeşitleme”, “uzman incelemesi” ve “katılımcı teyidi” stratejilerine başvurulabilmektedir. Yapılan çalışmada ise geçerliliği sağlamak için belirtilen stratejilerden birkaçına yer verilmiştir. Birincisi, görüşme sürecine katılan okul yöneticilerinin verdikleri yanıtlara bağlı kalınarak konu hakkında derinlemesine bilgi edinmek için ek sorular yöneltilmiştir. İkincisi ise çeşitlemedir. Bu strateji ile il merkezinde alt, orta ve üst SED'deki ilkokullar ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticileri ile görüşülerek farklı özelliklere sahip olanlar araştırmaya dahil edilmiştir. Üçüncüsü, ayrıntılı betimlemelerdir. Okul yöneticilerinin görüşleri, tema ve alt temalara uygun olarak yeniden düzenlenilmiş ve doğrudan geniş betimlemelere yerini almıştır. Araştırmanın güvenilirliği için hem veriler direk aktarılmıştır hem de gereken durumlarda diğer verilerle birlikte yorumlanmıştır.

Araştırmada geçerliliği sağlamaya yönelik olarak görüşlerine başvuru okul yöneticilerinin görüşme sürecinde verdikleri yanıtlara bağlı kalınarak ek sorular yöneltilmiş ve derinlemesine bilgi edinilmiştir. Bir diğeri ise çeşitlemedir. Görüşlerine başvuru görüşmeciler alt, orta ve üst SED'de olmak üzere farklı özelliklere sahip okullarda görev yapan okul yöneticilerinin arasından seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma sürecinde başvuru diğeri strateji ise görüşme ve doküman inceleme olmuştur. Böylece okul yöneticilerinden elde edilen verilerin birbiri ile teyit edilmesi ve geçerliği artırılmak istenmiştir. Başvuru bir diğeri strateji olan ayrıntılı betimleme ile ise okul yöneticilerinin görüşleri, tema ve alt temalar yeniden düzenlenmiş ve doğrudan geniş betimlemelere yer verilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre güvenilirlik, araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir. İç güvenilirlik ve dış güvenilirlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç güvenilirliği sağlamak için örneklemin yeterli büyüklükte seçilmesi, verilerin önceden oluşturulan temalara göre analiz edilerek görüşmede herhangi bir yorum katmadan okuyucuya doğrudan sunum yapılması gerekmektedir. Dış güvenilirlik ise, araştırmadan elde edilen sonuçların benzer durumlarda yine aynı şekilde teyit edilebilirliğidir.

Yürütülen araştırmada iç güvenirliği sağlamak için örneklemin yeterli büyüklükte seçilmesine, birden çok görüşmeci ile konunun ele alınmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca çok sayıda kaynak ve görüşe başvurularak elde edilen verilerin iyi bir şekilde saklanmasına ve çalışmanın tarafsız bir şekilde yapılmasına özen gösterilmiştir. Dış güvenirliğin sağlanmasına yönelik veri toplama sürecinde araştırmacı katılımcıların güvenini kazanmaya çalışıp kendi konumunu açık hale getirmiştir. Ayrıca veri kaynağı olan okul yöneticilerinin, araştırma sürecindeki sosyal ortamların ve süreçlerin de tanımlanması yapılmaya sağlanmıştır. Veri toplama sürecinde araştırmacı verileri kendisi toplamış ve olabildiğince katılımcıların güveni kazanmaya çalışılmıştır. Ayrıca verilerin analizinde ayrıca başka bir uzmanın görüşüne başvurulmuş ve betimsel analiz yapılmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, alıntılar ve temalar sunulurken Y1, Y2, Y3 şeklinde kısaltmalar kullanılarak ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir. Araştırmanın güvenirliliğine yönelik olarak yapılanların dışında aynı zamanda araştırmada kullanılan görüşme formları, ses kayıtları, tutulan notlar ve çözümlemeler saklı tutulmaktadır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, doküman toplama ve yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi yoluyla elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1 Yoksul Öğrencilerin Oranına İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine görev yaptıkları okullarında yoksul öğrenci olup olmadığını ve varsa bu öğrencilerin okul mevcuduna oranını öğrenmek için “Okulunuzda yoksul öğrenciler var mı? Varsa toplam öğrenci sayısına oranı nedir?” sorusu sorulmuştur. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrencilerinin okul mevcuduna oranı ile ilişkili vermiş oldukları yanıtlar aşağıdaki verilen şekilde yorumlanmıştır.

Araştırmada görüşlerine başvurulmuş okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrenci oranının okul mevcuduna oranına ilişkin verdikleri yanıtlar okulun bulunduğu adrese ve çevreye göre farklılık göstermektedir. SED’i düşük ailelerin yoğunlukta bulunduğu bölgelerdeki okullarda yoksul öğrencilerin yüzdelik oranlarının oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Alt SED’deki ilkokullarda ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticilerinin tamamı bu öğrencilerin okul mevcuduna ortalama oranının %80’nin üzerinde olduğunu belirtmiştir. Okul mevcuduna oranı değerlendirildiğinde okul yöneticileri alt SED’deki yoksul öğrenci sayılarının bazen okulun tamamını da kapladığını ifade etmiştir. Alt SED’deki ilkokulda yer alan Y2, okulundaki yoksul öğrenci oranının %100 olduğunu bildirmiştir. Diğer alt SED’deki okul yöneticileri de bu orana yakın değerler belirterek ortalama veriyi desteklemişlerdir. Y2 konuyla ilişkili şöyle ifade etmiştir:

“Okulumuzdaki öğrencilerin mevcudu az olmakla birlikte adrese dayalı öğrenci alımı olduğu için bu öğrenciler SED’i düşük ailelerin çocuklarıdır. Okuldaki yoksul öğrenci ele alındığında okul mevcudunun neredeyse tamamı bu kategoride yer almaktadır” (Y2).

Orta SED’de bulunan okullardaki okul yöneticilerinin görev yaptıkları okulların bulunduğu çevrenin farklılaşmasına paralel olarak yoksul öğrencilerin sayısında da bir düşüş gözlenmektedir. Araştırmanın çalışma grubundaki orta SED’deki ortaokullarda görev yapan yöneticilerden Y17 ve Y18, görev yaptıkları okullardaki

yoksul öğrenci oranının %30 civarında olduğunu belirtmiştir. Y17 konuyla ilgili şöyle söylemiştir:

“Adrese dayalı öğrenci alımı yapıldığı için okul mevcudunun ortalama %30’unun yoksul öğrencilerden meydana geldiği gözlenmektedir. Gelir durumu orta düzeyde olan ailelerin çocuklarının yoğun bulunduğu bu okuldaki yoksul öğrenci sayısı çevrenin durumuna göre değişmektedir” (Y17).

Alt ve orta SED’deki ilkokul ve ortaokullardan farklı olarak üst SED’deki ilkokul ve ortaokul yöneticileri ise görev yaptıkları okullarda bulunan yoksul öğrencilerin sayısının toplam öğrenci oranına görece daha az olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma grubundan üst SED’deki ilkokullarda görev yapan Y10 ve ortaokul yöneticilerinden Y21 okullarındaki yoksul öğrenci oranının %5 civarında olduğunu ifade etmiştir. Y21 bu konuyla ilişkili olarak şunları söylemiştir:

“Okulumuz bulunduğu çevre itibarıyla gelir düzeyi yüksek ailelerin yoğun bulunduğu bir adreste yer almaktadır. Bu yüzden üst SED’deki öğrenci sayısının oldukça fazla olduğu ve yoksul öğrenci sayısının ise yaklaşık olarak %5 civarında olduğu gözlenmektedir” (Y21).

Okulların bulunduğu çevredeki ailelerin gelir düzeyinin artış göstermesi ile okullarda görülen yoksul öğrencilerin oranının arasında ters yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilerinin okul mevcuduna oranı ile ilişkili vermiş oldukları yanıtlar; alt SED’den orta SED’e ve orta SED’den de üst SED’deki okullara doğru gittikçe yoksul öğrenci sayılarının azaldığını ortaya koymaktadır. Öte yandan katılımcıların konuyla ilişkili söyledikleri okulların bulunduğu çevrede ailelerin gelir seviyelerinin yükselmesiyle okulda bulunan yoksul öğrenci sayılarının okul mevcuduna oranlarının azaldığı belirtilmiştir.

Araştırmada görüşlerine başvurulanan okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencileri tespit etmek için vermiş oldukları yanıtlar okul yönetimince eşgüdümlü bir çalışma şeklinde benzerlik göstermektedir. Alt, orta ve üst konumda bulunan ilkokullar ve ortaokullarda Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24’ün başka bir

deyişle okul yöneticilerinin tamamı okul yönetimi ile eşgüdümlü çalıştıkları belirtilmiştir.

Alt, orta ve üst SED'deki ilkokullarda yoksul öğrencileri belirlemek için okul yönetimi başta olmak üzere Okul Rehberlik Servisi ve sınıf öğretmenlerinin eşgüdümlü çalışmaları sonucunda yapılan veli toplantıları, aile ziyaretleri, uygulanan anketler ve adrese dayalı kayıt sistemi ile alınan veriler öğrencinin SED'i hakkında bilgi vermektedir. Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11 ve Y12'nin açıklamalarının yoksul öğrencileri tespit etmek için rehber öğretmenler, sınıf öğretmenleri ile sürekli iletişim içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bunun dışında öğretim yılı içinde yapılan toplantılarda ve rehberlik servisinde görev yapan öğretmenlerin uyguladıkları anketler, görüşmeler ve diğer çalışmalar aracılığıyla da belirlenmektedir. Y10'un görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Eğitim- öğretim yılı içerisinde okul yönetimi, rehber öğretmenimiz ve sınıf öğretmenlerimizin işbirliği ile yaptığımız görüşmeler, veli toplantıları, rehberlik çalışmaları ve anketler hassasiyetle ve etik kurallar çerçevesinde uygulanarak sınıflardaki ve okuldaki SED' i düşük öğrenci hakkında bilgi vermektedir” (Y10).

Alt, orta ve üst SED'deki ortaokullarda görev yapan okul yöneticilerinin Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24'ün yaptıkları açıklamalardan okullarındaki yoksul öğrencileri belirlerken izledikleri süreç ilkokullarda görev yapan yöneticilerle paralellik göstermektedir. Yine eğitim öğretim yılı içerisinde rehber öğretmenlerinin uyguladığı anket ve çalışmalar, sınıf rehber öğretmenlerinin gözlem ve deneyimleri, veli toplantıları, okul yöneticilerinin gayret ve özverili çalışmaları ile bilgi sahibi olunabilmektedir. Ayrıca okul yöneticilerinden Y21, ilkokullardan farklı olarak ortaokullarda öğrencilerin girdiği Devlet Yatılı ve Bursluluk Sınavı için gerekli evrakların da öğrencinin SED'i hakkında bilgi vermiştir. Y21 konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“İlkokullardan farklı olarak sınıf öğretmeni değil de daha çok sınıf rehber öğretmenleri ve okul rehber öğretmenlerinin çalışmaları ile tespit edebildiğimiz yoksul öğrenciler için okul idaresi ve öğretmenler eşgüdümlü olarak çalışmaktayız. Ayrıca ortaokul öğrencileri için uygulanan Devlet Yatılı ve Bursluluk Sınavı için gerekli evraklar da bu anlamda öğrenci tespiti için yardımcı olmaktadır” (Y21).

Alt, orta ve üst SED'deki ilkokul ve ortaokul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde ilkokullardaki sınıf öğretmenleri, okul rehber öğretmenleri, ortaokullardaki branş öğretmenleri, okul rehber öğretmenleri ve okul yöneticilerinin eşgüdümlü çalışmalar yürüttükleri anlaşılmaktadır.

4.2 Yoksul Öğrencilere Okul Bütçesi Dışında Yapılan Yardımların Türüne İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımların türüne yönelik verdikleri yanıtlara ilişkin tema ve alt temalar Tablo 28'de yer almaktadır.

Tablo 288

Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardım Türleri

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcı Kodu
Yardım türleri	Giyim yardımı (kıyafet/ okul forması /ayakkabı)	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y24
	Kitap / Kırtasiye	Y1, Y3, Y4, Y5, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y14, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y23, Y24
	Nakdi/ burs yardımı	Y2, Y21, Y22
	Kantin yardımı	Y1, Y3, Y4, Y7, Y10, Y15, Y17, Y22
	Aile yardımı (Gıda, Nakdi, Fatura vb.)	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Sosyal aktivitelere ücretsiz katılım	Y1, Y3, Y5, Y7, Y15, Y17, Y24
	Ulaşım masrafı	Y15, Y24

Tablo 28'de görüldüğü gibi yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımlara ilişkin vermiş oldukları yanıtlar, “yardım türleri” teması altında “giyim yardımı

(kıyafet/ okul forması /ayakkabı)”, “kitap / kırtasiye”, “nakdi/ burs yardımı”, “kantin yardımı”, “aile yardımı (gıda, nakdi, fatura vb.)”, “sosyal aktivitelere ücretsiz katılım” ve “ulaşım masrafı” biçiminde yedi alt tema altında ele alınmıştır.

Tablo 28’e göre araştırmaya katılan alt, orta ve üst SED’deki ilkököl ve ortaokul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21 ve Y24’ün okul bütçesi dışında yoksul öğrencilere giyim yardımı yaptığı gözlenmektedir. Kitap/ Kırtasiye yardımlarının ise alt, orta ve üst SED’deki Y1, Y3, Y4, Y5, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y14, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y23 ve Y24’ün yer aldığı on yedi okul yöneticisinin yaptığı belirtilmiştir. Y2, Y21, Y22’ in bir diğer yardım türü olan nakdi/ burs yardımının türü ile yoksul öğrencilere yardımda bulunmuşlardır. Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımlara ilişkin vermiş oldukları yanıtlardan Y1, Y3, Y4, Y7, Y10, Y15, Y17, Y22’ in kantin yardımında bulunurken Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24’ün başka bir deyişle okul yöneticilerinin tamamı ise aile yardımında (gıda, nakdi, fatura vb.) bulundukları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan Y1, Y3, Y5, Y7, Y15, Y17, Y24’ün sosyal aktivitelere ücretsiz katılım türündeki yardımları yaptıkları ve Y15, Y24 ise ulaşım yardımında bulunduğunu söylemişlerdir.

Araştırmaya katılan okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerden alt SED, orta SED ve üst SED ilkököl yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11 ve Y12’in yaptığı yardımların giyim yardımı olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu giyim yardımının ilkököl öğrencisi için gerekli görüldüğü ve mevsimine göre değişiklik gösterdiği belirtilmiştir. Y1’in konuyla ilgili görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Okul olarak alt SED’de olduğumuz için hem okul olarak oluşturulan yardımlaşma fonu ile hem de kurum ve kuruluşlardan gelen giyim yardımı yoksul öğrencilere dağıtılmaktadır. Hatta bu yardımlar mevsimine göre değişiklik göstermektedir. Kış mevsiminde mont, bot, atkı, eldiven; yaz mevsiminde spor ayakkabı, tişört gibi değişiklik göstermekle beraber mezun öğrencilerin bıraktıkları üniformalar ve çeşitli hayırsever kurumlarının bağışladıkları diğer giyim ürünleri de yoksul öğrencilere teslim edilmektedir” (Y1).

Orta SED ve üst SED'deki diğer ilkökul yöneticilerinin konuyla ilişkili olarak dile getirdikleri Y1'in görüşünü desteklemektedir. Söz konusu bu okullardaki yöneticiler de öğrencinin temel ihtiyaçları arasında kabul edilen giyim ihtiyacını karşılamak için okul yönetimi ve kurum ya da kuruluşlardan gelen yardımları değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 28'de görüldüğü gibi giyim yardımlarının ilkökulların aksine ortaokul düzeyindeki okullarda bir düşüş olduğu gözlenmektedir. Ancak alt SED'deki ortaokullarda görev yapan Y13, Y14, Y15 ve Y16, öğrencilere giyim yardımı yaparken orta SED'deki Y17, Y18 ve Y19; üst SED'de olan Y21 ve Y24'ün giyim yardımında bulundukları ve bu sayıda da azalma olduğu belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili Y12, Y14 ve Y19'un görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Okul olarak adrese dayalı alınan öğrencilerin üst SED'de olduğu bilinmektedir. Bu yüzden okul olarak %1'lik seviyede yoksul öğrenci sayısı mevcuttur. Giyim yardımı çok talep edilmemiş ancak ihtiyaç anında hemen giyim yardımı yapılmaktadır” (Y12).

“Okulumuz konumu itibarıyla SED'i düşük ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Öğretmenler ve okul yönetimi iş birliğinde oluşturulan yardımlaşma fonu ile öğrencilere yardımda bulunmaktadır. Giyim yardımı, okul olarak öğrencilerin temel ihtiyaçları arasında ele alındığı için mevsimime göre sık sık yapılmaktadır” (Y14).

“Öğretmenler arasında gönüllük esasına dayalı oluşturulan yardımlaşma fonu ile çok sık olmamakla beraber giyim yardımı yapılmaktadır. Bu yardımlar; mont, bot veya ayakkabı şeklinde olabilmektedir” (Y19).

İlkokul ve ortaokul yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre, kitap- kırtasiye yardımının neredeyse eşit olduğunu gözlenmektedir. İlkokul öğretim düzeyindeki alt SED, orta SED ve üst SED'deki Y1, Y3, Y4, Y5, Y7, Y8, Y9 Y10, Y11 ile ve ortaokul öğretim düzeyindeki alt SED, orta SED ve üst SED'deki Y14, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y23 ve Y24 her eğitim öğretim yılı başlarında kitap-kırtasiye yardımı yapıldığını belirtmişlerdir. Okul yönetiminin ve öğretmenlerin gönüllük esasıyla oluşturdukları yardım fonunun yanı sıra kırtasiyelerin yaptıkları bu yardımların da öğrenciye ulaştırıldığı söylenmektedir.

Okullarda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımların türü kapsamında yapılan nakdi yardımların oldukça az olduğu gözlenmektedir. Yöneticilerle yapılan görüşmelerde Y2, Y21 ve Y22'nin bu tür yardımı yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu yardımı yapan okulların yöneticilerinden Y2, Y21 ve Y22'nin görüşlerine aşağıda sırasıyla yer verilmiştir:

“Okulumuzda yoksul öğrenci sayısı çok fazla olduğu için öğrenci mevcudunun neredeyse hepsi yardıma muhtaç durumdadır. Okuldaki öğretmenlerle gönüllülük esasına dayalı oluşturulan yardımlaşma fonundan yoksul olarak sınıf öğretmenlerinin bilgisi dahilinde tespit edilen akademik başarıları yüksek öğrencilere nakdi yardım yapılmıştır” (Y2).

“Adrese dayalı öğrenci alımı yapan bu ortaokulda yoksul öğrenci sayısı düşüktür. Nakdi yardım türünün yapılma sebebi olarak öğrencinin akademik başarısının yüksek olması ama SED’i düşük olmasıdır. Bu yüzden öğretmenlerle oluşturulan gönüllük esasına dayalı bir yardımlaşma fonu ve diğer kurumlardan temin edilen yardımlar dağıtılmaktadır” (Y21).

“Yoksul öğrencilerin okul mevcudu oranına bakıldığında oldukça az olduğu ve yardım türlerinin de çok çeşitli olmadığı gözlemlenmiştir. Sınıf rehber öğretmenleri, okul rehber öğretmeni ve okul yönetimi tarafından tespit edilen yoksul öğrencilerden akademik başarıları yüksek olanlara nakdi yardım türü yapılmaktadır” (Y22).

Y2, Y21 ve Y22’den farklı olarak Y1, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y23, Y24’ün öğrencilere doğrudan nakdi yardım yapmaktan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Yöneticilerin öğrencilere doğrudan nakdi yardım yapmaktan kaçınmalarının ortak nedeni; bazı yoksul öğrencilerin emek vermeden bir kazanç elde etmeye ve bunu alışkanlık haline getirme endişesi yaşamaları olduğu söylenebilir. Y3 ve Y10’un konu ile ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Okul çevresi, yoksul ailelerin yoğun yaşadığı bir bölge olduğu için buradaki halkın çoğu işsiz ve günlük gelir karşılığında yaşamlarını idame ettirmektedir. Bu bölgeye yapılan yardımlar halk arasında bazı olumsuz tutum sergilemelerine neden olmuştur. Bu tutum öğrencilerin de davranışlarına yansdığı için verilen nakdi yardımların öğrencilerde hep beklentiye dönüşmesi haline gelmiştir. Yaşadığımız deneyimlerden sonra nakdi yardımların bu bölgedeki bazı yoksul öğrenciler için uygun olmadığı kanaatine varılmıştır” (Y3).

“Yoksul öğrencilerin yanımıza gelerek para isteme veya sık sık ihtiyaç bildirme gibi olaylarına şahit olduğumuz için bu olumsuz durumu alışkanlık haline getirmelerinden endişe duyduk. Yaşadığımız deneyimler neticesinde öğrencilere doğrudan nakdi yardım yapmaktan kaçınmaktayız” (Y10).

Araştırmanın çalışma grubunda bulunan okul yöneticilerinden Y1, Y3, Y4 ve Y10 okullarında yoksul öğrencilere kantin yardımı yaptıklarını belirtmiştir. Bu yöneticilerden Y1, Y3 ve Y4’ün alt SED’de bulunan ilkokullarda görev yaparken Y10 üst SED’de bulunan ilkokulda görev yapmaktadır. Ancak bu okul yöneticilerinin görüşlerinden yoksul öğrencilere yönelik yapılan kantin yardımlarının nakit para yardımı değil de kantinde açık hesap oluşturma biçiminde olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylelikle oluşturulan bu açık hesaba yoksul öğrencilerin okuldaki kantin hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Bu konu ile ilgili Y1 ve Y7 konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“Okulumuzdaki öğrenciler; velilerin çoğunun bir işe sahip olmadığı veya günlük yevmiye ile çalışan ve gelir düzeyleri çok düşük olan çevreden gelmektedirler. Bu yüzden ailelerinden her gün alabildikleri bir harçlığa sahip değiller ve zaman zaman kahvaltı dahi yapamadan okula gelmektedirler. Bu yüzden sınıf öğretmenlerinin de gözlemleri yardımıyla bu öğrenciler tespit edilir ve kantinde görevli kişiler ile iletişim kurularak öğrenciyi rencide etmeden yoksul öğrencilere kantinden gıda yardımı yapılmaktadır. Kantin masrafları ise öğretmenler ve okul yönetimi ile oluşturulan yardım fonundan karşılanmaktadır” (Y1).

“Yoksul öğrencilerin sayısı okulumuzda çok olmadığı halde sınıf öğretmenleri tarafından tespit edildikten sonra kantin yardımı; nakit para şeklinde olmayıp çeşitli gıda ürünleri olarak yapılmaktadır. Yine öğrenci deşifre edilmeden onun bir şekilde gıda ürününü kazandığı ve hediye edildiği hissedilmeye çalışılmaktadır” (Y7).

Y15 ve Y22’in konuyla ilgili dile getirdikleri diğer okul yöneticilerinin görüşlerini destekler niteliktedir. Bu okul yöneticileri okullarında yoksul öğrencilere doğrudan nakdi yardım yapmak yerine gıda türü yardımlarda bulunmaktadır. Söz konusu yardımların teneffüs ve beslenme saatlerinde yapmaya özen göstermektedirler. Y15 ve Y22 böylesi bir yardıma başvurmalarını okullarının sahip olduğu kurum kültürü ile açıklamaktadır. Y15 ve Y22 aşağıda görüşlerini dile getirmiştir:

“Okulda sahip olduğumuz kurum kültüründen dolayı yoksul öğrencilere kantin yardımını nakit para şeklinde yapmayıp ihtiyaç dahilinde gıda türü ile yerine getirerek bu öğrencilere destek vermekteyiz” (Y15).

“Okulumuzda yoksul öğrenci sayısı çok az olduğu için yardım türleri ve sıklığı da az olmaktadır. Mesela; tespit edilen yoksul öğrencilere yapılan kantin yardımı nakdi olmayıp onları rencide etmeden yerine getirilmektedir” (Y22).

Alt, orta ve üst SED’deki ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin görüşlerine göre yoksul öğrenciler için yapılan yardımların en önemli kısmını ailelere yapılan yardımlar oluşturmaktadır. Okul yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu öğrencilerin kendisine nakdi yardım yapmamaktadır. Çünkü öğrencinin kendisine yapılan nakdi yardımların onlar için olumsuz davranışlara sebep olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden alt SED, orta SED ve üst SED’deki ilkokul ve ortaokullardaki okul yöneticileri yoksul öğrencilerin ailelerine yardım yapmayı tercih etmektedir. Okul yöneticilerinin yoksul ailelerin beslenme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı takdirde bu ailelerin çocuklarına eğitim için uygun bir ortam mümkün olmayacağını ve bunun da akademik başarının düşmesinde etkili olacağını ifade etmektedirler. Okullarda yoksul öğrencilere yapılan yardımlardan alt SED, orta SED ve üst SED’deki tüm ilkokullarda en çok yapılan yardımların aile yardımı şeklinde olduğu gözlenmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Y3, Y6 ve Y9 aşağıda görüşlerini ifade etmişlerdir:

“İlkokullar ve ortaokullar adrese dayalı olarak öğrenci alımı yaptığı için SED’i düşük ailelerin yoğun olarak bulunduğu çevredeki okullarda yoksul öğrencilerin mevcudu da oranla çoktur. Bu aileler genelde günlük kazanç doğrultusunda çalışmakta ve ekonomik olarak sık sık güçlükler yaşamaktadır. Okula gelerek yardım talebinde bulunan velilere nakdi yardımlar, gıda yardımları, barınma ve eşya yardımına kadar çeşitli türde okul olarak oluşturulan yardım fonundan veya kurumlar vasıtasıyla yardımlar yapılmaktadır. Okul olarak önceliğimiz yoksul öğrencilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Çünkü temel ihtiyaçları karşılanamayan çocuklar akademik anlamda da başarısız olmaktadır” (Y3).

“Veli ziyaretleri esnasında ve öğretmenlerin yaptıkları gözlemleri sonucunda yoksul ailelere barınma, gıda ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde okul olarak oluşturulan yardımlaşma fonu ile yardımlar yapılmaktadır. Çünkü ailenin gelir

düzeyinin düşük olması çocuğun akademik başarısını, sosyolojik ve psikolojik davranışlarını etkilediği için mikro seviyede katkıda bulunmak istiyoruz” (Y6).

“Okulumuz adrese dayalı öğrenci alımı yaptığı için üst SED’deki öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir okuldur. Öğretmenlerle işbirliği içinde öğrenciye yardım için oluşturulan bir yardım fonu desteği ile çok sık olmamakla beraber özellikle dini aylarda ailelere gıda yardımı yapılmaktadır. Ama öğrenciye bizzat nakdi yardım yapılmamaktadır” (Y9).

İlkokullarda olduğu gibi alt SED, orta SED ve üst SED’deki ortaokullarda görev yapan okul yöneticilerinin doğrudan öğrenci yerine aileye yardım yapmayı daha uygun gördükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca öğrencinin bizzat kendisine yardım yapmayı tercih etmeyen okul yöneticileri bu davranışın çocuğun geleceği için olumsuz sonuçlar getireceğini düşüncesini taşımaktadır. Dolayısıyla yöneticiler doğrudan öğrencinin kendisinden ziyade aile yardımları yaparak çocuk için daha uygun olacağını söylemektedirler. Bu konu ile ilgili Y13, Y18 ve Y22’in görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Okulumuzda yoksul öğrenci sayısı okul mevcudunun neredeyse hepsi sayılabilecek kadar çoktur. Bu yüzden öğretmenlerle aramızda öğrenci yardımlaşma fonu oluşturulmuş ve sık sık yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlar daha çok aileye gıda yardımı ve nakdi yardım şeklinde olmaktadır. Ancak öğrenciye nakdi yardım yapılmamaktadır. Çünkü bizzat öğrencinin kendine yapılan yardımların onlarda olumsuz davranışlara yol açabileceği düşünülmektedir. Öğrencilerde görülebilecek olumsuz davranışlar; öğrencinin hazır ve emeksiz gelir kazanmayı alışkanlık haline getirmesi, sürekli yardım talebinde bulunmaktan çekinmemesi gibidir” (Y13).

“Okulumuz orta SED’de bir okul olduğu için ihtiyaç sahibi çok öğrencimiz bulunmamaktadır. Öğretmenler ve okul olarak aramızdaki iş birliği ile oluşturulan yardım fonu ile her ay düzenli olarak 3 ila 4 öğrencinin ailesine nakdi yardım yapılmaktadır. Aile bu yardımı beslenme, barınma veya öğrencinin eğitim ihtiyaçları için kullanabilmektedir. Ancak bu yardımlar öğrencinin bizzat kendine yapılmamaktadır” (Y18).

“Adrese dayalı öğrenci alımı ile üst SED’deki bu okulda yoksul olarak belirtilen çok öğrenci olmamasına rağmen bir okul kültürü olarak öğretmenler ve okul yönetimi iş birliğinde yardımlaşma fonu işlevini görmektedir. Ayrıca ekonomik düzeyi yüksek velilerden de gelen yardım desteği ile özellikle dini aylarda bu yardımlar yoksul olarak tespit edilen öğrencilerin ailelerine teslim edilmektedir” (Y22).

Çalışma grubundaki yöneticilerle yapılan görüşmelerden ilkokul ve ortaokuldaki yöneticilerin yoksul öğrencilere aile yardımı yapmalarının amacının öncelikli olarak ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması düşüncesidir. Dolaylı olarak bu yardımlar sayesinde öğrencilerin açlık ve yoksullukla endişe duymadan eğitime odaklanmaları bir ölçüde mümkün olacağı söylenebilir.

Okul yöneticilerinden Y1, Y3, Y5 ve Y7 görev yaptıkları okullarda yoksul öğrencilere sosyal aktivitelere ücretsiz katılım yardımı yaptıklarını söylemektedirler. Bu yöneticilerden Y1 ve Y3 alt SED ilkokul; Y5 ve Y7 ise orta SED ilkokulda görev yapmaktadır. Konu ile ilgili Y1 ve Y7'in görüşlerine şu ifadelerle aşağıda yer verilmiştir:

“Sosyal aktivitelere ücretsiz katılım yoksul öğrencilerin çoğunlukta bir okulda çok üstünde durulan bir konu olmamıştır. Çünkü bu okullarda önceliğimiz öğrencinin beslenme, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Özellikle belediyelerin ve MEB’ in organize ettiği sosyal aktivitelere katılım ücreti olmadığı için bütün öğrenciler faydalanmaktadır. Ancak okul olarak organize edilen etkinliklere katılım konusunda yoksul öğrencinin kendini kötü hissetmemesi için aramızda oluşturduğumuz yardım fonundan masraflar karşılanmaktadır. Okul olarak öğrencilerin tamamı yoksul olarak tanımlandığı için yapılan aktivitelere tüm öğrencileri dahil edip okul olarak bütçemize uygun aktiviteler tercih edilmektedir” (Y1).

“Yoksul öğrenci sayısı az olduğu için okul olarak ihtiyaç dahilinde sosyal aktivitelere ücretsiz katılım gerçekleşmektedir. Okulda sınıf öğretmenlerinin sınıftaki velileri ile sıkı bir iletişimi ve iş birliği sayesinde sınıflardaki yoksul öğrenciler hiçbir zaman desteksiz ve yardımsız kalmamıştır” (Y7).

Yoksul öğrencilerin okullarda belli ücrete dayalı olarak gerçekleştirilen sosyal kültürel etkinliklerden ücretsiz olarak yararlandırılmaları yalnızca ilkokullara özgü bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. Ortaokullarda görev yöneticilerden Y15, Y17 ve Y24’ün de katılımın belli ücrete dayalı olarak gerçekleşmesi durumunda yoksul öğrencilerden herhangi bir ücret almadıklarını dile getirmişlerdir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde ortaokul düzeyindeki Y15 alt SED’de görev yaparken Y17 orta SED ve Y24 ise üst SED’de görev yapmaktadır. Y15, Y17 ve Y24 sosyal aktivitelere ücretsiz katılım yardımı yaptıkları gerekçelerini şu ifadelerle belirtmişlerdir:

“Okul adrese dayalı olmayıp isteğe bağlı öğrenci alan bir kurum olduğu için belirli bir çevreden öğrenciye sahip değiliz. Çeşitli kurum ya da kuruluşlardan, okulda öğretmenler ile gönüllük esasına dayalı yardımlaşma fonu ve yardımsever vatandaşlardan temin edilen yardımlar ile okuldaki yoksul öğrencilerin sosyal aktivitelere ücretsiz katılım masrafı karşılanmaktadır” (Y15).

“Yıl içinde yapılan sosyal faaliyetlerde öğrencilerin katılımı hususunda çok sıkıntı yaşanmamaktadır. Çünkü okul mevcudun içinde yoksul öğrenci sayısı azdır. Sınıf rehber öğretmenlerinin, okul rehberlik öğretmenin ve okul yönetiminin bilgisi dahilinde tespit edilen yoksul öğrenci olduğu takdirde okul olarak oluşturulan yardım fonundan sosyal aktivitelere katılım yardımında bulunmaktadır” (Y17).

“Yapılan sosyal faaliyetlere katılım konusunda çok sıkıntı yaşanmamakla birlikte okulda yoksul öğrenci sayısı oldukça azdır. Okulda oluşturulan yardım fonu ve çeşitli kurum veya kuruluşlardan temin edilen yardımlar vasıtasıyla yoksul öğrencilere sosyal aktivitelere ücretsiz katılım yardımı yapılmaktadır (Y24).

Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullarda yoksul öğrencilere yapılan yardımların bir türü de ulaşım yardımıdır. Ancak bu konuda görüş bildiren okul yöneticileri yalnızca Y15 ve Y24’tür. Bu yöneticilerden Y15 alt SED’de bulunan İHO’nda görev yaparken Y24 üst SED’deki İHO da görev yapmaktadır.

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün İlköğretim ve Eğitim Kurumu ile ilgili İlgi (a) kanunla açılan bağımsız İHO ile İmam Hatip Liseleri (İHL) bünyesindeki İHO’larına ise ilgi (b) yönetmelik esasına göre velinin başvurusu üzerine okul yönetimlerince yapılmaktadır (MEB, 2014). Bu maddeye ilişkin İHO’larına velinin tercihinine göre öğrenci kaydı yapıldığı için okul yöneticilerinin iki tanesinin ulaşım yardımı yaptığı ve yapılma sıklığının oldukça az olduğu verisi elde edilmiştir. Bu yardım desteğinde bulunan okulların ise adrese dayalı olmayıp öğrenci kayıtlarının isteğe bağlı tercih edildiği için merkez dahil olmak üzere ilin her mahallesinden öğrencisi bulunmaktadır. Y15 ve Y24 yapılan ulaşım yardımı konusundaki görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

“Kurum olarak adrese dayalı öğrenci alımı değil de tercih durumuna göre olduğu için öğrenciler il merkezinden çok farklı mesafelerden gelmektedir. Bu yüzden okul yönetimi olarak oluşturulan yardım fonu ile ve çeşitli kurum veya kuruluşlardan temin edilen

yardımlarla okuldaki yoksul öğrencilere akademik düzeyine bakılmaksızın ulaşım yardımı yapılmaktadır” (Y15).

“Okulumuz tercihe göre öğrenci alımı yaptığı için çok farklı mesafelerden öğrencimiz mevcuttur. Bu yüzden ulaşım yardımı bütçe ayırdığımız bir yardım türüdür. Okulda gönüllülük esasına dayalı oluşturulan yardımlaşma fonu ve çeşitli kurumlardan veya yardımseverlerden temin edilen yardımları ulaşım yardımı olarak okuldaki yoksul öğrencilere tahsis edilmektedir” (Y24).

Türkiye’deki ilkokullarda ve genel ortaokullarda öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara yerleştirilmesi adres kayıt sistemine göre olduğu için ulaşım yardımı söz konusu olmamaktadır. MEB Okulöncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nde adrese dayalı kayıt sistemini Madde 11 ile şu şekilde belirtmiştir:

Okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumlarında yeni kayıtlar, temmuz ayının ilk iş gününde başlar. Kayıt işlemi, 25/4/2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu hükümlerince oluşturulan ulusal adres veri tabanındaki yerleşim yeri adres bilgileri esas alınarak, e-Okul sistemi üzerinden yapılır. Kayıt işlemleri sırasında veliden herhangi bir belge talep edilmez (MEB, 2015, s.3).

Türkiye’de Mevzuattaki ilgili madde doğrultusunda ilköğretim kapsamında ilkokullar ve genel ortaokullarda öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara yerleştirilmesi adres kayıt sistemine göre olmaktadır. Bu durumda okul ile ev arasındaki uzaklık öğrencilerin yürüme mesafesinde bir uzaklığa karşı gelmektedir. Söz konusu bu durum ilkokul ve genel ortaokul öğretim düzeyindeki öğrencilere ulaşım yardımının yapılmasını ortadan kaldırmaktadır. Bununla ilgili olarak Y8 ve Y18 görüşlerini aşağıdaki şöyle ifade etmiştir:

“İlkokullarda adres kayıt sistemine göre öğrenci alımı olduğu için okulumuzda da ulaşım yardımına gerek duyulmamaktadır. Yürüme mesafesinde olan okula öğrencilerin ulaşmalarında herhangi bir sıkıntı yaşanmadığından ulaşım için bir fon ayrılmamaktadır” (Y8).

“Ortaokul kurumlarında adrese dayalı öğrenci kayıt sistemi geçerli olduğu için yürüme mesafesinde okula ulaşım sağlanmaktadır. Bu durumda okul olarak ulaşım yardımı adı altında bir yardım söz konusu değildir” (Y18).

Araştırmaya katılan alt, orta ve üst SED’ deki ilkokul ve ortaokul yöneticileri ile yapılan görüşmelerden yoksul öğrencilere yapılan yardımların giyim yardımı (kıyafet/ okul forması /ayakkabı), kitap / kırtasiye, nakdi/ burs yardımı, kantin yardımı, aile yardımı (gıda, nakdi, fatura vb.), sosyal aktivitelere ücretsiz katılım ve ulaşım yardımı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yardımların türünün okulların SED’ine göre farklılaştığı belirtilmiştir.

4.3 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Sıklığına İlişkin Bulgular

Tablo 29’da okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yaptıkları yardımların sıklığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 299

Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Sıklığı

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcı Kodu
Yapılan yardımların sıklığı	Yılda iki kez	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y24
		Y1, Y3, Y4, Y5, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y14, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y23, Y24
		Y1, Y3, Y4, Y7, Y10, Y15, Y17, Y22
	Aylık	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y24
		Y2, Y21, Y22
		Y15, Y24
	Günlük	Y1, Y3, Y4, Y7, Y10, Y15, Y17, Y22

Tablo 29’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan okul yöneticilerine yoksul öğrencilere yaptıkları yardımların sıklığına ilişkin görüşleri, “yardım sıklığı” teması altında “Yılda iki kez”, “Aylık” ve “Günlük” olarak üç alt temada ele alınmıştır.

Tablo 29’da, okullarda yoksul öğrenciler için okul bütçesi dışında öğretmenler ve yöneticiler arasında oluşturulan yardımlaşma fonu, çeşitli kurum veya kuruluşlar ve yardımsever vatandaşlardan temin edilen yardımların okul yöneticileri tarafından dağıtılma sıklığı belirtilmektedir. Okul yöneticilerinden elde edilen verilere göre yardımların önemli bir bölümünün yılda iki kez yapılan yardımlar olan giyim yardımı, kitap/ kırtasiye yardımı, sosyal aktivitelere katılım yardımı olduğu anlaşılmaktadır.

Okul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y24 yılda iki kez giyim yardımında bulunmuştur. Giyim yardımını yılda iki kez yapan Y1 konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

“Alt SED öğretim düzeyinde olduğumuz için öğrencilerin çoğu yoksuldur. Temel ihtiyaçlarından biri olan giyim yardımı kaçınılmazdır. Bu yüzden mevsimine göre yılda iki kez bu yardımları öğrencilere ulaştırmaya çalışıyoruz” (Y1).

Okul yöneticilerinden Y1, Y3, Y4, Y5, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y14, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y23, Y24 kitap/ kırtasiye yardımında bulunmuştur. Y17’in görüşleri şunlardır:

“Yoksullukla mücadele çalışmaları devletin çalışmalarının yanı sıra okul yöneticileri ve öğretmenlerin desteğiyle okul kurumlarında da yürütülmektedir. Devletin ücretsiz kitap dağıtımı yardımı yoksullukla mücadele kapsamında önemli bir yere sahip olurken öğrencilerin başka okul araç ve gereçlerine de ihtiyaçları olmaktadır. Bu yüzden yoksul öğrencilere yılda iki kez olmak üzere eğitim- öğretim dönemlerinde kitap/ kırtasiye yardımları yapılmaktadır” (Y17).

Okullardaki sosyal aktivitelere ücretsiz katılım yardımı yapan okul yöneticilerinin Y1, Y3, Y4, Y7, Y10, Y15, Y17, Y22 olduğu gözlenmektedir. Y15’in görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Özellikle okullarda birlik ve beraberliği destekleyen sosyal aktiviteler öğrenciler tarafından çok beğenilmekte ve katılım sağlanmaktadır. Ancak okulumuzda bulunan yoksul öğrencilerin de katılımını sağlamak için bu yardımlara sık sık yer verilmektedir” (Y15).

Aylık yapılan yardımların ise aile yardımı, nakdi/ burs yardımı ve ulaşım yardımı türünde yapılan yardımlar olduğu ve söz konusu bu yardımların yoksul öğrenciler için yine önemli bir bölümü kapsadığı anlaşılmaktadır. Okul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y19, Y20, Y21, Y24 aile yardımında bulunduklarını belirtmişlerdir. Y13 aile yardımını yapma gerekçesine ilişkin düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Adrese dayalı öğrenci alımı olduğu için okulumuzda yoksul veliler ve öğrenciler çoğunluktadır. Bu yüzden ailelere yapılan yardımların dolayısıyla öğrencilere de yansıtacağı için bu yardımlara büyük oranda yer vermekteyiz” (Y13).

Bir diğer yardım türü olan nakdi/ burs yardımını, okul yöneticilerinden Y2, Y21 ve Y22’in yaptığı anlaşılmaktadır. Y22 nakdi/ burs yardımı yapmasını aşağıdaki görüşlerle ifade etmiştir:

“Okulumuzdaki bazı yoksul öğrencilerin akademik başarıları yüksektir. Okul olarak biz de bu öğrencilerin akademik alanda ödüllendirmek için göstermiş oldukları başarılarından dolayı nakdi olarak aylık burs vermeyi tercih ediyoruz” (Y22).

Aylık olarak yapılan yardımlardan bir diğeri ise ulaşım yardımınıdır. Okul yöneticilerinden Y15 ve Y24’ün ulaşım yaptıkları görülmüştür ve Y24 görüşlerini şöyle söylemiştir:

“Okulumuz İHO olduğundan tercihe dayalı öğrenci alımı yapmaktadır. Bu yüzden yoksul öğrencilerimiz ulaşım sorunu yaşamaktadır. Bu soruna yardımcı olmak için okulumuzda aylık olarak ulaşım yardımı yapılmaktadır” (Y24).

Günlük yapılan yardımların ise, yalnızca kantin yardımları ile sınırlı olduğu gözlenmektedir. Okul yöneticilerinden kantin yardımlarını yapanlar ise Y1, Y3, Y4, Y7, Y10, Y15, Y17, Y22’dir. Y7 söz konusu yardım ile şunları söylemiştir:

“Okulumuzda bulunan yoksul öğrenciler için sınıf öğretmenlerimizin bilgileri doğrultusunda özellikle beslenme saatlerinde ve bazı teneffüslerde gıda türünden kantin yardımları yapılmaktadır. Günlük olarak yapılan bu yardımların özellikle sınıf öğretmenleri ile iletişim halinde yürümektedir” (Y7).

Alt SED’deki okul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y13, Y14, Y15, Y16 orta ve üst SED’deki okul yöneticilerinden farklı olarak kendi okullarında oluşturdukları yardım fonu, çeşitli kurum veya kuruluşlardan temin ettikleri yardımların her zaman düzenli olmadığını belirtmişlerdir. Okullar yoksul öğrencilere ve ailelerinin yoksulluk probleminde sadece geçici olarak çözüm olabilmektedir. Y3’ün görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Okul konum itibariyle alt SED’deki ailelerin çoğunlukta yaşadıkları bir çevrede olduğu için yoksul öğrenci sayısı oldukça fazladır. Okul olarak düzenli ve sık sık yardımlarda bulunamamakla birlikte velileri de okulun bir yardım kurumu olmadığını ifade etmek zorunda kalıyoruz. Ayrıca bizim okul olarak yaptığımız mikro seviyede yardımlar sadece onların yoksulluk yaralarına ilaç olabilir ancak tamamen iyileştirmez. Bu yüzden bu öğrencilerin ve ailelerin daha sık ve düzenli olarak temin etmesi gereken yardım kurumları okullar değil diğer sosyal yardımlaşma kurumlarıdır” (Y3).

Y1, Y2, Y3, Y4, Y13, Y14, Y15 ve Y16 ile yapılan görüşmelerden yoksul aile ve öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan mikro düzeydeki yardımların çok sık olması da zaman zaman öğrencilerde ve ailelerde olumsuz davranışlara yol açabildiğini göstermektedir. Y2 bazı öğrencilerde ve velilerde çok sık yapılan yardımların zaman zaman beğenmeme duygusu oluşturduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“SED’i düşük ailelerin yoğun olarak bulunduğu bir okul olduğu için gerek öğretmenler ile oluşturduğumuz fon ve gerekse sosyal kurumlardan temin ettiğimiz yardımlar bazı veliler tarafından beğenilmeme ve eleştiri şeklinde tarafıma yansımıştır. Alt SED’deki okullarda sık sık karşılaştığımız bu düşünceler çok yardım alternatifi sunulduğundan ortaya çıkabilmektedir” (Y2).

Y9 okullarda ailelere yapılan yardımlardan ötürü okulların bir yardımcı kurumu gibi algılandığını ve bu nedenle bazı velilerin yardım talebinde bulunduklarını dile getirmiştir. Öte yandan üst SED’deki okullarda ise bazı velilerin okula çok sık gelerek yardım talebinde bulunması ve okulun yardım kurumu olarak algılanmasına neden olmasına yol açmaktadır. Y9, şunları söylemiştir:

“Okulumuz adrese dayalı öğrenci alımı yaptığı için çevre itibariyle üst SED’deki ailelerin çocuklarının bulunduğu bir kurumdur. Bu yüzden yoksul öğrenci sayısı oldukça azdır ve gereken yardımlar yapılmaktadır. Ancak bu yardımların sık sık ve düzenli yapılması velilerde ve öğrencilerde bu yardımların çok benimsenmesine ve kurumdan fazla yardım talebinde bulunulması gibi olumsuz davranışların görülmesine yol açmaktadır” (Y9).

Alt, orta ve üst SED’deki okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrenciler için yapılan aile yardımlarına ilişkin görüşleri birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Bazı öğrenci ve velilerde yapılan yardımların fazla olması nedeniyle yardımları beğenmeme duygusu görülürken bazılarında ise okulların yardım kuruluşu gibi algılanmasına yol açmaktadır.

4.4 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Kaynağına İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım temin etmek için kurum ya da kuruluşlardan destek alıp almadıklarını ortaya koymak için “Okulunuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım temin etmek için kurum ya da kuruluşlardan destek alıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Okul yöneticilerinin görüşleri Tablo 30’da tema ve alt tema olarak verilmiştir.

Tablo 300

Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Kaynağı

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcı Kodu
Okullarda yoksul öğrencilere yapılan yardım kaynağı	Okul yönetimi ve öğretmenler	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Veli- öğretmen iş birliği	Y7, Y8, Y9, Y11, Y17, Y24
	Kamu kurum ve kuruluşları	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Sivil Toplum Kuruluşları	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y13, Y15, Y24
	Hayırseverler	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y9, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y24

Tablo 30'da görüldüğü gibi, okul yöneticilerinin okullarda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım temin etmek için kurum ya da kuruluşlardan destek alınıp alınmadığına yönelik dile getirdikleri görüşleri “yardım kaynağı” teması altında “okul yönetimi ve öğretmenler”, “veli- öğretmen iş birliği”, “kamu kurum ve kuruluşları”, “sivil toplum kuruluşları (STK)” ve hayırseverler olarak beş tema altında verilmiştir.

Tablo 30'da okullarda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımların değerlendirilmesi kapsamında okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen yardımların beş farklı kaynaktan toplandığı anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin tamamı (Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24) okul yönetimi ve öğretmenlerin oluşturduğu yardımlaşma fonu ve kamu kurum veya kuruluşlarının yardımları ile yoksul öğrencilere yardım ettiklerini açıklamışlardır. Y7, Y8, Y9, Y11,

Y17 ve Y24'ün veli-öğretmen iş birliği ile oluşturulan yardım kaynağı ile yardımda bulundukları görülürken kamu kurum ve kuruluşları ise Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24 tarafından tercih edilmektedir.

Tablo 30' daki verilere bakılarak Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y13, Y15, Y24 STK'ları yardım kaynağı olarak tercih ederken Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y9, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y24 ise hayırsever kişilerden destek aldıklarını belirtmişlerdir.

Alt, orta ve üst SED olarak farklı ilkokullarda ve ortaokullardaki okul yöneticileri ve öğretmenler ile gönüllük esasına dayalı oluşturulan yardımlaşma fonu yoksul öğrenciler için önemli bir yardım kaynağı oluşturmakta olduğu gözlenmektedir. Yapılan görüşmelerde farklı SED'lerde görev yapan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin aralarında yardımlaşma fonunu oluşturma sebebi; yoksulluk içinde olan çocuklar için yoksulluğun bir eşitsizlik kaynağı olmasını engelleyebilmek ve mikro düzeyde yardımcı olabilmek olduğu söylenebilir. Y4, Y6 ve Y10 görüşlerini şu ifadelerle belirtmişlerdir:

“Okul olarak adrese dayalı öğrenci alımı olduğu için yoksul öğrenci sayısı oldukça fazladır. Bu öğrenciler sınıf öğretmenlerinin yakın takipleri ve rehber öğretmenin çalışmalarıyla tespit edilip okul olarak oluşturduğumuz yardımlaşma fonu ile gereken yardımlar yapılmaktadır” (Y4).

“Okul olarak orta SED’de bir kurum olduğumuz için yoksul öğrenci sayısı da okul mevcuduna oranla orta seviyedir. Öğretmenler ve okul yöneticileri ile işbirliği ve fedakarca çalışmalar sonucu yoksul öğrenciler için bir yardımlaşma fonu hizmeti yürütülmektedir. Tespit edilen bu öğrencilerin ihtiyaçları kendi çapımızda temin edilmeye çalışılmaktadır” (Y6).

“Bu okula adrese dayalı üst SED’deki ailelerin çocukları geldiği için çok az oranda yoksul öğrenci bulunmaktadır. O yüzden yardım temin etmek için çeşitli kamu veya özel kuruluşlara başvuru yapılmamaktadır. Bunun yerine öğretmenler ve okul yöneticileri arasında gönüllülük ilkesi ile oluşturulmuş ve okul kültürü olarak devam eden bir yardımlaşma fonu ile yardımlar dağıtılmaktadır” (Y10).

Ortaokullarda görev yapan yöneticiler ile ilkokullardaki okul yöneticileri aynı amaca hizmet eden ve kendi aralarında oluşturulan bir yardım fonunun okullarındaki yoksul öğrenciler için önemli bir yardım kaynağı olduğunu açıklamışlardır. Y14, Y18 ve Y23 aşağıdaki ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Okul olarak bu konuda çok fedakârca ve organize bir şekilde yürütülen yardımlaşma fonu ile yoksul öğrencilere yardımlar yapılmaktadır. Kurumumuz adrese dayalı öğrenci aldığı için okul mevcudunun büyük bir bölümü yoksul öğrencilerden oluşmaktadır. Bu yüzden okul olarak kamu kuruluşları yardımlarının yanı sıra yoksulluğun neden olduğu eğitimdeki eşitsizliği mikro düzeyde aza indirmek için çaba sarf etmekteyiz” (Y14).

“Okul olarak yoksul öğrenciler için herhangi bir resmi veya özel kuruluşlara başvuru yapmadan sadece okul olarak öğretmenler ve okul idaresinin işbirliği içinde oluşturulan yardım fonu ile yardımlar yapılmaktadır. Oluşturulan yardım fonu okul kültürü haline gelmiş olup yoksul öğrenci sayısı da çok olmadığı için önemlidir” (Y18).

“Okul içi yardım faaliyetlerinde kullanılmak üzere kurum veya kuruluşlardan herhangi bir yardım talebinde bulunulmamaktadır. Çünkü öğrenci profilimiz gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Öğretmenlerin gönüllülük esasına dayalı bir yardımlaşma fonu ile ihtiyaç sahibi öğrencilerimize yardımlar ulaştırılmaktadır” (Y23).

Orta SED ve üst SED’deki ilkokul ve ortaokullarda görev yapan Y7, Y8, Y9, Y11, Y17 ve Y24’ün yoksul öğrencilere yardımda bulunmaya yönelik olarak veli- öğretmen işbirliği şeklinde yardımlaşmadan destek aldıkları gözlenmektedir. Y7 ve Y8 alt SED ilkokul’da görev yaparken Y9 ve Y11 üst SED ilkokul’da görev yapmaktadır. Öte yandan Y17 orta SED’de, Y24 ise üst SED’de görev yapmaktadır. Y7 ve Y11 görüşlerine aşağıdaki ifadelerle yer verilmiştir:

“Okulumuzda sınıf öğretmenlerinin tespit ettikleri yoksul öğrencilere öğretmen- veli iş birliği yardımlaşması şekliyle yardım temin edilmektedir. Sınıf öğretmenlerinin rehberliğinde gerçekleşen bu organizasyon o kadar şeffaf ve etik kurallar çerçevesinde yürümektedir ki çoğu zaman okul idaresi olarak biz bile farkında olamayız” (Y7).

“Okulumuzda adrese dayalı öğrenci alımı yaptığı için çevredeki ailelerin sosyoekonomik düzeyleri oldukça iyidir. Bu yüzden yoksul öğrenci sayımız da azdır. Gönüllü velilerimiz yoksul öğrenciler için duyarlı davranarak sınıf öğretmenin de rehberliği ile destek vermektedir. Bu veli- öğretmen iş birliği okulumuz için büyük bir yardım kaynağıdır” (Y11).

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin veli- öğretmen işbirliği görüşleri kapsamında okullardaki öğrenci velilerinin SED’i arttıkça yoksul öğrencilere yapılan yardım çalışmalarının ve işbirliğinin de arttığı açıklanmaktadır. Orta SED ve üst SED’ deki ilkokulların ve ortaokulların aksine veli- öğretmen işbirliği yardımının hiç olmadığı okullar da bulunmaktadır. Çünkü okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde alt SED’de ilkokul ve ortaokullarda bulunan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun aileleri de yoksul olduğu için herhangi bir yardımda bulunabilecek ekonomik gelire sahip olmadıklarını Y2 ve Y16 şu ifadelerle yer vererek ifade etmişlerdir:

Adrese dayalı öğrenci alımı olduğu için bu okuldaki velilerin ekonomik düzeyi oldukça düşüktür. Bu durumda yoksul öğrenci belirlendikten sonra her sınıf öğretmenin kendi velileriyle çözebileceği ve yardımlaşabileceği bir veli potansiyeli bu okulda mevcut değildir. Aksine veliler okulu bir yardım kurumu olarak görüp sürekli yardım talebinde bulunmaktadırlar” (Y2).

“Okulda oldukça yoğun yoksul öğrenci olduğu için veli- öğretmen iş birliği içinde yapılan bir yardım kaynağı mevcut değildir. Çünkü bu yardım türü için yardım etmek isteyen velilerin gönüllü ve ihtiyaçları karşılayabilecek konumda olması gerekir. Bizim okulda böyle bir veli potansiyeli yoktur” (Y16).

Araştırmanın çalışma grubunda bulunan okul yöneticilerinin tamamının görüşlerinden bir diğer önemli yardım kaynağı olarak kamu kurum ve kuruluşlarının yapmış olduğu yardımlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu okul yöneticilerinden alt SED’de bulunan ilkokul ve ortaokullarda görev yapan yöneticilerin görüşlerine göre kamu kurum ve kuruluşlarına yardımlarından yararlanmak için başvuruda bulunmaktadır. Ancak alt SED’ de bulunan ilkokulların ve ortaokullar daha sık yardım talebinde bulunurken orta ve üst SED’ deki ilkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticilerinin daha az sıklıkta başvuruda bulundukları anlaşılmaktadır. Y1 görüşlerini dile getirirken diğer alt SED ilkokul yöneticileri Y2, Y3 ve Y4 ise bu görüşleri desteklemiştir. Y1 konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

“Okul olarak alt SED’de olduğumuz için öncelikle kendi aramızda oluşturulan yardımlaşma fonu ile yoksul öğrencilerin ihtiyacını karşılamaya çalışıyoruz ancak okul mevcudunun büyük bir çoğunluğu yoksul öğrencilerden meydana gelmektedir. Bu yüzden okul yöneticisi olarak ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak için çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına daha sık başvuru yapmaktayız” (Y1).

Alt SED'deki ilkokullar kamu kurum ve kuruluşlardan yardım talebinde daha sık bulunurken alt SED'deki ortaokulların da çeşitli kamu kurum ve kuruluşlara başvurduğu gözlenmektedir. Y13 görüşlerini aşağıda şu şekilde söylemiştir:

“Okul konum itibari ile gelir düzeyleri çok düşük veya işsiz ailelerin çocuklarının büyük çoğunluğu ile oluşan bir okul olduğu için gerek okul bünyesinde organize edilen yardımlaşma fonu ile gerekse çeşitli kamu kurum ve kuruluşlara sık sık yapılan yardım başvurusu ile yoksul öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaktadır” (Y13).

Alt SED' deki ilkokul ve ortaokullarda görev yapan yöneticiler SED'i düşük ailelerde yoksullukla ilişkili olarak çocukların eğitime erişiminde sorunlar gözlendiğini belirtmiştir. Bu bağlamda AÇSHB idari yapılanmasında yer alan SYDV bu okullardaki yoksul öğrenciler için yardım çalışmalarını belirli zaman aralıklarında okullar ile iletişim içinde yürütmekte oldukları açıklanmıştır. Bu konudaki görüşlerini Y11 şöyle ifade etmiştir:

Okul olarak ekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının olduğu bir okul için yoksul öğrenci sayısı oldukça düşüktür. Bu yüzden öğretmenler ile oluşturulan yardımlaşma fonu ile bu yardımlar karşılanmaktadır. Bunun dışında herhangi bir kamu veya özel kurum ve kuruluşlardan çok sık yardım talebinde bulunmamaktayız. Ancak SYDV gibi kamu kuruluşları bu yoksul öğrenciler için eğitim öğretim yılı içerisinde yardımlarda bulunmaktadır” (Y11).

Ancak orta SED ve üst SED'deki ilkokul ve ortaokulların kamu kurum ve kuruluşlarından az yardım talebinde bulundukları ve sadece bu kamu kurum ve kuruluşlardan gelen talepler üzerine ihtiyaç bildirdikleri anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili Y20 şunları söylemiştir:

“Okul olarak yoksul öğrenci sayımız oldukça azdır ve bu yüzden okuldaki yardımlaşma fonu bu öğrenciler yeterli olmaktadır. Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlardan yardım talebinde bulunmaktayız ancak bu yardım talepleri çok sık olmamaktadır. Çünkü zaman zaman SYDV gibi kamu kuruluşlarından gelen talepler üzerine iletişim halinde olarak yardımlar gelmektedir” (Y20).

Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y13, Y15, Y24 yoksul öğrencilere yardım sağlamak için STK'a başvurduklarını belirtmişlerdir. Bu yöneticilerden Y1, Y2, Y3 ve Y4 alt SED' deki ilkokullarda görev yapmaktadır. Söz konusu yöneticilerin STK'lardan yardım

başvurusunda bulunma nedenlerinin sınıf öğretmenlerinin gözlemleri ve öğrencilerin samimi paylaşımları olduğu açıklanmaktadır. Y3 konu ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Temel eğitim düzeyindeki çocuklar bazen durumlarının ne olduğunun farkında olmadan yaşantılarından ipucu verebilmekte veya sınıf öğretmenlerini kendilerine çok yakın hissettikleri için paylaşımlarda bulunabilmektedirler. Yoksulluğun ne olduğundan habersiz olan bu çocukların yardımına temel ihtiyaçlarının karşılanması ile başlanılmalıdır ki eğitim hayatlarında yetersizlikler olmasın. Bu yüzden okul idaresi ve öğretmenleri yoksul öğrencilerin başta temel ihtiyaçları karşılanmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra STK’lara yardım başvurusunda bulunulmaktadır” (Y3).

Alt SED’deki ilkokul yöneticilerinin dışında orta SED’de bulunan ilkokul yöneticilerinden Y5 ve Y6’nın STK’dan yardım talebinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu yöneticilerden Y5’in konuya ilişkin görüşleri şunlardır:

“Okullarda yoksul öğrenciler için öncelik, kendi aramızda oluşturduğumuz yardımlaşma fonu ve daha sonra kamu kurum ve kuruluşlarıdır. Aynı zamanda yoksulluğun bir eşitsizlik sebebi olmaması için bu öğrencilere okul olarak mikro düzeyde yardım yapmaya çalışmaktayız. Bu yüzden STK’a da başvuru yapılmaktadır” (Y5).

Alt SED’deki ilkokul ve ortaokullardan farklı olarak üst SED’deki ilkokullar ve orta SED’deki ortaokullarda yardım kaynağı olarak STK’lara başvuru yapılmadığı gözlenmektedir. Çünkü bu okullar SED’i yüksek ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Söz konusu okullarda yoksul öğrencilerin sayısının görece daha az olup bu öğrencilerin ihtiyaçları okul yönetimi ve öğretmenlerince oluşturulan yardım fonundan karşılanmaktadır. Y9 ve Y19’ un görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Sınıf öğretmenleri ve okul idaresi işbirliğinde oluşturulan yardımlaşma fonu bizim okulumuzdaki yoksul öğrenciler için yeterli olmaktadır. Çünkü okul olarak gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının yoğunlukta olduğu okuldur. Yoksul öğrenciler için çeşitli STK’lara ihtiyaç duyulmadan okul kültürü olarak kendi aramızda yardımlarda bulunulmaktadır” (Y9).

“Okuldaki yoksul öğrencilerin ihtiyaçları yardımlaşma fonu ve kamu kurum veya kuruluşlardan temin edilen yardım kaynakları ile karşılanmaktadır. Bu yüzden okul

olarak herhangi bir STK için yardım talebinde bulunulmamış ve ihtiyaç duyulmamıştır” (Y19).

Çalışma grubunda bulunan okul yöneticilerinden Y13, Y15 ve Y24 okullarında bulunan yoksul öğrenciler için STK'lara başvurduklarını söylemiştir. Bu yöneticilerden Y13 genel ortaokulda; Y15 ve Y24 ise İHO'da görev yapmaktadır. Ancak genel ortaokulda görev yapan Y13 ile İHO'larda görev yapan Y15 ve Y24'ün STK'dan sağladıkları yardımın aynı düzeyde olduğunu söylemek zordur. Çünkü Y15 ve Y24'nün ifadelerinden STK'ların bu okullara yoğun bir ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca okul yöneticileri; İHO'lar yardım kaynağı olarak öğretmenlerin oluşturduğu yardımlaşma fonu, kamu kurum ve kuruluşları ve bunların yanı sıra STK'ların da yoksul öğrenciler için birçok yardım desteğinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili Y15 ve Y24 şunları ifade etmiştir:

“Okul tercihe göre öğrenci alımında bulunduğu için il merkezinde çok değişik mesafelerden ve yoksul öğrenciler de gelmektedir. Bir okul kültürü olarak öğretmenler arası öğrenci yardımlaşma fonu, kamu kurum ve kuruluşları ve zaman zaman da başvuru yapmadan STK'ların yardımları ile yoksul öğrencilerin ihtiyaçları için kaynak oluşturulmuştur” (Y15).

“Bu kurum tercihe ve adrese göre de öğrenci alabildiği için öğrenci sayısı oldukça fazladır. Yoksul öğrenciler ise okulun mevcudu içerisinde az yer kaplamasına rağmen okulda bu öğrenciler için öğretmenler ve okul idaresi arasında oluşturulan yardımlaşma fonu, kamu kurum ve kuruluşlardan ve STK'lardan gelen yardımlar yeterli olmaktadır” (Y24).

Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y9, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y24'ün görüşlerinden okullarında bulunan yoksul öğrencilere yardım yapmakta başvurdukları kaynaklardan biri de hayırseverler olduğu gözlenmiştir. Özellikle alt SED'de bulunan ilkokul ve ortaokullarda Y1, Y2, Y3, Y4, Y13, Y14, Y15 ve Y16'ın hayırsever kişilerin yardımlarının yoğun olduğunu anlaşılmaktadır. Y4 görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Çevre itibari ile yoksul öğrencilerin oldukça fazla olduğu alt SED'deki bir okuldur. İl merkezinde de bu şekilde tanındığı için bölgedeki varlıklı hayırsever kişilerin özellikle dini bayramlarda oldukça yoğun ilgisi ve yardımları okulumuzdaki yoksul öğrencilere ulaştırılmaktadır” (Y4).

Alt SED’ de bulunan Y13 genel ortaokulda; Y15 ve Y24 ise İHO’da görev yapmaktadır. Y15 ve Y24’ün açıklamalarından İHO’lar ile genel ortaokullarda, hayırsever kişilerden sağlanan yardımların aynı düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda İHO’ların lehine bir durum söz konusudur. Y15 bunun nedenini şöyle açıklamaktadır:

“Okulumuz alt SED’deki bir okul olduğu için yoksul öğrenciler oldukça fazla bulunmaktadır. Okul olarak aramızda oluşturduğumuz yardımlaşma fonu ve sivil yardım örgütlerinin yanı sıra hayırsever kişilerin okulumuza bağışladıkları ayni ve nakdi yardımlar da olmaktadır. Özellikle dini bayramlarda yoğun olan bu yardımlar yoksul öğrencilere ulaştırılmaktadır” (Y15).

Okul yöneticilerinin okullarda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım temin etmek için okul yöneticilerinin tamamının okul yönetimi ve öğretmenler ile kamu kurum ve kuruluşlarına yardım kaynağı olarak başvurdukları anlaşılmaktadır. Daha sonra sırasıyla hayırsever kişiler, STK’lar ve veli- öğretmen işbirliği yardım kaynağı olduğu belirtilmiştir.

4.5 Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Sürecinde Dikkate Aldıkları Ölçütlere İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin temin edilen yardımları dağıtma ölçütlerine ilişkin görüşleri Tablo 31’ de tema ve alt tema olarak verilmiştir.

Tablo 311

Okul Yöneticilerinin Temin Edilen Yardımları Dağıtma Ölçütleri

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcı Kodu
Yardım dağıtma ölçütleri	Ailenin ekonomik durumu	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Hane halkı sayısı	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22
	Anne baba durumu	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Öğrencinin akademik başarısı	Y18, Y21, Y22, Y23, Y24

Tablo 31’ de görüldüğü gibi okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında kişi, kurum ya da kuruluşlardan temin ettikleri yardımları dağıtırken hangi ölçütleri göz önünde bulundurdıklarına ilişkin görüşlerin ‘yardım dağıtma ölçütleri’ teması altında ağırlıklı olarak sırasıyla ‘ailenin ekonomik durumu’, ‘hanehalkı sayısı’, ‘anne baba durumu’ ve ‘öğrencinin akademik başarısı’ olarak dört alt temada ele alınmıştır.

Araştırmada görüşlerine başvurulmuş alt, orta ve üst SED’deki ilköğretim ve ortaokul yöneticilerinin temin edilen yardımları dağıtma ölçütlerinin dört alt tema altında sırasıyla toplanıldığı gözlenmektedir. Alt, orta ve üst SED’deki ilköğretimde görev yapan Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11 ve Y12’nin görüşleri ile alt,

orta ve üst SED'deki ortaokul yöneticilerinden Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24'ün görüşleri dikkate alındığında yoksul öğrencilere yardım yapılırken en çok dikkate alınan ölçütün ailenin ekonomik durumu olduğu anlaşılmaktadır. Y1 ve Y14 konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Okulumuz genelinde yoksul öğrenciler yoğunlukta olduğu için öğrencilerin eğitim almaya başlamadan önce beslenme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Okulumuz genelinde yoksul öğrenciler çok bulunduğu için daha çok yardım temin etmeye ve dağıtmaya çalışmak zorunda kalıyoruz. Göz önünde bulundurduğumuz ölçütlerin başında ailelerin ekonomik durumunun düşük olması yer almaktadır” (Y1).

“Okulumuzdaki yoksul öğrencilere temin ettiğimiz yardımları dağıtırken gerçekten ihtiyacı olduğunu hissetmek ve ailenin gelir düzeyinin düşük olması önceliğimizdir. Okulun SED’i ne durumda olurda olsun mutlaka yoksul öğrenciler bulunmakta ve ele alınan ölçüt ailenin ekonomik düzeyidir” (Y14).

Alt, orta ve üst SED'deki ilkokullarda görev yapan okul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11 ve Y12'nin görüşleri ile alt, orta ve üst SED'deki ortaokul yöneticilerinden Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21 ve Y22'in görüşleri ele alındığında yoksul öğrencilere yardım yapılırken dikkate alınan ölçütün ailedeki hanehalkı sayısı olduğu anlaşılmaktadır. Y7 ve Y13 konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“Okulumuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında kişi, kurum ya da kuruluşlardan temin ettiğimiz yardımları dağıtırken dikkate aldığımız önceliğimiz ailenin hanehalkı sayısıdır.” (Y7).

“Yoksul öğrenci sayısı çok olduğu için ele aldığımız ölçüt ailedeki birey sayısıdır. Çünkü ailedeki birey sayısına göre yardımları ayarlamaya çalışmak bizi zor durumda bırakmaktadır” (Y13).

Okul yöneticilerinden üst SED'de görev yapan Y24, hanehalkı sayısının ağırlıklı olarak ele almadıklarını söylemiştir. Bunun nedenini ise okulda çok yoksul öğrenci ve ailesinin olmadığı şeklinde açıklanmıştır. Y24 şunları söylemiştir:

“Okuldaki yoksul öğrenci sayısının az olması ve okulumuz üst SED’deki ailelerin yoğunlukta olduğu bir çevrede yer alması nedeniyle hanehalkı sayısının fazla olması gibi bir problemle karşılaşmamaktadır” (Y24).

Alt, orta ve üst SED’deki ilkokullarda görev yapan Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10 ve Y11’in görüşleri ve alt, orta ve üst SED’deki ortaokul yöneticilerinden Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24’ün görüşlerinden yoksul öğrencilere yardım yapılırken dikkate aldıkları ölçütün öğrencinin anne babasının durumu olduğu anlaşılmaktadır. Y6 konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Yardımların dağıtımında okulumuzdaki öğrencilerin anne babasının sağ veya ölü olmasının yanı sıra parçalanmış ailelere sahip olmaları veya mülteci öğrenciler olmaları sebebiyle de bu kriterleri de göz önünde bulundurmaktayız” (Y6).

Alt, orta ve üst SED’deki ilkokullarda görev yapan Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8’nin görüşleri ile alt, orta ve üst SED’deki ortaokul yöneticilerinden Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24’ün görüşleri dikkate alındığında yoksul öğrencilere yardım yapılırken Y18, Y21, Y22, Y23 ve Y24’ün öğrencinin akademik başarısını ölçüt olarak ele aldığı anlaşılmaktadır. Y1’in konuyla ilgili düşünceleri şunlardır:

“Okulumuzdaki yoksul öğrenci sayısı neredeyse okulun tamamına eşittir. Bu durumda her öğrencinin yardıma ihtiyacı olmaktadır. Öğrencinin akademik başarısı ise ele aldığımız ölçütlerin en sonuncusu durumunda yer almaktadır” (Y1).

Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere temin ettikleri yardımları dağıtırken sırasıyla ailenin ekonomik durumu, hanehalkı sayısı, anne baba durumu ve öğrencinin akademik başarısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yardımların okulların SED’ine göre farklılaştığı söylenebilmektedir.

4.6 Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Temin Etme Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerle İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine okuldaki yoksul öğrencilerine yardım temin etmek için başvuru alan kurum ya da kuruluşlardan yardım temin ederken güçlüklerle karşılaşp karşılaşmadıkları hakkında görüşlerini ortaya koymak için ‘Okulunuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım temin etmek için kurum ya da kuruluşlardan destek alıyor musunuz? Alıyorsanız yardım temin etmede güçlüklerle karşılaşp musunuz? Bu güçlükler nelerdir?’ sorusu sorulmuştur. Araştırma kapsamında görüşmeye katılan okul yöneticileri herhangi bir güçlükle karşılaşmadıklarını ve yoksul öğrenciler için temin edilmeye çalışılan yardımların resmi ve özel kurumların da desteğiyle sıkıntısız yerine getirildiğini ifade etmişlerdir. Çünkü sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yoksullukla yapılan mücadelelerde eğitimin önemli bir rolünün olduğunun bilincinde olan kamu ve kuruluşlar büyük destek vermektedir. Y4 ve Y23’ün görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Okulumuzdaki yoksul öğrenciler için sosyal devlet anlayışı kapsamında yardım başvurusunda bulunmadan okulumuza gelen yardımlar sayesinde ihtiyacı olan öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı yardımların yanı sıra STK’lardan gelen yardımlar da yoksullukla mücadelede önemli bir yer tutmaktadır” (Y4).

“Okul içi yardım faaliyetlerinde kullanılmak üzere kurum ve kuruluşlardan herhangi bir yardım talebinde bulunulmamaktadır. Ancak bazı kamu kuruluşlarının yoksul öğrenciler için periyodik olarak yardım faaliyetleri diğer okullarda olduğu gibi başvurmadan da yardımlar gelmektedir” (Y23).

Okul yöneticilerinin görüşlerinden yoksul öğrencilere yönelik yardım temin etmek için başvurdukları resmi ve özel kurumlardan tam destek gördükleri ve sosyal devlet anlayışı ile hiçbir sıkıntı yaşamadan yardımların kendilerine ulaştığı anlaşılmaktadır.

4.7 Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Dağıtım Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerle İlişkin Bulgular

Alt, orta ve üst SED olarak farklı okullarda görev yapan okul yöneticilerine okullarındaki yoksul öğrenciler için temin edilen yardımları dağıtım esnasında güçlüklerle karşılaşp karşılaşmadıklarını ortaya koymak için ‘Okulunuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında kişi, kurum ya da kuruluşlardan temin ettiğiniz yardımları dağıtırken güçlüklerle karşılaşılıyor musunuz ve bu güçlükleri aşmak için neler yapmaktasınız?’ sorusu yöneltilmiştir. Okul yöneticilerinin bu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin tema ve alt temalar Tablo 32’ de verilmiştir.

Tablo 322

Okul Yöneticilerinin Yardım Dağıtımında Karşılaştıkları Güçlükler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcı Kodu
Yardım dağıtımında karşılaşılan güçlükler	Yoksul öğrenci mevcudunun fazla olması	Y1, Y2, Y3, Y4, Y13, Y14, Y15, Y16
	Yardımların ihtiyacı karşılamaması	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20

Tablo 32’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan okul yöneticilerine temin edilen yardımları yoksul öğrencilere dağıtımları esnasında karşılaştıkları güçlüklerin olup olmadığı ve bu güçlüklerin neler olduğu sorulduğunda soruya vermiş oldukları yanıtlar, ‘yardım dağıtımında karşılaşılan güçlükler’ teması altında ‘yoksul öğrenci mevcudunun fazla olması’ ve ‘yardımların ihtiyacı karşılamaması’ olmak üzere iki alt tema altında ele alınmıştır.

Araştırmaya katılan alt SED’deki okullarda görev yapan okul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y13, Y14, Y15 ve Y16 okullardaki yoksul öğrenci sayısının fazla olmasını yardım dağıtım sürecinde karşılaştıkları en önemli güçlük olarak gözlenmektedir. Bu yöneticilerden Y1, Y2, Y3 ve Y4 ilkokulda görev yaparken Y13, Y14, Y15 ve Y16

ortaokulda görev yapmaktadır. Okul yöneticilerinden Y3 ve Y13 görüşlerini aşağıda şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Okulumuz adrese dayalı öğrenci alımı yaptığı için yoksul öğrenci sayısı oldukça fazla bulunmaktadır. Bu durumda temin ettiğimiz yardım miktarını sayıca çok fazla olan yoksul öğrencilere dağıttığımızda yardımlar yetersiz gelmekte ve zaman zaman yetmemektedir. Bu durumda okul yöneticisi olarak yardımları dönüşümlü dağıtarak veya aralarında eşit bir paylaşım yaparak ortaya çıkan problemleri çözmeye çalışmaktayız” (Y3).

“Okul mevcudumuzun büyük bir çoğunluğu yoksul öğrencilerden meydana gelmektedir. Okul kültürü olarak oluşturduğumuz yardımlaşma fonu, çeşitli kurum veya kuruluşlardan temin ettiğimiz yardımlar maalesef yeterli gelmemektedir çünkü çevre itibari ile ailelerde hane halkı sayısı oldukça fazladır. Bu durumda yardım dağıtımını ailedeki birey sayısına göre değerlendirerek çözüm üretmeye çalışmaktayız” (Y13).

Okul yöneticilerinden Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19 ve Y20’in temin ettikleri yardımları yoksul öğrencilere dağıtırken karşılaştıkları güçlüğü yapılan yardımın tam olarak bu öğrencilerin ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğunu açıklamaktadırlar. Bu yöneticilerin Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7 ve Y8’i ilkokulda; Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19 ve Y20 ise ortaokulda görev yapmaktadır. Alt ve orta SED’deki ilkokul yöneticilerinin sekizi ve alt ve orta SED’deki ortaokul yöneticilerinin sekizinin karşılaştığı bir diğer güçlük ise yapılan yardımların ihtiyacı karşılamamasıdır. Y8 ve Y16 konuyla ilgili şunları söylemişlerdir:

“Okulumuzdaki yardımların yoksul öğrencilere dağıtılmasında düzenli bir politika izlenmediği için bu yardımlar sadece öğrencilerin belli bir haftalık, aylık veya yıllık ihtiyacını karşılamaya yönelik olmasıdır. Ayrıca bu yardımlar sadece geçici çözüm üretmek içindir” (Y8).

“Okulumuz adrese dayalı kayıt sistemine göre öğrenci aldığı için yoksul öğrenci çok sayıda mevcuttur ve bu öğrencilerin çoğu parçalanmış aile yapısına ve mülteci aileye sahiptir. Bu öğrenci ve aileler için tedarik edilen yardımlar ise sadece o anlık ihtiyacı karşılamakta ve yoksulluk durumlarını geçici olarak iyileştirerek ihtiyacı karşılamaktan uzaktır (Y16).

Alt SED'deki ilkököl ve ortaokulların yoksul öğrenci mevcudunun fazla olması ve yardımların ihtiyacı karşılamaması güçlüklerini aşmak için okul yöneticilerinin uyguladıkları iki strateji bulunmaktadır. Bunlardan biri; velilere ve öğrencilere yoksullukla mücadele etmek için yöntemlerin anlatılmasıdır. İkincisi; bu yardımların yoksulluğu ortadan kaldırmayacağını sadece mevcut durum için geçici çözüm olacağı hatırlatmaktır. Y2 ve Y15 kendilerine özgü geliştirdikleri çözüm yollarını aşağıda şöyle ifade etmişlerdir:

“Adrese dayalı öğrenci alımı olduğu için okulumuzdaki velilerin çoğunun gelir düzeyi oldukça düşük veya işsizdir. Bu yüzden okuldaki yardımlaşma duygusu ve yardım temin etmek için çeşitli kurum veya kuruluşlarla iş birliği yapılmakta ve sık sık da yardımlar dağıtılmaktadır. Ancak dağıtılan yardımlar ne kadar çok da olsa bu yardımlar anlık yapılmaktadır. Başka bir deyişle; sadece o günü kurtarmakta veya bir geçici bir çözüm olmaktadır. Bunun için velileri bu yardımların bir ömür boyu olamayacağı ve en yakın zamanda iş aramaları gerektiği uyarıları yapılmaktadır” (Y2).

“Okulumuzun mevcudu içinde yoksul öğrenciler fazla olduğu için yardım dağıtımında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Okulun yaptığı yardımların türü veya sıklığı için belirli bir düzenli yardım söz konusu değildir. İnsanların ihtiyaçları çeşitlilik gösterdiği için öğrencilerin ve ailelerinin bütün ihtiyaçlarına okul olarak yanıt verebilmek mümkün değildir. Hem yoksul öğrenci sayısının fazla olması hem de ihtiyaçların farklı olması ile ilgili olarak kesin bir çözüm önerisi verilememektedir” (Y15).

Yardımların dağıtımında karşılaşılan güçlükleri aşmak zaman zaman okul yöneticileri velilere ve öğrencilere etik kurallar çerçevesinde yardımların yoksulluk için kesin çözüm önerisi olmadığını anlatarak karşılaşılan güçlükleri aşmaya çalışmaktadırlar. Bunun dışında, okul yöneticileri yardımları bir randevu sistemine dayalı olarak gerçekleştirmişlerdir. Böylece yardım alanlar hem birbirini görmemekte hem de yardım dağıtımını işini kolaylaştırmaktadırlar. Y6 ve Y18 görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğrencilere ve velilerine yapılan yardımlarda okul olarak sistematik bir yardım kampanyası mevcut değildir. Bu yüzden yoksul öğrencilere ve ailelerine ihtiyaç durumunda yanıt verilememekte ve bu yardımlar sağlansa bile sadece anlık yardımlar olduğu bilgisi öğrenciler ve veliler tarafından algılanamamaktadır. Bu durumu zaman zaman velilere etik kurallar çerçevesinde anlatarak çözüm önerisi getirmeye çalışmaktayız” (Y6).

“Okulumuzda yoksul öğrencilere öğretmenlerle iş birliği içinde temin edilen yardımları dağıtırken ailelerin gelir düzeyi önemli bir kriterdir. Ayrıca öğretmenlerle tespit edilen yoksul olarak adlandırılan bu öğrencilerin velileri ile yardım dağıtımında bulunmadan önce yardım talebinde bulunup bulunmadıklarına dair bir ön görüşme yapılmaktadır. Görüşme esnasında yapılan yardımların sistematik bir şekilde sürekli olamayacağı ve yardımların bütün ihtiyaçları karşılamada yetersiz olacağı bilgisi verilmeye çalışılmaktadır. Bu yardımların dağıtılmasında velilerle yapılan ön görüşme ve randevu sistemi sayesinde güçlükler aşılmaktadır” (Y18).

Üst SED’de görev yapan ilkökul ve ortaokul yöneticileri ile alt SED ve orta SED’deki okullarda görev yapan yöneticiler karşılaştırıldığında yoksul öğrencilere yönelik yardımların dağıtımında herhangi bir güçlükle karşılaşmadıkları gözlenmektedir. Bunun en temel nedeni bu okullarda yoksul öğrencilerin diğer okullarla karşılaştırıldığında görece daha az olmasıdır. Y20 görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Çevredeki ailelerin gelir düzeyi yüksek olduğu için okulumuzda yoksul öğrenci sayısı oldukça azdır. Bu yüzden yardım temininde ve dağıtımında herhangi bir güçlükle karşılaşmamaktadır” (Y20).

Okul yöneticilerinin temin edilen yardımları yoksul öğrencilere dağıtımları esnasında karşılaştıkları güçlüklerin; yoksul öğrenci mevcudunun fazla olması ve yardımların ihtiyacı karşılamaması olduğu anlaşılmaktadır. Okul yöneticilerinin yardım dağıtımındaki ürettikleri çözüm önerilerinin birbirleri destekler nitelikte olduğu belirtilmiştir.

4.8 Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yönelik Yaptıkları Şahsi Yardımlara İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardımda bulunmak için oluşturdukları ayrıca şahsi bir bütçenin olup/ olmama durumunu ortaya koymak ve bu bütçenin dağıtım ölçütlerini ortaya koymaya yönelik olarak ‘Okul yönetimi, kişi, kurum ya da kuruluşlar dışında bu öğrencilere yardım etmek için siz ayrıca şahsi bir bütçe oluşturuyor musunuz? Bu bütçenin dağıtımında dikkate aldığınız ölçütler nelerdir?’ sorusu yöneltilmiştir. Okul yöneticilerinin bu soruya yönelik vermiş oldukları yanıtlara ilişkin tema ve alt temalara yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan okul yöneticileri yoksul öğrenciler için oluşturdukları şahsi bütçe ölçütlerine ilişkin vermiş oldukları yanıtlar, ‘okul yöneticilerinin şahsi bütçe ölçütleri’ teması altında’ ailenin gelir düzeyi’, ‘anne- babanın sağ olup olmadığı’, ‘ailedeki hanehalkı sayısı’ ve ‘öğrencinin akademik başarısı’ şeklinde dört alt tema altında ele alınmıştır.

Araştırmada görüşlerine başvurulmuş alt, orta ve üst SED’deki okullarda görev yapan ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin tamamı (Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24) yoksul öğrenciler için ayırdıkları şahsi bütçelerinin olduğunu söylemişlerdir. Okul yöneticileri görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere yönelik kendi şahsi bütçelerini dağıtırken birtakım ölçütlerden hareket etmektedirler. Bu ölçütlerden ilki; ailenin gelir düzeyidir. Ağırlıklı olarak bu ölçütü göz önünde bulunduran yöneticiler Y1, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y10, Y11, Y12 ve Y14’tür. Y1 ve Y14 okullarındaki yoksul öğrencilere kendi şahsi bütçelerinden yardım yaparken öncelikli ölçütlerinin yardım yapılacak öğrencinin ailesinin gelir düzeyi olduğunu şöyle belirtmişlerdir:

“Okul yönetimi, kişi, kurum ya da kuruluşlar dışında yoksul öğrencilere yardım etmek için ayrıca şahsi bir bütçem vardır. Mesela okula yardımlarından öğrencinin boyuna, kilosuna ya da yaşına göre uymayan bir yardım geldiğinde çocuğun hevesi kırılmasın diye veya çocuğun beslenme saatlerinde yiyecek bir besin maddesinin olmadığı durumlarda okulun kantininden ücretsiz gıda yardımı yapıyorum. Yoksul öğrencilerin ihtiyaç sahibi olduğunu hissettiğim durumlarda kendi bütçemden yardımda bulunurken önceliğim ailenin gelir düzeyinin düşüklüğüdür” (Y1).

“Sınıf rehber veya branş öğretmenleri tarafından yoksul öğrencilerin bilgisine ulaşıldığı zaman gereken yardımlar yapılmaktadır. Ancak bazı durumlarda temin edilen yardımların yeterli olmadığı veya öğrencinin ekstra başka bir ihtiyacı söz konusu olduğunda şahsi bütçemden yardım yapmaktayım. Cinsiyet, mezhep veya millet gibi farklılıkları önemsemeden ailenin ekonomik durumunu göz önünde bulunduruyorum” (Y14).

Araştırmada görüşlerine başvurulmuş alt, orta ve üst SED’deki okullarda görev yapan ilkokul ve ortaokul yöneticilerinden Y8, Y9, Y10, Y15, Y17, Y18, Y19, Y20 ve Y24’ün değerlendirdiği önemli bir ölçüt ise anne- babanın sağ olup olmadığıdır. Okul yöneticileri yardımda bulunurken anne- babanın sağ veya ölü olması ya da hasta veya yatalak gibi durumlarda olmasından etkilendikleri ve dil, din veya mülteci gibi

ayrılar gözetilmeden yardımda bulunduklarını anlaşılmaktadır. Y24 konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Okulumuz çok geniş bir adresten öğrenci alımı yapmaktadır. Yoksul öğrencilere okul bünyesi olarak, resmi ve özel kurumlardan temin edilen yardımların yetmemesi durumunda veya bu öğrencilerin ihtiyaç duyduğu durumların yaşanması halinde şahsi bütçemden yardımda bulunmaktayım. Dil, ırk veya cinsiyet ayrımı gözetilmeden anne babanın sağ veya ölü olması değerlendirdiğim kriterlerdendir” (Y24).

Araştırmaya katılan alt, orta ve üst SED’de bulunan okullarda görev yapan ortaokul yöneticilerinden Y13, Y16, Y21 ve Y23 şahsi yardımlarını yaparken hanehalkı sayısının kendileri için önemli bir ölçüt olduğunu ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili okul yöneticilerinin yardımların Yoksul öğrencilere faydalı olması için yeterli miktarda paylaştırılmasının gerekli görüşünde oldukları gözlenmiştir. Y6 ve Y13 görüşlerini şöyle söylemişlerdir:

“Okul yönetimi, kişi, kurum ya da kuruluşlar dışında yoksul öğrencilere yardım etmek için ayrıca şahsi bir bütçemi ihtiyaç anında hemen yanıt vermeye ve yardım etmeye hazır bir şekilde değerlendiririm. Hanehalkı sayısına göre yardım miktarını ayarlayabilmek için ayrıca bir hesaplamayı ele almaktayım” (Y6).

“Okulumuz adrese dayalı öğrenci aldığı için yoksul öğrenci sayısı oldukça fazladır. Ailelerin ekonomik düzeyinin çok düşük olması birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Temin edilen yardımların bu öğrencilere ve ailelerine teslim edilmesi esnasında zaman zaman yardımlar yetersiz olmaktadır. Bu durumlarda şahsi bütçemden yardımda bulunurken veli profili bakımından hanehalkı sayısının fazla olmasını göz önünde bulundurmaktayım” (Y13).

Son olarak okul yöneticilerinin tamamının şahsi yardım bütçelerinin dağıtımında göz önünde bulundurdıkları diğer bir ölçütte öğrencinin akademik başarısı olduğu anlaşılmaktadır. Alt, orta ve üst SED’deki okullarda görev yapan ilköğretim ve ortaokul yöneticilerinden Y2 ve Y22’in bu ölçütü olarak ele almasının nedeninin ailenin gelir durumunun düşük olmasına rağmen öğrencinin akademik başarısının yüksek olması ile açıklanmaktadır. Y2 ve Y22’in görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Okul yönetimi, kişi, kurum ya da kuruluşlar dışında bu öğrencilere yardım etmek için şahsi bir bütçem vardır. Bu yardımları yaparken öğrencilerin akademik başarısının

yüksek olması benim için çok önemlidir Maddi olarak düşük ama akademik olarak iyi bir başarıya sahip olan öğrenciler için bütçemden yardım ayırmaktayım” (Y2).

“Okulumuzda yoksul öğrencilerin sayısı oldukça az olmasına rağmen düzenli olmamakla birlikte şahsi bütçemden yardımlarda bulunmaktayım. Okulumuzdaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun temel hayati ihtiyaçları karşılandığı için akademik başarı, bütçemden ayırdığım yardımların dağıtımında önemlidir” (Y22).

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin yoksul öğrenciler için oluşturdukları şahsi bütçe ölçütlerine ilişkin vermiş oldukları yanıtlar, ailenin gelir düzeyi, anne- babanın sağ olup olmadığı, ailedeki hanehalkı sayısı ve öğrencinin akademik başarısı şeklinde ele alınmıştır.

4.9 Okul Yöneticilerini Yoksul Öğrencilere Yardım Yapmaya İten Nedenlere İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin yardım yapma nedenlerini ortaya koymaya yönelik olarak “Okulunuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımlara yönelik olarak sizi bu yardımları yapmaya iten neden (ler) nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 33’de okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardımda bulunma nedenlerine yönelik olarak tema ve alt temalar yer almaktadır.

Tablo 333

Yoksul Öğrencilere Yardım Yapmaya İten Nedenler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcı Kodu
Okul yöneticilerinin yardım yapma nedenleri	Vicdani duygular	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Okul kültürü	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23, Y24
	Dini inanışlar	Y1, Y3, Y5, Y6, Y7, Y9, Y12, Y19,
	Eğitimdeki eşitsizliği azaltmaya çalışmak	Y10, Y11, Y18,
	Geçmiş yaşantılar	Y4, Y8, Y24

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardım yapmaya iten nedenlerine ilişkin görüşleri, “yöneticilerin yardım yapma nedenleri teması” altında sırasıyla “vicdani duygular”, “okul kültürü”, “dini inanışlar”, “eğitimdeki eşitsizliği azaltmaya çalışmak” ve “geçmiş yaşantılar” olarak beş alt temada ele alınmıştır.

Çalışma grubunda yer alan okul yöneticilerinin tamamı (Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24) yoksul öğrencilere yardım yapmaya iten nedenlerden ilkinin vicdan olduğunu belirtmişlerdir. Vicdan duygusunun okul yöneticilerinin tamamında hakim olması ve yoksulluk içinde olan öğrencilere destek vermenin onların merhamet duygularının yüksek olması ile açıklanmaktadır. Vicdani duygularının bu yardımı yapmaya iten neden olduğu ifade eden Y5, Y9 ve Y15 görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Vicdani duygular yani merhamet duygusu yardımların yapılmasında birçok kişi için etkili bir nedendir. Bu durum benim içinde geçerli olmakla beraber ihtiyacı olduğunu hissettiğim öğrenci veya veli için gereken yardımı yapmaktayım” (Y5).

“Yardıma muhtaç durumda olan yoksul öğrenci için beni yardıma iten temel düşünce insani ve vicdani duygulardır. En başta onların her şeyden habersiz çocuk olmaları ve bu yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmaları karşısında benim de onlara yardımda bulunmam vicdanımı rahatlatmaktadır” (Y9).

“Okuldaki yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımlara yönelik olarak beni bu yardımları yapmaya iten nedenlerin başında insani ve vicdani duygular gelmektedir. Okulda yoksul öğrenci sayısı oldukça fazla olduğu için öğrencilere karşı hissettiğim merhamet duygusu ile yardımda bulunmaya çalışıyorum” (Y15)

Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardım etmeye iten nedenlere ilişkin verdikleri yanıtlardan bir diğeri ise, okul kültürüdür. Alt, orta ve üst SED’de görev yapan okullardaki okul yöneticilerinin tamamı (Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17, Y18, Y19, Y20, Y21, Y22, Y23 ve Y24) okul kültürü nedeniyle yardımda bulunduklarını, sahip oldukları aidiyet duygusu ile yoksullukla mücadeleye destek verdiklerini ve gönüllülük esasına dayalı olarak olumlu sonuçlar aldıklarını belirtmişlerdir. Y13, Y14 ve Y21 konuyla ilgili şöyle söylemişlerdir:

“Adrese dayalı öğrenci alımı ile yoksulluğun oldukça yoğun yaşandığı çevrenin çocuklarının geldiği bir okul olduğu için yoksul öğrenci sayısı oldukça fazladır. Bu yüzden öğretmenler ve okul idaresi ile gönüllülük esasına dayalı yürüttüğümüz bir yardımlaşma fonu okul kültürü haline gelmiştir. Bu yardımların devamlılığı eğitimde ve öğrencinin yaşantısında olumlu sonuçlar gösterdiği için yardım etme nedeni olarak ele alınmaktadır” (Y13).

“Okulumuzda yoksul öğrencilere yapılan yardımlarda okulun oluşturduğu yardımlaşma çalışmaları bir okul kültürü haline gelmiştir. Okul idaresi ve öğretmenlerin iş birliği ile yürütülen bu okul kültürü ile aidiyet duygusu gelişmekte olup bu olumlu ortamın da eğitime yansması yine olumlu olmuştur” (Y14).

“Okulumuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımlara yönelik olarak bizi bu yardımları yapmaya iten nedenler; vicdanımız ve dini inancımızdır. Ancak öğretmenlerimiz arasında farklı dini inanç ve görüşe sahip olunsu da yardım etmek için en genel neden okulda sahip olduğumuz okul kültürüdür. Çünkü okulu bir aile gibi görüp aidiyet duygusu ile okulun sahiplenilmesi ve paylaşımda bulunulması önemlidir” (Y21).

Okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrencilere yardım yapmaya iten nedenlerden bir diğerinin ise sahip oldukları dini inançlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bunlardan Y1, Y3 ve Y12 alt SED’de, Y5, Y6, Y7 ve Y19 orta SED’de ve Y9 ise üst SED’de görev yapmaktadır. Dinimizde yardımlaşma konusunun önemli bir yere sahip olduğunu savunan bu okul yöneticileri yaptıkları yardımı hayır olarak da algıladıklarını belirtmişlerdir. Y1, Y12 ve Y19 görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Okulumuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımların nedeni dini inancımızda yer bulmuştur. Dinimizde yoksula, düşküne ve ihtiyacı olana yardım etmek önemlidir. Bu inanışla büyüdüğümüz için yapılan yardımların altında yatan önemli bir neden olmuştur” (Y1).

“Okulumuz adrese dayalı öğrenci alımı yaptığı için ihtiyacı olan öğrenci sayısı oldukça azdır. Yoksul öğrenci tespit edildiği takdirde vicdani duygular ve okul kültüründen sonra yardım sebebim inancım gereğidir. Dinimizde yardım etmenin yeri büyüktür ve bu kültürde yetiştirildiğim için inanç değerlendirdiğim kriterlerdendir” (Y12).

“Okulumuzda yoksul öğrenci sayısı az olmakla beraber yapılan yardımların dinimizde özellikle de dini bayramlarda önemi büyüktür. Yaptığım yardımları hayır olarak düşündüğüm için gizli yapmaya özen göstermekteyim” (Y19).

Alt, orta ve üst SED’de görev yapan ilkökul ve ortaokullardaki okul yöneticilerinden Y10, Y11 ve Y18 ise yoksul öğrencilere yardım yapmaya iten nedenin eğitimdeki eşitsizliğe kendi çabaları dahilinde yardımda bulunmak istediklerini açıklamışlardır. Y10 ve Y11 üst SED’deki ilkökulda görev yaparken Y18 ise orta SED’deki ortaokulda görev yapmaktadır. Devletin eğitimde eşitsizliğe neden olan yoksulluğu azaltmak için uyguladığı yoksullukla mücadele politikalarına destek olmak için kendi imkanları dahilinde yardımda bulundukları gözlenmektedir. Konuyla ilgili Y10, Y11 ve Y18 şöyle söylemişlerdir:

“Yoksul öğrencilerin öncelikle temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sonra eğitimdeki eksiklerinin giderilmesi için devletimizin yaptığı kamu yardımlarının yanı sıra kendi bünymiz veya okul yönetimi ile yaptığımız bu yardımlar sayesinde eşitsizliği azaltmak değerlendirdiğimiz kriterlerdendir” (Y10).

“Okul olarak adrese dayalı öğrenci alımı yapıldığı için üst SED’deki öğrenci sayısı oldukça fazladır. Sınıf öğretmenlerimizin yardıma muhtaç olan yoksul öğrencileri tespit etmesiyle bu öğrencilerin yoksulluk nedeniyle yaşamış olduğu eşitsizliklerin azaltılması için mikro düzeyde yardımlarda bulunmaktayız” (Y11).

“Okulda bizi bu yardımları yapmaya iten nedenlerden bir diğeri de; eğitimde engel teşkil ettiği düşünülen yoksulluk durumuna biraz engel olabilmektir. Okul yönetimi olarak yoksul öğrencilere sunulan imkanlarla okul olarak bu eşitsizliği azaltmaya çalışmaktayız. Sosyal hayatta daha çok hissedilen yoksulluğun ve getirdiği eşitsizliklerin eğitimde yaşanmaması için kendi çabalarımızla yardımda bulunmaktayız” (Y18).

Y4, Y6, Y8 ve Y24’ün diğer okul yöneticilerinden farklı olarak yoksul öğrencilere yardım yapma nedeninin onların geçmiş yaşantıları ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Y4, Y8 ve Y24 görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Geçmişte yaşanan bazı deneyimler yoksul öğrenciler için empati duygusunu ortaya çıkararak bu öğrencilerin yaşadığı hisleri anlayabilmekteyim. Yoksul öğrencinin kışın ayağında bot, üstünde mont göremediysen ya da eskimiş görünüyorsa, herkes ögle yemeğine giderken o gidemiyorsa, kitap veya kırtasiye malzemeleri eksikse, beslenme getirememişse gibi durumlarda yaşanmışlıklardan dolayı empati kurarak bunu gidermeye çalışırım” (Y4).

“Karşımızdaki çocuk her şeyden habersiz yardıma muhtaç durumda iken insani ve vicdani duyguların yanı sıra geçmiş yaşantılar ve empati duygusu ağır basarak bu öğrencilere yardım etme ihtiyacı hissetmekteyim” (Y8).

“Okulumuzda yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yapılan yardımlara yönelik olarak beni bu yardımları yapmaya iten nedenlerden biride; çocukluğumda yaşadığım deneyimlerdir. Bu yüzden o çocuklarla aynı duyguları hissedebiliyorum ve yaşanmışlıklar akla gelmektedir” (Y24).

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardım yapmaya iten nedenlerine ilişkin görüşleri vicdani duygular, okul kültürü, dini inanışlar, eğitimdeki eşitsizliği azaltmaya çalışmak ve geçmiş yaşantılar olduğu anlaşılmaktadır.

5. TARTIŞMA/ SONUÇ/ ÖNERİLER

Bu başlık altında araştırma ile ilgili tartışma, sonuçve öneriler bölümlerine yer verilmiştir.

5.1 Tartışma

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular alanyazında yapılmış olan ilgili araştırmaların bulgularıyla karşılaştırılmıştır. Araştırma bulguları, alanyazındaki araştırma bulgularıyla birlikte ele alınırken, araştırmanın alt amaçları göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmada yoksul öğrencilerin oranı okulun bulunduğu çevrenin SED'i bakımından farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Aslında bu bulgu araştırmada beklenen bir bulgudur. Bunun nedeni, okulların yakın çevrenin özelliklerini yansıtmasıdır. Bu doğrultuda alt SED'deki okullarda bulunan yoksul öğrencilerin oranı görece daha yüksek iken orta ve üst SED'de bulunan okullarda ise daha azdır. Ünal ve arkadaşları tarafından (2010) yapılan araştırmanın bulgularından biri, kamu ilköğretim okullarındaki akademik başarının ve okulun imkanlarının okul çevresine ve velilerin SED'lerine göre farklılık göstermesidir. Edinilen bu bulgu ailelerin yaşadığı çevre ve SED'leri okulların SED'ini ve imkanlarını etkilediği destekler niteliktedir. Kiraz (2014) ise yüksek geliri olan ailelerin çocuklarının gittiği okullar görece ayrıcalıklı kamu okulları olduğunu, düzenli bir geliri olmayan ya da düşük gelirli ailelerin çocukların gittiği okullar gecekondü okulları olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla araştırmanın çalışma grubundaki alt SED'deki okullardan orta ve üst SED'deki okullara doğru gittikçe göre yoksul öğrencilerin oranında bir düşüş olması Kiraz'ın açıklamalarıyla örtüşmektedir.

Okul yöneticileri yoksul öğrencilere ve ailelerine nakdi yardım yapmaktan ziyade bu yardımı daha çok ihtiyaç dahilinde aynı olarak yaptıkları gözlenmiştir. Yöneticileri böylesi bir davranışı yapmaya iten birkaç neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, nakdi yardımın bazı öğrencileri ve velileri zorunlu ihtiyaçlar dışındaki ihtiyaçlarını karşılamak için kullanacaklarını düşünmeleridir. İkincisi, yapılan yardımın nakdi olması, sürekli nakdi bir yardım talebinde bulunmanın önünü açacağı endişesidir.

Üçüncüsü ise, herhangi bir emek harcamadan bir gelir elde etmenin yerleşik bir davranış özelliği haline gelecek olmasıdır. Erdoğan'ın (2016) çalışmasında elde edilen bulgular yukarıda belirtilenlerle örtüştüğü görülmektedir. Buna göre SYDV eğitim yardımlarının ailelere nakdi olarak verildiğinde, bunun öğrenciler tarafından eğitim dışındaki ihtiyaçların karşılanması için kullanıldıkları belirlenmiştir.

İhtiyaç, bir organizmanın kendi türünün hayatta kalmaktan çok, gelişim ve ilerleme için gerek duyduğu her şeydir (Sarıpek, 2017). Maslow'un (1943) Gündüleme Kuramına göre; en temel ihtiyaçlar, fiziksel nitelikte olup birinci basamakta yer alan yeme, içme, uyuma, barınma vb. gereksinimlerdir. Okullarda yoksul öğrencilere bütçe dışında yapılan yardımların öncelikli olarak beslenme, giyim ve barınma gibi en temel gereksinimlerinin karşılanması üzerinde yoğunlaştıkları gözlenmektedir. Okul yöneticilerinin neden öncelikli olarak zorunlu ihtiyaçlarını karşıladıklarını Maslow'un gündüleme kuramı ile örtüşmektedir. Araştırmada elde edilen bu bulgu alanyazında yapılan araştırma bulguları ile örtüştüğü gözlenmektedir (Aslan, 2019; Aygen 2015). Aslan (2019) çalışmasında, yoksul öğrencilere yönelik okullarda akademik ve sosyal yardımların neredeyse hiç yapılmadığı düşüncesini desteklemiştir. Aygen' e (2015) göre ise yoksullukla mücadele konusunda Türkiye' de pek çok kamu kurum ve kuruluşu ve STK'lerin aynı ve nakdi yardımlar yaptıklarını belirtmektedir. Bu doğrultuda yoksul bireylere ve hanelere yapılan yardımlar arasında beslenme, barınma ve öz bakım gibi temel gereksinimlerin giderilmesine yönelik yardımlar yer almaktadır. Söz konusu bu yardımlarla Türkiye'de yoksul kesimin refah düzeyinin artırılması hedeflenmektedir. Türkiye ile Avrupa devletlerinden biri olan Almanya karşılaştırıldığında sosyal yardımların daha etkin ve daha geniş bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Yapılan bu uygulamalarla Avrupa'da öncülük başlatan Almanya, yoksullukla mücadelede de uygulanabilir ve süreklilik adına önemli adımlar atmıştır (Özdemir ve Karabayır, 2019). Almanya ile Türkiye'deki sosyal yardımların finansmanı kamu bütçelerinden sağlanılmaktadır. Ancak her iki ülkenin de sosyal yardımlarının GSMH'sı ele alındığında Türkiye'deki sosyal yardım harcamalarının Almanya'nın gerisinde kaldığı ve Almanya'daki yardımların daha geniş ve her kesimi kapsadığı görülmüştür (Işık, 2014). Bir başka ülke Kanada'da ise sosyal yardım harcamalarının yoksulluk çalışmaları kapsamında çocuğu ve aileyi temel alarak

özellikle eğitim ve sağlık politikaları uygulamaya geçirilmiştir. Böylece yoksulluk ve kırılğanlıkların azaltılması hedeflenmektedir (Uslu ve Yılmaz, 2019).

Okullarda uygulanan sosyal kültürel etkinlikler öğrenciler üzerinde olumlu gelişmelere yol açmaktadır. Ancak ailelerin gelir düzeyinin ve ekonomilerinin düşük olması çocuklarının bu etkinliklere katılımlarını güçleştirmektedir. Önceliğin temel ihtiyaçların karşılanması yoksul ailelerin çocuklarına sosyal etkinliklere ücretsiz katılım yardımı ve desteği eğitimdeki fırsat eşitliğini sağlamaktadır (Yıldız, 2017). Dolayısıyla araştırmadan elde bulgular söz konusu araştırma bulguları ile ilişkilendirildiğinde okul yöneticilerinin okullarındaki yoksul öğrencilere sosyal etkinliklere ücretsiz katılım yardımını yapmaları eğitimde bir bütünlük oluşmasına yardım ederek fırsat eşitliğini sağlamaya çalıştıkları söylenebilir.

Araştırmada okullarda bütçe dışında yapılan yardımların sıklığı, türü, miktarı ve hangi kaynaklarla yapıldığının okulların SED'lerine göre farklılaştığı gözlenmektedir. Bu farklılaşmanın iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri her okul geçerli olan sistematik ve düzenli bir yardım çalışmasının mevcut olmayışıdır. Diğer bir deyişle ne merkezi düzeyde (MEB) ne de yerel düzeyde (İl milli eğitim müdürlüğü, ilçe milli eğitim müdürlüğü) okullarda okul bütçesi dışındaki yardım çalışmalarını düzenleyen bir yasa veya kulüp gibi resmi bir düzenleme mevcut değildir. Ayrıca burada belirtilmelidir ki okul düzeyinde okul yöneticilerinin kişisel çaba girişimleriyle yapılan yardımlar, yoksulluğu ortadan kaldırmak için tek başına bir çözüm değildir. Bunun dışında kamu ilkokul ve ortaokullarının bir bütçesinin olmaması okullarda yoksul öğrencilere yapılan yardımları daha da sınırlandırmaktadır. Her ne kadar ilgili mevzuat gerektiği okulların OAB bütçelerinden yoksul öğrencilere yardım yapılması öngörülse de yine burada belirleyici olanın okulun SED'i olduğu söylenebilir. Türkiye'de ilgili alanyazında yapılan araştırmalar okulların elde ettiği bütçe dışı gelir kaynaklarının içinde bulunduğu çevrenin SED'i bakımından farklılaştığını göstermektedir (Kavak, Ekinci ve Gökçe, 1997; Yolcu, 2007; Ulaş, 2010). Örneğin Yolcu'nun (2007) araştırmasında, bütçe dışı gelir kaynaklarının sayısı okulların bulundukları çevrenin SED'i bakımından farklılık göstermektedir. Üst SED'deki okulların giderlerinin büyük bir kısmını OAB aidatı ücretlerinden elde etmeleri, bu okulları alt ve orta SED'de bulunan okullara göre daha az türde bütçe dışı kaynak arayışına yönlendirdiği görülmektedir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulgular Yolcu'nun (2007)

araştırma bulgularıyla ilişkilendirildiğinde, kaynağa erişim sorunu yaşamayan orta ve üst SED'deki okullarda yoksul öğrencilerin oranı görece daha az iken kaynağa erişim sorunları yaşayan alt SED'deki okullardaki yoksul öğrencilerin oranının fazla olması, bu okullarda görev yapan okul yöneticilerinin önündeki en önemli yönetsel sorunlardan birini oluşturduğu söylenebilir.

Karakütük, Özbal ve Ulutaş (2019) ise yöneticilerin okul bütçesine sahip olmasına rağmen bile bütçe yüzünden bütçe/ödenek olmayışı, bütçe/ödenek azlığı, ihtiyaçların karşılanamaması, ödeneklerin geç verilmesi, veli desteğinin olmayışı, ödenek eksikliklerinin oluşu, eğitim öğretimin aksaması, bakım onarım sorunları, bağışların yetersizliği, OAB ile yönetim çakışması, harcama yetkisine sahip olamamaları, harcama kalemlerinde problemler yaşamaları, ödeneklerin zamanında teslim edilememesi, gelir kalemlerindeki aksaklık, ödeneklerin adil dağıtılmaması, bürokrasi nedeniyle sürecin uzaması, kendine özsaygısını kaybetme, okul yönetimi ve veli arasında çatışma, bütçe yönetimine ilişkin yeterli olamama, plan yapamama ve öğrencilere destek sağlayamama gibi konularında sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özer, Demirtaş ve Ateş (2015), okuldaki giderlerin maliyetinin gelirlerin altında kalmasından dolayı özellikle alt SED'deki okullarda okul yöneticilerinin sorun yaşamadığını belirtmektedir. OAB, yeterli bütçeye sahip olmadığı için bu durum okul yöneticilerini zor durumda bırakmaktadır. Söz konusu araştırma ile okul bütçesi dışında yoksul öğrencilere yapılan yardımların yetersiz kalması ve düzenli olmaması bulguları birbirini desteklemektedir.

Araştırmada okullarda okul bütçesi dışında yoksul öğrencilere yapılacak yardımların başlıca kaynakları okul yönetimi ve öğretmenler, veli- öğretmen iş birliği, kamu kurum ve kuruluşları, STK'ler ve hayırseverlerin olduğu gözlenmektedir. Bunlar arasında eğitim çalışanlarını ve OAB dışarda bırakıldığında kamu kurum ve kuruluşlarının, STK'lerin ve hayırseverlerin neden kamu okullarındaki yoksul öğrencilerle yakından ilgili ilgilendiklerinin sorgulanması gerekmektedir. Daşlı'ya (2008) göre, sosyal yardımlar muhtaçlık durumundaki birey ve ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için ayni ve nakdi yardımlar bütünüdür. Sosyal yardımlara ihtiyaç duyan bireylere yardımların ulaştırılmasında devlet yasal düzenlemelerle bir yapı geliştirmesi ve sosyal hizmet türlerini belirlemesi için kurum olarak bütçe oluşturması gerekmektedir. Yoksulluğu hayırseverlik anlayışından ayırıp hak temelli

uygulamalarla bütünleştirebilmek için devlet yardımları önemlidir. Araştırmada okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yönelik yaptıkları yardım çalışmalarında kamu kurum ve kuruluşların başında SYDV gelmekte olduğu bulgusuna erişilmiştir. Alt, orta ve üst SED'deki bütün kamu ilkokul ve ortaokulların bu kurumlarla birlikte çalıştığı ve gelen yardımları öğrencilere dağıttıkları ve bu yardımların öğrencilerin yararına olduğu görülmektedir. Arslan (2020) araştırmasında ortaöğretim öğrencilerinin yararlandıkları sosyal yardımların öğrencilerin akademik başarısına olumlu katkı sağladığı ve akademik başarıları üzerindeki etkisinin sağlanan sosyal yardımın türüne göre farklılaşabildiğine ilişkin sonuçlara ulaşarak söz konusu bulguyu desteklemiştir. Ayrıca Çeribaş'ın (2020), eğitim hizmetlerinin hem toplumsal hem de bireysel beklentileri karşılayabilmesi için eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan farklılıkların giderilmesi yönünde, yükseköğrenim öğrencilerine verilen kredi ve burs imkânlarının eğitimde fırsat eşitliği sağlamada önemli yardımcı olduğu bulgusu araştırmada adı geçen SYDV yardımlarının önemini desteklemiştir.

TDK'a (2005) göre yardımseverlik kavramı, hayırseverlik, iyilikseverlik ve hayırsever olma durumudur. Hayırseverlik ise; yoksullara, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etmesini seven, iyiliksever, yardımsever, hayırperver kişi ve ayrıca halkın yararı için okul, çeşme, hastane gibi kurumlar yaptıran kişi olarak tanımlanırken; Arapça kökeni olan "hayır" kelimesi ise iyilik, karşılık beklemeden yapılan yardım olarak tanımlanmıştır. Özel (2019), varlık sahiplerinin, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmaları geçmişten günümüze ulaşan köklü bir gelenektir. Hayırseverlik bilinci, yalnızca talepte bulunan kişi, kurum ya da kuruluşun talebine, kurumsal yapısına göre hareket etmeyip, bağışçının kendi değer yargılarına da uygun şekilde hareket etmeyi gerektirmektedir. Hayırseverlik; bireysel ve stratejik hayırseverlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak toplumların hayırseverlik faaliyetleri içerisinde bireysel bağışlar önemli bir yer tutmaktadır. Bireysel hayırseverlik faaliyetlerine yön veren davranışlar ise ihtiyaç bilinci, talep, fayda ve maliyet, özgecilik, itibar, psikolojik faydalar, değerler ve etkinliktir. Çarkoğlu ve Aytaç (2016), hayırseverlik kavramından ne anlaşıldığını belirlemek kadar insanların hayırseverlik etkinlikleri yaparken hangi güdülerle hareket ettiklerine dair olan düşünceleri de önemlidir. Bu konudaki en yaygın düşünce bireylerin dini motiflerle (%32,5) yaptıkları hayırseverlik faaliyetlerin (zekât-sadaka vermek, dini amaçlı yardım) olduğu görülmektedir. Toplumun ve

ailenin yönlendirmesi şeklinde görülebilecek seçeneklerin (toplumsal gelenek ve görenekler, toplum beklentileri, aile geleneği) %36 iken, daha kişisel güdülerin (dini vecibeler, topluma hissedilen borç, kişisel tatmin) toplam oranı %59,4'tür. Dolayısıyla hayırseverlik faaliyetlerinde kişisel güdülerin etkisinin daha fazla olduğu görüşü yaygındır.

İHO'lardaki öğrenci sayısının artmasının arkasında toplum içindeki muhafazakâr kesimin bu okulları benimseyip onlara sahip çıkması yatmaktadır. Halk yardımı olgusu ile nu kurumların yapımı, işleyiş süreci, pansiyon ve burs olanaklarının diğer okul türlerine göre üstünlüğü vardır ve İHO öğrencilerinin daha avantajlı olduğu gözlenmektedir (Çakır, Bozan ve Talu, 2015). Araştırmada İHO'ları ile genel ortaokullar karşılaştırıldığında İHO'larda hayırsever kişilerden sağlanan yardımların aynı düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Dini eğitim veren okullara toplumun daha fazla destek vermesi bu okulların daha çok tercih edilmesi ile açıklanabilmektedir.

Hayırseverlik toplumdaki bireyler arasında ilişkiyi güçlendiren, bağlılığı çoğaltan, eksik yönleri tamamlayan, birliktelik duygusudur. Bu yüzden hayırseverlik empati, iyilikseverlik ve yardımseverlik gibi birçok kavramla ilişkilendirilebilir (Akgül, 2020). Arslan'ın (2015), araştırmasında hayırsever kişilerin iki nedenden ötürü eğitimle ilgili faaliyetlere daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Bunlardan ilki, kişisel ve ailevidir. İkincisi ise, eğitimin toplumun gelişmesini doğrudan etkilediğine inanmalarıdır. Yine aynı araştırmada, okul yöneticilerinin hayırsever kişileri yoksul öğrenciler için bir yardım kaynağı olarak gördükleri belirlenmiştir. Söz konusu bu çalışmanın bulguları okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardımda bulunma nedenini ve hayırsever kişilerin bir yardım kaynağı olarak tercih edilmesini doğrulamaktadır.

Hatıplı ve Köksalana'a (2018) göre, sosyal politika temelde devlet ve devletin yanında aile, bireyler ve çeşitli gönüllü kuruluşlar aracılığıyla toplumun uzun vadede refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda yapılan hayırseverlik, toplum içinde sosyoekonomik açıdan bir denge kurmaya çalışarak sosyal politikalara yardımcı rol ve sorumluluklar üstlenmektedir. Hayırseverlik davranışının savaş, doğal afet, kıtlık, yoksulluk gibi toplumların acil ihtiyaç dönemlerinde öne çıktığı

görülmüştür. Söz konusu araştırmada hayırsever kişilerin okullardaki yoksul öğrencilere ve ailelerine yardımda bulundukları bulgusunu desteklemektedir.

STK, kendi iradesi ile bir araya gelen, sosyal hayat kapsamında devlet otoritesine bağımlı olmayarak özerk bir yapıya sahip; gönüllük esası üzerine kurulmuş, belli kurallara ve yasal düzene bağlı olarak ortaya çıkan bir kurumdur. Yoksulluğun azaltılmasında STK'lara düşen en önemli görev; eğitime verilen destekle eğitimde fırsat eşitliğinden hareket ederek çocuk ve yakın çevresi (anne-baba) için çeşitli programlar geliştirmek ve uygulamaktır (Yalçın, 2008). STK'nın eğitim alanında yürüttüğü çalışmaların daha çok hayırseverlik kapsamında burs vermek, okul, yurt vb. yaptırmak, konferans, seminer düzenlemek, kitap, dergi gibi yayınlar çıkarmak gibi faaliyetlerin olduğu görülmüştür (Kılıç, 2012). Ancak STK'lar eğitim sistemine ilişkin karar alma süreçlerine katılım düzeyleri ve katılım için kullandıkları argümanlar/yolların yanı sıra okullardaki işleyişe müdahale etmek gibi davranışlarda bulundukları belirlenmiştir (Şirin, 2009). Dolayısıyla kamu okullarındaki yoksul öğrencilere yardımda bulunan STK'ların bunu yukarıda belirtilen beklentiler içerisinden yapıyor olması, kamu okulları aralarında bir örtük bir çıkar ilişkisi oluşturarak bu okulların işleyişine doğrudan olmasa da dolaylı olarak müdahale ettikleri biçiminde yorumlanabilir.

Araştırmada okul yöneticilerinin tamamının kamu kurum ve kuruluşlarından destek aldıkları görülmüştür. Ancak alt SED'deki ilkokullar ve ortaokullar daha sık yardım talebinde bulunurken orta ve üst SED'deki ilkokul ve ortaokullarda görev yapan okul yöneticilerinin daha az sıklıkta başvurumaktadırlar. Bunun nedeni de, alt SED'den üst SED'e doğru gidildikçe veli profilinin değişmesidir. Orta ve üst SED'de olan veliler bulundukları kurumların bazı olanaklarını çocuklarının öğrenim gördüğü okullara taşınmasında aracılık yapmaktadır. Bu durum ise bir sınıfsal ayrıcalığa ve bir eşitsizlik kaynağı olmasına neden olmaktadır. Öte yandan alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticilerinin tamamının sosyal devlet kapsamında yapılan bu yardımlara inanmakta ve faydalanmakta oldukları anlaşılmaktadır. Devletin yoksullukla mücadele kapsamında uyguladığı politikaları destekleyen okul yöneticileri ayrıca bu uygulamaların eğitim üzerinde yapıcı gücünü artırdığı söylenebilir. Sosyal devlet bünyesinde kamu kurum ve kuruluşlar okullara SED'i farketmeksizin yardımları dağıtmakta ve eğitimde görülen eşitsizliği azaltmaya çalıştıkları şeklinde

yorumlanabilmektedir. Hoşgörür ve Aslan (2014), eğitimin ülkenin kalkınması için önemli bir mekanizma olduğunu ve eğitime olan talebin arttığından bahsetmektedir. Ülkelerin eğitime artan talebi karşılayabilmek ve eğitim hizmetlerine eksiksiz erişebilmeleri için eğitime ayrılan kaynaklardan yeterince yararlannabilmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde okul yöneticileri okuldaki finansal sorunları çözmek ve bütçe dışında kendi kaynaklarını yaratmak zorunda kalmaktadırlar. Araştırmada okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardım temin etmek için kaynak arayışına girmeleri söz konusu bu araştırma ile birbirini destekler niteliktedir.

Öğrencinin okul başarısı üzerinde aile faktörü önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle eğitim açısından destekleyici bir tutum sergileyen, aile bakım, şefkât ve koruması yüksek olan ve okul ile ortak program üzerinde fikir birliği sağlayarak düzenli etkileşim içinde bulunan ailelerin çocuklarının okul başarılarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Çelenk, 2003). Okul aile işbirliğinin öğrenci başarısında önemli bir rol oynaması kaçınılmazdır. Velilerle kurulan iletişimin okulun işlevine katkıda bulunduğu gibi öğrencilerin okula uyumuna, öğrencinin başarısını artırmasına da katkısı bulunmaktadır (Dönmez, 2008). Araştırmada elde edilen bulgulara göre bazı okul yöneticilerinin yardım kaynağı olarak veli- öğretmen işbirliğini tercih etmeleri ve bu sayede yoksul öğrencilerin temel gereksinimleri başta olmak üzere okul ihtiyaçlarını da karşılayabilmeleri için okul aile işbirliğine başvurmaları belirlenmiştir.

Okul kültürüne sahip olmanın okullarda çalışanlar ve öğrenciler için de pozitif yönde etkileri olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Renchler, 1992; Yılmaz, 2009; Arpaguş, 2011; Dur, 2014; Yolcu, 2016). Bu araştırmaların ortak bulgusu, öğretmenlerin okul kültürü algısının artması ve okul kültürü ile ilgili olumlu durumların yaşanması iş motivasyonu düzeylerinin de artmasını ve bu algının azalması ise iş motivasyonu düzeylerini düşürdüğü yönündedir. Ayrıca okul kültürüne sahip olan okulların daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Araştırmada yoksul öğrencilere yardımda bulunma isteği ve çalışmaları kamu okullarındaki bütün ilkököl ve ortaokul bünyesindeki okul yöneticileri ve öğretmenler arasında okul kültürü içerisinde yerini almıştır.

Fırat'a (2007) göre, okul müdürleri ile öğretmenlerin oluşturdukları okul kültürünün bazı değerlere sahip olduğu bilinmektedir. Bu değerler; "hazcılık", "özyönelim",

"güvenlik" ve "iyilikseverlik" değer boyutlarına daha fazla önem yüklenirken; diğer değer boyutlarının da benzer düzeyde önemsendikleri anlaşılmaktadır. Araştırmada okullarda sahip olunan okul kültürü kapsamında yoksul öğrencilere yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin kendi aralarında bir yardım fonu oluşturdukları gözlenmektedir. Okullar bu fon aracılığıyla yoksul öğrencilere daha fazla yardım yapabilmektedir. Çevik ve Köse'nin (2017) araştırmalarında, öğretmenlerin okul yöneticileri ve diğer çalışanlarla birlikte ortak bir kültür meydana getirdikleri ve bu kültür sayesinde okulda iş birliği ve başarıya katkı sağlanacağına inandıkları gözlenmiştir. Korkut ve Hacıfazlıoğlu (2011) ise öğretmen ve yöneticilerin kurumlarındaki okul kültürü ile ilgili algılarının düzeyine, kurum kültürünün yerleşmesine "çoğunlukla" katıldıkları ancak yöneticilerin kurum kültürünü algılama düzeylerinin öğretmenlere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buradan hareketle, yardımseverliğin okul kültüründe bir değer olarak yer aldığı okullardaki okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere yardım yapmada daha istekli oldukları söylenebilir.

Araştırmada okul yöneticilerinin temin ettikleri yardımları yoksul öğrencilere dağıtırken göz önünde bulundurdıkları ölçütlerin sırasıyla ailenin gelir düzeyi ve hanehalkı sayısının olduğu görülmektedir. Alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticileri görev yaptıkları okullardaki yoksul öğrencilere yardım dağıtırken ailede kaç kişinin maaşı olduğuna, hanehalkı sayısına, ailenin geçimi için ne kadar ekonomik düzeye sahip olduklarına dair gibi birçok ölçütü değerlendirmektedirler. Erdoğan (2002) yoksulların özelliklerinin kalabalık hanelerde yaşadıkları ve ortalamanın üzerinde çocuğa ya da ferde sahip olmalarıdır. Bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe, bireyler yoksulluktan uzaklaşmaktadır. Çoğu yoksul bireyin ya ilkökul mezunu ya da daha düşük düzeyde eğitime sahiptir. Yolcu ve Polat (2015), ailenin düşük gelire sahip olmasının eğitime erişime sınırlayıcı bir etkisi olduğunu ve ailedeki birey sayısı arttıkça, ailenin hanehalkı eğitim bütçesinde her çocuk için eğitime ayırdığı pay da azalmakta olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden hanehalkı sayısının fazla olması çocuğun eğitime erişiminde engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla ailelerdeki hanehalkı sayısının fazla ve ailelerin genelde düşük düzeyde gelir durumuna ve konutlara sahip olması yardım dağıtımında ele alınan ölçütler arasında yer aldığı söylenebilir.

Vicdan kavramı en temel haliyle, insanın kendi davranışları hakkında doğru-yanlış ve iyi-kötü arasında yargıda bulunabilmesini yapabilen, bazen de kişiyi zorla buna iten bir zihni güç, içsel yetki ya da bir zihni kapasitedir (Güzeldere, 2013). Vicdan duygusunun öğretmenlik mesleki teması altında mesleki davranışların ortaya çıkması sürecinde bir belirleyici ve kişisel denetim olarak görüldüğü, öğretmen davranışlarında bir etki yarattığı ve öğretmenleri etik davranışlar sergilemeye yönelttiği ortaya çıkmıştır (İlgaz ve Bilgili, 2006). Vicdanın öğretmen davranışları üzerinde etkili olduğunu ve bu kavramın mesleklerinin haz, ölçüt, sorumluluk, yeti, gereklilik, onur, özveri ve meslek ahlakının bir parçası olduğu sonucuna ulaşmıştır (Demirkol ve Kılıç, 2017). Araştırmanın okul yöneticilerini yoksul öğrenciler için yardım yapmaya iten nedenler arasında önceliğin vicdan duygusu olduğu belirlenmiştir. Vicdan duygusunun, görüşlerine başvurulmuş bütün okul yöneticilerinde görülmesinin nedeni ise okul yöneticilerinin asıl görevlerinin öğretmenlik mesleği olduğu şeklinde yorumlanabilir.

5.2 Sonuç

Yoksulluğun eğitim boyutunda oluşturduğu olumsuzlukları gidermek için okul yöneticilerinin okul bütçeleri dışında yoksul öğrencilere yönelik mikro seviyede yardımlarda bulundukları görülmüştür. Yapılan araştırmada, okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere bütçe dışında yapılan yardımların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan yardımların kaynağı, türü, sıklığı, yardımların temininde ve dağıtımında izledikleri politikalar ve yoksul öğrenciler için şahsi bütçelerine dair sorular yöneltilerek birtakım sonuçlara erişilmiştir.

5.2.1 Yoksul Öğrencilerin Oranına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

1. Alt SED'den orta SED'e ve üst SED'deki ailelerin yoğun bulunduğu çevreye doğru gidildikçe yoksul öğrenci oranı oldukça azalmaktadır.
2. Okul yöneticileri okullarındaki yoksul öğrencileri belirlemek için okul yönetimi başta olmak üzere Okul Rehberlik Servisi, sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenleri eşgüdümlü çalışmaktadır. Bu çalışmalar esnasında yapılan veli toplantıları, aile

ziyaretleri, sınıflarda uygulanan anketler ve adrese dayalı kayıt sistemi ile alınan veriler öğrencinin SED'i hakkında bilgi vermektedir.

5.2.2 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardım Türlerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

3. Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yaptığı yardımlar sırasıyla giyim yardımı (kıyafet/ okul forması /ayakkabı), kitap / kırtasiye, nakdi/ burs yardımı, kantin yardımı, aile yardımı (gıda, nakdi, fatura vb.), sosyal aktivitelere ücretsiz katılım ve ulaşım masrafıdır. Bu yardımlardan giyim yardımını ve aile yardımını (gıda, nakdi, fatura vb.) alt, orta ve üst SED'deki ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin tamamı yapmıştır. Kitap/ kırtasiye yardımlarının ise giyim ve aile yardımlarından sonra yapılan yardım türüdür.

4. Kantin yardımının ise, alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticilerinin nakit para yardımı olarak değil de kantinde açık bir hesap oluşturma biçiminde yapılmaktadır.

5. Sosyal aktivitelere ücretsiz katılım türü şeklindeki yardımlarda belli ücrete dayalı olarak gerçekleşmesi durumunda yoksul öğrencilerden herhangi bir ücret alınmamaktadır. Bu yardımı yapan farklı SED'lerdeki ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin sayısı çok değildir.

6. Ulaşım yardımlarını sadece adrese dayalı olarak öğrenci alımında bulunan İHO yapmaktadır. Söz konusu bu okulların öğrencilerinin Kastamonu merkezindeki her mahalleden tercih yapabildiği için uzak mesafelerden de öğrencisinin olabildiği gerekçesiyle ulaşım yardımı görülmektedir.

7. Okul yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu bazı yoksul öğrencilerin ve ailelerinin emek vermeden bir kazanç elde etmek ve bunu alışkanlık haline getirmek gibi olumsuz davranışlara sahip olma endişesindedirler. Bu yüzden öğrencilere doğrudan nakdi yardım yapmaktan kaçınmaktadır. Nakdi yardım yapan okul yöneticilerinin ise geçerli sebeplerinin; bu öğrencilerinin akademik başarısının yüksek olduğu başka bir deyişle burs yardımı türünde olmuştur.

5.2.3 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Sıklığına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

8. Okul yöneticileri yardımların önemli bir bölümünü yılda iki kez yapılan yardımlar olan giyim yardımı, kitap/ kırtasiye yardımı, sosyal aktivitelere katılım yardımları oluşturmaktadır. Bunlardan; kitap/ kırtasiye yardımları, giyim yardımları ve sosyal aktivitelere katılım yardımları eğitim- öğretimin başında, ikinci dönem veya mevsime göre olmak üzere yılda iki kez yapılmaktadır.

9. Aylık yapılan yardımların aile yardımı, nakdi/ burs yardımı ve ulaşım yardımı ve günlük yapılan yardımların ise; yalnızca kantin yardımlarıdır.

10. Okul yöneticileri okul olarak oluşturdukları yardım fonu ve çeşitli kurum veya kuruluşlardan temin ettikleri yardımların her zaman düzenli olmadığını, bu yardımlarla okullardaki yoksul öğrencilerin ve ailelerinin yoksulluk problemine sadece geçici olarak yardımcı olabilmektedir.

5.2.4 Yoksul Öğrencilere Yapılan Yardımların Kaynağına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

11. Okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yardım temin etmek için yardım kaynağı olarak okul yönetimi ve öğretmenler, veli- öğretmen iş birliği, kamu kurum ve kuruluşları, STK'ı ve hayırseverlerdir.

12. Alt, orta ve üst SED'deki ilkokul ve ortaokulların tamamında okul yöneticileri ve öğretmenler ile gönüllük esasına dayalı oluşturulan yardımlaşma fonu yoksul öğrenciler için önemli bir yardım kaynağı olmuştur. Farklı SED'lerde görev yapan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin aralarında yardımlaşma fonunu oluşturmalarının başlıca sebebi ise okul kültürü ile meydana gelen örgütsel bağlılık duygusu ve bu kapsamda yoksulluk içinde olan çocuklar için yoksulluğun bir eşitsizlik kaynağı olmasını engelleyerek mikro düzeyde yardımcı olabilmektir.

13. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde uygulanan yoksullukla mücadele politikalarından AÇSHB idari yapılanmasında yer alan SYDV okullardaki yoksul

öğrenciler için yardım çalışmalarını belirli zaman aralıklarında okullar ile iletişim içinde yürütmektedir. Bu yardımlardan en çok faydalanan okullar alt SED'deki okullar olurken başvuru oranı orta SED ve üst SED'e doğru azalmaktadır.

14. Bir diğer yardım kaynağı olan STK'lara alt SED'de bulunan ilkokul ve ortaokullardan farklı olarak üst SED'deki ilkokullar ve orta SED'deki ortaokullarda başvuru yapılmamaktadır. Söz konusu bu okullar SED'i orta ve yüksek ailelerin çocuklarından oluştuğu için yoksul öğrencilerin sayısının görece daha az olduğu ve bu öğrencilerin ihtiyaçları okul yönetimi ve öğretmenlerince oluşturulan yardım fonundan karşılanmaktadır.

15. Alt SED'de bulunan ilkokul ve ortaokul düzeyindeki okullara nazaran İHO'lardaki hayırsever kişilerden sağlanan yardımlar yoğun olmuştur.

16. Veli- öğretmen işbirliği görüşleri kapsamında okullardaki öğrenci velilerinin SED'i arttıkça yoksul öğrencilere yapılan yardım çalışmaları ve işbirliği de artmıştır. Orta SED ve üst SED' deki ilkokulların ve ortaokulların aksine alt SED'deki okullarda veli- öğretmen işbirliği yardımı hiç olmamaktadır.

5.2.5 Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım Temini ve Dağıtım Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerle İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

17. Alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticileri yoksul öğrencilere yardım temin etmek için başvurdukları kurum ya da kuruluşlardan yardım temin ederken herhangi bir güçlüklerle karşılaşmamışlardır.

18. Alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticileri yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında kişi, kurum ya da kuruluşlardan temin ettikleri yardımları dağıtırken göz önünde bulundurdıkları ölçütler sırasıyla ailenin ekonomik durumu, hanehalkı sayısı, anne baba durumu ve öğrencinin akademik başarısı olmuştur.

19. Alt ve orta SED'deki bazı ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin karşılaştığı diğer güçlük ise yapılan yardımların ihtiyacı karşılamama, bu yardımların yoksulluğa kısa vadeli çözüm getirmesi ve yoksulluğu ortadan kaldıracak güce sahip olamamasıdır.

Okul yöneticileri yardımları dağıtırken etik kurallar çerçevesinde ön görüşmeler düzenleme ve velilere randevu verme gibi stratejiler geliştirerek ortaya çıkabilecek problemlere çözüm önerileri getirmişlerdir.

5.2.6 Okul Yöneticilerinin Yoksul Öğrencilere Yardım İçin Şahsi Bütçe Ölçütleri ve Nedenlerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

20. Alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardımda bulunmak için tamamının şahsi bir bütçeye sahip olduğu ve bu bütçenin dağıtımında dikkate aldıkları ölçütlerin ailenin gelir düzeyi, anne- babanın sağ olup olmadığı, ailedeki hane halkı sayısı ve öğrencinin akademik başarısıdır.

21. Alt, orta ve üst SED'deki okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere yardım yapmaya iten nedenler vicdani duygular, okul kültürü, dini inanışlar, eğitimdeki eşitsizliği azaltmaya çalışmak ve geçmiş yaşantıları olmuştur.

5.3 Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlar dahilinde uygulamaya yönelik ve ileride yapılması düşünülen araştırmalara yönelik öneriler aşağıda verilmiştir.

5.3.1 Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada okul yöneticilerinin yoksul öğrencilere okul bütçesi dışında yaptıkları yardımlar değerlendirildiğinde bu yardımların yasal düzenlemeler içerisinde yer almadığı ve sistematik bir düzene sahip olmadıkları görülmektedir. Politika uygulayıcılarının, eğitim ve alan uzmanlarının bu yardımlar için bir politika geliştirmesi, yasal alt yapısını ve mevzuat hazırlanması önerilebilir.

2. Merkezi bütçeden okullara yoksul öğrenci oranında bir kaynak ayrılması, bu kaynağın öğrencilerin beslenme, giyim veya ailenin temel gereksinimleri göz önünde bulundurulması belli nesnel ölçütler ve mevzuat çerçevesinde uyarlanarak yoksul öğrencilere veya ailelerine ulaştırılması önerilebilir.

5.3.2 İleride Yapılması Öngörülen Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada ilkokullar ve genel ortaokullar karşılaştırıldığında İHO'lara bireysel/ kurumsal hayırseverlerin daha çok katkı ve yardımda bulundukları görülmüştür. İleride yapılacak bir araştırma ile neden bu okul türlerine (İmam Hatip Liseleri'nide kapsayacak şekilde) daha fazla bireysel/ kurumsal hayırsever yardımı yapıldığına ilişkin daha sorgulayıcı ve derinlemesine bir araştırma yapılması önerilebilir.

2. Bu araştırma başlangıçta okul yöneticileri ve öğretmenleri ele alacak şekilde planlanmıştır ancak COVID- 19 pandemi süreci nedeniyle online eğitim sürecinin başlaması öğretmenlerle yüz yüze görüşmeye fırsat vermemiştir. Söz konusu bu çalışma sadece okul yöneticileri üzerinden yürütülmüştür. İleride öğretmenlerin de yoksul öğrencilere yönelik ne gibi katkılarda ve yardımlarda bulunabileceğine ilişkin geniş ve derinlemesine bir araştırma yapılabilir.

3. Bu araştırma sadece kamu ilkokul ve ortaokullarındaki yoksul öğrencileri ele almıştır. Ancak diğer öğretim düzeylerinde de yoksul öğrenci bulunduğu için bu okulların dışında yapılan yardımların değerlendirilmesi önem arz etmektedir. İleride okul öncesi ve ortaöğretim kurumlarındaki yoksul öğrencilere yönelik okul bütçesi dışında yapılan yardımların yoksulluk ve eğitimle ilişkili değişkenlerle ilişkili sonuçları kapsayacak şekilde ele alınan bir araştırma yapılabilir.

4. Deneysel bir çalışma ile yoksul öğrencilere yapılan parasal yardımların doğrudan yoksul öğrencinin kendisine verilen bir grup ile kendisine verilmeyen bir grup karşılaştırılarak gerçekten okul yöneticilerinin bu savının uygulamada ne kadar doğru ve ne kadar geçerli olduğuna ilişkin bir araştırma yapılabilir.

6. KAYNAKLAR

- Abay, Ç. ve Sezgin, S. (2018). Türkiye ve bazı AB ülkelerinde yoksulluk ve gelir dağılımı. *Journal of Life Economics*, 5 (4), 97-110.
- Aca, Z. ve Özdemir, M. (2020). Şartlı eğitim yardımı programının faydalanıcılar açısından etkilerinin değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar-IV*.
- Acemoğlu, D. (2003). Root causes a historical approach to assessing the role of institutions in economic development. *Finance & Development*.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2013). 2013 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2014). 2014 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). 2019 Yılı Faaliyet Raporu.
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ş. (2012). Türkiye’de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *T.C. Başkanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi*, 1(2), 45-60.
- Ahmad, A., Hossain, M. & Bose, M. (2006). Inequality in the access to secondary education and rural poverty in Bangladesh: an analysis of household and school level data. *Workshop on Equity and Development in South Asia*.
- Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 296-306.
- Akgül, G. (2020). *Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler dersinde işbirlikli öğrenme yönteminin öğrencilerin yardımseverlik değerine ilişkin tutumlarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bursa.

- Aklan, C. (1979). Eğitim Ortamları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını*.
- Aksan, G. (2009). *Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Aktan, C. (Ed.). (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-iş.
- Aktan, C.ve Şen, H. (2001). Ekonomik kriz: nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 42(II), 1225-1230.
- Aktaş, A. (2007). Türkiye’de kadın sağlığını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler ve yoksulluk. *Aile ve Toplum*, 3(12).
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.
- Alem, Y., Köhlin, G.& Stage, J. (2014). The Persistence of subjective poverty in urban Ethiopia. *World Development*, 56, 51–61.
- Alston, M. (2000). Rural poverty. *Australian Social Work*, 53(1), 29-34, doi: 10.1080/03124070008415554
- Alpaydın, Y. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve eğitim ilişkileri, *İLEM Yıllık*, 3 (3), 49-64.
- Albayrak, E. (2017). Sosyal devlet modelleri: sosyal demokrat model, İsveç- Norveç örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(19), 64-100.
- Amota, P. & Zuo, J. (1992). Rural poverty, urban poverty, and psychological well-being. *The Sociological Quarterly*, 33(2), 229-240.
- Andayani, T., Hardjono & Anggarani, F. (2018). The conceptualization of subjective poverty in Indonesia. *Asian Association of Indigenous and Cultural Psychology (AAICP) International Conference Proceedings*.
- Arabacı, R. (2019). Dünya Bankasının yeni uluslararası yoksulluk sınırları ve küresel yoksulluğun yeniden değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 123-140.
- Arpacıoğlu, Ö.ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Arslan, E. (2015). *Bireysel hayırseverlik: Antalya ilinde hayırsever kişilerin özellikleri üzerine bir araştırma*. Yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.

- Arslan, M. (2020). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal yardımlardan yararlanma durumlarının akademik başarıları üzerindeki etkisinin sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi*. Doktora Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, G. (2019). Sosyoekonomik düzeyi düşük yoksul öğrencilere yönelik okullarda izlenen yardım politikaları: sosyal adaleti yeniden düşünmek. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27 (5), 2203-2220.
- Atatanır, H. (2011). Sosyal Güvenlik ve Aile Yardımı Uygulamaları. *Çalışma ilişkileri dergisi*, 2(1), 143-169.
- Atmaca, Z. (2019). *Yoksulluk ve yoksullukla mücadelede eğitim politikaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Awan, S., Malik, N., Sarwar, H. & Waqas, M. (2011). *Impact of education on poverty reduction*. *International Journal of Academic Research*, 3(1), 659-664.
- Aydın, K. ve Çakmak, E. (2017). Sosyal devletin temelleri. *Bilgi*, (34), 1-19.
- Aydın, D. (2015). Küreselleşme ve yoksulluk. *İnsamer, Analiz* 01.
- Ayhan, E. (2017). *Hanehalkının yoksulluk algısı üzerine bir araştırma: Bartın ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bartın.
- Aygül, H. (2018). Eğitime erişim, yoksulluk ve formel/enformel işgücü olarak üniversite gençliği: “istihdam için mi eğitim? Eğitim için mi istihdam? *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (8).
- Bacaksızlar, N. (2014). *Modeling the feedback dynamics between poverty and education opportunity*. Yüksek Lisans Tezi. Graduate Program in Industrial Engineering Boğaziçi University. Ankara.
- Baharoğlu, D. & Kessises, C. (2001). *Urban poverty. draft for comments*. The Interim Poverty Reduction Strategy Papers.
- Baldini, M., Peragine, V. & Silvestr, L. (2017). Quality of government and subjective poverty in Europe. *CESifo Economic Studies*, 1–25.
- Barrett, C. (2005). Rural poverty dynamics: development policy implications. *The Journal of International Association of Agricultural Economist*.
- Baş, K. (2001). Ekonomik büyüme, gelir dağılımı, eğitim ve nüfus artışı ilişkileri: Türkiye örneği. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 47-60.

- Başar, H. (1996). *Sınıf Yönetimi*. Pegem Yayıncılık.
- Başaran, E. (2006). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Ekinoks.
- Başel, H. (2011). Türkiye’de nüfus hareketlerinin ve iç göçün nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (53).
- Batmaz, N. (2016). Kentsel yoksullukla mücadelede belediyelerin rolü “Keçiören Belediyesi örneği”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 37-50.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009). *Kentleşme Şurâsı*.
- Bayrakdar, S. (2020). Bütün yönleri ile yoksulluğun görünümü: Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(36), 94-120.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: görece göçmen konutlarında (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Baysal, Ç. (2019). *Türkiye’de yoksulluk ve 2000 yılı sonrası transfer harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009). *Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar komisyon raporu*. Ankara.
- Beall, J. & Kanji, N. (1999). Households, livelihoods and urban poverty. *Urban Governance, Partnership and Poverty*, 3.
- Beall, J. & Kanji, N. (1999). *Urban Governance, Partnership and Poverty*. International Development Department Birmingham, Citeseer.
- Berg, S. (2008). *Poverty and Education*. International Academy of Education, Belgium.
- Bernard, H.& Turner, C. (2011). Poverty and ethnicity: A review of evidence. *Joseph Rowntree Foundation*.
- Bilgiç, D. (2020). *Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk: Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardımların ve sivil toplum kuruluşlarının etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şanlıurfa.
- Bourguignon, F. (1999). Absolute poverty, relative deprivation and social exclusion. *Villa Borsig Workshop Series*.

- Bradshaw, T. (2009). Toplumsal kalkınmada yoksulluk ve yoksullukla mücadele programları teorileri. *Community Development*, 38(1), 7-25. doi: 10.1080/15575330709490182
- Brown, P. & Park, A. (2002). Education and poverty in rural China. *Economics of Education Review*, 21(6), 523-541.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Şirin, K ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi: Ankara.
- Cafoğlu, Z. (1995). Okulların güçlendirilmesi. *Eğitim Yönetimi*. 1(4).
- Caminada, K., Goudswaard, K. & Koster, F. (2012). Social income transfers and poverty: A cross-country analysis for OECD countries. *International Journal Of Social Welfare*, 21, 115-126.
- Canbay, T ve Selim, S. (2010). Türkiye’de hanehalkı yoksulluğu. *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 627-649.
- Carey, K. (2002). State poverty-based education funding: a survey of current programs and options for improvement. *ERIC*.
- Chakravarty, S. & Majumder, A. (2005). Measuring human poverty: a generalized index and an application using basic dimensions of life and some anthropometric indicators. *Journal of Human Development*, 6(3).
- Cennet, B. (2010). *Yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal politika uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Cerev, G. ve Yenihan, B. (2018). Yoksulluk farklı boyutlarıyla. *Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti*.
- Chaudhry, I. & Rahman, S. (2009). The impact of gender inequality in education on rural poverty in Pakistan: an empirical analysis. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 15.
- Chen, K. (2020). Subjective poverty, deprivation, and the subjective well-being of children and young people: A multilevel growth curve analysis in Taiwan. *Children and Youth Services Review*, 119.
- Chibba, M. & Luiz, J. (2011). Poverty, inequality and unemployment in South Africa: context, issues and the way forward. *Economic Papers*, 30 (3), 307–315.
- Churchill, S. & Symth, R. (2017). Ethnic diversity and poverty. *World Development*, 95, 285-302.

- Connel, R. (1994). Poverty and education. *Harward Education Review*, 64 (2).
- Creswell, J. (1994). *Research design qualitative & quantitative approaches*. Sage Publications.
- Cudia, C. (2015). Factors affecting state of poverty in the Philippines. *Asia Pacific Business & Economics Perspectives*, 3(2).
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2019). *Dişarbakır'da kız çocukları için stem projesi*. 27 Eylül 2019 tarihinde https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/diyarbakirda-kizcocuklari-icin-stem-okulu-projesi sayfasından erişilmiştir.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Çakar, B. ve Kula, S. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 6(12).
- Çakılcı, N. (2019). *Türkiye'de yoksulluk ve bölgesel yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(3).
- Çakır, R., Bozan, İ. ve Talu, B. (2015). *İmam hatip liseleri: efsaneler ve gerçekler*. Tesev Yayınları: İstanbul.
- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim- işsizlik ve yoksulluk ilişkisi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 284-308.
- Çallı, Y. (2009). Türk Anayasa hukukunda eğitim hakkı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çarkoğlu, A. ve Aytaç, E. (2016). *Türkiye'de bireysel bağışçılık ve hayırseverlik*. TÜSEV Yayınları, Eylül, No 71.
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: okul aile dayanışması. *İlköğretim Online E-Dergi*. 2 (2), 28-34.
- Çelik, D. (2020). *Inflation across income groups: the case of Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çeliksöz, M. (2019). Birleşmiş Milletlerin teşkilatının kuruluş yapısı BM” in barış, çözüm ve çatışmaya dair çalışmaları. *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*.
- Çeribaş, A. (2020). *Sosyal devlet bağlamında yüksek öğrenim kredi ve burs imkanlarının eğitimde fırsat eşitliğini sağlamadaki rolü: Bursa ili araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çetin, T. (2003). Yalvaç şehrinde nüfus hareketleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1-22.
- Çevik, A. ve Köse, A. (2017). Öğretmenlerin okul kültürü algıları ile motivasyonları arasındaki ilişkinin incelemesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 996-1014.
- Çiçek, E. (2012). *Türkiye’de belediyelerin sosyal hizmet ve sosyal politikaları: Batı Akdeniz örneği*. Korza Yayıncılık, Ankara
- Coşkun, S. ve Tireli, M. (2010). Dünya Bankası ve UNDP’nin küreselleşme - yoksulluk ilişkisine yönelik yaklaşımları. *Yardım ve Dayanışma*, 1(1), 41-55.
- Çubukçu, Z. ve Girmen, P. (2006). Ortaöğretim kurumlarının etkili okul özelliklerine sahip olma düzeyleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16.
- Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla mücadele aracı olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (2), 525-542.
- Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla mücadelede yeni bir yaklaşım: İşlevsel yoksulluk. *Araştırma Makalesi*, 13(26), 460-474.
- Demirkol, M.ve Kılıç, D. (2017). Sınıf öğretmenlerinin vicdan algısı. Dicle Üniversitesi, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 853-864.
- Demirtaş, Z. (2019). Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde engellilerin eğitim hakkı. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*, 2.
- DeVerteuil, G. (2003). Homeless mobility, institutional settings, and the new poverty management. *Environment and Planning, A* (35), 361- 379.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *VIII. Beş yıllık kalkınma planı gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu yoksullukla mücadele alt komisyonu raporu*, Ankara.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı. gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005) 2005 yılı programı*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *2006 yılı programı*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007/2013*, Yayın no: DPT: 2742-ÖİK:691, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2005 Yılı programı*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele, (özel ihtisas komisyonu raporu)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dışişleri Bakanlığı. (2014). *OECD Daimi Temsilciliği.25 Ocak 2021 tarihinde* <http://http://oecd.pr.mfa.gov.tr/Mission> sayfasından erişilmiştir.
- Dinçer, M. A. ve Kolaşın, G. U. (2009). Türkiye’de öğrenci başarısızlığında eşitsizliğin belirleyicileri. *Eğitim Reformu Girişimi*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Doğan, E. (2014). *Türkiye’de yoksulluğun ölçülmesi*. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Yayın no:2880, Ankara.
- Dormekpor, E. (2015). Poverty and gender inequality in developing countries. *Developing Country Studies*. 5(10).
- DuBrowa, R. (2007). *Ending long-term poverty through education*, Master Thesis, Webster University, St. Louis, Missouri.
- Duman, H. (2016). Şartlı eğitim yardımlarının yoksulluk ve istihdam üzerindeki etkisi: Şanlıurfa örneği. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şanlıurfa.
- Durmaz, K., Boyacı, A. ve Gencer, C. (2020). Bölgelerinin eğitim göstergeleri açısından çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirilmesi araştırma makalesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13(1).

- Eğitim Reformu Girişimi (2009). *Eğitim hakkı ve eğitimde haklar Uluslararası insan hakları belgeleri ışığında ulusal mevzuatın değerlendirilmesi*. Sabancı Üniversitesi: İstanbul.
- Elbadawi, I. (1999). Civil wars and poverty: the role of external interventions, political rights and economic growth. *World Bank, Washington DC*.
- Emin, E. (2016). *Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu*. İNSAMER. Araştırma 26. Pelikan Basım: İstanbul.
- Emran, M., Robana, V. & Smith, S. (2009). Assessing the frontiers of ultra-poverty reduction: evidence from cfpr/tup, an innovative program in Bangladesh. *Institute for International Economic Policy Working Paper Series*.
- Erdoğan, G. (2002). Türkiye’de ve dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler. Aktan C. (Ed.). *Yoksullukla mücadele stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2014). Dünya’da ve Türkiye’de çalışan yoksulluğu: işgücü piyasası ve sosyal koruma politikaları bağlamında bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 41(2).
- Erdugan, F. (2010). *Türkiye’de özürlü yoksulluğu ve mücadele politikalarının değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören örneği*. Uzmanlık tezi. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Yayını. No:50, Ankara.
- Eroğlu, E. (2010). *Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğu önlemeye yönelik uygulanan kamusal politikaların değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Ersungur, M. ve Topcuoğlu, A. (2014). Kalkınma planlarının yoksulluğu azaltmadaki etkisi üzerine bir analiz. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 299-317.
- Es, M. ve Güloğlu, T. (2004). Bilgi toplumuna geçişte kentlileşme ve kentsel yoksulluk: İstanbul örneği. *Dergi Park Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8.
- Ewhrudjakpor, C. (2015). Poverty and its alleviation The Nigerian experience. *International Social Work*, 51(4), 519–531.
- Fırat, N. (2007). *Okul kültürü ve öğretmenlerin değer sistemleri*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Freeman, M. (2011). Seebom Rowntree and secondary poverty, 1899–1954. *Economic History Review*, 64(4), 1175–1194.

- Gabe, T. (2013). *Poverty in the United States: 2012*. Congressional Research Service.
- Gallie, D., Paugam, S. & Jacobs, S. (2003). Unemployment, poverty and social isolation: is there a vicious circle of social exclusion? *European Societies*, 5(1), 1-32.doi: 10.1080/1461669032000057668
- Galor, O. & Weil, D. N. (1999). From malthusian stagnation to modern growth. *American Economic Review*, 150-154.
- Geçgin, E. (2009). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1).
- Gegez, E. (2007). *Pazarlama Araştırmaları*, Beta Yayınevi.
- Gencer, İ. (2019). *Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları*. Yüksek lisans tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2020). *Faaliyet raporu*.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü. (2018). *2022 Stratejik Plan*. 14 Ocak 2021 tarihinde <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/qw520+2018-2022StratejikPlan.pdf> sayfasından erişilmiştir
- Gülbahar, O. (2019). *Okul yöneticileri ve velilerin çocuk hakları sözleşmesi’nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Gök, F. (2004). *Eğitim Hakkı: Türkiye Gerçeği*. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Gök, F. (2004). Eğitimin özelleştirilmesi. Ankara. Metis Yayıncılık.
- Gök, B. ve Şahin, A. (2009). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin değerlendirme araçlarını çoklu kullanımı ve yeterlik düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 34 (153).
- Groenewald, T. (2004). A phenomenological research design illustrated. *International Journal of Qualitative Methods*, 3 (1), 126.
- Güllü, K. ve Kuşderci, S. (2011). Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun verdiği hizmetlerin üniversite öğrencileri tarafından algılanması: Sivas Yurtkur örneği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 185-209.

- Gümüş, A. (2010). *Sosyal devlet anlayışının gelişimi ve dönüşümü*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Konya.
- Gümüş, A. (2012). Eğitim hakkının dönüşümü. *Sosyal Bilgiler Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 119-134.
- Günay, D. ve Günay, A. (2016). Dünyada ve Türkiye’de yükseköğretim okullaşma oranları ve gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6 (1).
- Gündoğan, N. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, 42-46.
- Güneş, Z. (2009). *Türkiye’de yoksulluk araştırmaları: 1990 sonrası çalışmaların bibliyografik analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Güneş, F. (2012). Göç, yoksulluk ve sosyal politika. *İktisadi Araştırmalar Vakfı*.
- Güneş, F. (2016). Yoksulluk söyleminin toplumsal cinsiyet açısından yoksunluğu. *SAV Katkı*, 3, 6-17.
- Gündüz, A. (2006). Türkiye’de yoksullukla mücadele üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 34-55.
- Güngör, G. ve Göksu, A. (2013). Türkiye’de eğitimin finansmanı ve ülkelerarası bir karşılaştırma. Yönetim ve Ekonomi: *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 59-72.
- Gürel, N. ve Kartal, S. (2015). Türkiye’de eğitime erişimin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *İlköğretim Online*, 14 (2), 593-608.
- Gürler Hazman, G. (2010). Kentsel yoksulluk sorunu ve belediyelerin rolü. *Türk İdare Dergisi*, (467), 135-152.
- Güzeldere, G. (2013). Vicdan: bazen sızlar. *Psikeart Dergisi*.
- Gweshengwe, B. & Hassan, N. (2020). Defining the characteristics of poverty and their implications for poverty analysis. *Cogent Social Sciences*, 6(1). doi:10.1080/233118861768669
- Hallegatte, S., Fay, M. & Barbier, E. (2018). Poverty and climate change: introduction. *Environment and Development Economics*, 23, 217–233. doi:10.1017/S1355770X18000141

- Harrison, A. (2006). Globalization and Poverty. *Nber Working Paper*, No. 12347, Jel No. F1, O1, I3
- Hatıplı, M. ve Köksalan, N. (2018). Hayırsever Tüketici Davranışı ve Sosyal Politika Anlayışı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma. *Cataloging-in-publication data*. 27-28.
- Hoşgörür, V. ve Arslan, İ. (2014). Okul örgütünün finansal kaynaklarının yönetimi sorunu (Yatağan ilçesi örneği). *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 91-102.
- Hulme, D. & Shepherd, A. (2003). Conceptualizing Chronic Poverty. *World Development*, 31(3), 403-423.
- İlgaz, S. ve Bilgili, T. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. *Atatürk Üniversitesi. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (14), 199-210.
- International Monetary Fund. (2018). *GDP per capita, current prices*.
- Iontsev, V. (2006). International migration: economics and politics scientific series: international migration of population: Russia and the contemporary World. *Asia Pacific Population Journal*, (18), 78.
- İkizoğlu, M. (2002). Yoksulluk ve sosyal yardım ilişkisi: Ankara Mamak ilçesinde ampirik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 86-115.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye’de yoksulluğun boyutları: mücadele politikaları ve müdahale araçları*. Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İnceler, D. (2019). *Kentsel yoksulluk: Sivas ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- İpek, M. (2015). Yeni yoksulluk ve Türkiye’de sosyal yardım paradoksu. *Karatahta / İş Yazıları Dergisi*, 1, 77-104.
- Jr Adams, R. (2004). Economic growth, inequality and poverty: estimating the growth elasticity of poverty. *World Development*. 32 (12), 1989-2014.
- Kamiloğlu, C. (2019). BM: Dünyada 1 milyar 300 milyon insan yoksul. *Amerika’nın Sesi*.
- Kandemir, O. ve Kaya, F. (2010). Gelir dağılımının yükseköğretimde fırsat eşitliğine etkisi: Türkiye’de özel üniversite gerçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 557-566.

- Karagöz, S. ve Karagöz, N. (2017). Yoksulluk, eğitim ve istihdam açısından kırsal alan kadınının 2010-2016 yılları arası genel görünümü. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7 (17).
- Karagöl, E., Koca, D.ve İlgün, B. (2018, November 28-29-30). *Eğitim ve yoksulluk ilişkisi*. International Conference on Applied Economics and Finance & extended with social sciences.
- Karakaş, M. (2010). Küresel yoksulluğun öteki yüzü: yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Afyon Kocatepe University Journal Of Social Sciences*.
- Karakütük, K., Özbal, E. ve Ulutaş, P. (2019). Okul temelli (bazlı) bütçenin hazırlanmasına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri. *Millî Eğitim*, 48(1), 455-481.
- Karaman, Z. (2013). *Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim hakkına erişim durumları ve sosyal beceri yeterliliklerinin öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1).
- Karayılmazlar, E. (2006). Küreselleşme sürecinde yoksulluk ve eğitim. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (2), 205-225
- Kasalak, Ç. (2013). *Türkiye’de kentsel yoksullukla mücadelede yerel yönetimler*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Kavak, Y., Ekinci, E. ve Gökçe, F. (1997). İlköğretimde kaynak arayışları. *Eğitim Yönetimi*, 3(3), 309-320.
- Kaya, Z. (2011). *Türkiye’de yoksulluk analizi: bir probit model uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Kaya, E. ve Özcan, R. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.
- Kaya, E. (2019). *Millî Eğitim Bakanlığının temel eğitim düzeyindeki dezavantajlı öğrencilere yönelik kapsayıcı eğitim politika ve uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kaya, G.ve Usluel, Y. (2011). Öğrenme-öğretme süreçlerinde bit entegrasyonunu etkileyen faktörlere yönelik içerik analizi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31.

- Kayalıdere, G. ve Şahin, H. (2014). Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının gelişimi ve yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Khan, R. & Gill, A. (2010). Determinants of inflation: A Case of Pakistan (1970-2007). *J Economics*, 1 (1), 45-51. doi=10.1080/09765239.2010.11884923
- Kesgin, B. (2019). *İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyal Hizmetler Açık Öğretim Ön Programı*.
- Kesici, M. (2007). Yoksulluk şiddet döngüsünün sosyal politika açısından analizi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2 (13), 121-158.
- Kılıç, N. (2012). *Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamaları*. Yüksek Lisans Tez. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılar, N. (2017). Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal transfer harcamaları. *Uludağ Üniversitesi Karacabey Meslek Yüksekokulu*, 77-100.
- Koray, M. (2009). Büyüyen yoksulluk ve yoksunluk sorunu karşısında insan hakları tartışmaları. *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), 1-25.
- Kothari, U. (2002). Chronic poverty and migration. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper No. 16*. Institute For Development Policy and Management, University Of Manchester.
- Kule, H. (2004). *Kentsel yoksulluk ve İzmit’te yoksulluk yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
- Kuş, A. (2019). *Dünya bankası’nın yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki rolü, etkisi ve Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kvaratskhelia, V. (2019). Poverty -challenge of the modern world. *Educational Foundation "Transformations"*, 124-130.
- Lin, B. (2003). Economic growth, income inequality, and poverty reduction in people’s republic of china. *Asian Development Review*, 20(2), 105-124.
- Lindert, K., Skoufias, E & Shapiro, J. (2006). *Redistributing Income to the Poor and the Rich: Public Transfers in Latin America and the Caribbean*. World Bank Institute, Social Protection.
- Lipton, M. (1986). Seasonality and ultra-poverty. *Sussex, IDS Bulletin*, 17(3).

- Madden, D. (2000). Relative or absolute poverty lines: a new approach. *Review of Income and Wealth Series*, 46(2).
- Mangaraj, BK & Aparajita, U. (2020). Constructing a generalized model of the human development index. *Socio-Economic Planning Sciences*. 70.
- Mayring, P. (2000). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş* (Çev. A. Gümüş ve M. Sezai Durgun). Adana: Baki Kitapevi.
- McNabb, D. E. (2015). *Research Methods For Political Science: Quantitative And Qualitative Methods*. London: Routledge
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel
- Messkoub, M. (2008). Economic growth, employment and poverty in the middle east and North Africa. *International Labour Office Employment Sector*, 19, 1-34.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2005). Millî Eğitim Bakanlığı Okul- Aile Birliği Yönetmeliği, MEB Mevzuat, Sayı No: 25831.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2011). *PISA, Türkiye*. Ankara: Eğitek.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *Millî Eğitim Bakanlığı din öğretimi genel müdürlüğü, ilköğretim ve eğitim kurumu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun* (No: 18812).
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği*, Resmi Gazete. Sayı:29072.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019-2020). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2019-2020*. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *PISA Türkiye Ön Raporu. 23. Eğitim Vizyonu. PISA 2018 Türkiye Ön raporu. Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, Aralık 2019 No: 10*.
- Millî Eğitim Temel Kanunu. (2008). *İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında parasız yatılılık, burs ve sosyal yardımlar yönetmeliği*. 10.7.2008 Tarih ve 26932 Sayılı Resmi Gazete Yayını. Kabul tarihi: 14/6/1973.
- Mink, S. (1993). *Poverty, Population, and the Environment*. The World Bank Washington, D.C. 20433, U.S.A.

- Mishra, P., Kumar, S., Arif, M., Niyazi, A. ve Kaur, A. (2020). Poverty in multidimensional perspective: policy insights from selected North Indian districts. *Millennial Asia*, 1–28.
- Morrison, A., Raju, D. & Sinha, N. (2007). Gender equality, poverty and economic growth. *Policy Research Working Paper*, 4349.
- Müderrişoğlu, S. (2010). *Psikolojik Gelişim, Yoksulluk ve Hak Temelli Yaklaşım: STK Uygulamalarında İlkelerden Yönteme Doğru*, İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk içinde, ed. Pınar Uyan Semerci, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Neupane, A. (2012). Ethnic diversity and poverty: A Dynamic Panel Study of Illinois Counties. *Illinois State University ISU ReD: Research and eData*.
- Niyimbarina, F. (2017). Analysis of the impact of economic growth on income inequality and poverty in South Africa: the case of Mpumalanga province. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4), 254-261.
- Organisation for Economic Co-operation Development. (2019). Results Combined Executive Summaries. (Volume I): *What Students Know and Can Do, OECD, Volume I, Iı&Iı*.
- Organisation for Economic Co-operation Development. (2021). 25 Ocak 2021 tarihinde <https://www.oecd.org/about/> sayfasından erişilmiştir.
- Organisation for Economic Co-operation Development. (2005). *Making poverty reduction work: OECD's Role In Development Partnership*. Organisation For Economic Co-Operation and Development.
- Organisation for Economic Co-operation Development. (2018). *Education at a Glance*, 2018.
- Oghuvbu, E. (2007). Education, poverty and development in Nigeria: The way forward in the 21st century. *Journal of Social Science*, 14(1), 19-24.
- Olinto, P., Beegle, K., Sobrado, C. & Uematsu, H. (2013). The state of the poor: where are the poor, where is extreme poverty harder to end, and what is the current profile of the world's poor?. *Poverty Reduction And Economic Management (Prem) Network, Number:125, The World Bank*.
- Oucho, JO. (2002). The relationship between migration and poverty in Southern Africa. seminar on regional integration, *Migration*.
- Oxaal, Z. (1997) Education and poverty: a gender analysis, *Bridge Development, Gender Institute of Development Studies, University of Sussex*.

- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33), 93-112.
- Özbaş, M. (2012). Kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranlarına etki eden nedenlere ilişkin algıları. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1(4).
- Özbaş, M. (2018). Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda zorunlu eğitim sürecini etkileyen değişkenler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26 (4), 1143-1154.
- Özdemir, Y. (2018). *Okul-aile işbirliğinin geliştirilmesine yönelik yönetici görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ökten, Z. ve Kale, T. (2009). Türkiye’de bölgesel yoksulluğun yapısı ve yoksulluğa karşı politikalar. *Amme İdaresi Dergisi*.
- Özdemir, Ç. ve Karabayır, İ. (2019). Sosyal güvenlik’te uluslararası çalışma standardı olarak Almanya’da aile yardımları. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1).
- Özel, Ö. (2019). *Türkiye’de vatandaşların sivil toplum kuruluşları ve hayırseverlik algısı: Bandırma örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Özer, N., Demirtaş, H ve Ateş, F. (2015). Okulların mali durumlarına ve bütçe yönetiminde yaşanan sorunlara ilişkin müdür görüşleri. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 17-39.
- Özsoy, D. (2019). *Türkiye’de yoksullukla ilgili sosyal politikalar: Bir değerlendirme çalışması*. Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3 (11), 2661-2698.
- Öztürk, N. (2002). IMF’nin değişen rolü ve gelişmekte olan ülke ekonomilerine etkileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(4), 96-125.
- Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin önemi. *Sosyoekonomi*, 2005-1.
- Pawar, R. (2020). Population growth and trend. *Studymaterial. Unipune. Ac. In*.
- Pogge, T. (2005). World poverty and human rights. *Ethics and International Affairs*. 19 (1).

- Polat, S. (2007). *Eğitim politikalarının sosyal adalet açısından sonuçları konusunda yönetici ve öğretmen görüşleri*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Punch, Keith. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş* (Çev. D. Bayrak, B. Arslan ve Z. Akyüz). Ankara: Siyasal
- Ravallion, M., Datt, G.& Walle, D. (1991). Quantifying absolute poverty in the developing world. *Review of Income and Wealth Series*, 37(4).
- Renahy, E., Mitchell, C., Molnar, A., Muntaner, C., Ng, E., Ali, F. & O'Campo, P. (2018). Connections between unemployment insurance, poverty and health: a systematic review. *European Journal of Public Health*, 1–7.
- Rose, P. & Dyer, C. (2008). Chronic poverty and education: a review of the literature . *Working Paper No. 131*.
- Saban, A. ve Ersoy, A. (2016). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Anı Yayıncılık.
- Salı, J. (2015). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Şimşek. A. (Ed.). *Anadolu Üniversitesi Yayını No:2653. Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1619*.
- Salim, M. (2020). Türkiye’de yoksullukla mücadelede kamusal sosyal yardımlar ve bir kurum incelemesi: sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*. 6(36), 1658-1679.
- Santarelli, E. & Figini, P. (2002). Does globalization reduce poverty? some empirical evidence for the developing countries. *AMSActa Institutional Resource Repository*.
- Sapancalı, F. (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 115-140.
- Sapancalı, F. (2007-2008). Türkiye’de işgücü piyasası, sorunlar ve politikalar. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 21 (2-3), (8-30).
- Sarıpek, D. (2017). İhtiyaç” kavramı ekseninde sosyal koruma: temel ihtiyaçlar yaklaşımı. *İnsan & İnsan*, 4(12), 43-65.
- Sarıpek, D. (2017). Yoksullukla mücadelede şartlı nakit transferleri; insan hakları açısından bir değerlendirme. *Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 94-107.
- Satterthwaite, D. (1997). Urban poverty reconsidering its scale and nature. *IDS Bülteni*, 28 (2), 9-23.

- Saunders, P. (2002). The Direct and indirect effects of unemployment on poverty and inequality. *SPRC Discussion Paper, No. 118*.
- Sawada, Y. & Takasaki, Y. (2017). Natural disaster, poverty, and development: an introduction. *World Development, 94*, 2–15.
- Scruggs, L. & Allan, JP. (2006). The material consequences of welfare states benefit generosity and absolute poverty in 16 OECD countries. *Comparative Political Studies, 39* (7), 880-904.
- Seban, D.ve Perdeci, B. (2016). Alt sosyoekonomik düzey bir ailede yetişen çocukların akademik başarıları ile yılmazlıkları arasındaki ilişki: bir vaka incelemesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – ENAD, 4*(3), 106-126.
- Seggie, F. ve Bayyurt, Y. (2015). *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. Anı Yayıncılık.
- Sen, A. (2000). *Development as freedom*. (Çev. Alfred A. Knopf) New York: Random House (Original work published 1979).
- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research*. Sage Publications: London.
- Skogly, S.I. (2002). Is there a right not to be poor? human rights law review, 2 (1), 59-80.
- Söyler, İ. (2008). Eğitim hizmetleri bağlamında vakıf üniversitelerinin finansal ve vergisel sorunları. *Maliye Dergisi*,154
- Sözer, A. (2002). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde lisansüstü eğitim kalitesinin artırılmasına yönelik bir alan araştırması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*.
- Spreen, C. & Vally. S. (2006). Education rights, education policies and inequality in South Africa. *International Journal of Educational Development, 26*, 352–362.
- Söyler, İ. (2008). Eğitim hizmetleri bağlamında vakıf üniversitelerinin finansal ve vergisel sorunları. *Maliye Dergisi, 154*.
- Şantaş, F. (2016). *Yoksulluk olgusu ve Türkiye’de yoksulluğun ve çeşitli faktörlerin sağlık statüsü ve sağlık hizmetleri kullanımı üzerine etkisi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şavran, Gönç T. (2012). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. (Ed.) içinde, *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri*, 64-104. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını Yayın No: 2641.

- Şeker, S. (2008). *Türkiye’de sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkileri*. Uzmanlık Tezi. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Şener, D. ve Ocakçı, A. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13 (1)
- Şener, Ü. (2010). Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik, sosyal yardım mekanizmaları ve iş gücü politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*.
- Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Şimşek, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi.
- Şirin, H. (2009). Sivil toplum örgütlerinin eğitime ilişkin karar alma süreçlerine katılımları üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Bilim*, 34 (153).
- Taş, Y. ve Özcan, S. (2012). Türkiye’de ve dünya’da yoksulluk üzerine bir araştırma. *International Conference On Eurasian Economies*.
- Taşkın, P. ve Kuru Çetin, S. (2016). Parent involvement in education in terms of their socio-economic status. *Eurasianjournal of Educational Research*, 66, 105-122.
- Tekin, M.ve Bolat, Y. (2017). Mesleki eğitime erişim yolu olarak sosyal destek programı (SODES) projeleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(1),8-20.
- Temel, A. (2019). *Hak temelli yaklaşım çerçevesinde Suriyeli adölesanların eğitim hakkına erişimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Temiz, H. (2008). Dünyada kronik yoksulluk ve önleme stratejileri. *Çalışma ve Toplum*, 17.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi*. (4.Baskı). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1988). *Eğitim Sosyolojisi*. Zirve Yayıncılık.
- Tilak, JBG. (2002). Education and poverty. *Journal of Human Development*. 3 (2), 191-207.
- Tomul, E. (2008). Türkiye’de ailenin sosyo-ekonomik özelliklerinin eğitime katılım üzerinde görelî etkisi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 30, 53-168.

- Topgöl, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1).
- Tosuner, Ö. (2007). *Dünya Bankası ve yoksullukla mücadele*. Yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
- Tunç, A. (2009). Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri Van İli örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. V1(I), 237-269
- Türk, T. ve Ünlü, H. (2016). Yoksullukla mücadele politikaları: 2000 sonrası Türkiye örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 7(14), 92-104.
- Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. (10.baskı). Ankara: TDK
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *Tutanaklar*. 29 Ocak 2021 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/dm_/d02/c010/b154/dm__020101540683.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *İstatistiklerle Aile, 2014*. TÜİK. Eylül 29, 2016.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Hane halkı tüketim harcamalar, 2016*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması, 2017*
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Eğitim harcamaları istatistikleri*. 01 Şubat 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Egitim-Harcamalari-Istatistikleri-2019-33670> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Çocuk İşgücü İstatistikleri, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık*. 02 Şubat 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=okul> Sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Gelir, yaşam, tüketim ve yoksulluk*. 16 Kasım 2020 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Gelir,-Yasam,-Tuketim-ve-Yoksulluk-107> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*. 04 Şubat 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=gelir-yasam-tuketim-ve-yoksulluk-107&dil=1> sayfasından erişilmiştir.

- Tümtaş, M. ve Ergun, C. (2014). Göç ve yoksulluk kısılcasında yıkılan bir kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 5(2).
- Türk, T. ve Ünlü, H. (2016). Yoksullukla mücadele politikaları: 2000 sonrası Türkiye örneği. *Vizyoner Dergisi*, 7(14), 92-104.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim Bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*, 24.
- Ulaş, Y. (2010). *İlköğretim okullarının finans kaynakları*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.
- United Nations Development Programme. (2018). *İnsani Gelişme Endeksleri ve Göstergeleri: 2018 İstatistiksel Güncellemesi*.
- United Nations Development Programme. (1997). *Human Development Report*.
- United Nations Development Programme (2018). *UNDP Türkiye ve BM*. 19 Kasım 2020 tarihinde <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/about-us/undp-and-the-un.html> sayfasından erişilmiştir.
- United Nations Development Programme (2018). *İnsani gelişme endeksleri ve göstergeleri: 2018 istatistiksel güncellemesi*. 20 Kasım 2020 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html sayfasından erişilmiştir.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. (2015). *Education 2030: towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all*. [Online:http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action_implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf], Erişim tarihi: 29.01.2021.
- United Nations Development Programme. (2021). *No poverty*. 08 Aralık 2020 tarihinde <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html> sayfasından erişilmiştir.
- United Nations Development Programme. (2018). *İnsani gelişme indeksi ve indikatörleri: 2018 istatistik göstergeleri*. 22 Ocak 2021 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html sayfasından erişilmiştir.

- Uslu, İ., Yılmaz, H. (2019). Kanada’da son dönemde maliye politikalarında yaşanan değişim ve orta gelir grubunu desteklemeye yönelik bütçe politikaları. *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran 2019; 176:255-285.
- Uzun, A. (2003). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155.
- Uzuner, Y. (1999). *Niteliksel Araştırma Yaklaşımı*, Anadolu Üniversitesi.
- Ünal, I., Özsoy, S., Yıldız, A., Güngör, S. Aylar, E. ve Çankaya, D. (2010). *Eğitimde toplumsal ayrışma*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ünsal, S. ve Çetin, A. (2019). Özel okul ve devlet okulunda görev yapmış sınıf öğretmenlerinin öğretim programlarını uygulamada karşılaştıkları farklılıklar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 27 (4).
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2019). *Faaliyet Raporu 2018*.
- Vakıflar Yönetmeliği. (2008). *Mevzuat bilgi sistemi*. Resmî Gazete Tarihi: 27.09.2008, Resmî Gazete Sayısı: 27010.
- Volkert, J. (2006). European Union poverty assessment: a capability perspective. *Journal of Human Development*, 7(3). doi:10.1080/14649880600815993.
- Vurkun, S. (2019). *Şartlı eğitim yardımı alan çocukların annelerinin eğitime dair düşünceleri: Çankaya sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Wagle, U. (2002). Rethinking poverty: definition and meaurement. *International Social Science Journal*.
- World Bank. (2011). *World development indicators*.
- World Bank. (2019). *World development indicators*.
- Wratten, E. (1995). Urban poverty, conceptualizing urban poverty. *Environment & Urbanization*, 7 (1). doi: 10.1177/095624789500700118.
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yalçın, N. (2008). *Sivil toplum kuruluşları ve yoksulluk*. Yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

- Yaşar, S.ve Taşar, M. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144.
- Yay, S. (2015). 1980’den günümüze Türkiye’de sosyal yardım alanındaki gelişmeler ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7 (1).
- Yayla, R. (2018). *Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk kültürü: Sakarya ili örneği*. Yüksek lisans tezi. Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Yazanoğlu, G. (2011). *İlköğretim birinci sınıf öğrencilerinde kelime dağarcığı gelişiminin ilkokuma yazma başarısı ve sosyoekonomik düzey ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*. ISSN:1300-1337.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 15-33.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Seçkin Baskı.
- Yıldırım, M. (2008). Okul -aile işbirliğine ilişkin bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), 98-115.
- Yıldız, H. (2017). Öğrencilerin okuldışı vakitlerinin değerlendirilmesinde ailenin rolü ve sosyal hizmeti. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Yılmaz, K. ve Şahin, T. (2016). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44, 143-168.
- Yılmaz, B. ve Cural, M. (2009). OECD ülkelerinde yoksulluk: 1980 Sonrası gelişiminin analizi. *Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(7), 67-90.
- Yolcu, H. (2011). Hanehalkının eğitim harcamalarını etkileyen etmenler: kuramsal bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 12-35.
- Yolcu, H. (2007). *Türkiye’de ilköğretim finansmanının değerlendirilmesi*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Yolcu, H. (2010). Neo-liberal dönüşümün yaşandığı ülkelerde yerelleşme ve okul özerkliği uygulamalar. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 253–273.

Yolcu, H. (2011). Kız meslek liselerine olan bireysel eğitim istemini etkileyen etkenler: Kastamonu ili örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(3), 453-483.

Yolcu, H. ve Alaca, E. (2021). Uluslararası çalışma örgütü ve eğitim. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18, 1943-1973.

Yolcu, H. ve Polat, S. (2015). *Eğitime erişimde farklı değişkenlerin belirleyiciliği üzerine kuramsal bir çalışma*. Prof. Dr. Mahmut Adem'e Armağan Kitabı (Edit: Prof. Dr. Kasım Karakütük). Ankara Üniversitesi Basımevi. 349-382.

Yolcu, H. (2016). Örgüt kültürü ve ilişkili olduğu örgütsel sonuçlar: Kuramsal bir çalışma. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4501-4519.

Yumuşak, İ. ve Bilen. M. (2000). Gelir dağılımı- beşerî sermaye ilişkisi ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *K. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 77-96.

Zengin, E., Şahin, A.ve Özcan, S. (2012). Türkiye’de sosyal yardım uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2).

URL-1: 21.07. 2020 tarihinde

<http://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Yoksullu%C4%9Fun%20Nedenleri,%20T%C3%BCrleri,%20%C3%96l%C3%A7%C3%BCm%20Y%C3%B6ntemleri.pdf> adresinden erişilmiştir.

URL-2: 22.01.2021 tarihinde

<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html> adresinden erişilmiştir.

URL-3: 23.01.2021 tarihinde

<https://turkey.un.org/tr/sdgs/1> adresinden erişilmiştir.

URL-4: 10.02.2021 tarihinde .

<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/ss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-hizmet-merkezi/> adresinden erişilmiştir.

URL-5: 17.01.2021 tarihinde

<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/43802> adresinden erişilmiştir.

URL-6: 13.01.2021 tarihinde <https://kygm.gsb.gov.tr/Sayfalar/2432/2387/Mevzuat> adresinden erişilmiştir.

URL-7: 15.01.2021 tarihinde <https://p.dw.com/p/3cSUf>. adresinden erişilmiştir.

URL-8: 26.01.2021 tarihinde
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>. adresinden erişilmiştir.

URL-9: 26.01.2021 tarihinde

https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2013/11/tur_conven.pdf. adresinden erişilmiştir.

URL-10: 02.02.2021 tarihinde
http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf.adresinden erişilmiştir.

URL-11: 29.01.2021 tarihinde
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>. adresinden erişilmiştir.